

EX LIBRIS
RECTE FACIENDO NEMINEM TIMEAS
VAN DER HOEVEN

Ioh. Remmelini. L. A. M. & M. D. Pinax Miscrosmaphicus in Quo Certissimum Anatomiæ compendium variis, ære incisis visionibus proponitur. in usum Medicorum, Chirurgicorum ac Pharmacopœorum. nunc in nostram Linguam translatus & in Lucem missus à Iusto Grationo.
Editio Secunda, priori multa emendatior. Ex Typographia Pauli Matthiæ.. datis.

Joh. Remmelini. L. A. M. & M. D. Ontleding des Menschelyke Lichaems waar in alle de Deelen derzelve, met opslichtende figuren naauwkeurig & konstelyk vertoond worden. dienstig alle artsen, Chirurgyns apothekers & Liefhebbers. uit het Latyn in de Nederduitsche Tale overgezet, en konstig in't licht Gebragt, door Iustus Danckerts. de Tweededruk merkelyk verbeterd, en van ontallyke fauten Gesuiverd. Amsterdam voor Iustus Danckerts, in de Kalve Straat. in de Dankbaarheid. 1667.

ONTLEEDINGH DES MENSCHELYCKEN LICHAEMS.

Eertijts in 't Latijn

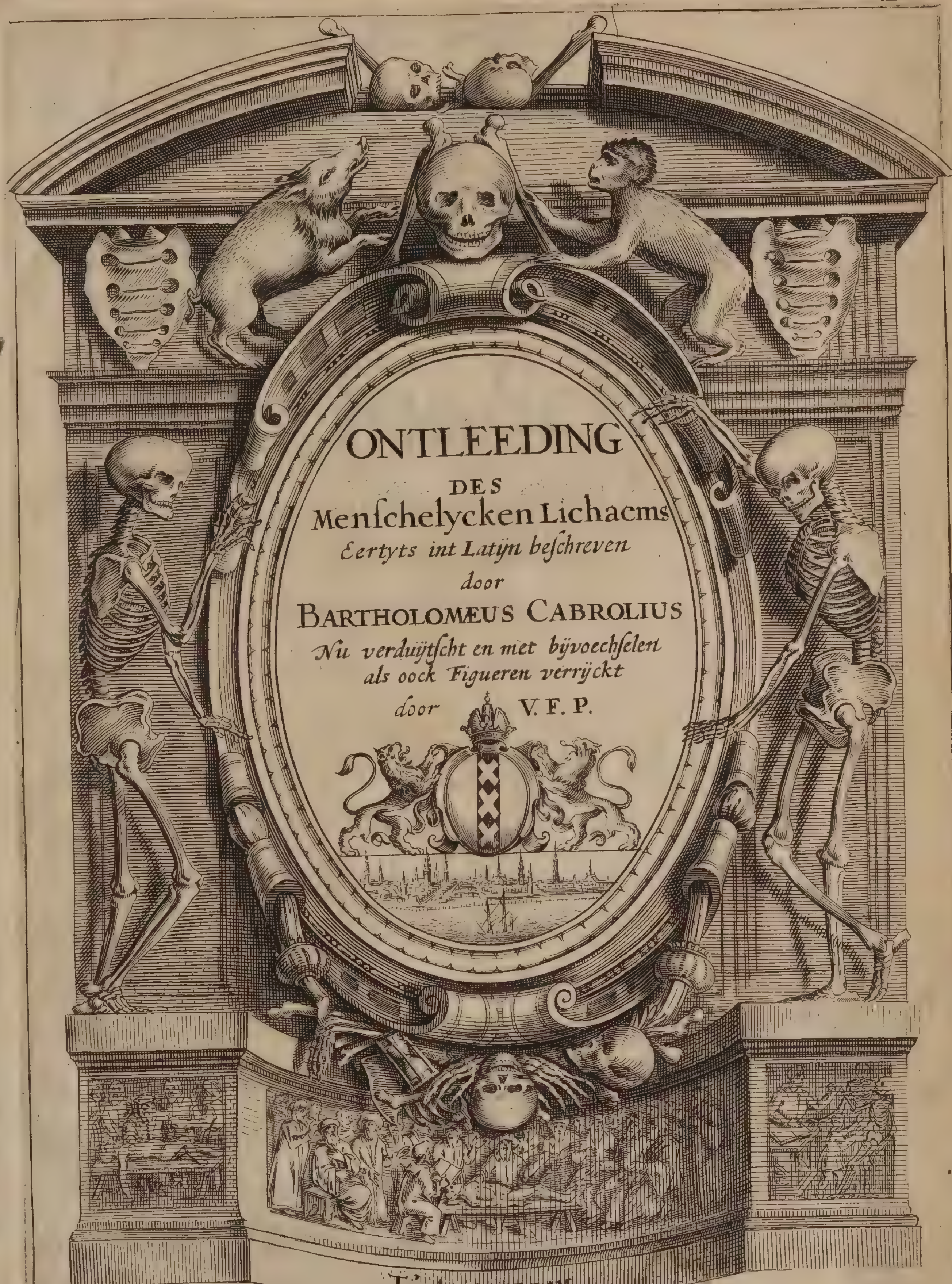
Beschreven door BARTHOLOMÆUS CABROLIUS. Nu verduytscht en met by-voechselen als oock Figuren verrijckt.

Door

V. F. P.

t'AMSTERDAM.
By GILLIS IOOSTEN.

Voor HENDRICK LAURENTS. Boeck-verkooper, woonende op de Cinghel by Ian Roon-poorts-Toorn, in 't Schrijf-boeck. Anno 1648.

T' AMSTERDAM.
Bÿ HENDRICK LAURENTS opt water int Schrijfboeck Anno 1633

Toe-eyghen-brief.

Den Wijſen , Hooch-gheleerden, en Achtbaren

NICOLAUS PETREIUS,

Raet, Out-Schepen, Artz , en Leer-Meeſter, des Heel-konſts en Ontleedinghs &c.

In AMSTERDAM.

MYNHEER.

Iet waerdigher nocht edelder is den Menſch vande Almachtighe en goedtdaedighe Schepper gheſchoncken , als de reden en vernuft. Welck de weetighen aenmerckende en te recht verſtaende , hebben al hun vlijdt en waecken hier toe beſteet , om dat deel van hun weſen ten cierlijckſten op te toeyen , het gheen hen ſoo wel vande menſchen ſelf , als van andere ghedierten

 doet

doet verſcheelen. Doch in't vernuft te beſchaeven en op te proncken hebbenſe alle gaeder gheen een wijſe van doen ghehouden, nochte nae geen een wit ghemickt. Want ſommighe hebben in natuers beſchouwingh, en ſpieghelingh des ſelfs by ſonderlijck ſich vermaeckt, ſoet en eerlijck achtende, daer in alſoo te verouden. Welcker doen al hoe wel ick nu geenſins voorghenomen heb te miſprijſen, heb nochtans noyt anders verſtaen, dan dat het kreupel ſy quanſuys, en niewers na volmaeċt, ten ſy by 't ſelve een uytterlijcke oeffeningh of daedt geſellicht ſy. En aenghe-ſien ick de wijſheydt, als een licht des levens pleech te verwonderen, ſo heb ick dat deel, het welck ter ghemeenen dienſt ſtreckt, verre het lof lijcſten ghehouden. Want gemerckt wy voor ons ſelven niet, maer voor ons Vaderlant en vrienden ghebooren ſijn, dies betaemdt het, dat wy met alle yver be-ernſtigen de voorſtandt en voordeel vande ſelve. Welck aengeſien ſoo is, geloof ick lich-

telijck

telijck, dat alle oprechte en onpartydighe oordelaers prijslijck sullen stemmen dit werck van my, die alle arbeydt daer toe stuer, om niet alleen mijn vernuft door dese oeffeninghe te verwackeren, maer oock, en voornamentlijck om den naekomelinghen achter te laeten, daer sy yet nuts souden moghen uyt-tappen. De stoffe, waer mede ick dit bewercken kan, is veelderhand. Doch voor dees tijdt neem ick ons lichaem, voordraeghende des selfs ontleedingh. Welcken ontleedingh hoe dat ick heb durven beleeden in 't licht brenghen, eer ick verder redene, eyscht my, ja dwinght mijn gemoet uyt te monden. Des Menschelijcken Lichaems recht-matige verdeelingh eertijdts van Plantijn gedruct, was nu uyt-verkocht; derhalven de konstghenooten en konstlievende Aerdtisten om 't selve of sulcdaenighe werck verleghen waeren. Het welck de Boeck-verkooper, onse vrient, ruyckende (alsoo hem daer aen ghelegghen is) valdt in gheneghenheydt om

yet ſoodanichs te drucken tot ghenoeghingh der liefhebberen. Aenghesien hy dan eenighen wetenſchap my in dit ſtuck toe-ſchrijft, word ick van hem gheport tot deſen tocht. 'k Hebt langhen tijdt weygherich teghengheſtaen, my gheſtadich beroepende op de ſwacheydt en onverſochtheyt van mijn vernuſt en oordeel; byvoegende dat duſdanich werck van V. E. geſwint, bedaecht en rijp verſtandt verwacht moſte worden. Doch bewiſt weſende van u veelvoudighe belettinghe ſoo wel in alghemeyne ſaecken des Stadts, als in byſondere u enckelijck betreffende, hebbe my eyndelijck laten overſtemmen met deſe voorwaerde, dat ick dit werck ter handt nemen ſouw, behoudens V. E. vrede en vriendſchap. Hier op dan ſteunende, heb beginnen te trachten nae de middelen, om tot mijn eyndt te gheraecken, en overſiende de ſchriften der vernaemſte Ontleeders, bevinde de ſelve met veel onnuts en onnoodighs vermenght te zijn, en derhalven onbequaem

quaem om voor onſe Neerlandtſche van woordt tot woordt verhaelt te worden. Alleen ſach ick deſen BARTHOLOMÆUS CABROLIUS, (by zijn leven Ontleeder inde Hooghe School van Mompeliers , en des Koninghs Heel-Meeſter) kort-bondich en beknopt den ontleedingh ontwurpen te hebben, met gheen overſchot behanghen. Dies heb hem verkooren , om in onſe tael te verhuyſen. Het huyſraet wordt hem ten deelen van my geſchoncken: daer hy te kort is , hem uytbreydende, daer hy te doncker ſchijnt, hem verklarende; en daer hy manck gaet, rechtende. Voorts wy belooven hier een duytſche ontleedingh. Weſhalven wy ons doorgaens neyghen nae het eyghen, louter, en onvermiſchte duytſch: diens ſuyverheydt (ons bedenckens ; onveroordeelt het ghevoelen van anderen) van alle onſe landtſlieden ſoo ſeer te verwonderen is, als haer rijckheydt en cierlijckheydt grootelijcks verdient. En nae mijn achtingh in 't alghemeyn wanneermen yet

ſchrijft in eenighe tael , behoordtmen nae vermooghen te trachten , om de woorden diens taels ſuyverlijck te beſighen ſonder vermiſſchingh en leeningh van uytheemſche namen. Maer om dat dit in onſe ſpraeck tot noch toe niet plichtich ghedaen is, voornaementlijck in beſchrijvinghe der konſten, heb ick de Latijnſche konſt-woorden aen de kant geſchickt, op dat alſoo met een oochſlach gheſien en begrepen werde, wat de duytſche woorden vertaelen. 't Welck als ick aldus benaerſtich, worde nochtans beriſpt, ghehaet, jae gheläſtert van ſommighe onſe Ghenees-Meeſteren, qualijck nemende, dat onſes konſts gheheymeniſſen onder 't ghemeyn volck uyt-gheſtort werden : en wenſchende dat ick mijn pen in vuylicheydt geroert hadde, wanneer ick dit ſchreef. Waer wilmen heen met ſulcke honden ! Doch tot mijn verdeedighingh gheef hen tweerley antwoordt. d' Een die Ariſtoteles aen den grooten Alexander uytſprack , die van de-

ſe de

ſe de ſelve opwurp leet : te weten dat ick ſoo gheſchreven heb , dat van 't gemeyn weeteloos en konſt-miſſend volc niet leech'lijck ſal ghevaetet worden. De tweede , dat onſe konſt en grondlooſe diepten heeft , die niet uytgheput nocht' uytgheſtort kan worden : dies noch altijdt voor die nijdegers wat overſchiet, dat ſy alleen beſitten. Deſe beſchermingh of verdeedigingh, Hoochgheleerde PETREIE , u oock dienen mocht , ten waer V. E. boven alle laſteringhen uytſtack. En aen wien wil ick dan , of ſoud' ick anders heul ſoecken? wien ſoud' ick anders dit mijn werck toe-eyghenen? begeer ick een, die van 't gheen hem toege-eyghent wordt , oordeel en vonnis gheven kan ? V.E. is die buyten twiſt en twijfel: want ghy zijt des ontleedinghs , de welcke hier verhandelt wordt , openbaere Leermeeſter. Soeck ick een , die onſen duydtſchen tael voorſtaet , en verrijckt? V.E. is die oock ſonder geſchil. 't Welck alle gader eenſinnich tuyghen ſullen , die uwe niet

min

min gheleerde als cierlijcke redenkavelinghe in 't ontleeden hebben ghehoort; wanneer ghy de Grieckſche en Latijnſche duyſtere konſt-naemen in onſe Duydtſche woorden ſoo gheluckich en gheeſtich verwiſſelt, datmen met recht twijfelen mach, welcke noemingh of ghevoech-ghelijcker ſy of vernuftigher, tot beſchaemingh van die gheene, dewelcken knorren, dat onſe tael arm is en onbequaem om in haer de weetenſchappen te leeraeren. Aengheſien dan dat ick niemant onder onſe Artzen met deſe hoedanicheden vercierdt en ken, neme tot V.E. mijn wijck: hoopende dat deſe mijne duytſche of verduydtſchte ontleedingh tot eenighe achtingh van u ſal ghewaerdicht worden, door wien en het duydtſch en d' ontleedingh tot grootachtingh gheraeckt. Vaert wel.

V.E.

Dienſt-vaerdighe Vriendt.

V.F.P.

In Vo-

In Vopisci Plempij Anatomen.

Ur procul excurrens Homo te per devia quæris?
Velis, atque rotis quò malè raptus abis;
Cur aut divitijs te totum tradis habendum;
Aut Veneri dandum, quicquid es ipse, putas?
Aut cur immergit te fluctibus error honorum?
Ad te tandem aliquâ parte, agè, tute redi.
Parte aliquâ mentis, cui lumina, & adsit acumen:
Intus es: ah, te nunc, te magis ipse vide.
Tu quoquè nunc (sapere hoc fuit olim) nosce teipsum:
Nec tibi formosam dixeris esse cutem.
Pulchra latent intus. viden'ossa, simulque magistrum,
Qui bene composuit? pòl, Deus ille fuit.
Ossiculum demis; medicis nova cura; reponent:
Mendicos medicos esse ea cura vetat.
Illa Deo similes medicos sapientia reddit;
Ambitus ut nec iis, nec sit Amoris amor.
Ingens thesaurus (quem qui videt, haud eget) ingens:
Totus homo suus est, qui sibi notus homo est.

C.G. Plempius.

De Mensch, die self is 't soek, hoe vaert hy, en
hoe vliet hy!
Hoe wyden wilden spoor verijt hy en vetret hy!
Hier om sik heel an goet, dat quaed is, wech te
gheven.
Daer, om Vrou Venus slaef in sodderlust te
leven.
Ook elders om door zee staets droochten te bevaen;
Och, vondmen een, die hem temd', en daed t'huise gaen!
Soo dat hy om esach met oogen na sik selve,
En dacht, 'tis reen dat ick in my wat dieper delve.
Wat soud' hy vinden daer? iet Hemels; u besiet:
Noit Lelerke beter sas: dan dese woorden, iet.
Is 't aenschijn schoon, en 't vel? let op 't gebeente binnen;
Gy sult ('tis waer) daer noch meer schoonheydt in bewinnen:
Besonder als ghy staerd op hem, die heeft gesticht
Het maksel van u schim, en sit an sit verplicht.
Vermorst g' een beentjen daer; d' Krst vind het; doet
het stellen.
Daer 't hoort: hier voor an hem wy Goud, en Silver tellen:
Dit waerdich hy ontfangd, als offeranden God;
Die hem verheven heeft: Wie Krst versmaed, is sot!
Daer hoeftichheyd door dwijnt, sijn d' allergrootste schatten;
De man besit al 't sijn, die kan sik sien, en vatten.

Idem.

OP DE

ONTLEDINGE

DES

MENSCHELYCKEN

LICHAEMS, VERDVYTSCHT

Door

V. F. PLEMP.

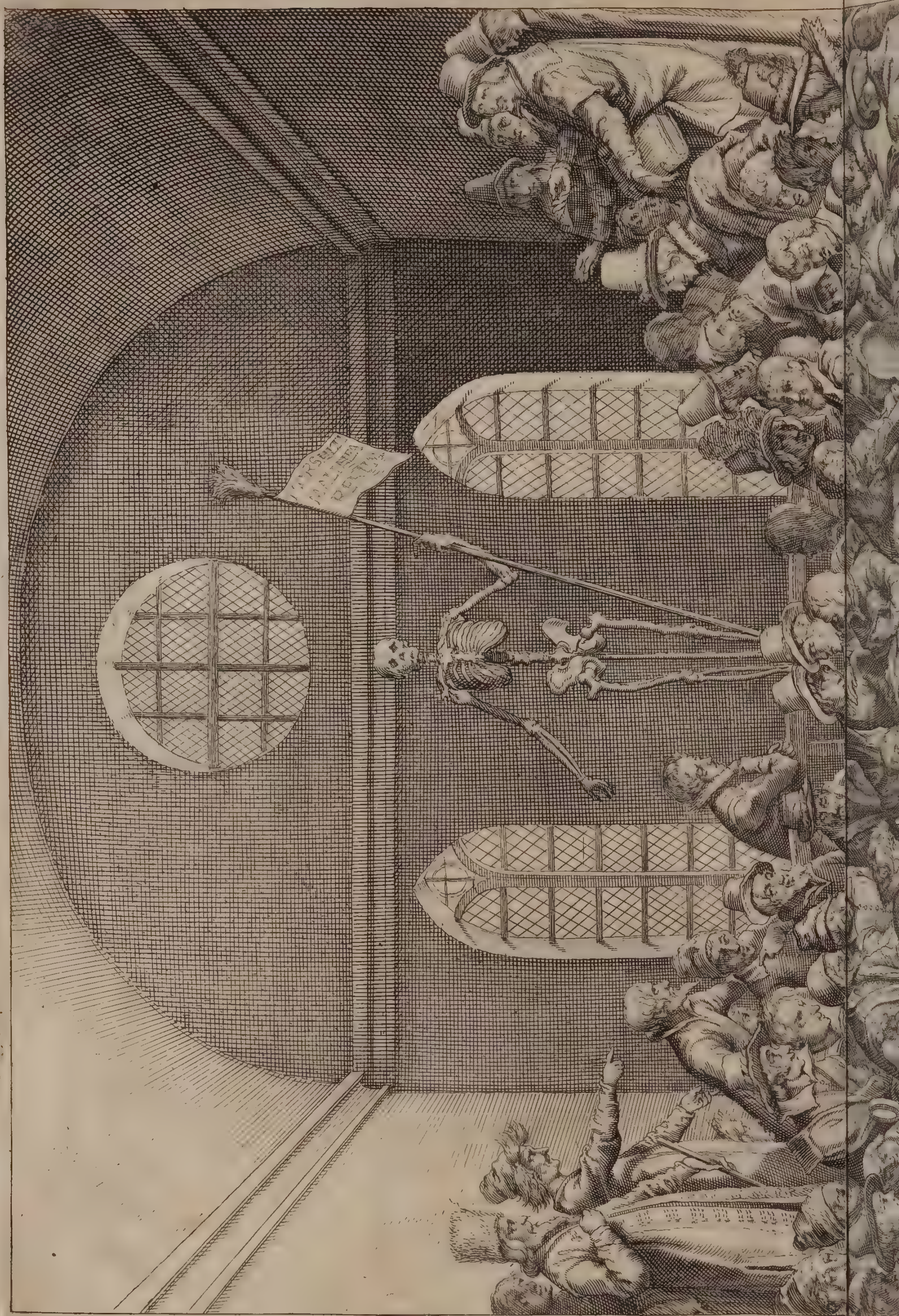
Ertijdts voerde 't Griecks ghewelf
In zijn voorhoofd, Ken u ſelf,
Als een Goddelijcke leſſe
Van die wijſe School-meeſtreſſe:
't Selve leert nu d' Artzen-School
Van den Schranderen Cabrool,
Wiens vernuſt met pit van reden
't Menſchlijck Lichaem gaet ontleden
Van den top af tot den teen;
Dies de Latyniſt voorheen
Van dien arbeydt hem moſt dancken,
Tot dat Plemp, een eer der rancken
Van Galeen en Hippocraet,
Tot des Nederduytſchen baet

Deſe

Defe fchatten uyt het duyfter
Brenghend met een rijcker luyfter,
Toonde, dat hy was een ftut
Tot zijn krancken Landtsmans nut,
Wiens gedachten fich nu wennen
Om te recht te leeren kennen
Wat de Menfchen-huyd omvangt,
Waer de Menfch van t'famen hangt:
Hoe de wijfheyd Gods gaet waeren
Door ons Zeenen door ons Aeren:
Hoe het kunftige geraemt
Alle kunftenaers befchaemt.
Soo nu yemand door dees wennis
Van den trap der fellef-kennis
Stijght tot kennis van Gods Throon,
Zoo eyfcht Plemp gheen andren loon.

I. v. Vondel.

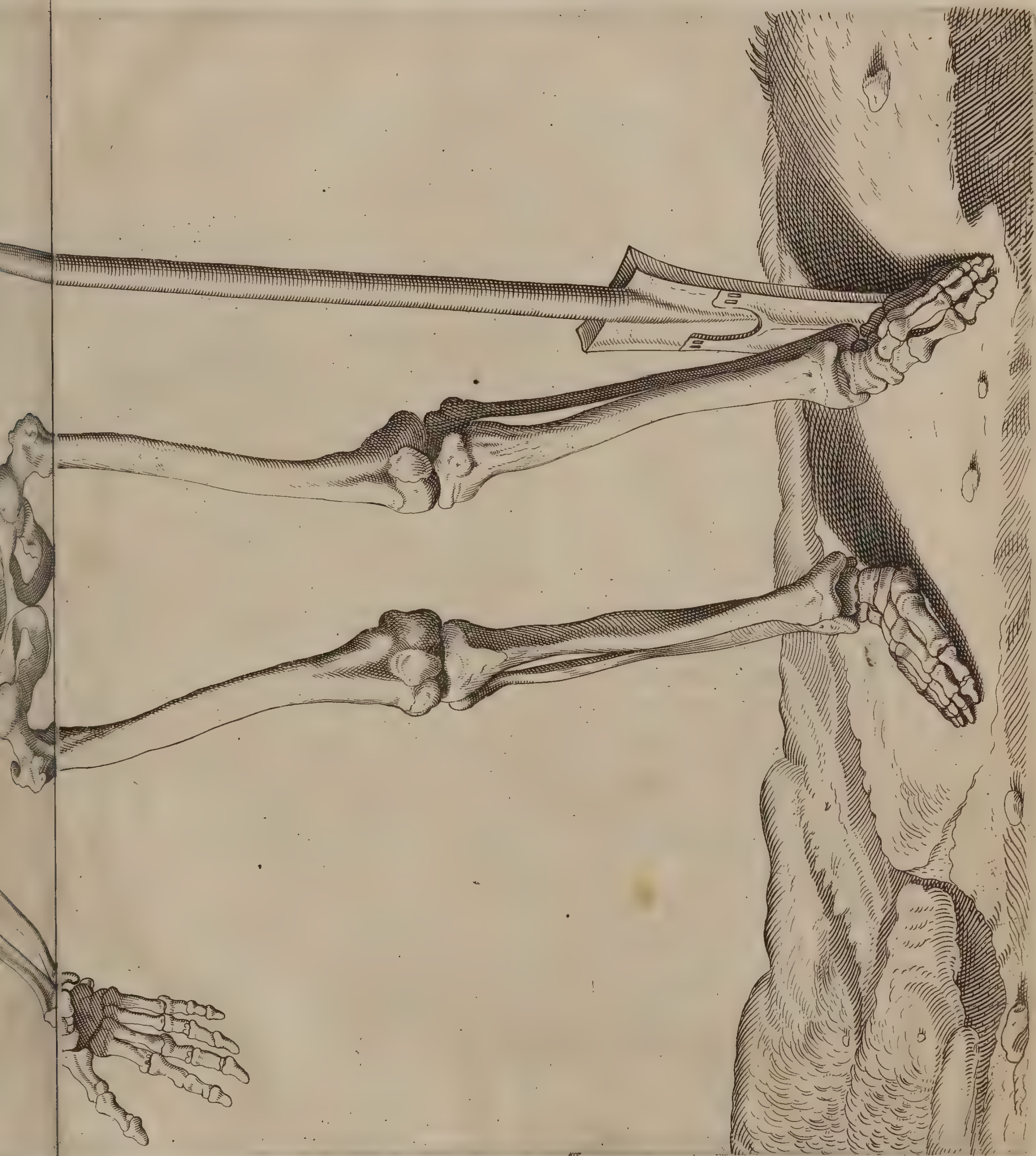
I. Cap.

DGheyn . inui
Andr. Stoc. Sculp.

Folio. 1.

I. Capittel.

Vervanghende d'ontleedingh in 't alghemeyn.

Het Menſchelijck Lichaem wordt ghemeynlijck in
vier plaetſen gheſmaldeelt, namelijck: d'op-
perſte, die men 't hooft en eerſte Buyck noemt,
in de welcke de dierlijcke ghedeelten woonen: en *Animales*
wordt bepaelt van het top des hoofts, tot de Crop *partes.*
of ſleutel-beenderen toe. Den deſen zijn drye *Claviculæ*
andere ghedeelten onderwurpen, teweeten: 't hooft, met het
welcke de herſenen bewalt en omcinghelt worden, 't aenſicht, en
hals. Hoofts ghedeelte ſom zijn begrijpende, ſom worden be-
grepen. Vande begrijpende andere zijn alghemeyn, andere ey-
ghen. d' Alghemeyne zijn, d'opperhuydt, de huydt, 't vet, *Epidermis*
't Vleyſigh-vlies, en het alghemeyn vlies. De eyghene zijn het *panniculuc carnoſus.*
Panne-vlies, de Panne, en de twee hernvlieſen, het dicke en *Pericranium.*
het dunne. Het gheen begrepen wordt, is het Herſen-merch *Cranium.*
het welck onder de meerſlachtighe of t' ſameghevoechde ghedeel- *Meninges. Cerebrum.*
ten ghereeckent wordt. In 't ſelve worden veel merckwaerdichey- *Organicæ partes.*
den gae gheſlaghen, van de welcke hier nae. In 't aenſicht ſijn
wederom eenighe ghedeelten, die begrypen, en begrepen wor-
den. De begrypende ſijn of alghemeyn, van de welcke voor ghe-
melt is: Of eyghene, en deſe ſijn of beenich, ghelijck de twee
kaecken. Of Kraeckebeenich, als de uytterſte ghedeelten der, *Cartilagineus.*
Ooren en Neuſe. Of Vleyſich, ghelijck de Spieren van 't aen-
ſicht, en onderkaeck of Kinnebacke. De begrepene ſijn, de Oo- *Maxilla inferion.*
ghen, de binnen-oor, de Neus, en mondt. De hals, van wiens ge-
deelten oock ſom ſijn andere bevanghende, ſommighe worden van
andere bevanghen, ende ſijn of achter of voor gheleghen. Voor,
ghelijck de vijf alghemeyne deckſelen, 't ſtrotten-hooft, 't Tonghe- *Larijnx.*
been, Hoofts-roerders, krop-aderen en ſlach-aderen, ſenuwen *Oshyocides venæ ingu-*
van de derde koppel en andere. Achter ſijn gheleghen wederom de *lares.*
alghemeyne deckſele, de neck, de ſpieren tot des Hoofts uytſte-
kingh gheſchickt, mitſgaders die het ſchouwerbladt opheffen, de *Vertebræ.*
ſeven eerſte wervelen met het merch in hun beſlooten.

A

De

De middel-plaetse wordt de borst gheheeten, inde welcke de levendighende deelen ghehuyst en gehooft sijn: en wort beheymt boven vande krop-beenderen, onder van 't Harte-bladt, oft sweerdtachtich kraeckbeen. Dese plaets wordt mede ghescheyden in begrypende en begrepen ghedeelten. De begrypende sijn of algemeyn, nu voor heen ghenoemt: of eyghen: en dese of beenich, ghelijck de krop-beenderen, de vier-en-twintich ribben, twaelf wervelen, en de schouwer-bladen. Of vliesich, ghelijck 't ribbe-vlies, 't middel-schot, ende 't herte-vlies. Of vleysich, als de vijf-en-sestigh spieren ter aeseminghe dienende. De begrepene sijn dese: 't Herdt, Coningh vande levendighende deelen: de Longhe: de groote slachader opclimmende, de slachaderlijcke ader, en aderlijcke slachader: de holle ader nae boven kruypende.

Partes vitalis. Claviculæ. Xiphodes Cartilago. Pleura. Mediastinum. Pericardium. Vena arteriosa. Arteria venosa. Vena cava.

d' Onderplaetse, wiens omschrijvingh gaet van het sweerdtachtigh kraeckbeen tot aen het ghemacht wordt eerstelijck in drie verscheyden partyen afghedeylt, inde opperbuyck, wiens midden den Maegh bevanght; de zyden de Leever en Mildt met de naem van *Hypochondria*, dat is, deelen, die onder de kraeck-beenderen sijn. Inde naevel plaetse, onder welcke schuylen de Nieren, lenden, magedermken met een deel van d' ydele en kronckel-derm. Inde nederbuyck, inde welcke de langhe omgheboogen darm, de blaes, lijfmoeder, en eyndel-derm hun steede hebben.

Duodenum. Ienum. Colum. Ileon.

Ten tweeden wort de ghemelte onderplaets gheschift in begrijpende en begrepene deelen. De begrijpende sijn of algemeyn nu meermaels verhaelt: of eyghen, ghelijck de buyckspieren en buyckvlies. De begrepene sijn gheschickt of tot de koockingh, of tot suyveringh en uytlossingh der onnutticheeden, of tot de voorteelingh. Tot de koockingh dienen 't net, de Maegh, 't dunne ghedarmte, de poortader, Lever, en holle ader. Tot de suyveringh der onnuttichеden sijn toegheſtelt, 't dicke ghedarmte, 't galblaesken, de mildt, nieren, waterpeesen en blase. Tot de voorteelingh sijn gheschapen de bereydende en uytschietende zaedts vaten met de klooten.

Peritanæ. Venæ portæ. Vreteres,

De uyterste plaetse des Lichaems besitten de handen en voeten. De hant bestaet van d'arm, elle, ende handt eygentlijck soo ghesevt. De voet wort t'saeme ghesct vande dye, been, en kleyne voet.

Byvoechsel.

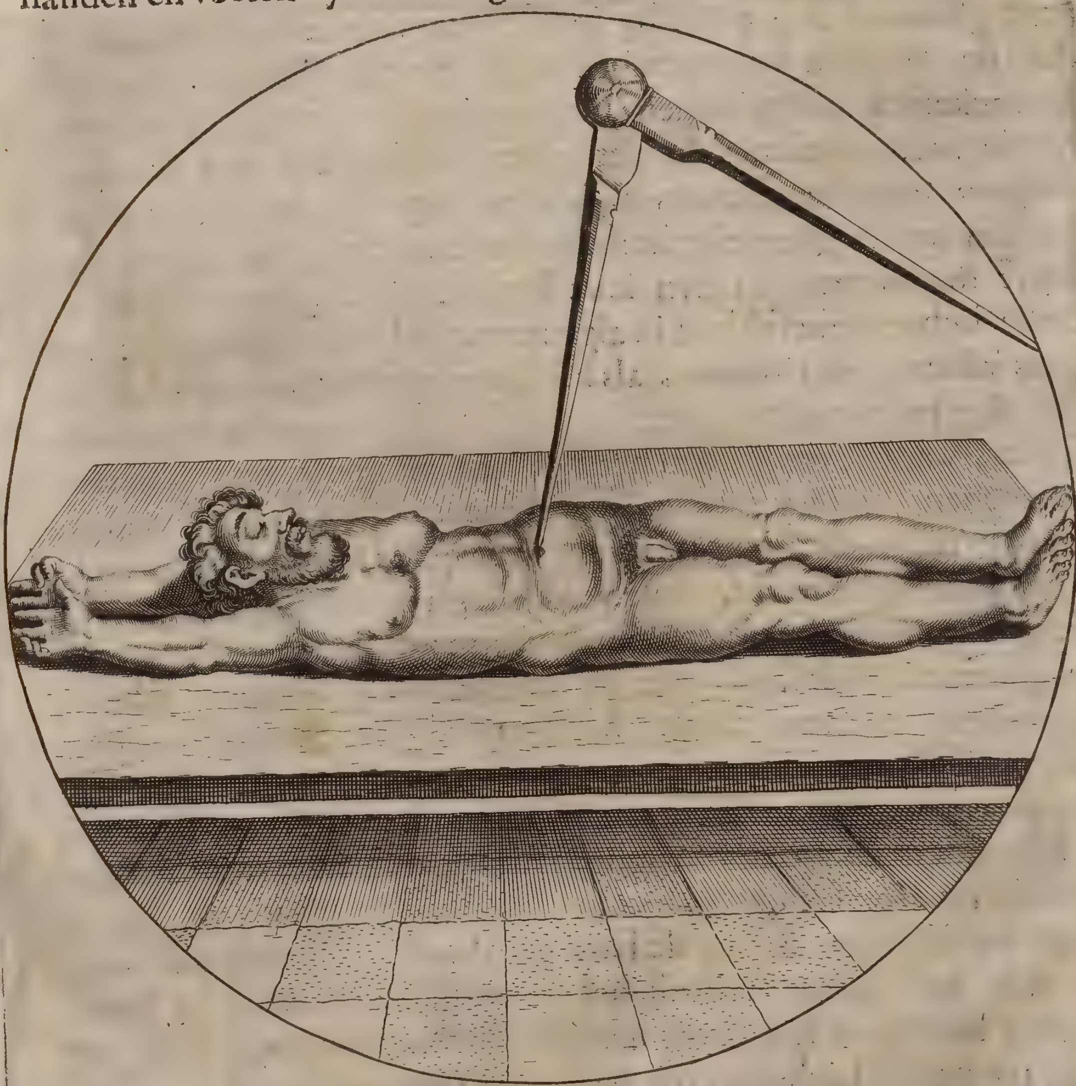

Ier hebt ghy een cort bondighe ende beknopt beschrijvingh, van al 't ghene in dese heele verhandelingh sal ghesproocken worden, en overmidts yeder stuck besonderlijcken sal hier nae

nae door breeder uytbraydingh verklaert worden, sal ick mijn aenmerckinghe, die ick daer op heb, t' sijner plaetse uytstellen. Nu wat het ghemeen betreft: ghelijck de Werelt-schrijvers de gantsche Aerdtbodem beschrijven willende, beginnen van een alghemeyne verdeelingh des selfs: so oock de ontleeders, die de kleyne werelt, dat is, den Mensch door hun verstandt en handt doorsoecken, sijn ghewoon van des selfs afdeelingh begin te nemen. *Geographi.* *Anatomici.* Welcke loflijcke ghewoonte onse Autheur konstelijck ghevolght heeft, het heele lichaem smaldeelende in vier plaetsen, d' opperste, middelste, onderste, en uyterste. *Diocles* een vande oudtste Schrijvers leestmen het Menschelijck Lichaem ghescheyden te hebben, in 't Hooft, Borst, Buyck, en Blase. Welcke wijse van verdeelingh niet soo dienstich is tot d'ontledingh, als wel tot de gheneesingh: ghelijck oock de meyningh *Diocles* waerschijnlijck gheweest is; want hy in die brief voor een grondvest stelt, dat de sieckten voornamentlijck in die vier Hollicheden oorspronckelijck ontspringhen, uyt toevloedt en vergaderinghe van quade vochticheden: en derhalven schrijft aen den Koningh *Antigonus* eenighe ghenees-middelen bequaem om die vochticheyden uyt de ghemelde hollicheden te trecken. In dier voeghen heeft *Fernelius* mede in zyn kort bericht vande gheneeskonst het heele lichaem ghescheurt in algemeyne en besonder plaetse: volgens 'tdoen, van *Galenus*, als blijckt in zyn verscheyde boecken. *Methodus medendi.* De Ægyptische genees-meesters, die oock gheen onbedreven ontleeders waren, verdeelden het Lichaem int hooft, borst, handen, en beenen, als wy uyt *Herodotus* verstaen. *Medici.* *Crura.* Door de borst verstonden sy 'tdeel des Lichaems sich streckende vande krop-beenderen tot aen 't ghemacht. *Claviculæ pubes.* Dese verdeelingh is niet ongelick aen die, dewelcke *Galenus* by ghebrocht heeft in zyn boeck vande oneven onghematicheydt, al waer hy 'tmenschelick Lichaem scheydt in voeten, handen, hooft, borst en nederbuyck welcke verdeelingh meest al de ontleeders aengenomen hebben, den Hals achterlaetende, of om dat die een bysonder ghedeelt is, of beter om datse onder een vande voor-ghenoemde ghetrocken moet worden. *Inæqualis intemperies.* Nochtans leeraert ons *Galenus* in veelvoudighe plaetsen, dat de hals verscheyden is van de borst en 'thooft. Op welck acht nemende *Rufus Ephesius* verdeelt het Menschlick Lichaem in hooft, hals, borst en leden. Doch aengesien de hals aent ruggebeen vast is, waer uyt des Lichaems rompe bestaet, soudmen 'theele Lichaem niet onhebblick deelen moghen in hooft, rompe, en leden. *Truncus.* De rompe wort wederom ghesmaldeelt in hals, borst, en buyck. Welcke twee leste deelen, om datse hol zyn, worden van *Hippocrates* en

Galenus buycken ghenaemt. De God'lijcke *Hippocrates* uyt de inghebooren warmte, die ons Lichaem regheert, ſtelt drie plaetſen des Lichaems. Inde bovenſte hout ſich de warmte met der Sterren warmte een-aerdich. Inde middelſte met des Sons warmte ghelijck. Inde onderſte plaets ſchuylt een warmte met des Maens warmte over een komende, inde welcke en door de welcke gheſchiet de voorteelingh en bedervingh.

De gedaente van dit Lichaem is ſodanigh, dat het om een juyſte en even maticheyt van haer gedeelten, aller dingens regel en maet gheſtelt wort. Waer van oock een ronde Figuyr d' aldervolmaecſte in 't ſelfde claerlijck ſich openbaert: als een menſchs plat leggēden handen en voeten uyt-gereɛt zyn, want een paſſers middelpunt op de navel gheſtelt ſijnde, end' het ront omloopende, ſal beyder handen en voeten uyterſte vingeren raken, gelijck hier verbeelt is.

Daer-en-boven vindtmen hier een vierkant, ſoo 't gheen vande nederighe voeten tot het opper-hooft ghemeten is, by de uyt-gheſtreɛte handen vergheleken wort. Dit ſijn de twee, diemen voor de

de volmaeckste Figuren hout, en worden beyde in't menschelijck lichaem ghegeven. Welck sommighe aenmerckende, hebben durven ons na-gheboorenen achterlaten dit ghesegh: teweten, dat Salomons Godts-huys na het voorbeelt van ons lichaem ghesticht soude wesen, en Noës Arcke uyt het maecsel van't selve getrocken. Het is Augustinus die dit tuycht in't twaelfde Boeck teghen Faustus Manichœus aen't veerthiende cappitel. Want des Lichaems langte van't hooft tot de voeten heeft sesmael soo veel, als de breete van d'eene syde tot den ander, en thienmael soo veel als de diepte, die na de langhte van't middelrift, dat is, van't rugghe-been tot het borst-been, ghemeten wort. Hierom had de Arcke drie-hondert ellen inde langte, vijftigh inde breete, en dertich inde diepte. Welck al-hoe-wel dus is, en de voorghenoemde Figuren in't menschelijck lichaem ghevonden worden, soo kanmen nochtans niet segghen, dat een Mensch of vierkant sy, of rondt. Men seght wel een Man die vleysich en ghesetis, vierkant te wesen, als mede een vierkante Boer: maer dan wilmen niet verstaen, dat het heele lichaem vierkandt is, maer dat de rompe, dat is, het ghedeelte tusschen de hals en dye middelende, soo breedt is, als het langh is. *Sternum.* *Truncus.*

De groote van't menschelijck lichaem is niet al-eveleens: maer verandert na der menschen jeugd, aerd, en plaetse daer sy houden. Om nochtans te weten wat een onmatelijck groot lichaem is, of kleyn, sullen hier voorschrijven een lichaem, 'twelck allenthalven natuers welschicking gheniet, en middelmatich vande Aerdtisten ghehouden wort. Sodanich is hier in onse Europen, dat in langte ses Landt-meeters voeten haelt; inde breete en dicte een end' een derdendeel. Die van dese welschickingh afwijcken, worden wanschicklijck of ongeschickt gherekent te sijn. Al hoe wel soo nauw dese bovenmaet of ondermaet niet bepaelt en moet worden, dat die gheene een weynich buyten dese reghel alleenlijck gaen, terstondt soude onder de ongheschickte ghetelt worden. In dier voegen dan die sal met recht langh ghenoemt worden, dewelcke seven voeten, of een weynich minder inde langhte heeft. Daer-enteghen, kleyn, die minder als ses voeten heeft. Diesgelijcx dick of druystigh seghmen te wesen die, welcker breete meer als een begrijpt; of welcker borsts of buyckx ommeloop meer als drie voeten bevanght: want in een wel gheschickt lichaem bevanght die even juyst drie voedt, soo dat die even langh is, als de halve langhte des gheheelen lichaems. Int teghendeel dewelcke dese drie voet niet en halen, sullen tenghere en schrandere gheheeten worden, hoedanighe menschen oordeelt Hippocrates den teeringh onderwurpen te sijn. Voorts de groote aldus van ons bepaeldt, *Proportio.* *Improportionati.*

 heeft

heeft alleenlyck plaets in bedaechde en volwassen Mannen: want, ghelyck voorgheseyt is, sy veranderlyck is nae de Ieughd, aerdt, plaetse, jae oock nae de sieckte.

Wat de Ieughd belanght: een andere groote heeft een spraeckeloos Kindt, een andere een Kindt, een andere een Ionghelingh, een andere een Man, een andere een oude Grysaert. Want een spraeckeloos Kindt is kleyn en kort: een Kindt wat grooter: een Ionghelingh noch grooter: een Man niet alleen grooter of langer, maer oock druſtigher: want het ghebeurt den Menschen even ghelijck het aen veel Boomen doet, die als sy noch teeder zyn, steygheren heel dun na hooghen, daer nae haer volstreckte en behoorlycke wasdom ghekreghen hebbende veranderen in een dicke stam. Overblijft een twijfel aengaende d' oude Luyden, te weten of het waerachtigh is, 't gheen ick vinde sommighen te waenen, dat hunder Lichamen, hoe sy tot meerder ouderdom komen, meer verkrimpen en korter werden. Mijns dunckens sy worden wel schranderer, maer niet korter. Want de beenderen dewelcke Lichaems langhte maecken, aenghemerckt sy vaste en herde ghedeelten syn, kunnen noch door lanckheydt van jaren, noch door gheweldt van sieck ten vermindert worden. Ist saecke dan, dat yemandt oudt wesende korter lijcket, dan hy te vooren gheweest waer; oordeel ick dat selve hier om te gheschieden, om dat al de gheleeden van de spieren en banden nu door d' ouderdom verdroocht en vereelt wesende gheboogghen werden. En dit is d' oorsaeck, waerom onse waerdighe en waerachtighe *Aphorismi* Hippocrates in zyn kortbondige spreucke ghefeyt heeft, dat langte des Lichaems eenen Iongelingh fray staet en welpast: maer eenen ouden onnut en leelijck is, want te vooren langh gheweest synde, verkromt alsdan; 'twelck onheb'lijck is, ende seer misstaet.

De verscheydenheydt des aerdts brenght oock veranderingh inde grootheydt. Want onder de Menschen is de Vrouw ghemeenlijck cleynder als de Man, wiens teghendeel nochtans in veel beesten ondervonden wordt. De reden mach syn om dat de Wijfkens onder de Beesten veelvoudighe vruchten ghelijckelyck op een tydt ontfanghen moesten: Tot het welck een grootachtich Lichaem vereyscht wierdt: 't gheen aenghesien den Vrouwen int Menschelyck gheslacht niet ghebeurt, heeft een kleyndere ghestalte als de Man ghekreghen. Daer-en-boven aenghemerckt de Vrouw tot het baren en op-voeden der Kinderen alleen van natuere gheschickt sy, tot welcke bedieninghe gheen grootheydt des Lichaems noodich was: de Man, een uytdruckelijcke verbeeldingh sijns Scheppers uyt-wijsende, is gheschapen

om

om te heerſchen over de werelt, en alle ſijn ghedierten, dies moſt hy in grootheydt ſoo wel des ghemoedts als des lichaems met recht boven al uytſteken. Onder 't Vrouwen gheſlacht zyn de jonghe Dochters ghemeenlijck ſchranderer: want men haer ſiet in 't Houwelijck dicker worden. Wiens reden by vernuftighe en naerſtighe Aertiſten wel bekent is.

Voorder wat een grooten verſcheydentheydt des grootheydts de plaetſen en landen oorſaeckende ſyn, heeft ons overlangh wel gheleert Hippocrates in zyn Boeck vande Locht, waeteren en plaetſen. Want ſommierlijck vervattende ſijn reden, ſeydt eyndelijck, dat alles veel ſchoonder en grooter in Aſien als in Europen voortghebrocht wordt, en dit is gheloofſlijck tegheſchieden om de ghematicheydt van des Iaers tijden, want Aſien in 't midden van 't Ooſten nae den eerſten Sons opgangh gheleghen, van overgroote kouw en hette vry is. De Europers zyn in ghedaente en grootheydt des Lichaems ſeer onder elckander verſcheelende, om de groote en vaecke veranderinghe der tijden. Soo zyn de Deenen, Hollanders, en Hoochduytſchers ghemeenlyck groot en ſchoon: de Franſen en Spagniaerden, daer-en-teghen meerendeels kort: de Italianen en Griecken van een middelbaere ſtandt: de Venetianen groot en langh. Hier fockt wel yets vande Pygmeen gheſeydt te worden, ſoo ghenaemt op ſyn Griecks, om dat ſy over de langhte van een elle niet en waſſen, al of wy ſeyden ellemannekens. Maer is waerſchijnlijck, dat het beuſelen ſyn eertijdts van Poëten ghedicht en verſiert, al hoe wel het Ariſtoteles voor waerachtich houdt: want nu by deſe eeuw is gheen werelts deel, dat de naerſticheydt onſer Schipperen niet doorkroopen heeft, en nochtans is niet dierghelycken of gheſien of ghehoort. Ariſtoteles ſchrijft dat de Pygmeen ghevonden worden in die plaetſe, daer de Niel in Ægypten vloeyt: de ghene, die dat landt doorreyſt hebben, ghetuyghen, daer menſchen te houden van middelmaetighe ſtandt, en ſwert.

Ten leſten de ſieckte veranderen oock des lichaems grootte. Want daer ondervonden is, dat ſommighen de derdendaechs koorts tot een bovenmatighe hoochte gherecht heeft. Over eenighe jaeren een Antwerper Anteunis ghenaemt, kleyn en ſwack ter werelt ghekomen ſynde, is ſchielyck door ſieckte in een groote Reus opgheſchoten. En nu teghenwoordelijck in 't jaer eenendartich den 28. Septemb. is hier een Edammer Dochter van vijfthien jaer te ſien, de welcke in langhte ver te boven gaet alle mannen, onder de welcke nochtans hier te landt wel

sijn onmatelijck groot. In dusdanighe schuyldt dickmaels een heymelijck ghebreck, dat sulcken schrickelijcken wasdom veroorsaeckt, maer ten wt-eynden oock een haestighen doot aenbrenght. In teghendeel verneemtmen uyt sieckten somtijdts oock Dwerghen te gheworden: wanneer de bovenste ghedeelten tot haer behoorlijck wasdom comen, de handen en beenen teeder en kleyn blyven, ghelijck inde onherstelde wt-leedinghe pleecht te gheschien.

Luxationes.

Eer dat wy hier van scheyden, is de pijne waert te ondersoecken, of het waer is, 't gheen van meest al gheloost wort, te weten dat eertijtdts de lichamen veel grooter dan d' onse gheweest hebben, en dat nu de Menschen allenskens verkleynen. Plinius seydt sich door ervarenheydt gheleert te hebben, dat altijdt de Kinderen korter zyn als de Ouders. Al de Poëten, ja de oudtste Homerus self klaeght over de verkortingh van der Menschen ghestalte. In dese saeck, ghelijck ick te vooren ghestelt heb, soo dunckt my nu oock gevoelt te moeten of immers te moghen worden, te weten datter eyghentlijck gheen bepaelde grootheydt van 't menschelyck lichaem en is, maer dattet verscheelet nae de jeughd, sieckte, aerdt, en voornamentlyck nae de plaetse of Landtschappe. Dies soud' ick ghelooven, soo in eenighe Landen vermerckt is gheweest de luyden te verkleynen, dat dit ghecomen is door onderlinghe vermengingh van menschen, die van sulcke plaetsen uyt-ghecoomen zyn, inde welcke de gewoone gestalte korter valt. Wat Plinius belanght, teghen zyn ondervindingh stel ick de onse, die ons dagelyckx leert, dat de Kinderen dickmaels grooter zyn als de Ouders: 't welck, behalven in veel andere, in my self bewaerheydt wordt.

Ter voorstel, dat onse Auteur seyt, het hersen-merch onder de meerslachtighe ofte t' same-gevoechde gedeelten gerekent te worden, gelieft my hier te beschrijven, wat een gedeelte onses Lichaems sy in 't alghemeyn, en hoe die verdeelt werdt, op dat alsoo kunt werde, wat men door een meerslachtich ghedeelte verstae.

Galenus dan in syn eerste Boeck van 't ghebruyck der gedeelten aen 't eerste Capittel beschrijft een gedeelte te wesen, een lichaem dat overal syn eyghen omschryvingh niet en heeft, nochte overal met andere verknocht is. Maer dese beschrijvingh is te ruym, en springht te wijdt: want sy oock bevanght, 't welck eyghentlijck gheen deel en is: gelijck het op-huydeken. Beter bepalingh heeft ons Fernelius ghegeven, segghende een gedeelte te syn, een Lichaem het gheheel aenkleevende, ghenietende een gemeyn leven, ghesckickt tot ghebruyck en werckingh.

Drie

Drie verdeelinghe der ghedeelten worden vande gheneeskonstenaers byghebrocht. *Medici.*

d' Eerste is, dat vande ghedeelte andere sijn ghelijckdeelighe of eenslachtighe, andere meerslachtige of t' saemgevoechde.

De eenslachtighe zyn enckel, niet t' samegeset uyt andere, weshalven sy der Lichaemen eerste begintselen ghenoemt worden. Van *Avicenna* wordt een ghelijckdeelich ghedeelte bepaelt aldus: is een ghedeelte wiens deel is eennaemich en eenaerdigh met het gheheel. Voorbeeltsghewijs: elck deel des vleyschs is vleysch: elck deel des senuws is senuw. En derhalven vleysch en senuw sijn ghelijckdeelighe of eenslachtige gedeelten. *Similares partes.*

Een meerslachtich ghedeelte is, dat uyt veel eenslachtige 't saemeghevoecht is. En dies wordt oock t' samegevoecht gheheeten. Soodanigh is een spier, die uyt vleysch, senuw, en veselen bestaet. *Dissimilaris pars.*

De tweede verdeelingh is, dat vande gedeelten eenige sijn Princelijcke, eenige dienende. De Princelijcke sijn, die geschickt en gheschapen sijn of tot onderhoudt en bewaringh des Lichaems, of tot voorteelingh des ghedaentes. De gheschapene tot onderhoudt des Lichaems zijn drie, 't Hert, Hersene, en Lever. Dewelcke zijn als setels en woonplaetsen vande drie heerschende krachten. Want de Lever is de oorsprongh vande natuerlijcke kracht: 't Hert vande levendighende: d' Hersene vande dierlijcke. De gheschickte gedeelten tot de voorteelingh zijn de klooten.

De dienende ghedeelten zijn, dewelcke den voorghenoemden Princelijcken ter dienste staen: en zyn dese, aderen, slach-aderen, senuwen, ende saedt-vaten. De aderen dienen den Lever, om 't bloedt te verspreyden. De slach-aderen het Hert, om de levendighende Gheesten te voeren. De saedtvaten dienen den klooten, om het saedt aen te brenghen.

De derde en leste verdeelingh is, dat sommighe ghedeelten van andere gheregeert worden, sommighe worden gheregeert van sich self. Die van andere geregeert worden, zyn dewelcke van andere hun krachten leenen: ghelijck is de Maech; die door de senuwen van 't Hersen-merch, door de aderen vande Lever, door de slach-aderen van 't Hert zyn kracht ontfanght. Die van sich self geregeert worden zyn al de ghelijckdeelighe deelen, welcke aenghemerckt van andere niet en hangen, maer alleen van sich selve, soo worden sy oock van sich self onderhouden, sulckdanighe zijn, been, vleysch ende dierghelijcke: die door hun eyghen inghebo-ren kracht ghevoedt en bewaert worden.

II. Cap.

II. Cap.

Beſchrijvende het gheraemte of dorre Beenderen.

Sceleton.

OM een klaere en volmaeckte kundtſchap der beenderen te verkrijghen, zyn noodich te aenmercken te verſtaen vijf dingen, te weten de bepalingh, d'onderſcheyden, de t'ſamevoeghingh, 't gebruyck, en byſondere wyſe van ſpreucken hier ghebruyckelick. De bepalingh of beſchryvingh van 't been, ghelijck oock van andere gelijckdeelinghe of eenſlachtighe deelen, wordt ghetooghen vande ghematicheydt. Een been dan by *Galenus* is een ghedeelte in herdicheydt, droochte, en aerdtachticheydt alle anderen te boven gaende. Herdt is het door de droochte: drooch, om dat de vochticheydt in ſyn eerſte ſcheppingh verteert en verdweenen is.

Definitio. Differētiæ Compoſitio. Partes ſimilares.

De onderſcheyden worden ghenomen van het geen, de ghematicheydt volght, en andere toe-vallen. De beenderen dan verſchelen onder elck ander eerſtelijck in ſelfſtandicheydt en weſen: want ſommighe ſijn vaſt en ſonder hollicheden: ſommige puymſteenachtich, en vol gaten. Ten tweeden in grootheydt: want eenighe ſijn groot, eenighe kleyn. Ten derden in het gheen ſy in ſich beſluyten: want andere hebben merch, andere niet. Ten vierden in geſchapenheydt: want ſommige ſijn ront, eenige driehoeckich, andere vierkantich. Ten vijfden in ghevoelen: want ſom ſyn met ghevoel ver-eert, als de tanden, ſom derven 'tſelve.

Accidentia Subſtantia Figura.

De t'ſame voeghingh van des Lichaems beenderen of van een geraemte geſchiedt op tweederhande manier: door gheleedinghe en door t'ſamegroeyinge, De gheleedinghe is een t'ſamevoegingh, inde

Arthros. Symphiſis

inde welcke de uyterste deelen der beenderen onderlingh verknocht sijn, soo dat zy elck anderen raecken. En dese is tweevoudigh met beweeghingh of sonder beweghingh.

De Gheleedinghe met beweeghingh heetense een afgheleedinghe, als of men zeyde een losse ghelidts verkoppelingh. En deses sijn drie ghedaenten: Ingheleedinghe, gheleedinghe, en onderlinghe inschietinghe. *Diarthrosis.*

Een ingheleedinghe is, wanneer de holte wijdt is, en het hooft des beens grof en groot. Ghelijck de gheleedinghe des dyebeens met het heupebeen. *Enarthrosis.*

Een gheleedinghe is, als de holte vloock en vlack is: Ghelijck inde t' samevoeghingh des onderkaeckx. *Arthrosis.*

Een onderlinghe inschietinghe is, als beyde de beenderen ghelijckelijck ingheveoght worden, ende dat of in twee beenderen ghelijck inde arm: of in drie ghelijck inde wervelen. *Ginglimus*

De gheleedinghe sonder beweeghingh wordt ghenoemdt aengheleedingh. En deses sijn oock drie leden: naet, voeghingh, en spijckerswijse inschietinghe. *Synarthrosis.*

Een naet is, wanneer de beenderen als t' same-ghenaeyt worden, ghelijck inde Hooft-pan. *Sutura.*

Voeghingh is een t' same-komste en onderlinghe aenhanghingh door een enckele lijn: ghelijck inde opper-kaeck ofte wangh-been. *Harmonia.*

Spijckers-wijse inschietinghe is, wanneer het eene been in het ander in wijse van een spijcker of naghel inghesettet wort, ghelijck de Tanden inde kaecken. *Gomphosis*

t' Samegroyinghe is een natuerlijcke verknochtingh des beens, in de welcke twee beenderen de ghedaente van een uyt-wijsen, en dese gheschiet op tweerley wijse, of sonder tusschen comen van yets, of door yet tusschen beyden comende. *Symphysis.*

Een t' samegroyingh sonder tusschen coomen van yets wort ghevonden inde weecken en voose beenderen, ghelijck inde neus-beenderkens, en aenwassen, die met een Iarigh been ten lesten een worden.

Een t' saemegroeyinghe door yet tusschen beyden comende wort bevonden in herde beenderen. En dese is drie-der-handen, want die beenderen worden onderlingh verbonden of door kraeckbeen, of door vleysch, of senuw.

Een kraeckebeenighe t' same groeyingh is in 't ghemacht-been, end onder-kaeck. *Synchondrosis.*

Door een vleysighe t'samegroeyingh, dat is, door spieren, wort de schouwer aen 't hooft gheheght. *Syssacrosis.* *Synneurosis.*

Een senuwighe t' same-groeyingh vintmen inde verkoppelingh des

des dyebeens met het heupebeen, want het aen 't selve met veel banden ghevesticht wort.

Merckt dat Galenus int Boeck vande beenderen Leeraerdt, dat in d' aengheleedinghe een duystere of kleyne beweeginghzy : maer inde uytbreydingh op Hippocrates Boeck vande gheleden de saeck beter versinnende, seydt datter of een duystere beweeginghzy, of gheen. Iae Hippocrates selfs seydt dat de opper-kaeck door een aengheleedinghe ghevoecht wort, om dat zy gheen beweginghenheeft. Dies sullen wy Galenus lichtelijck teghen Vesalius ende Columbus lasteringhe verdaedighen.

Het alghemeyn ghebruyck der beenderen is, in wijse van stylen en bijnten het Lichaem te stutten. Doch behalven dit sijnder noch andere bysondere ghebruycken en nutticheeden. Eerstelijck, tot beweeginghe : ghelijck dat de handt geen been en hadde, soude zyn oeffeningh niet volbrenghen kunnen; welcke is, grijpen.

Ten tweeden tot uytwaesemingh der dampen : Ghelijckt in't hooft door de naeden. Ten derden tot doortocht van veele vaten, ghelijck inde hooft-pan, en hals wervelen. Ten vierden tot onderscheydt der ghedeelten. Ten vijfden tot beschutsel van veele ghedeelten, ghelijck de hooft-pan vantbreyn; de wervelen van 't beslooten merch. Ten sesten tot een verseeckerde beweegingh der leden : Soo dienen den vingheren de kleyne-beenkens Sesamina ghenoemt. Ten sevenden tot een bysonder en eyghen werckingh : Ghelijck de Tanden tot breeckingh ende maelingh der spijsen.

d' Woorden of spreucken, welcker kennis tot verstandt der beenderen dienstigh is, sijn dese: anwas, afwas, en hollicheyt.

Epiphysis. Aenwas is een aenhanghsel ende als een toeworp aen 't been, aleveneens of de natuer in 't scheppen des beens verbystert wesende en sichself vergeetende, een ander tot dat eerste had willen toemaken.

De nutbaerheden vant aenwas sijn veel. Ten eersten, om te bedecken de groote beenderen en die vol merch steecken, op dat by gheval het merch niet uyt en vloye. Ten tweeden om het been te stijven en te stercken : Want het aenwas is breeder dan 't been. Ten derden om te beschermen de begintselen der banden, met dewelcke de beenderen onderlingh verknocht worden. Ten vierden om te verhinderen voorder breuck der beenderen.

Apophysis. Afwas is een verlangingh of uytsteck des beens inde welcke gae te slaen sijn drie soorten : d' Eene is scherp, ende wort gheseyt

Corone. de spitse, of punt. d' Ander is rondt en dick, en wort ghenoemt 't hooft.

't hooft. De derde is teeder de welcken zy de hals geheeten hebben.

De dienst van een afwas is drie-voud: eerstelijck om oorsprongh te verleenen aen sommighe gedeelten, ghelijck aen de spieren van hooghte uyt-spruytende. Ten anderen tot inplantingh van een spier. Ten derden om de ghedeelten te beschutten: ghelijck inde wervelen en schouwer.

De hollicheydt is tweerley. Groot, diemen een kuyl zoude moghen noemen: ghelijck in 't heupe-been. Cleyn, diemen een vloocke holte heeten mach. *Cotyle. Glene.*

Byvoeghsel.

WAt nut ende dienstbaerheydt dat baret de kundtschap der beenderen in onse ghenees-konst, verclaerdt *Hippocrates* in sijn brieven, al waer hy sijn Soon Thessalus tot de leeringh der beenderen aenpordt, en seydt, dat inde veelvoudighe beseeringh der selfder, in breucken, verstuyckinghe, uytleedinghe, herstellinghe en t'saemesettinghe die hem beter en wetender draeghen sal, dewelcke weet hoedanich de plaets zy, en hoedanich zy het been, 't gheen uyt het lidt is. Daerenboven aenghesien alle Lichaems ghedeelten met de Beenderen begroeyt en ghehecht sijn, en die hun form en ghedaente vande selve verkrijghen, wie en besluyt de kennis der beenderen niet hoochnoodich te wesen tot gheneesingh aller sieckten; want hoe sult ghy de gheleghentheydt en verbindingh der inghewanten weten, nietweetende de beenderen? hoe kunt ghy een rechte kennis der spieren hebben, sonder een volstreckte kennis der beenderen? *Galenus* uytbreydende *Hippocrates* Boecken vande gheleden seydt dat niemandt recht-verstandt van breucken en uytleedinghe cryghen can, ten sy hy eerst in een geraemte naerstelijck besichtight heeft, hoedanigh dat sy yeder been. Het is beclaechlijck, dat dit deel vande onse const, soo weynich en soo cleyn gheacht wordt; jae by die alderkleynst by dewelcke het voorwaer groot achtbaer behoorden te wesen; by de Heelmeesters segh ick: van de welcke sommighe, soo tot hun yemandt met uytgheleede lidtmaeten komt, segghent hun handtwerck niet te wesen de uytleedinghe te herstellen: dies sijn de luyden benoodicht sich eenen plompen Boer of wreeden Beul over te leveren. 't Is een groote schandt voor hun ampt en konst.: Want isser yet dat eyghentlijck den Heelmeesteren betreft, sijn de breucken en uytleedinghen nae eenstemmingh van alle gheleerde Schrijvers. Maer wil hier niet verder teghen hun invoeren, hoopende datse die soo schandelijcke als schadelijcke onachtsaemheydt sullen verwerpen.

Laet ons dan der beenderen beſchrijvingh vervoorderen.

De Menſch geſchapen zynde tot een Burgerlijcke geſellicheydt en tot oeffeningh van verſcheyde werckinghe, moſt uyt veele ende verſcheyde beenderen 't ſameghеſet worden: want dat hy uyt een eenich been beſtondt, ſoude altijdt ſtijf en onbeweechlyck als een ſtaeck gheweeſt hebben: hoedanigh was, den welcken *Columbus* in een Gaſthuys ſich tuycht gheſien te hebben. Die Levend zynde niet dan zyn ooghen, tongh, ghemacht, buyck, en borſt beroerde: overleden weſende is ondervonden dat al zyn gheleden van 't hooft tot de voeten vaſt en onbeweechlijck aen den anderen hinghen. Waer uyt blyckelyck ghetrocken wordt, dat om de verſcheydenheydt der beweeghinghe, het Lichaem uyt veele beenderen t' ſameghevoecht te werden noodich was. Deſe vereenighingh en verknochtingh der beenderen noemen wy een gheraemte: de Griecken ſeyden *Sceletos*; van het woordt *Scello*, dat is, ick drooghe: al of wy ſeyden, drooghe en dorre beenderen: welcker verbeeldingh ghy hier nu ſiet.

Hier

Hier mochtmen vraeghen of in dit gheraemte eenich been ghestelt mach worden als een oorsprong en begintsel van al de andere: ghelijck nae een-stemmingh der ontleeders den vaeten een eerste begin ghegheven wordt : Want der aderen fonteyn wordt ghehouden de Lever , de slach-aderen het Hert, der Senuwen 't Hersen-merch. De reden , die hun beweecht heeft om dit alsoo te stellen, is de verknochtingh der vaten met de genoemde Princelijcke ghedeelten. Voorwaer soo dese oorsaeck gelt , ghelijck van meest al onse Leer-Meesters gelooft wordt, onder de beenderen moet desghelijckx oock een begintsel ghegeven worden, want sy mede onderling gevoecht sijn , even als de aderen , en ander vaeten. Op dat dan dit begintsel ghevonden werde , is voor een grondt-vest eerstelijck te houden , dat sulck danich been een begintsel van andere met recht ghesteldt wordt, het welcke de langhten en rechte des geheelen Menschs oorsaeckt , ende vant welcke de andere beenderen uytspruyten, even in voeghen als van een stam de tacken. Maer dese voorwaerden kunnen aen geen ander , als aen het rugge been toegevoecht worden : dies wordt dit te recht ghestelt aller Beenderen begin en d' oorsprong.

III. Cap.

Vande Hooft-Beenderen.

HEt Hooft-been wordt met een ghemeene naem ghesеydt, de Panne, of Hersen-schael, of becke-neel : by de Latijnen *Cranium* of *Calvaria*. Int welck te mercken sijn de selfstandicheyt of wesen, geschapentheyt, gelegenheyt en gedeelten. *Substantia.*

Het wesen is heel beenich , op dat het voor een storm-hoet den Hersenen diene daer by dick, en voos. Dick om te beschutten vande uyterlijcke onrechten. Voos nochtans om drie redenen , eerstelijck op dat het de Hersenen door al te swaer ghewicht niet parsen en soude. Ten tweeden, dat het in sich Merch soude besluyten tot sijn voeding. Ten derden, op dat het doortocht gheve aen de opwellende dampen.

d' Gheschapenheydt is of natuerlijck , of onnatuerlijck. De natuerlijcke moet wesen rondt , lang-werpich een weynich, voor en achter uytsteeckende, en ter sijden plat. Rondt om de ruymte, sterckte , en beweeghingh. Langwerpich, om te bevanghen de Hersenen en de by-Hersenen ofte minder-breyn. Uutsteeckende voor en achter , om de tepelachtighe uytpuylinghe en 't minder-breyn. Een onnatuerlijcke figuer valt of in groot- *Figura.* *Cerebellum.* *Processus Mamillares.*

 heydt

heyt of ſchepping. In grootheydt, wanneer een hooft al te groot is of al te kleyn. In ſchepping, wanneer het heel rondt is ſonder uytpuylinge, of ſcheip, of anderſins vande ghemeene loop des natuers afwyckende, van 't gheen ſiet *Hippocrates*.

Situs. d' Ghelegenheydt des Hoofts is inde opperſte plaetſe des Lichaems, om dat het de Herſenen en ooghen hebben moſt.

In des Hoofts t'ſame ſtellingh ſijn waer te nemen ſeven beenderen en de vereeniging der ſelfder.

Het eerſte is het achter-hoofts been, 't welck bepaelt en om- *Sutura lambdoides.* ſchreven wordt over al door de winckel-naedt, en een dwerſe lijn, ghemeen weſende aen het wigge-been. *Os ſphenoides.* En dit been gaet alle andere in herdicheydt te boven.

Oſſa ſyncipitis. Twee opperhoofts beenderen, vierhoeckich ſijnde, worden van andere afgeroyt boven, door de pijl-naedt: onder door de ſchubſche-wijſe naedt: voor, door de krans-naet: achter, door de winckel-naedt. En deſe beenderen ſijn de alderteederſte.

Oſſa temporalia. Twee ſlaep-beenderen, een on-even ghemaeticheydt hebbende: want ſy boven weeck ſijn, onder heel hert en rouw. Derhalven ſcheyden wy hun in twee deelen: in een boven-deel en *Os ſquamoſum.* onderdeel. Het bovendeel is ſeer dun en teder, aen een ſchubbe niet onghelijck: waerom het oock ſchubachtich gheheeten wort. *Os petroſum.* Het onder-deel is hert en rouw als een ſteenrotſe, en dies oock het ſteen-been ghenaemt wordt. Int welcke ghy merc- *Apophyſis mamillaris* ken ſult drie afwaſſen en twee hollicheden. t' Eerſte afwas is het tepelachtich. *Styloeides.* Het tweede, 't priemachtich. Het derde is *Os jugale.* een gedeelte van 't juck-been. De eerſte hollicheyt is der ooren, inde welcke ghevonden werden drie beenkens een ſteghelreepken, een aembeeldeken, en een hamerken gelijck weſende. De tweede is een vloocke holte, in ſich ontfangende de onderkaeck.

Os frontis. Een voorhoofts been, datſe oock het krans-been noemen. Sijn opperdeel wort vande krans-naet beſchreven: ſijn nederdeel vande ghemeene naedt, dewelcke door de oogh-kuyl daelt.

Os ſphenoides. Een grondt-been, om dat het een deel is vander herſenen grontveſt; 't welck de Griecken om dat het een wigge ghelijck is, het *ſphenoeides* oft wiggebeen heeten. In dit ſijn innerlijcke en uyterlijcke afwaſſen. De innerlijcke ſijn vloocke holte, gelijck aen een ſaedel. De uyterlijcke om dat ſy met der Vleermuyſen *Pterygoeides proceſſus.* vleughelen gelijckheydt hebben worden vleughel ſcheuten, of vleughelachtighe uytſteeckſels ghenaemt. De hooft-beenderen worden onderlingh aen el cander ghehecht door een aenghe- *Synarthroſis.* leedingh uyt naeden. Deſe ſijn van tweerley gheſlacht, eyghene en ghemeyne. d' Eyghene ſijn, die de hooft-beenderen vanden

vanden anderen scheyden : en sijn twee voudig : echte en onechte. Echte ofte waerachtighe naeden sijn drie in ghetal. De krans-naet, de welcke het voorhoofts been vande sydel-beenderen afscheydt. De pijl-naedt, dewelcke recht is, ende meet de langte van de panne. De winckel-naet, verbeeldende een driehoeck als de Grieckse lambda. Λ De onegte of basterd-naden sijn twee, schubsche wijse geschapen, en dies schubachtich gheseyt.

Sutura Coronalis. *Sutura sagittalis.* *Sutura lambdoeides.*

De gemeene naeden sijn, die de hooft-beenderen vande beenderen der anderen gedeelten afsonderen. Dese sijn tweederhande. d'Eerste gewordt vande uyterste winckel-naedt, en op-climmende door des slaeps dal, scheydt dese beenderen van het wigge-been. De tweede ontspringt van 't dal der slaepen, en door de oogh-kuyl tot het midden der neuse neerdalende, paelt het voorhoofts been vande opper-kaeck.

Het seef been, 't welck inde opperneuse is, wordt van sommighe onder de hooft-beenderen ghereeckent. In dit te mercken staet, een seevich deel, een spongiachtich deel, een afwas gelijck een Hane-kam, ende een vlackte.

Os Ethmoides.

Int hooft vintmen kuylen, holten, en gaten.

De kuylen, die hier en daer van't hooft afdaelen, sijn tweerley innerlick en uyterlijcke. De innerlicke sijn ses. Twee kleyne aen 't voorhoofts been. Twee groote in 't achterhooft. Twee middelbare soo in grootheydt als ghelegentheydt. Sy dienen al tot behouding der hersenen. De uyterlijcke sijn veel in getal. Ten eersten aen 't slaepbeen, alwaer de onder-kaeck verknocht wort. Ten tweeden aen de vleugel-scheuten. Ten derden, aen de oorspongh van het seste senuwpaer. Ten vierden boven 't verhemelt des mondts. Ten vijfden onder 't verhemelt des mondts. Ten sesten, inde slaepen. Ten sevenden, inde ooghkuyl.

De holten, die eerst in 't begin enghe groeven lijcken, maer inde grondt dieper sijn en breeder, sijn vier. De eerste aent voorhoofts been, de tweede aen 't wiggebeen. De derde aen 't tepelachtich afwas. De vierde in 't wanghbeen oft opperkaeck. De gaeten sijn oock of inwendighe of uytwendighe. Inwendighe sijnder vijf-en-twintich, aen beyde sijden twaelf, en een in't midden.

1 In 't seef-been dat met veel gaeten doorboort is.
2 Daer het fluym-klierken is aen 't vloocke afwas.
3 Daer de ooghsenuw doorgaet.
4 Door 't welck de oochroerende senuw gaet.
5 Is nauw, doort welck een scheutje van 't derde senuwpaer nae de slaepen loopt en slaep-spier.

6. En 7. Sijn desen voorseyden naebuerich, door de welcke het derde en vierde senuw-paer gheleydt worden.

8 Is open, en verleendt den krop-slach-ader opgangh na de hersenen.

9 Geeft doortocht aen de neck-ader en slach-ader.

10 Dient het vijfde senuw-paer.

11 Is langh en onghelijck: door dit kruypt de seste senuw-paer en de inwendighe krop-ader.

12 Is voor het sevende senuw-paer ghemaeckt. Overblijft het leste, het alderwijdtste, doort welck 't hersen-merch uytgaet.

Uytwendighe gaeten sijnder veel.

1 Aen de windt-braeuw.

2 Onder 't Ooch.

3 Onder 't verhemeldt des Mondts.

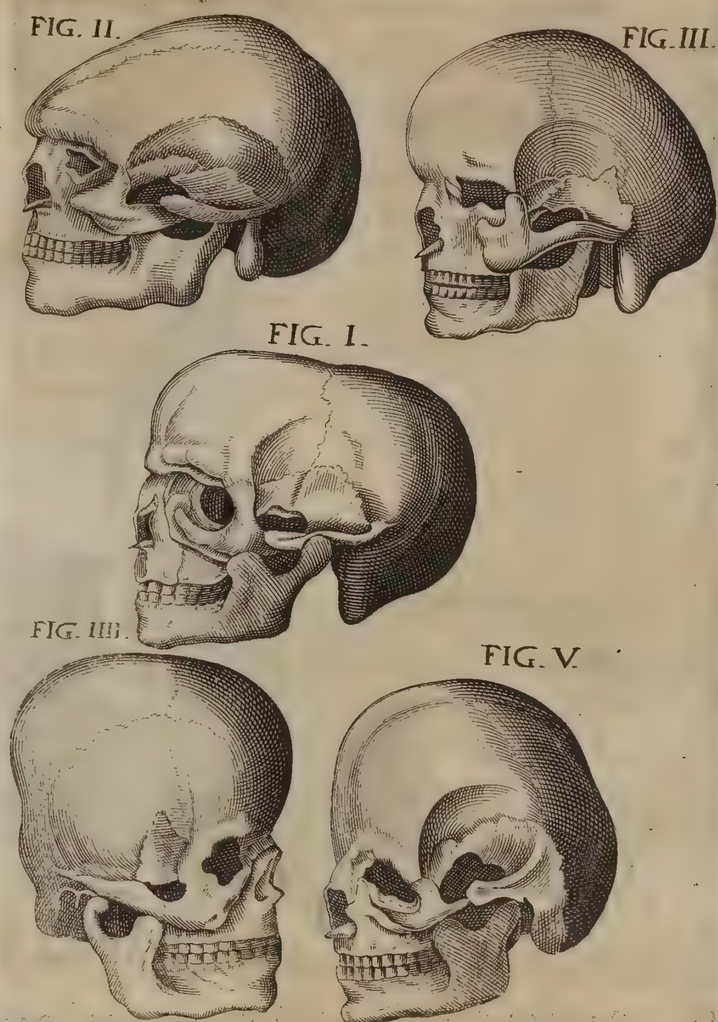
4 Aen 't wiggebeen.

5 Aen 't priemachtich en 't tepelachtich uytsteck.

By-voechsel.

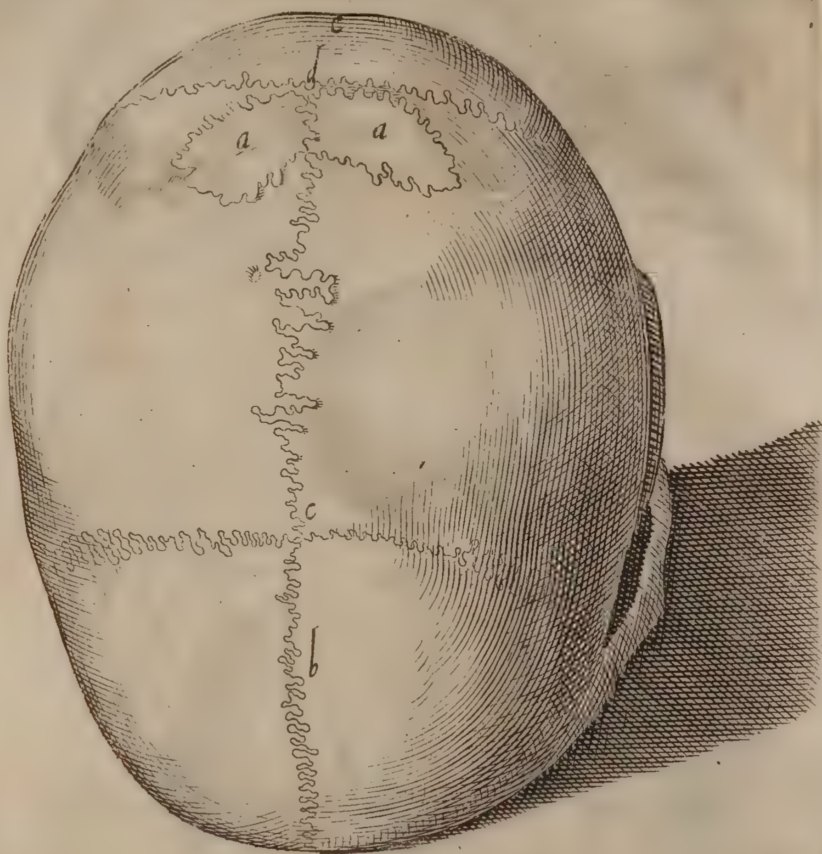
AEnghesien het hersenen-merch, 't-edelste van alle ghedeelten, in des lichaems opper-plaetse, die den uyterlijcken onrechten meest onderworpen is, ghestelt most wesen, heeft de sorghvuldighe natuer 'tselve met een beenich dack versien, op dat het alsoo teghen de aenvallende onghemacken soude bevrijdt sijn. Dit beenich decksel noemtmen de hooft-pan: wien natuerlijcke en onnatuerlijcke ghedaente of gheschapenheydt onse Autheur uyt *Hippocrates* wel verhaelt, twelck op dat ghy te beter begrijpe aenschouwt dit voorbeeldt.

De

De eerſte Figuyr verbeeldt een natuerlijck en rechtſchapen hoofts maeckſel. De tweede, een onnatuerlijck, in 't welcke de achterſte uytpuyling wel is, maer de voorſte niet. Inde derde is de achterſte en niet de voorſte uytpuylingh. Inde vierde ontbreecken bey de ghenoemde uytpuylinghe. De vijfde Figuyr verbeeldt een hooft, twelck ter ſijden aen de ooren meer uytſteeckt als voor of achter: doch *Galenus* ſchrijft ſoodaenich hooft niet ghevonden te kunnen worden in den natuer, en dies het ſelfde maer een ydele inbeeldingh te weſen. Met de welcke *Fallopius* eenſtemmich is. Andere ontleeders nochtans brenghen voort uyt *Hippocrates*, dat het ghevonden kan worden. Iae *Veſalius* tuycht het ſich gheſien te hebben in een mal kindt te Venetien. Wat van deſe ſaeck ſy, kan ick niet ſeeckers ſegghen, want ick tot noch toe ſulckdanighe figuer des hoofts noyt ondervonden heb: dies nochtans niet teghenſtaende ſoude ick niet derven uyt ſpreecken, dat de natuer het ſoodanich niet ſoude kunnen ſcheppen: want ſy noch daghelijckx veel onvoorſiene wonder baert.

Om de seven beschrevene hooft-beenderen te kennen, dienen dese beelden.

De letter e in dese Figuer verbeelt het achter-hoofts been, het hertste van al de hooft-beenderen.

De twee opper-hoofts beenderen sijn ter syden vande pijl-naedt ghelegen, gheteyckent c al waer ga te slaen is, dat in dese opperhoofts beenderen dickwils daer sy met het achterhoofts been ghevoegt worden, sich twee andere bysondere kleyne beenkens vertoonen, met hun eyghen naeden bepaelt: van de welcke ghy twijffelen mocht of sy tot des opperhoofts of des achterhoofts beenderen hooren. Sijn gheteyckent inde voorgaende Figuer met a a het welck een voorsichtich heel-meester in gedenckenis vestighen sal, wanneer een wondt op die plaets valt, op dat hy sijn proef-yserken ghevoelende te horten, niet voor seker uyt en spreecke, dat de panne gebrooken of ghescheurt sy.

De plaetse van dese beenderen, daer de pijl-naet krans-naet te samen loopen, inde bovenstaende Figuer ghemerct c is het opperhooft of het top des hoofts, den Griecken *Bregma* ghenoemt om sijn sachticheyt: want dese plaetse inde eerst gheboorne kinderen open is en van been ontbloot, toonende het kloppen der hersenen, ende al eenigen tijdt soo open blijvende. Weshalven som-

sommige dese plaets de fonteyn des hoofts heeten. Dese plaetse is klaerlijck te beschouwen in dit kindts gheraemte.

A Is de plaetse des hoofs, die open is, en al waermen de hersenen inde kleyne kinderen siet kloppen.
B Plaetsen inde onderkaeck, dewelcke, de uyterlijcke tafel afgheschaeft sijnde, bewijsen dat de kinderen van eersten aen hun wortelen der tanden hebben.
C 't Beenken, daer dese voorseyde plaetse mede vervult wordt, bysonderlijck verbeelt, op dat sijn figuer kan werden gesien.

De vermaerde ontleeder *Bauhinus* schrijft sich een vrouw ghesien te hebben, den welcken in haer ses-en-twintichste jaer dese plaets noch niet ghesloten was: inde selve, wanneer sy hooftpijn leedt, verbreedede sich dese plaets.

Het beenken, met het welck dese openingh ghesllooten wordt, krijcht nimmermeer ghelijcke dickte en vasticheydt, als de andere beenderen. Soo ghy een beckeneel neemt, en tegent licht insiet, sult ghemeenlijck dese plaets doorluchtich vinden te wesen. En dit is d'ooorsaeck, waerom eenighe versochte Geneesmeesters een loosgat of fontanel op dese plaets branden om te stutten de sinckinghe die op de longhe valt. Op dese plaets gheschieden de stoovinghe, besproyinghe, smeeringhe, en alle plaetselijcke ghenees-middelen tot hulp vande siecke hersenen: wat hun kracht door dit dunne-been lichter doorgaet. Daer sijn sommighe schrijvers onses eeuws, die dit beenken in poeder ghestooten sijnde, teghen de vallende-sieckte bysonderlijck verheffen. Dit is de plaets die *Hippocrates* in sijn boeck vande hooft-wonden voornaementlijck uytkipt, segghende gheen plaets in 't gantsche hooft soo ghevaerlijcke ghequest te worden, als in dese.

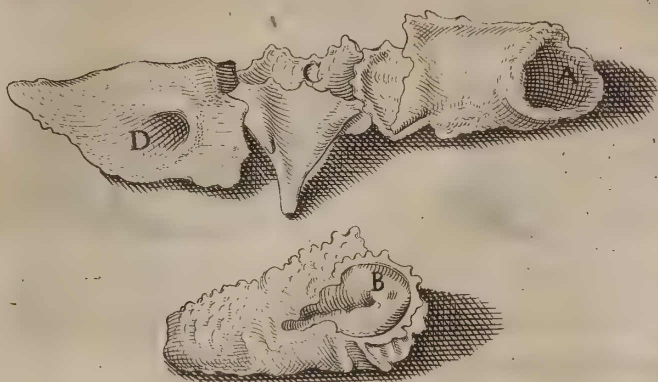
De slaep-beenderen sijn, die de slaepen des hoofts of de sijden bekleeden. De Latijnen noemense *ossa temporum*, al of wy seyden tijd-beenderen, om dat sy den tijdt des levens te kennen gheven: want op hun plaets beginnen de haeren eerst te graeuwen. *Ossa temporum.*

a Het voorhoofts been.
b Een vande opperhoofts beenderen.
c 't Achterhoofts been.
d 't Slaep-of steen-been.
e Het juck-been.
ff d' Twee uytstecke by 't achterhoofts gat, de welcke in de eerste wervel inghevoecht worden.
gg Bysondere naetkens, die de voortanden bepalen.
h d' Naedt het juck-been in tween scheydende.
i d' Tepelachtighe afwassen van 't steen-been.
k 't Vytpuylende deel des wanghbeens, maeckende het ander ghedeelte des juck-beens.
l d' Holte, inde welcke de onderkaeck drayt.
m 't Priemachtich uytsteck des steen-beens.
n 't Begin van het holle der ooren.
o d' Neus-beenderen.
p d'Beenkens inde groote ooghwinckel.
q 't Wangbeen.
Inconiugatis foramen. r 't Gaedeloose gat des wangbeens.
s d' Gaetkens inde beenderen van des mondts verhemeldt.
t d' Dwersche beenderkens aen het eyndt van des mondts verhemeldt.
u 't Wiggebeen.
x d' Onderkaeck.
y d' Kin.
z d' Scherpe uytsteck des onderkaecks, in 't welck sich hecht de pees vande slaep-spier.
st Een rondt uytsteck vande selve kaeck, sich brenghende inde holte van 't steen-been.

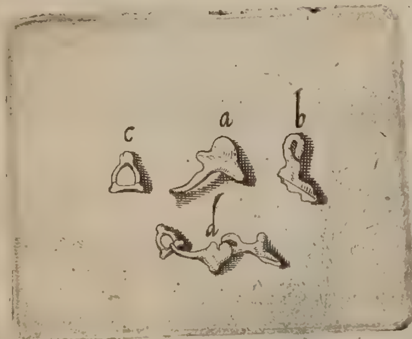
d' Slaep beenderen worden over al bekleedt met de slaep-spieren: weshalven het een saeck vol gevaers is, dese beenderen ghequetst te sijn: om de groote ghemeynschap die de ghesëyde spieren met de hersenen hebben.

De holte der ooren, en beenderkens inde selve begrepen vertoonen de navolghende figuerkens.

A Het

A Het beghin van 't hol der ooren.
B Een ronde uyt-puylende randt, daer het Trommel-vliesken aenghehecht wort.
C Kuylkens en groefkens, daer het trommel-vlies-eyndight.
D Het gat in 't vierde afwas van 't steen-been, door 't welck de oor-senuw kruypt.

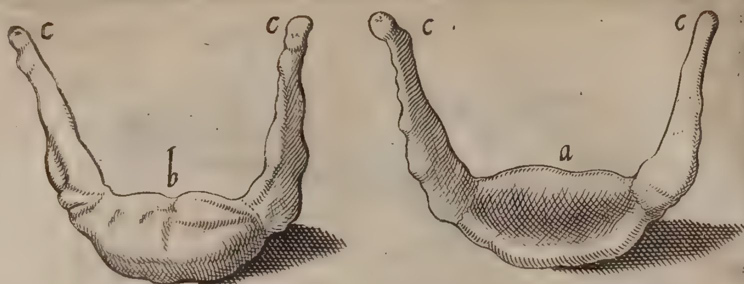

a Het Hamerken.
b Het Aembeeldeken.
c Het steeghel-reepken.
d Dese drie beenderkens onderlingh aen den anderen gheleedt.

Het Trommelken is een drooch teder vliesken, groenachtigh van verwe, van wiens ghemaeticheyt en welschapenheydt, nae der Ontleeders segghen, hanght de gehoorkracht. Op dat dit dan niet en soude vande indringhende en parsende Locht ghebrooken worden, heeft de sorchvuldighe natuer aen 't selve van binnen drie beenkens voorghenoemt ghesteldt: dewelcken het Trommel-vliesken stutten en vestighen, even in voeghen als de over midts ghesschooren pees het onderste vel van een Trommel. Dese beenderkens blijven in hun grootheydt, die sy in hun eerste scheppingh krijghen: ghelijck *Fallopius* wel waerghenomen heeft.

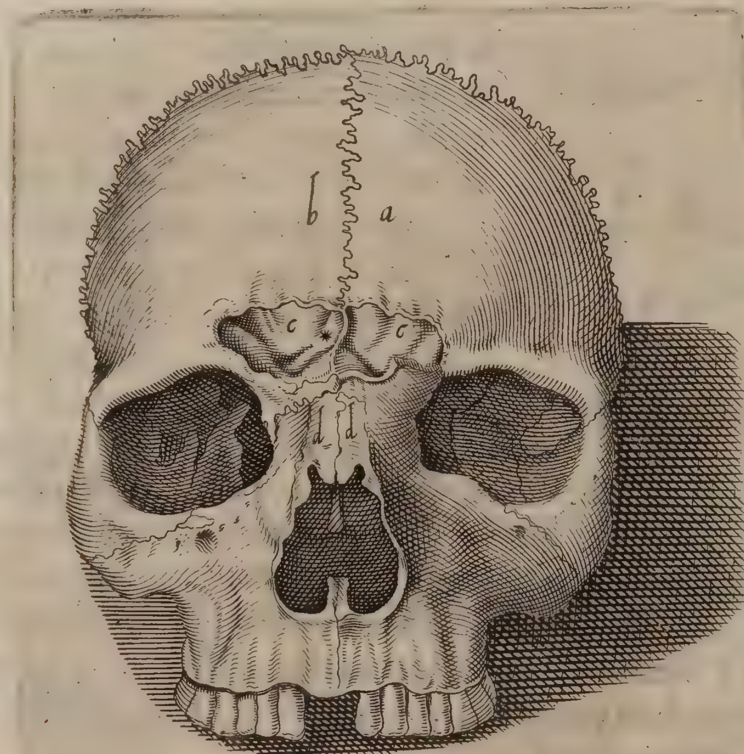
Pieter Pauw onse mede-Burgher en vermaerdt Ontleeder inde hooghe School van Leyden reeckent onder de slaep-beenderen oock het been den Grieckesen υ ghelijckformich: 't welck wy, de Latijnsche Schrijvers volghende en verduytschende, het tonge been heeten. Wiens figuer volght nu.

a Het

a Het tonghe-been vertoonende ſijn breedt uyt-gheholdt deel, in't welcke de tongh ruſt.
b 't Selve been ſijn uyterlijck ghedeelte toonende.
cccc Twee af-waſſen van't tonge-been aen beyde zyden uyt-ſchietende, en nae de priemachtighe uytſteeckſels van't ſteen-been opklimmende. En dit is de oorſaeck, waerom het van *Paauw* onder de ſlaep-beenderen gheſtelt wordt.

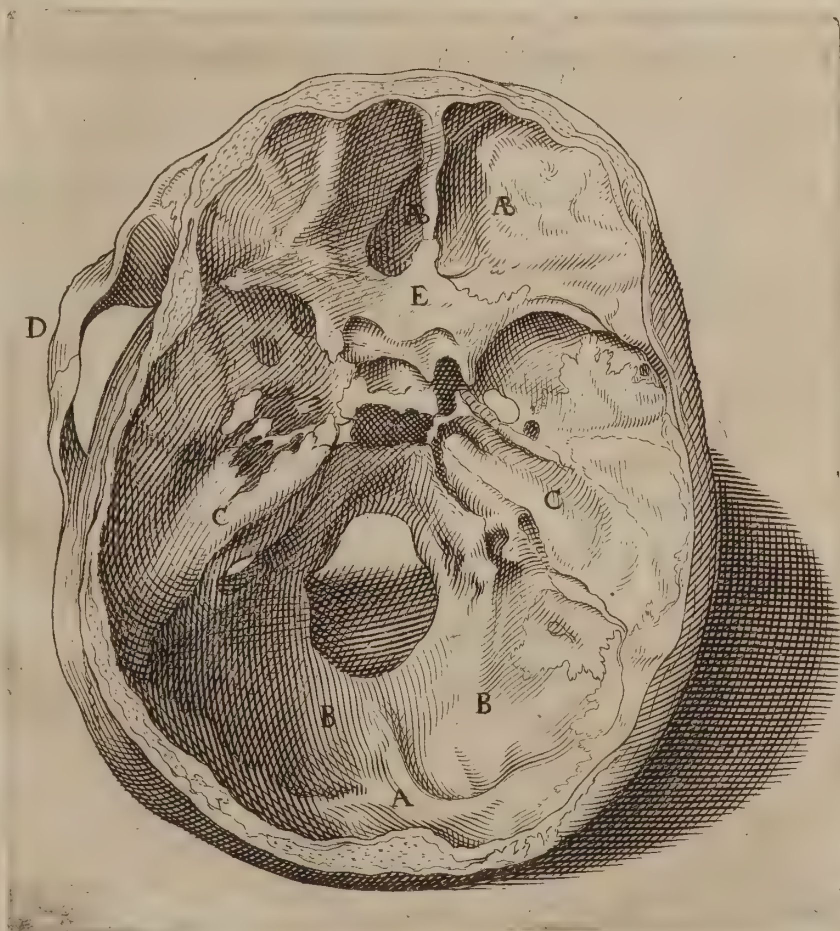
Het voorhoofts been wort voor oogen geleyt in de onder volgende Figuer.

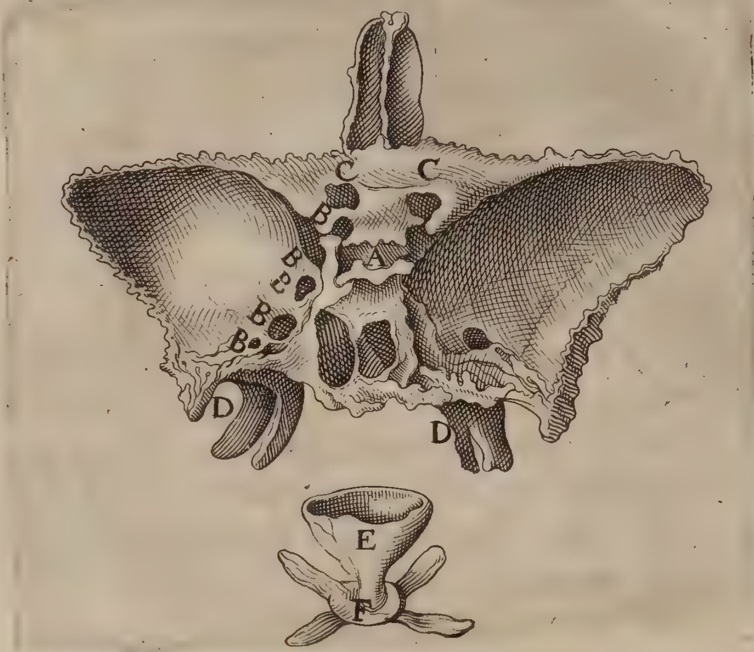
ab 't Voorhoofts been.
cc De holte des voorhoofts beens. Deſe holte is boven al om met been dicht beſlooten, onder iſſe doortochtich nae de neus. Ghemeenlijck wordtſe in twee geſcheyden van een beenich uytſteck, als hier geteyckent is.*

Deſe

Dese hollicheydt wort van binnen bekleet met een groenachtich vliesken, 't welck belijmt is met een taye vochticheyt, niet heel onghelijck, aen het wesen der hersenen, soo ghy de uyterlijcke ghedaente beooght. Tot wat nut en ghebruyck dese hollicheyt ghschapen zy, twisten de Ontleeders onder elck ander. Eenighe segghen dat hier de ruyckende kracht oft het ghereuck zyn woonplaets heeft. Sommighe stryden, dat zy den stem behulpich is. Andere meenen (en dit is 't ghesondtste ghevoelen) dat door de Neus de opghehaelde locht in haer voorbereydt wert, op dat die door sijn raeuwicheyt en onghematicheydt de hersenen niet en ontstelle. Pareus schrijft sich waerghenomen te hebben, wanneer door een wont de uytterlijcke Tafel ghebroocken zijnde, dese hollicheydt ontdeckt wort, dat de wondt swaerlijck heeldt, en gemeenlijck een ongheneeselijcke sweeragie naevolgt, die met linnen of pleysterken opghevuldt moet worden. Dit is oock gade te slaen: dat, als een wont van dese plaets verbonden wordt, een locht of aesem uytbarst, welck de onwetende hant-werckers waenen, dat vande hersenen uytwaesemt. Het grondt-been, het welck al de last en swaerte der hersenen draecht, siet ghy hier afghemaeldt.

F Het wigghe-been. A B Het ſeef-been. Dewelcke klaerder in de naevolghende Figuer ghetooght worden.

A De vloocke holte ghelijck aen een Zaedel. Welcke is de ſetel van't ſluym-klierken, of herſen-leck-klierken.

B B B B De gaten van d'eene zyde, door de welcke de ſluymighe vochtigheyt met de ſenuwen doorloopt.

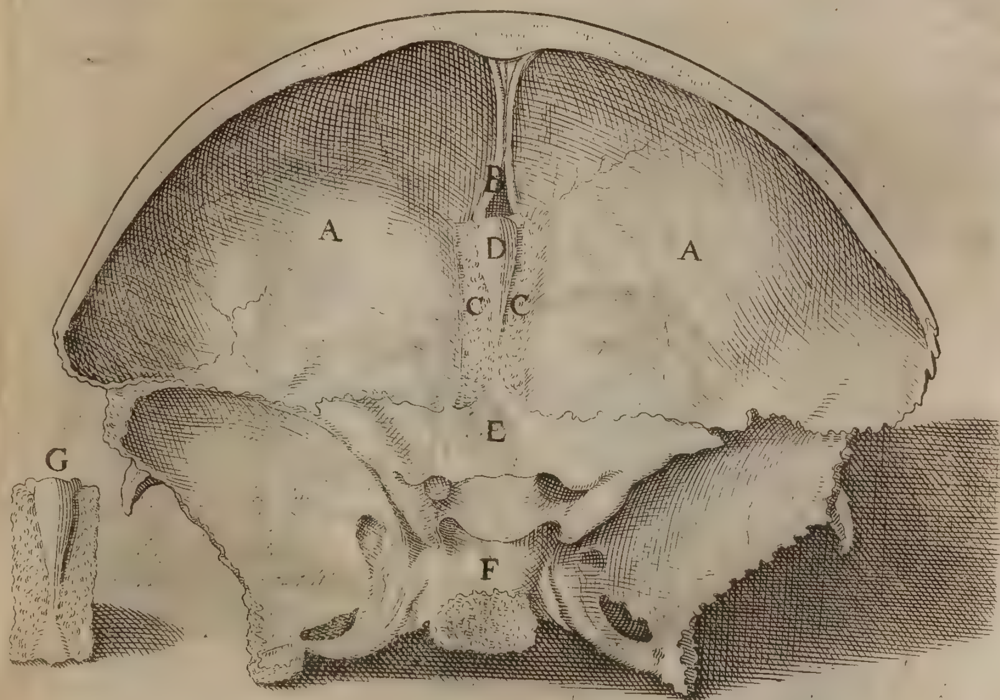
C C De gaten der Oogh-ſenuwen.

D D d' Vleughel-ſcheute, of vleugelachtighe uytſteeckſels.

E d' Trechter.

F 't Sluym-klierken, in het welck de Trechter eyndight.

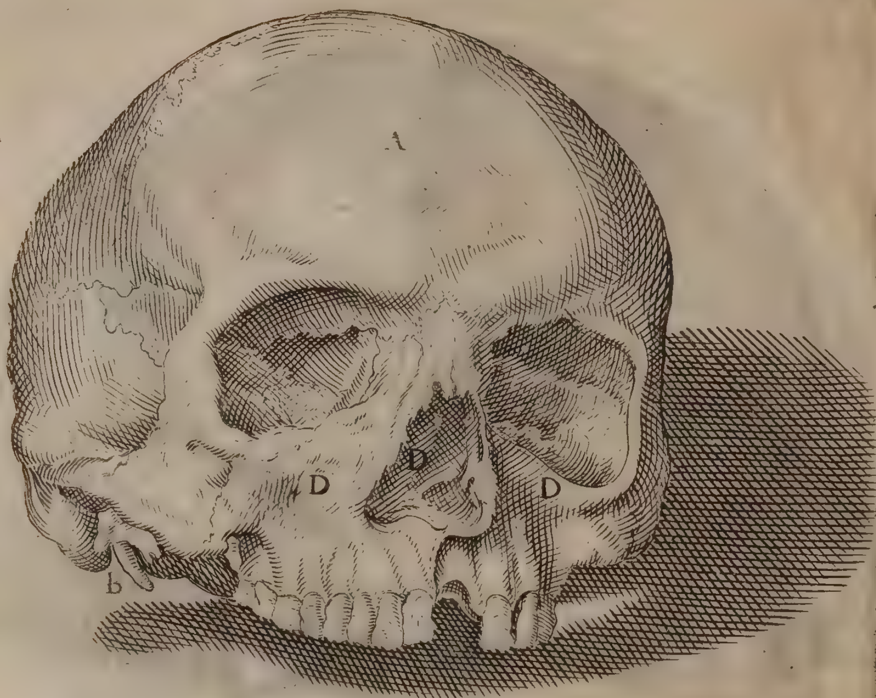
Het ſeef-been 't welck van eenighe onder de Hooft-beenderen wort ghetelt, van ſommighe onder de opperkaeck-beenderen is hier verbeeldt aldus.

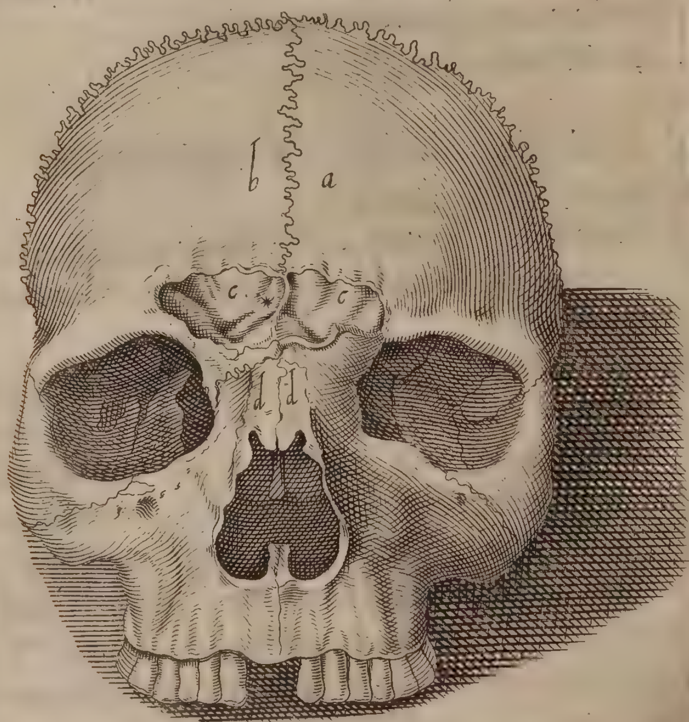
A A 't Binnenste vlack des voorhoofts-beens, al waer het seef-been ghe∫et is.
B 't Seef-been.
C C Kleyne gaetkens, met dewelcke het Seef-been doorsteken is: Waer van het de naem gheworven heeft.
D 't Uytsteck, eenen hanekam ghelijck.
E 't Wigghe-been.
F d' Zadel by de Ontleeders ghe∫eyt in 't Wigghe-been.
G 't Seef-been by∫onderlijck gheſtelt.

Het ghebruyck van 't ſeef-been is, het ſnot vande herſenen door de Neus neder te laten: en de locht door de ſelve Neus nae de herſenen op te laeten.

Wat de naeden des hoofts aengaet, deſen hebben gheen ſeker ghetal of plaets, ſeyt Celſus. 'tWelck te verſtaen is ten aenſien vande Schrijvers in deſe ſaeck twiſtende. Want van ſommighe de ſchubs-wijſe uyt het ghetal der naden afgheſondert worden. Maer ten opſien vande natuer haer ghemeyne en reeglighe loop volghende, ſoo iſſer een ſeecker beſteck der naeden. Doch deſe naeden houden niet altijdt een ſelve ſtandt en gheleghentheyt. Welck om voor ooghen te legghen, ſullen vande pijl-naet of rechte en ſpit-naet beginnen. Deſe gaet ghemeenlijck van het achterhooft nae de langhte tot het voorhoofts been toe, ſoo dat het voorhoofts been van haer niet doorſneden werdt. ghelijck hier nae ſtaet. A.

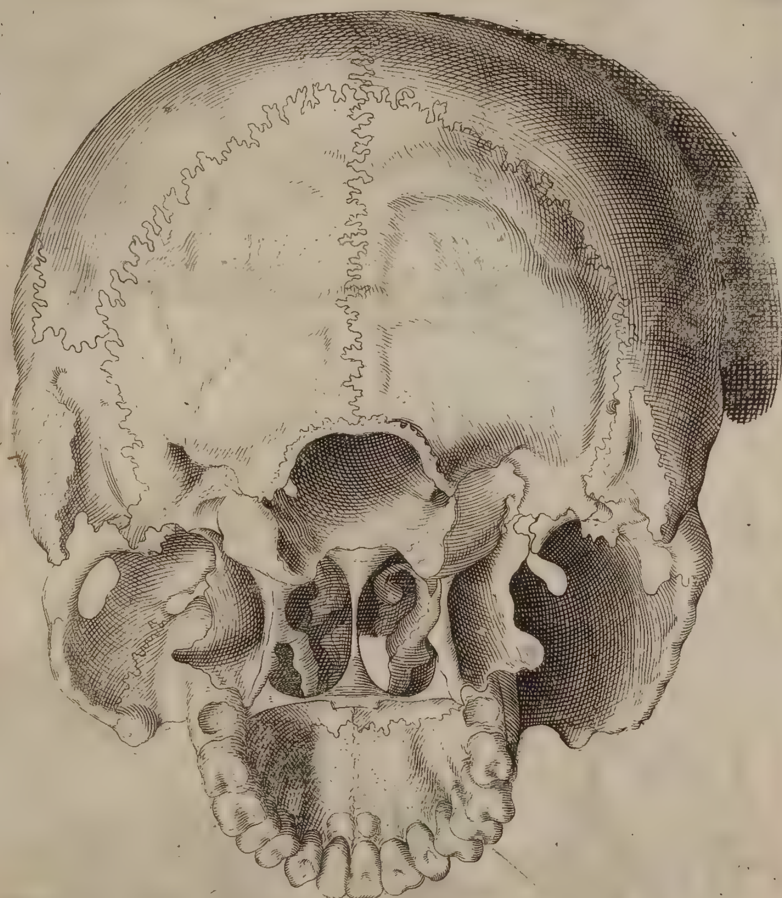

Somtijdts nochtans snijt dese naedt het voorhoofts been in tween, sijn eyndt nemende tusschen de windtbraeuwen.
als hier uyt-ghedruckt is. a b.

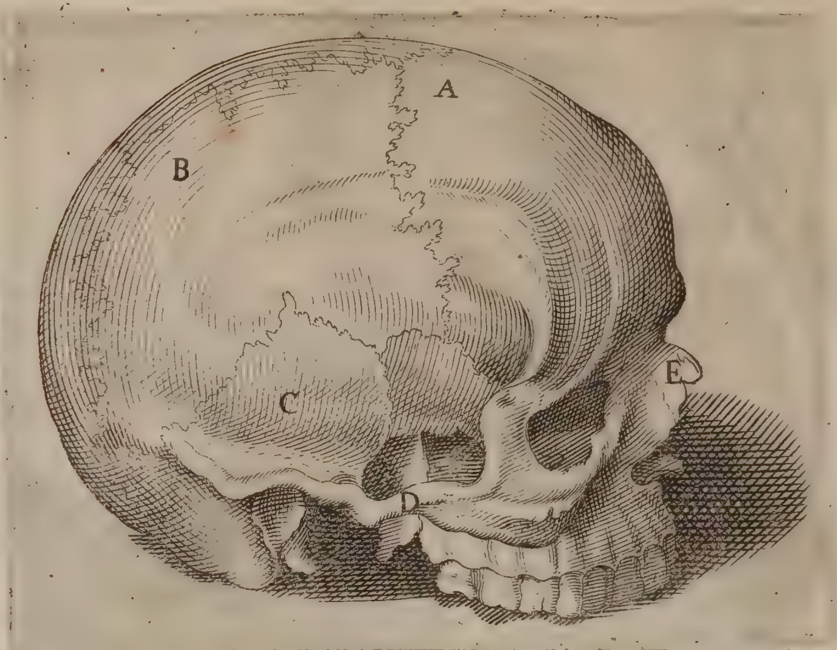

Het welck die segghen, dat alleen inde Vrouwen ghebeurt, sijn

sijn verdoolt. Het is des natuers spelingh nae haer lust en ghelieven nu soo doenende, nu dus. Doolen oock, die waenen, wanneer dese naedt tot de neuse toe sich strecket, dat de holte wech ghenomen wordt die in 't voorhoofts been by 't begin vande neus ghevonden wordt, inde bovenstaende Figuer gheteyckent c c Het teghendeel bewijst ons d'ontleedingh. Vande selve naedt schrift *Vesalius* sich waerghenomen te hebben, dat het achterhoofts been oock doorsneden was, in deser voeghen.

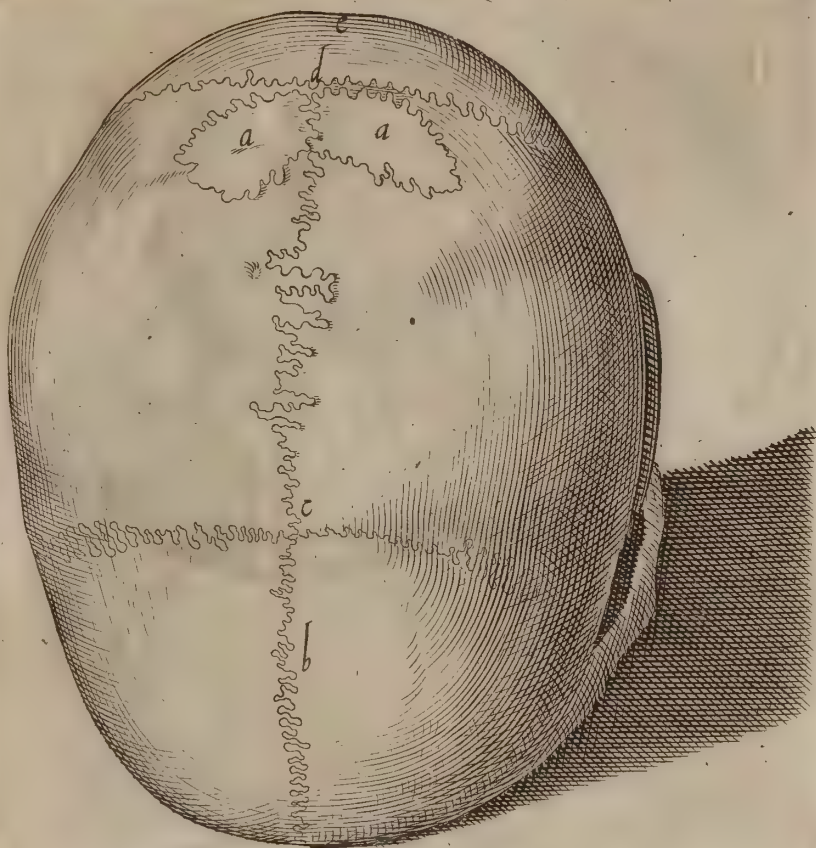
De naedt die schubschewijse of in voeghen van tegelen de slaepbeenderen met het opperhoofts been verknocht, hebt ghy inde volgende Figuer.

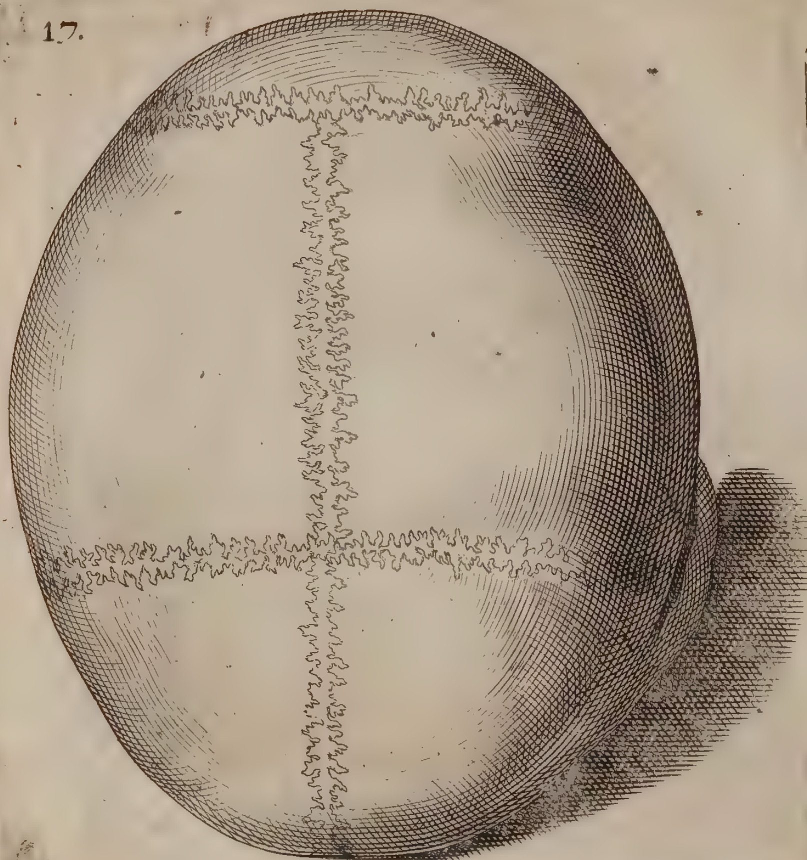
De veranderingh des ſelfs , en de winckel-naedt volght in dit beeldt.

Deſe ghenoemde en voorgetoonde naeden ſijn , diemen ghemeenlijck en meertijdts inde hooft-panne verneemt. Somwijl ontmoeten ons , dewelcke behalven deſe , noch andere byſondere naedtkens hebben, voornamentlijck het achter-hoofts been , gelijck inde volghende Figuer te ſien is gheteyckent *a a*.

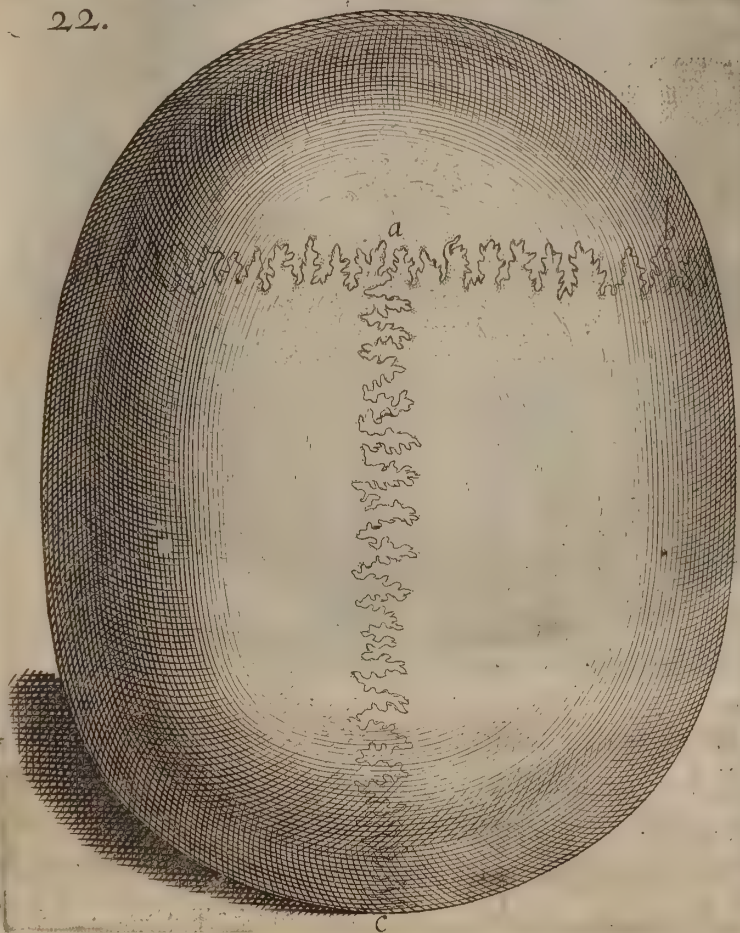

Sylvius ghetuycht sich een beckeneel ghesien te hebben, in het welck al de natuerlijcke en ghemeenlijcke naden verdubbelt waren: het gheen voorwaer heel selsaem is. Het selve noch-tans bevestickt *Eustachius*. De ghedaente is in dese naevolghende Figuer uyt-ghedruckt.

Daer en teghen vindtmen wel hoofden ſonder eenighe naedt of ſchijn van dien. Soo ſpeeldt de God'lijcke kracht in der menſchen dinghen. Voorts hoe veel dat gheleghen ſy aen de veranderingh der naeden tot gheneeſingh van een ghequetſt hooft, blijckt daer alleen uyt, dat, aengheſien het een handtwercker niet toe en ſtaet met ſijn ſchraeptuych op de plaetder naeden de hooft-pan te ſchaeven, ſoo hy yemanden ondervindt onghewoonlijcke naeden te hebben, ſal dit ſelve aen de gheneeſingh gheen verachteringh brenghen? Dies moet een Heel-meeſter ten hoochſten voorſichtich en ſcherp opmerck nemen, of oock in dat hooft, tot wiens gheneeſingh hy gheroepen wordt, de naeden veranderen. De naetuerlijcke en meeſt overvallende verſcheydenheydt der naeden is hier nu meerendeels aengheroert en ghetoont. Doch tot grooter verſeeckeringh der Heel-meeſteren ghelieft my hier uyt *Hippocrates* eenighe onnaetuerige ſtellinghe der naeden voort te halen. Deſe groote Leer-meeſter dan in ſijn boeck vande hooft-wonden ſeydt aldus: De naeden des beckeneels hebben niet in yeder een ghelijcke gheleghenheydt. Maer dewelcke in 't voorhooft een uytpuylingh heeft, in deſe verbeelden des hoofdts naden

den den letter T. Reden is , want hoe het voorhooft meer uytſteeckt , hoe de krans-naedt ſijn bocht meer verlieſt : het welck den ſelven naedt niet meer krom en gheboogheṅ, maer vlack maeckt: de pijl-naedt daer en tuſſchen in ſijn natuerlijcke geſtalte blijvende. Waer uyt ontſpringht de ghedaente van een groote T als hier betooght wordt.

a De t' ſamekomſte van de pijl-naedt met de krans-naedt.
b b De ſnijden vande krans-naedt nu vlack ſijnde , om de uytpuylingh des overhoofts.
c De plaedts daer de winckel-naedt des achterhoofts en de pijlnaedt elck ander raecken.

Maer dien , ſeyt *Hippocrates* , het achterhooft uyt-puylt , in deſe ſullen de naeden ſich heel anders vertoonen, uytbeeldende een omgekeerde T als de navolgende Figuer uytwijſt.

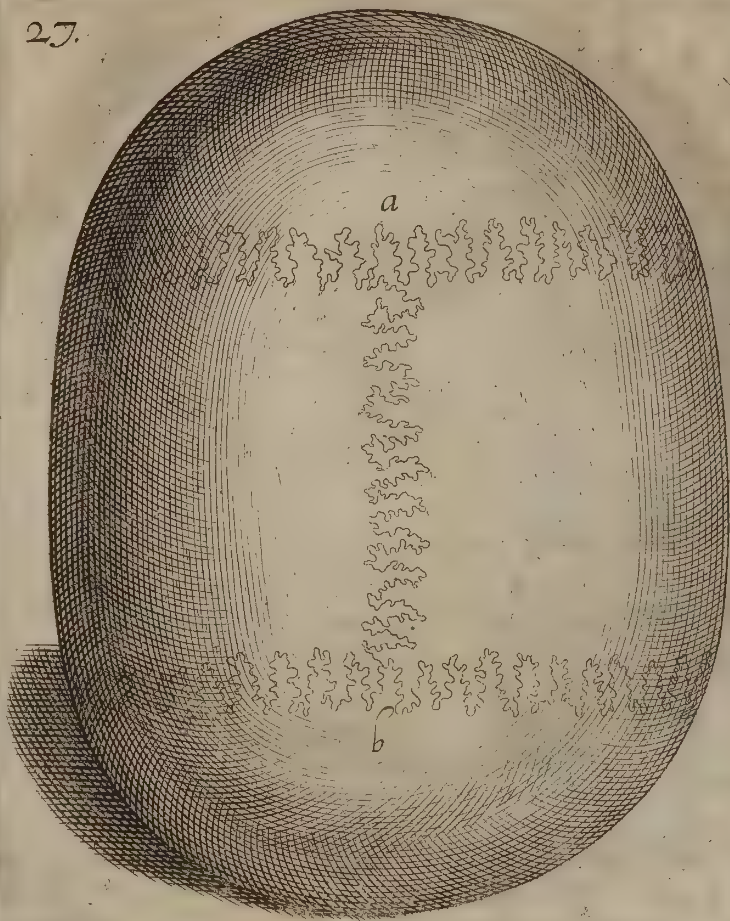
a De

a De t' ſaemekomſte vande pijlnaedt en winckelnaedt, wiens krommezydighe ghedeelden nu vlack gheworden ſijn, om dat de plaetes, het achterhooft teweeten, ſcherp is.

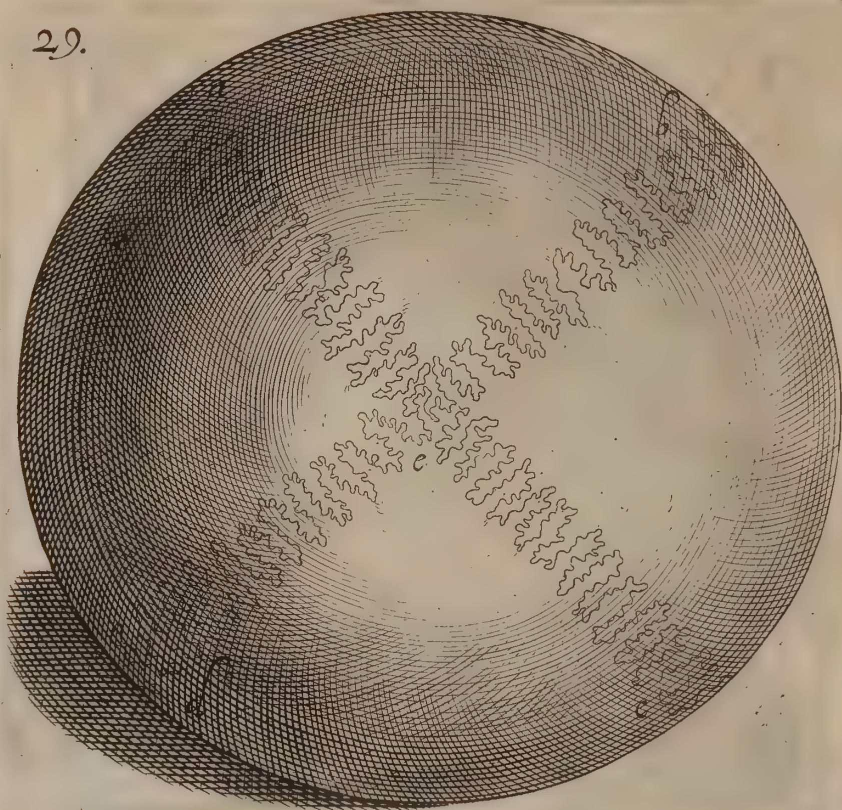
Voorder wiens hooft aen beyde kanten ſoo voor als achter uytpuylt, in deſe ſijn de naeden den letter ⌶ ghelijck : en de dwerſche lijnen over beyde d' uytpuylinghe loopende ſijn langh, de middellijn in beyde deſe eyndighende is kort. Ghelijck hier inde navolghende Figuer te beſchouwen is.

a En ſ

a En b de plaetſen daer de pijl-naet den crans-naet en den winckel-naet raeckt.

Ten leſten ſoo 't hooft aen gheen van beyde voorgenoemde kanten uyt en puylt, ſoodanich heeft naden in wijſe vande Grieckſche letter χ aldus :

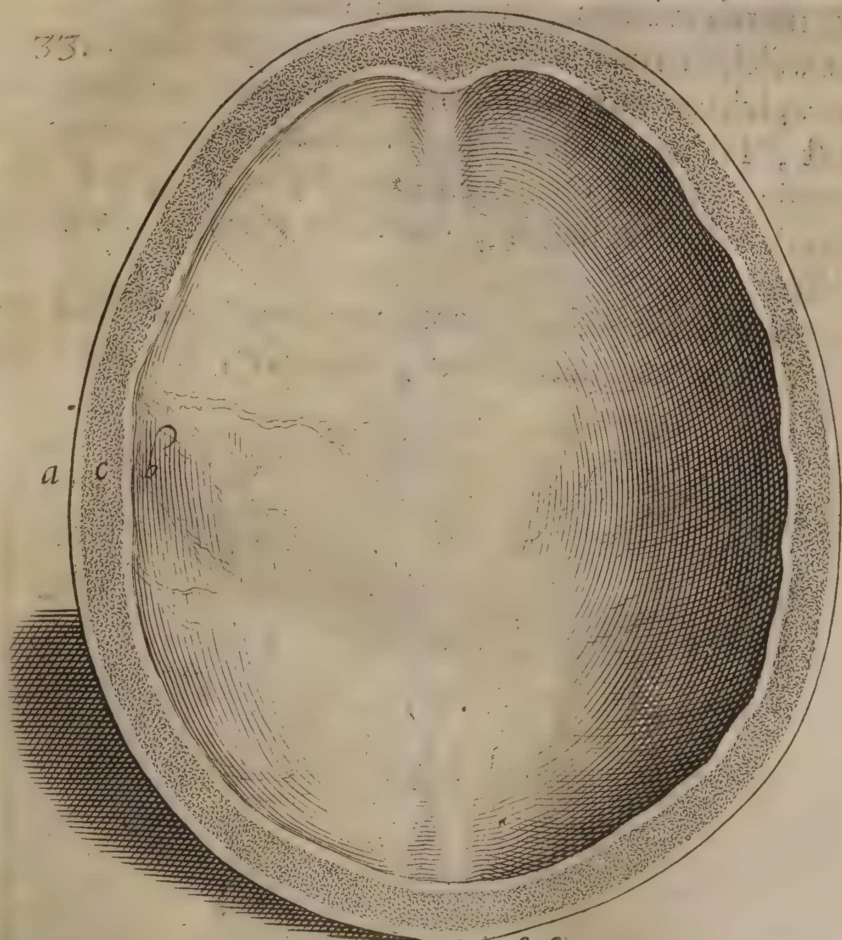

a b c d Sijn de zydighe kromme ghedeelten van de Crans-naedt en winckel-naet.

e De plaets daer zy elck ander door ſnyden. Soo dat hier de pijl-naedt niet ghevonden wert. Of nu ſulckdanich gheval beuren kan, wordt in twijffel ghetrocken by d' Ontleeders. Veel beneenent, met dewelcken ick niet ſtaen wil: Want ick niet gheloof, dat dit een louter verſierſel vande oprechte *Hippocrates* is, die niet bedrieghen kan, nochte bedrooghen kan worden, ghelijck *Macrobius* van hem ghetuyght. Daer ſijn meer dinghen deſen Man ontmoet, die noyt van *Galenus*, noyt van ons ſijn waerghenomen. Het gheen dat ghy noyt gheſien en hebt, te willen ſtrijden dat het ander een oock noyt gheſien en heeft, is een dom onverſtandt. Aengaende de dickte, 't merch, en twee tafelen des beckeneels, raeckt noch roert onſe Autheur niet, welcker kennis nochtans inde heel-konſt heel nut jae hoochnoodich is. Derhalven ſullen wy die wat verklaren.

Hippocrates in zyn Boeck vande hooft-wonden, eer dat hy begint te redenkavelen van de wonden, vermaent te vooren, dat de herſen-ſchael tweevoudigh is in het midden des hoofts. Als of hy wilde ſegghen: die de hooft-pan met oordeel inde heel-konſt handelen ſal, moet ghewaerſchouwt weſen, dat het dubbeldt is of tweevoudich: dat is, van twee tafelen t' ſame gheſettet, uyter-

uyterlijcke en innerlijcke, tusschen dewelcke middelt een voosicheydt met merch door-dronghen. Als hier uyt dese Figuer eenichsins begrepen kan worden.

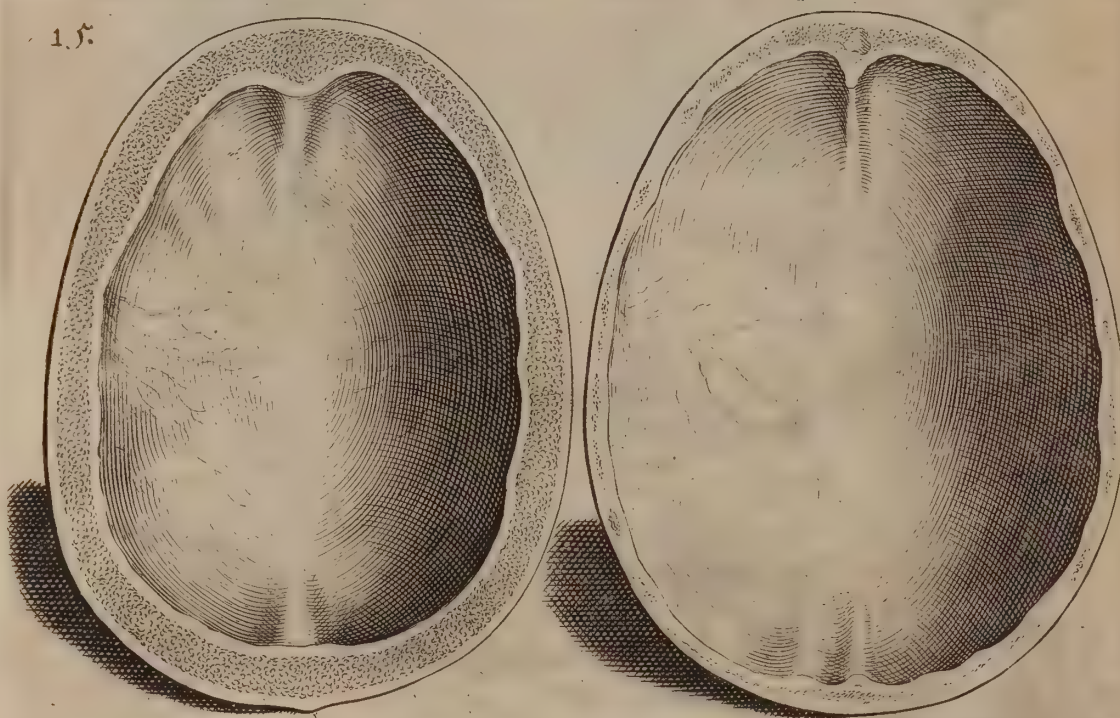
a De uyterlijcke tafel. b De innerlijcke tafel.
c 't Merch tusschen beyde de tafelen.

Dit merch is daer gheschickt vande sorghvuldighe natuer tot voedtsel vande hooft-pan: en is bloedich, als klaerlijck waerghenomen wordt in 't trepaneren, ghelijck het de heel-konstenaers noemen. Weshalven gheen been soo licht, als de hooftpan ontsteecken wordt. En daerom ist, dat d' omsichtighe en ervarene Meesters den trepaen altemet af-haelende in melck of waeter doopen, op dat hy door d' omdrayingh hettich wordende gheen ontsteeckingh aen dit merch mede en deyle. Het ghebeurt somtijdts oock dat door een slach in 't hooft vallende, dit merch uyt zijn hollekens gheschudt wesende, en nae ontsteeckingh rottende,

 de

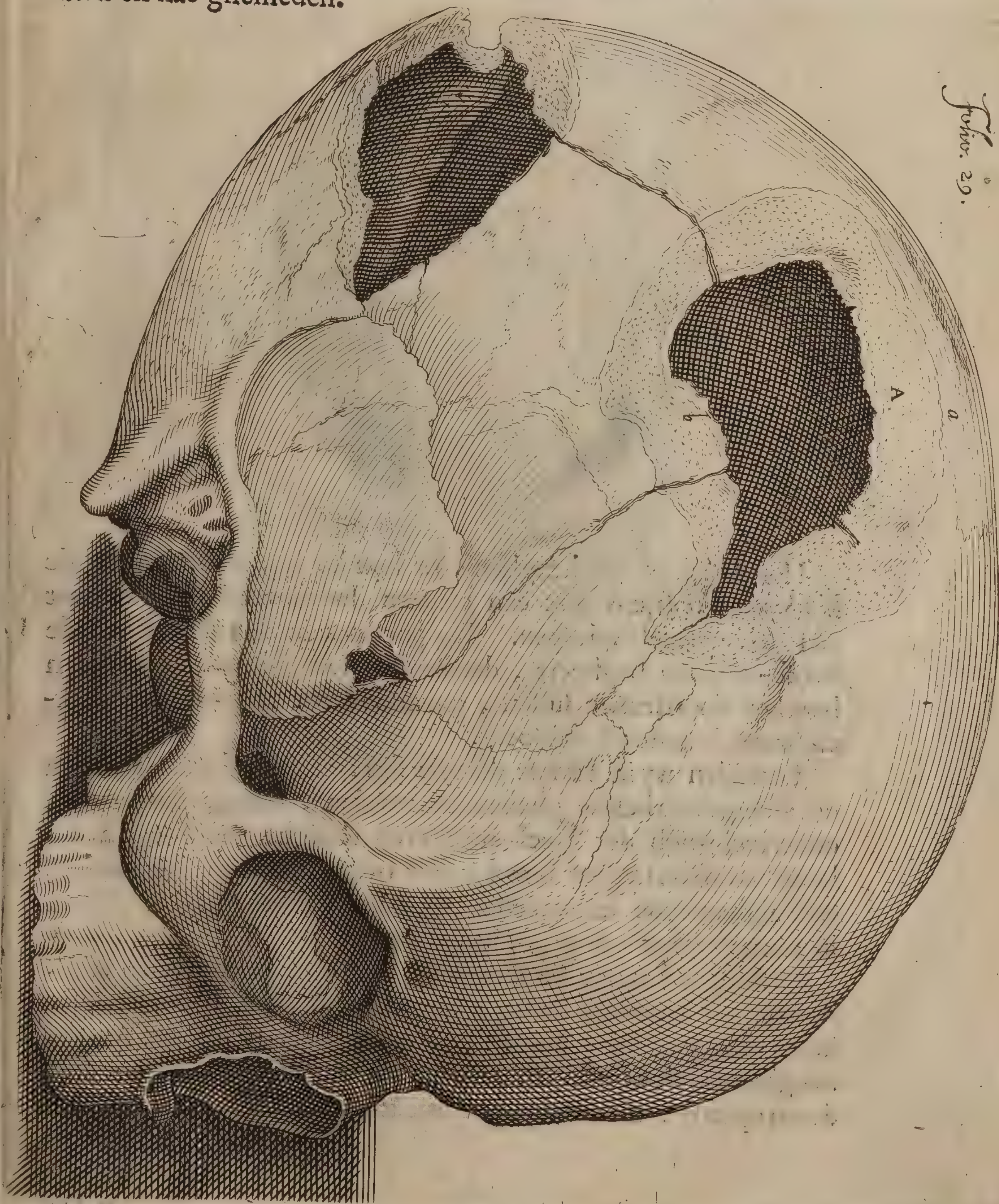
de tafelen des beckeneels bederve, gheen quaet noch ongheval uyterlijck sich openbarende, tot groot ongheluck vande beseerde. Voorts soo yemandt neerstelijck beooght, het gheen tusschen de ghesëyde twee tafelen besllooten is, sal niet alleen een vochtich en vloybaer merch vinden, maer daer beneffens yet herdt en beenich, het welck merch bevanght, het welck ghehandelt mach worden, het welck een vaste omschrijvingh heeft, uyt het welck, soo ghy 't parst, sult merch sien vloeyen, even in voeghen als uyt een natte spongie water: Of al even-eens by-kans als inde Byekorven de Honich-raedt te sien is, dewelcke ghedruckt wesende Honich uytgheeft.

Inde dickte des beckeneels is groote verscheydenheydt en veranderingh. Want het een heel dick is, en herdt, het ander dun en teer.

De hoofden der Persiaenen wierden met een licht steentje doorghewurpen. De Mooren hebben sulcke herde en dicke hoofden, datse gheen beenderen, maer storm-hoeden lijcken. Het welck de Spangiaerdts wel weetende (nae dat *Aloisius Cadamustus* verhaeldt) als sy na 't Eylandt van Sindt Tomas, Angolen, ende andere plaetsen trocken, om die te verooveren, gheboden voornaementlijck aen de Soldaten, datse met die inwoonders vechtende waren, hun hooft niet souden trachten te raecken: want op de selfde het gheweer ghessaeghen wesende aen stucken

ſtucken ſprongh, even als of het ſteenen waren. Inde ontleedingh-plaets tot Leyden wordt een doodts-hooft bewaert en ghetoont van een Moor, die wel eer Knecht gheweeſt is van de Heer van Batenburgh, ende met zyn Meeſter in 't belegh van Haerlem ghebleven is. De Panne is op drie plaetſen doorwont, uytermaeten hardt ende dick weſende. Het beeldt hebt ghy hier lijfachtich nae-gheſneden.

Folio. 29.

a De buytenboordt vande uyterlicke tafel.
b De innerlicke tafel.
A Het merch tusschen beyde tafelen, een spongie gelickende.
Ghelick daer het tusschenstaende merch seer breedt en dick is, soo is het selve inde kindren soo dun, dat het nauw sichtbaer is. Gelick hier vertoont wordt.

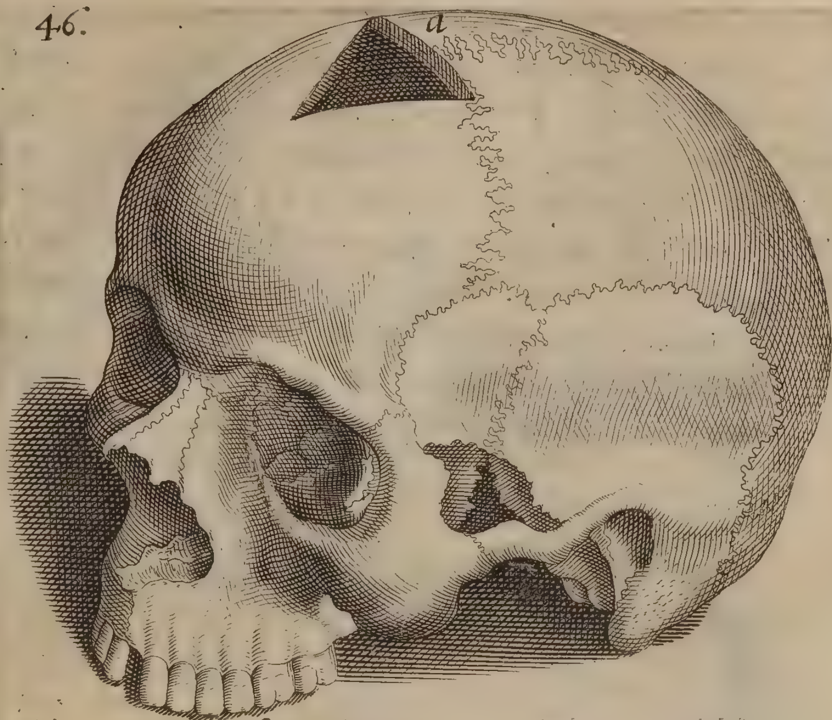
Het welck in gheheughenis te houden is, wanneermen de kinderen hooftjens met een trepaen doorbooren moet of met een scharptuych afraspen. Hippocrates in sijn boeck vande hooft-wonden begheert, datmense alleenlijck met een kleyn boorken doorsteeken sullen, om alsoo lucht te geven en doortocht aen 't onsteecken bloedt.

Terwijlen wy in 't hooft doende sijn, ende de hooft-wonden de aldergevaerlickste ghehouden worden, dunckt my goet tot onderrechtingh der Heel-meesteren eenighe voorbeelden der hooft-wonden uyt het boeck vande overtreffelijcke Hippocrates onse alghemeyne leer-meester voor den dach te haelen. Want in groot ghevaer is noyt goede raedt te veel.

Eerstelijck dan seyt Hippocrates, dat het alderdunste en swacste been van 't gansche hooft, is op die plaets daer de pijlnaedt en krans-naedt te samen komen, dewelcke vande Griecken breghma ghenoemdt wordt. Ende is die plaets, die inde jonghe kinderen open is: als hier uyt-ghedruckt is.

A
B
B
B

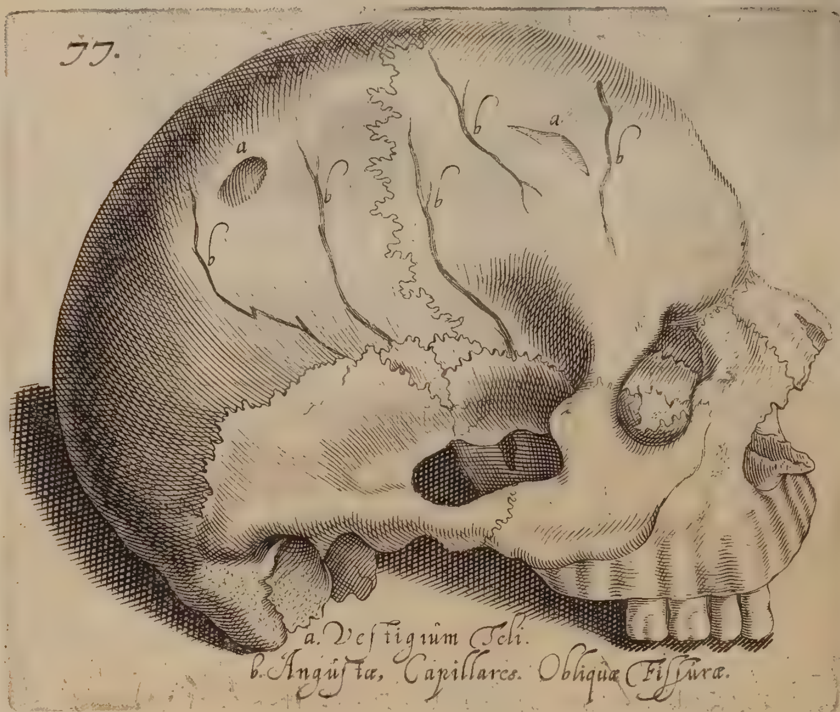

A
C

a De plaets des opperhoofts ind' eerstgheboorne open sijnde, en vertoonde het kloppen der Hersenen.

Dese plaets kan yeder in sich self ten naesten by raemen, het begin van sijn handt aen 't opperste van sijn neus voeghende, en dan sijn middelste vingher nae het opperhooft uytsteeckende, sal juyst dese plaets mercken. Al hier nae *Hippocrates* segghen vallen de ghevaerlijckste hooftwonden, redenen sijn. Eerstelijck: om dat inde heele hooftpan gheen plaets is, daer 't been soo dun is en soo teder: dies wordt door een lichte slach ghebroocken of ghescheurt. Ten tweeden, om dat die plaets met alderweynichst vleysch overtooghen is. Ten derden, om dat hier het breyn naerder leydt, en derhalven van het uyterlijck gheweldt meerder en swaerder beseerdt wordt, dan op een ander plaets. Ten vierden, om dat dese plaets recht boven de voornaemste ghedeelten der Hersenen staet, te weten hun groefkens, groefnettekens, Ader-netteken, oorsprongh der Senuwen, en dierlijcke gheesten. Oversulcx dickmael verlies van sinnen, gheraecktheydt, Ader-barstingh, en andere schrickighe toevallen veroorsaeckt worden. Ten vyfden, om dat soo dickwils als op dese plaets een wondt valt, vreese is, dat de dracht of vochticheydt des selfs mocht syperen inde onderworpen breyns scheydingh: het welck aen brenght den wissen doot.

Hippocrates in 't voorghefeyde Boeck de wonden verhandelende beghindt vande fcheure : En feydt : Het been wordt door een wondt ghefcheurdt : en 't geen ghefcheurdt is, moet oock noofaeckelijck ghekneuft wefen. Het welck foo niet verftaen moet worden, als of het been altijdt mede moft ghekneuft wefen, maer de huydt des Hoofts : Ghelijck of hy feyde : De fcheure inde Hooftpanne ghefchiedt van een plom quetftuych. Voorts de fcheuren, feydt hy, fijn veelderley: Andere fijn fijn en nauw, andere aldernauwft, foo datfe oock niet fichtbaer en fijn, nochte terftondt nae den flach, nochte op die tijdt, als de pijnen ghewoon fijn te meerderen. En dit neemt den ghequetften wech.

a Het teycken van't quetftuych.
b Nauwe en kromme fcheuren.

Andere fijn dick en breedt. Eenighe alderbreedft. Sommighe kordt. Andere langh. Andere recht, andere heel recht. Andere meer of min krom. Ander doorgaen maer het bovenfte vlack des beens, andere het heele been tot onderen toe.

a De

a De plaets van't quetstuych.
b Breede scheuren.

Alwaer een heel-Meester leeren mach, dat hoe de scheuren nauwer en dieper sijn, hoese meer ghevaers aenbrenghen: Breede en wijde, minder. Redene sijn, eerstelijck, om dat de breede scheuren des heel-Meesters ghesicht niet ontvlieden: ghelijck daer-en-teghen de nauwe doen; en dies gerust sijnde, nochte van schrapen en af-schaven denckende, het vermeerende quaet overweldicht den krancken en ontsielt hem.

Ten tweeden, om dat de breede scheuren plaets en doortocht gheven aen den natuer, om het schaedelijck uyt te loosen, soo dat dickmaels gheen schraep-tuych van noode is. Maer in een verborghen of fijne scheur dit baerdt de meeste swaericheydt, dat de spongiachtighe hollekens, die tusschen de twee tafelen in staen, door den slach ghepramt en gheparst wesende, eenich bloet uytgieten, het welck rottende oorsaeckt ontsteekingh des beens. Het is meermaels waerghenomen, dat de middel plaets tusschen de twee tafelen ontsteecken was. Waer uyt ghescheidt, dat somtijdts eenighe weecken, jae maenden nae den ontfanghen slach, wanneer de ghewoonde niet quaets vermoet, schielijck buyten alle verwachtingh sterve.

De hooftpan kan oock ghekneust worden blijvende in sijn standt, soo datter gheen scheure bygevoeght is, maer alleen

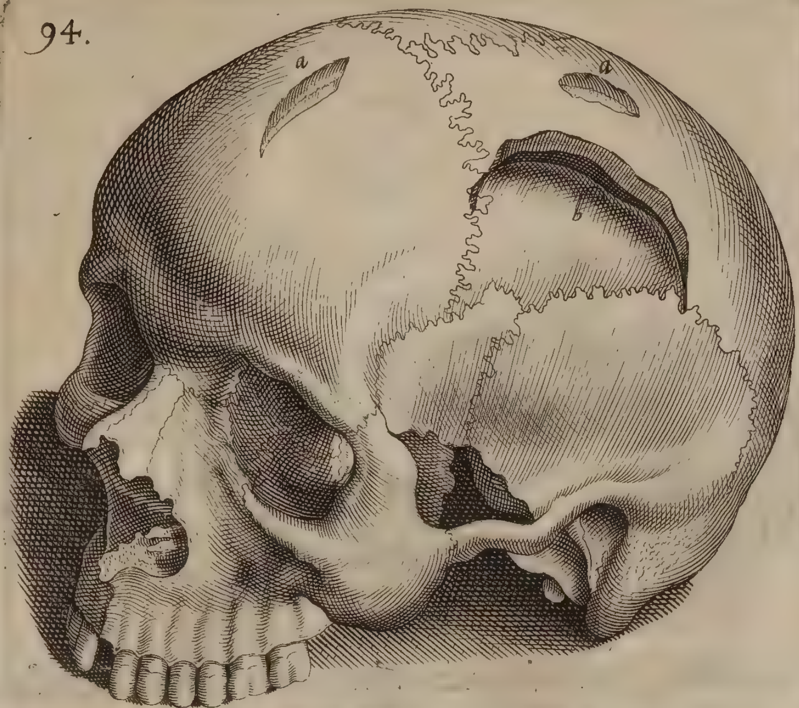
 een

een neerdruckingh of kuyl, even al eens ghelijck inde tinne, kopere, of loode kannen te ſien is, wanneer ſy vallen. Ende dit verneemtmen meeſt in Kinderen, Vrouwen en andere, die een ſacht en leenich beckene el hebben, het gheen van een ſlach wel buycht, maer niet breeckt.

Al hoe wel deſe wijſe van quetſingh gheen wondt ghenaemt mach worden, veroorſaeckt nochtans gheen kleyn ongheval. Want hoe de neerdruckingh ſwaerder is, hoe de kuyl en kinck van buyten grooter is: dies oock van binnen de hooft-pan meer uyt-puylen moet: nu dan deſe uytpuylende plaets het hernvlies en de herſenen pramende, belet zijn vrye beweegingh: waer uyt ontſtaet ghevaer van gheraecktheydt. Maer daer-enboven al is de ſlach licht gheweeſt, ſoo dat de uyterlijcke tafel maer neer-gedruckt is, moetmen niet ſonder ſorghe weſen, want door die neerdrucking het middel-merch ghekneuſt en uytgheſtort ſijnde valt in ontſteecking, verrotting, en verſtervingh: welcke toevallen den ghequeſten in groote ghevaerlijckheydt des doodts ſtellen.

De derde ſoorte van hooftwonden van *Hippocrates* voorghehouden, is wanneer de hooftpan niet alleen neerghedruckt is, maer daer by ghebrooken of gheſcheurt. En dit is een rechte hooftwondt. Een groote quaet, gheſellicht met dapper ghevaer.

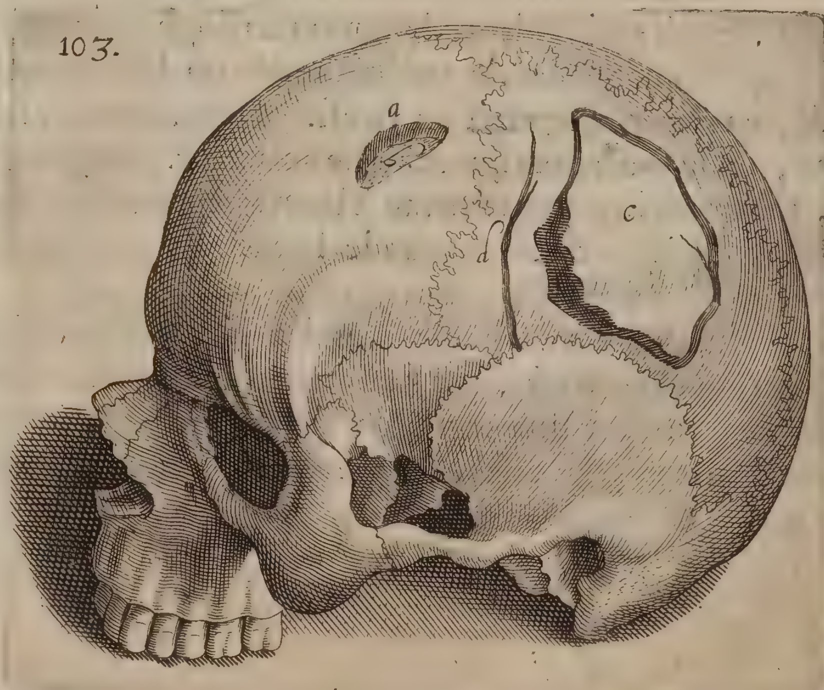
a a De plaetsen, daer 't quetstuych ghevallen is.
b Het ghebrooken neerghedruckte been onder het ander ghe-schoven. Celsus een oudt voornaemdt schrijver is in gheen hooft-wonden soo bekommerdt als in dit; en beschrijft het aldus : twee ghevaerlickheden is hy onderwurpen , wiens hooft - pan ghesla-ghen wordt, of dat die ghescheurdt is, of dat die ingheboog hen is. is sy ghescheurdt , soo kunnen de kanten dicht aen den anderen wesen , of om dat de eene over den anderen gheschooven is : of oock om datse door 't gheweldt wederom onderlingh ghevoeghdt sijn. Waer uyt komdt , dat de vochtigheydt op het hernvlies neersijperdt, en gheen uytgangh en heeft. Dies alsoo het selve vlies terght , ende swaere ontsteeckinghe verweckt. Is sy inghe-booghen , soo wordt het hernvlies van 't been ghepraemdt , som-tijdts oock met eenighe stuckjens vande breuck als met naelden gheprickelt.

De vierde ghedaente van hooft - wonden is , wanneer inde hooft - pan een teycken blyft , uyt het welck men sien kan waer de slach ghedaen is. En dese is vierderley. d' Eerste , als met een gheweer de uyterlijcke tafel of de bovenste schille van dien af-ghekapt is.

A Het bovenſte ghedeelte van 't beckeneel door een ſwaerdt af-gheſneden.

En dit gheval is het alderminſte ghevaerlijck : Overmidts de ſlagh ſchuyn is en afſchampt : derhalven ſulcken grooten dreuningh der herſenen niet en maeckt. De tweede als door de ſcherpte des gheweerts de hooft-pan ſoo ghequetſt is, dat het teycken van de ſlagh te ſien is, en daer beneffens de panne gheſcheurt. De derde , wanneer de herſen-ſchael t' ſamen en neer-ghedruckt is en gheſcheurt : ghelijck als yemandt van hooghen recht op ſijn hooft neder komt.

a Plaets

a Plaets en teycken des gheweers : in wiens midden b een ſcheur oock ſich open baert.

c Een rechte breuck , rondt met een ſcheur beſinghelt , ſoo dat het beentjen in't midden los en hobbelend' is.

d Een ſcheur ſonder breuck.

De vierde , wanneer de hooft-pan gheſcheurt , ghebroocken neer-ghedruckt,ende mede ingedouwt wordt.

IV. Cap.

Vande Kaeck-Beenderen.

DE Menſch heeft twee Kaecken :een bovenſte , en een onderſte. De bovenſte is onbeweegh'lijck , en beſtaet uyt veel Beenderen door aengeleedinghe t' ſaemege-voeght : te weten : twee middel-matelijck groot , uyt dewelcke het onderdeel vande ooch-kuyl , de heele kleyne ooch-winckel , een ghedeelte van't Iuck-been , en de wangh t' ſaeme-gheſet ſijn. Twee kleyne, die de groote ooch-winckel maecken. Twee groote, bevangende al de tanden , oock de voor-tanden ; In teghen-deel van *Galenus*. *Symarthroſis.* *Os Iugale.*

Twee onder't verhemeldt des Mondts , niet verre van't wigghebeen. Twee Neus-beenderkens. Een't welck *Columbus* ghevonden heeft in't verhemeldt des Mondts , en't ploech-yſer ghenoemt. *Sphenoydes Os.*

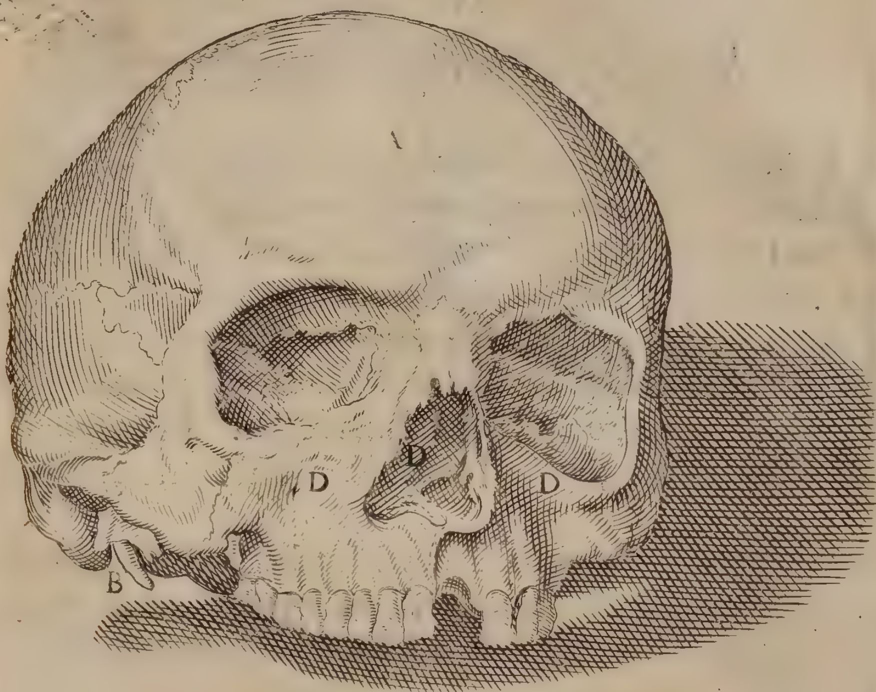
D'onder-kaeck , die beweechlijck is en t'ſame-ghevoecht door een gheleedinghe , beſtaet uyt twee Beenderen , in't midden verknocht door een kaecke-beenighe t' ſame-groeyingh. In deſe onderkaeck ſijn twee afwaſſen : een ſcherp , 't welcke de ſpitſe of punt gheſeydt wordt : aen dit wordt ghehecht de pees des ſlaepſpiers. Het tweede afwas is teeder , en wordt ghenoemt de Hals. Dit vuldt de holte van't ſlaep-been , en maeckt een gheleedinghe. *Arthroſis.* *Synchondroſis.* *Apophyſes.* *Corone.*

Beyde kaecken hebben haer tanden , dewelcken ſommighe onder het ghetal der Beenderen trecken. Wat dat daer van ſy : Het is ghewis, dat de tandt een ſadich ghedeelte ſy inde eerſte ſcheppingh des vruchts voortghebrocht. Voorts onder de tanden , andere ſijn voortanden , die de ſpijs ſnijden : onder en boven vier. Andere ſijn Hondts of Horn-tanden , ſcherp ghelijck inde Honden. Van deſe heeft elcke Kaeck twee. Hun ampt is te breecken, ſoo yet herdts inghenomen werdt. Andere ſijn backtanden of Kieſen , *Nolares* den Latijnen gheſeydt , als of wy ſeyden mael-tanden , om datſe de ſpijs ghelijck Meuleſteenen malen. *Inciſores.* *Canini.*

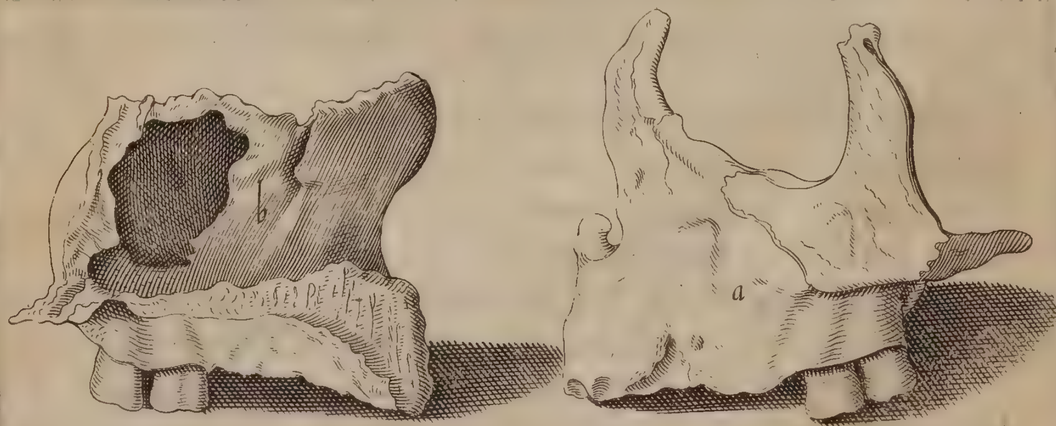
malen. Dese sijn thien in elck kaeck-been van menschen die volmaeckt en volwassen zijn.

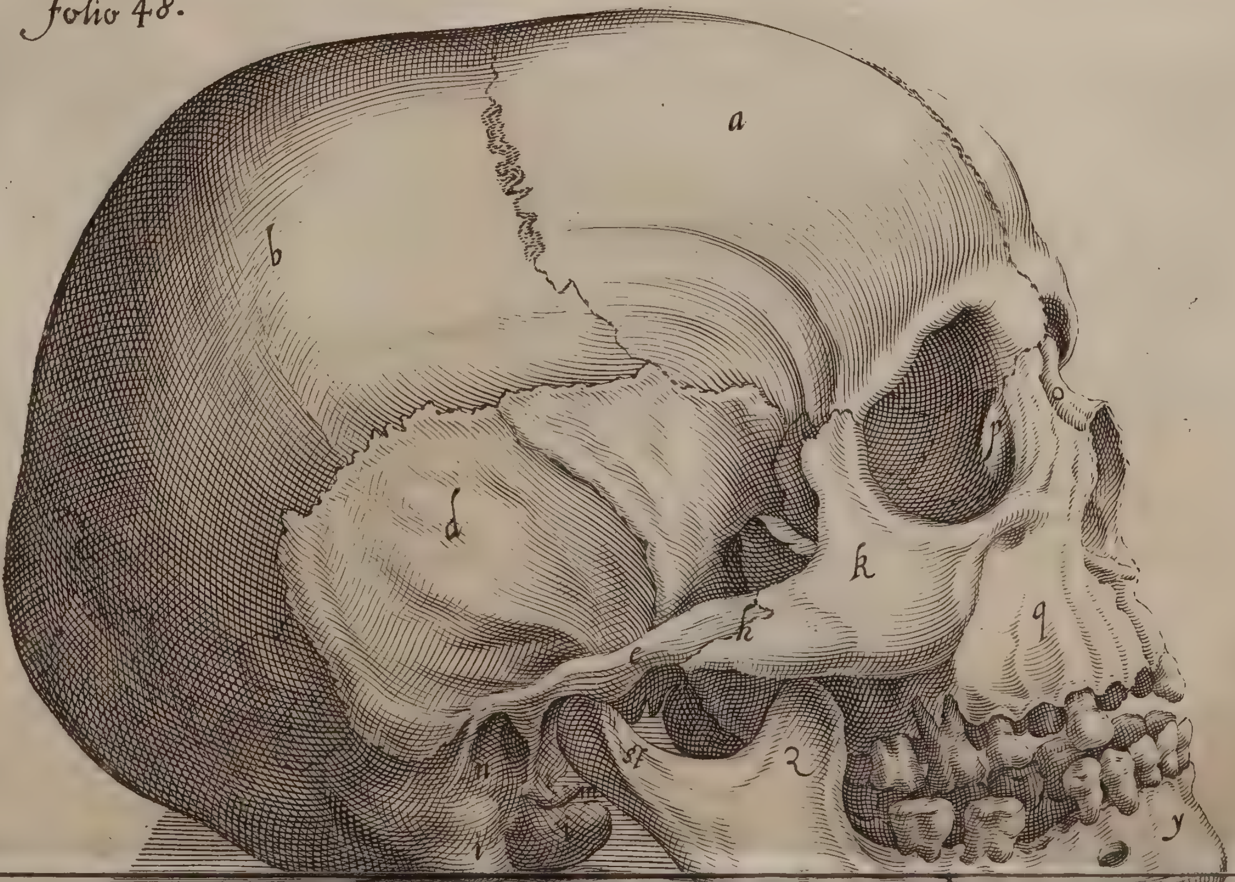
Byvoeghsel.

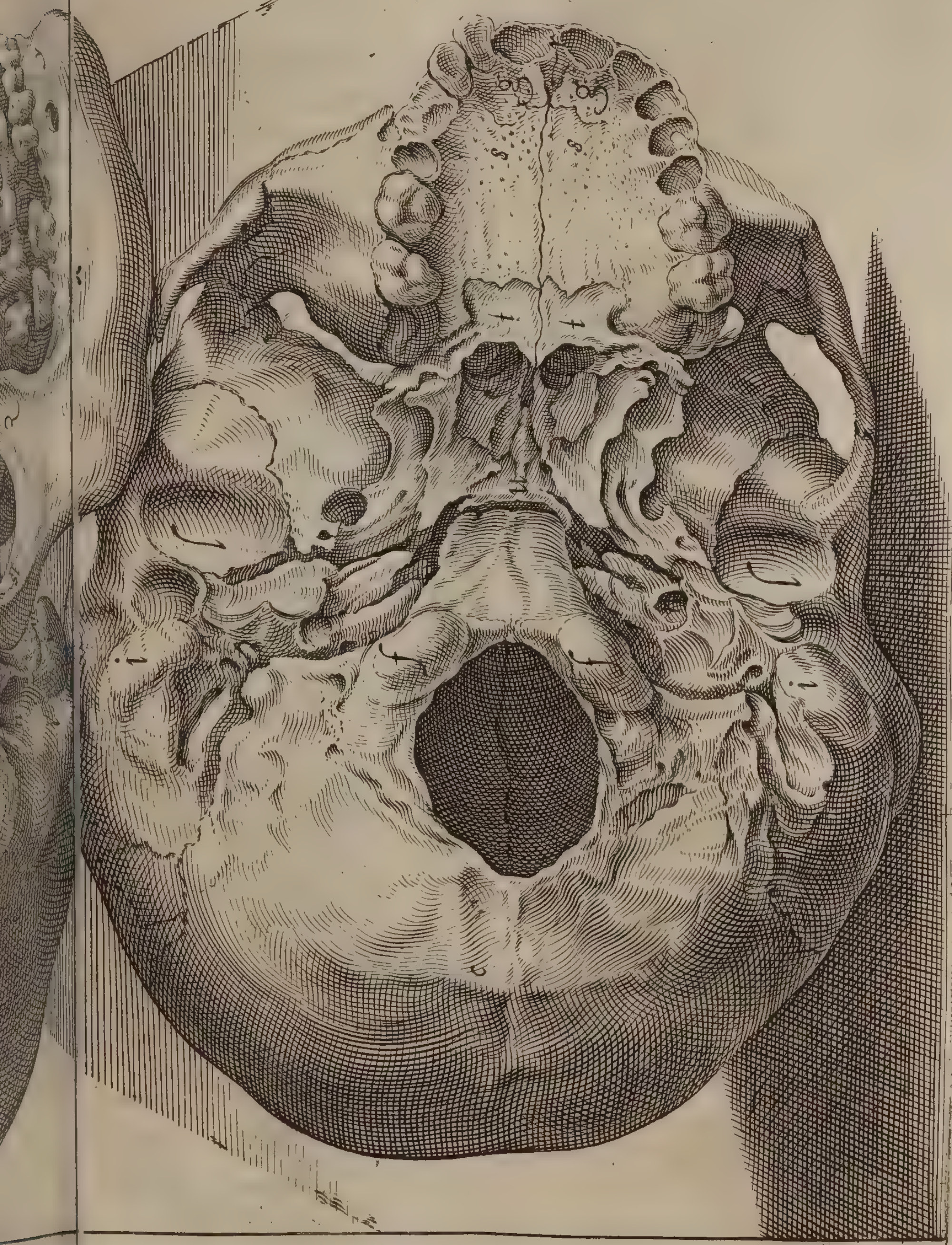
HEt wangh-been in sijn natuerlijcke standt met de andere vervoeght siet ghy hier in dese Figuer. DDD.

Dit wangh-been heeft een merckelijcke hollicheydt op die plaets van't verhemeldt , daer de voortanden staen , en streckt sich tot inde wijdte vande neus.

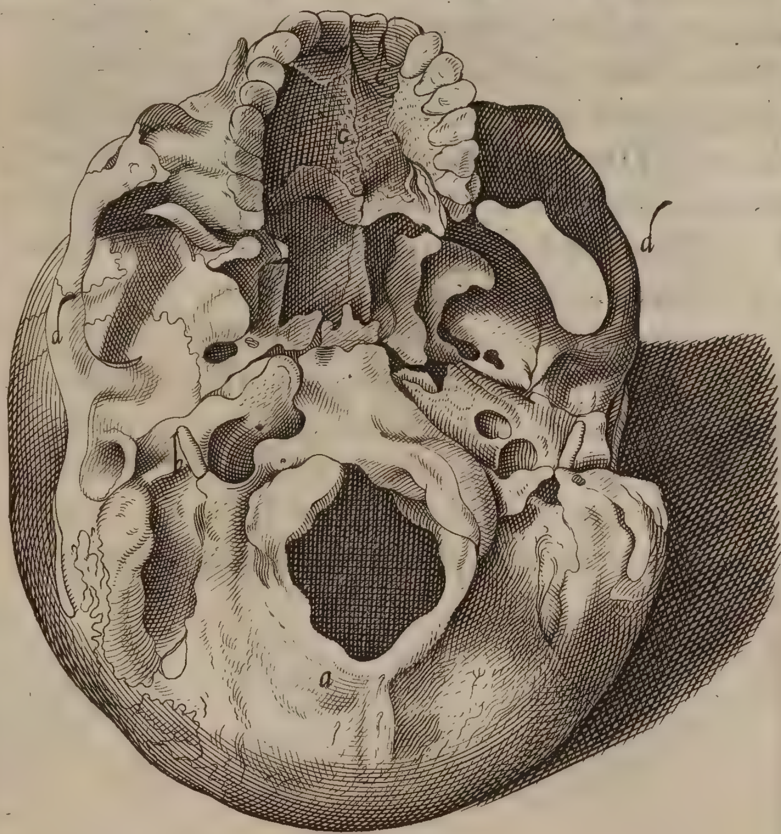

Folio 48.
a
b
d
k
h
q
y

a Een gedeelte van't wangbeen de backtanden inhoudende.
b 'Tselve been omgekeert vertoonende de voorverhaelde hollicheydt.

Het been, 'twelck 'tverhemeldt des mondts maeckt, is met veel kleyne gaetkens doortochtich, door de welcke de fluymige vochticheyt der hersenen gekleynst wordt tot inde mondt, gelijck door het seefbeen inde neus. En dit is d'oorsaeck, waerom dat soo dickwils de verhemelt-beenderen met rottingh en verderving geraeckt worden inde geene, die seer fluymich van aerdt sijn, voornamelijck soo by de selve vochticheyt een scherpicheyt is en quaedtaerdicheyt, gelijc in die, dewelcke de Fransche sieckte besit, een rechtvaerdige geessel der hoerejageren.

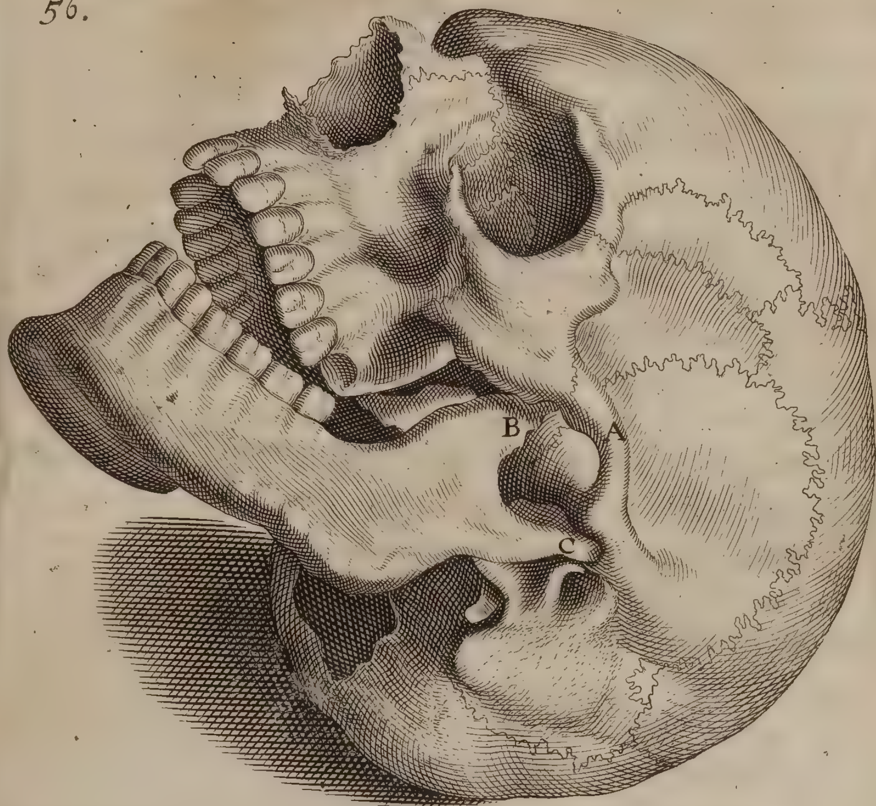

a Het achterhooft.
b Het priemachtich uytsteck.
c De gaetjens in't verhemeldt des mondts.
d 'tJuck-been.
e De naedt bepaelende de voor-tanden.

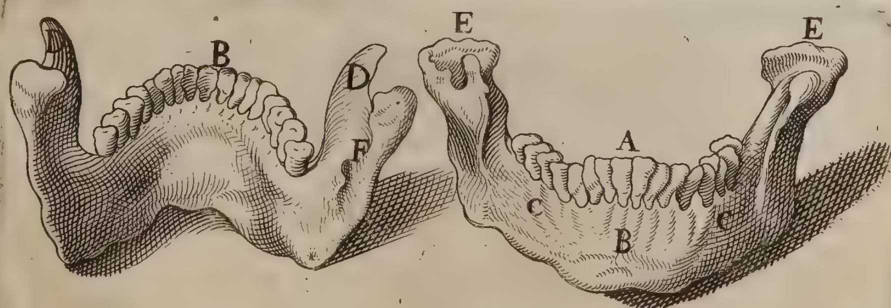
De onder-kaeck al hoe wel die inde eerst gheboorne uyt twee beenderen lijckt te bestaen door een voeghingh onderlingh gehecht sijnde, inde volwossene nochtans vertoont maer *Harmonia*

een enckel been. Dit been heeft vier uytsteecksels, twee aen elcke sijde: vande welcke het eene scherp is, het ander rondt. Door het achterste uytsteck wordt de kaeck met het hooft geleedt. Want dat knoopich rondt hooft voeght sich ind' holte des steen-beens by de wortel van't juck-been, daer sich het priem-achtich uytsteecksel verheft. Dese gheleedingh is voorsien met een stercke bandt, op dat de kaeck niet lichtelijck uytgheleedt soude worden. Als dese bandt door invloeying van sincking te seer doordroncken is, vervalt de Mensch in verslappingh des kaecx, so dat de mondt gestadich gape. Voorts dese gheleedingh is oorsaeck, waerom de wonden aen't slaep des hoofts soo gevaerlijck sijn. Wantse om de menich-vuldighe beweegingh des onder-kaecks qualijck en traech heelen. By welcke oorsaeck noch een ander gemengt is, te weten om dat de pees vande slaep-spier aen het scherpe uytsteck des onder-kaecks gevoecht is: want tot dien eynde is dit scherpe uytsteck geschapen. Die voegingh ghe schiet onder 'tjuck-been, op dat dit als een borst-weeringh soude wesen voor den ghenoemden pees. Wanneer dese pees door kramp inghetrocken wordt, wordt de kaeck soo sterckelijck opgehaelt, datmen den mondt niet openen en kan, en de siecken dickmael hun eyghen tongh doorsnijden. By de wortel van dese uytsteeckselen, van binnen, worden merckelijcke groote gaten gesien, doorgangh verleenende aen den senuw, ader, en slach-ader loopende nae de wortelen der onder-tanden. Het sinnelijck betooch van al 'tgheen, nu geredent is, hebt ghy inde nae-volgende beelden.

A Het

A Het juck-been, onder 'twelck het ſcherp kaecks uyt-ſteck gevoegt wort,aen het geẽ de ſlaep-ſpier vaſt is geteyckent B.
C Het ronde kaecx uytſtec geleedt met de holte des ſteenbeẽs.

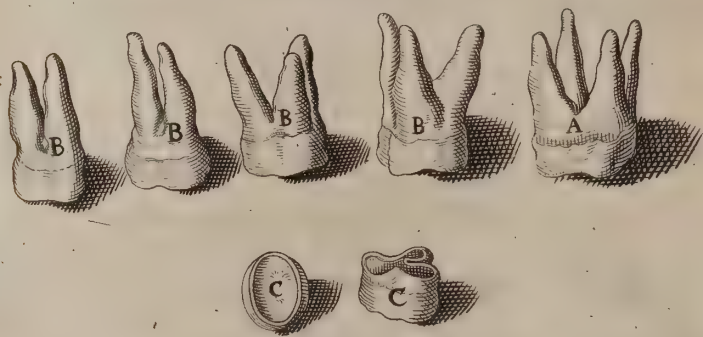
A Het buytendeel des kaeck-beens.
B De ſelve ſijde des ſelves, en daer-en-boven den kin verbeeldende.
C C Het voorſte deel des kaecks. De kin.
D D De ſcherpe uytſteeckſelen, aen de welcken de peeſen der ſlaep-ſpieren ghehecht ſijn.
E E De ronde uytſteeckſelen voeghende ſich inde holte der ſteen-beenderen.
F 'Tgat, het welck de vaten doorloopen

De voortanden soud'men oock lachtanden mogen noemen, om datse in't lachen sich vertoonen. Dese sijn met een bysondere naedt omschreven: waerom sy misschien eerst uytvallen, want sy wassen oock eerst uyt.

Van de horntanden is dit te bemercken, dat die gheene inde opperkaeck staen, een groote gemeenschap met de oogen hebben. Dies *Celsus* seyt de selfden met groot gevaer uytgetrocken te worden.

Behalven de voortanden, horntanden en backtanden vermaenen de Ontleeders noch van laete tanden of wijsheydtstanden, die in een volwassen jeught eerst voortcomen.

Dese staen heel achter aen. som krijgense in hun ouderdom. My sijn eenige bedaechde luyden voorghekomen die van pijn inde mondt sieck waren, den welcken na verscheyden geneesmiddelen dese tanden uytschooten. Voorts sommige tanden hebben twee wortelen, eenige drie, andere vier, doch dese vintmen weynich.

A Een backtand met vier wortelen.
B Verscheyde tanden.
C Aenhangsele, die den tanden sijn in plaets van wortelen.

Hippocrates heeft aengeteyckent in sijn tweede boeck vande gemeene sieckten, dat, dewelcken meer tanden in ghetal hebben, dueriger van leven sijn. Hoedaenighe *Aristoteles* seydt te wesen, die de tanden dicht aen den anderen hebben. Het is gedenckwaerdich, het geen *Hollerius* schrijft by sijn tijt te Parijs ervaren te sijn van een Heelmeester, die een tandt uyttreckende, ruckte oock uyt met eenen een stuck vande kaeck, en de naebuerighe tanden: waer uyt een ghevaerlijcke bloedtvloeyingh volghde. De Tandt-trecker ten recht ghedaecht wesende,

wesende, wordt vry en onschuldich uytgesproken, overmidts ondervonden wiert, dat de tanden niet nae de gemeene natuers wijse in haer hoolen geplant waren, maer gantschelijck met de kaeck vereenicht.

V Cap.

Vande Rugghe-graet-beenderen.

DE rugge-graet, die vande Griecken *Rachis*, dat is, graet of doorn genoemt wordt: vande oude *Fistulæ sacra*, dat is, een heylige pijp, bevangt al, het gheen tusschen den eersten wervel en steert-been middelt. In dese rugge-graet sult mercken, het wesen, Figuere, vervoegingh, t'same-settingh, en gedeelten. *Coccyx.*

'T wesen is beenich, om het merch te beschermen, het welck de gematicheyt der Hersenen heeft.

De Figure is nu recht tot vasticheyt en sterckte: nu bultich, om den longen te wijcken: nu ingetrocken, ghelijck by de lenden, daer de holle ader leyt.

De vervoeging is twee-voud: ten eersten door geleeding en dat door een onderlinge inschieting, want al de wervelen, uytgenomen de eerste vand' hals, en de leste vande rugge, bevangen. Ten tweeden door t'same-groeyingh, want de wervelen worden onderling aen sich selve door banden verkoppelt. *Ginglymos.*

De t'same-settingh geschiet door veel beenderen tot lichter beweeging en stercker verbindingh. Dese beenderen worden wervelen ghenoemt. En sijn vier-en-twintich in ghetal. Het stuyt-been niet mede gereeckent. Inde welcken merckt eerstelijck, het Lichaem, dat voorwaerts uytpuylt, om de vaten te dragen: dit is ind' eerste wervelen cleyn, en wast ghestadelijck tot de leste toe. Ten tweeden merckt het gat, 'twelck het Merch inhoudt, dat in tegen-deel enger wordt, hoe het meer nae beneden daelt. Ten derden de afwassen, die driederley sijn: dwersche, huyversche, en scherpe. Dwersche om de oorsprong der spieren, sijnder twee. Huyversche om de geleedinge sijnder vier, twee bovenste, twee onderste. Scherpe, die eygentlijck de graet genoemt wordt, tot bescherming van't merch: en dese is maer een enckele. Ten vierden, de banden den t'same-groeying dienende. Ten vijfden, gaten om de senuwen door te laten. Ten sesten, veel aenwassen. Ten sevenden, ses geleedingen. *Vertebræ.* *Os sacrum.*

De rugge-graet heeft vier deelen: de neck, rugghe, lenden, en ſtuyt-been.

De neck beſtaet uyt ſeven wervelen, in de welcke gade te ſlaen ſijn eerſtelijck, dat in hun de graet twee hoofdich is. Ten tweeden, dat de dwerſche afwaſſen verdeelt en gheſcheyden ſijn. Ten derden, dat de ſelve doorboort ſijn, om de neck-ader en ſlach-ader doortocht te geven. Ten vierden, dat de eerſte wervel geen graet en heeft, oock nerghens bevangen wordt, maer over-al bevanght. Ten vijfden, dat in de tweede wervel een byſonder afwas is, verbeeldende het pitte van een Olijf: en wordt van *Hippocrates* de tandt geheeten.

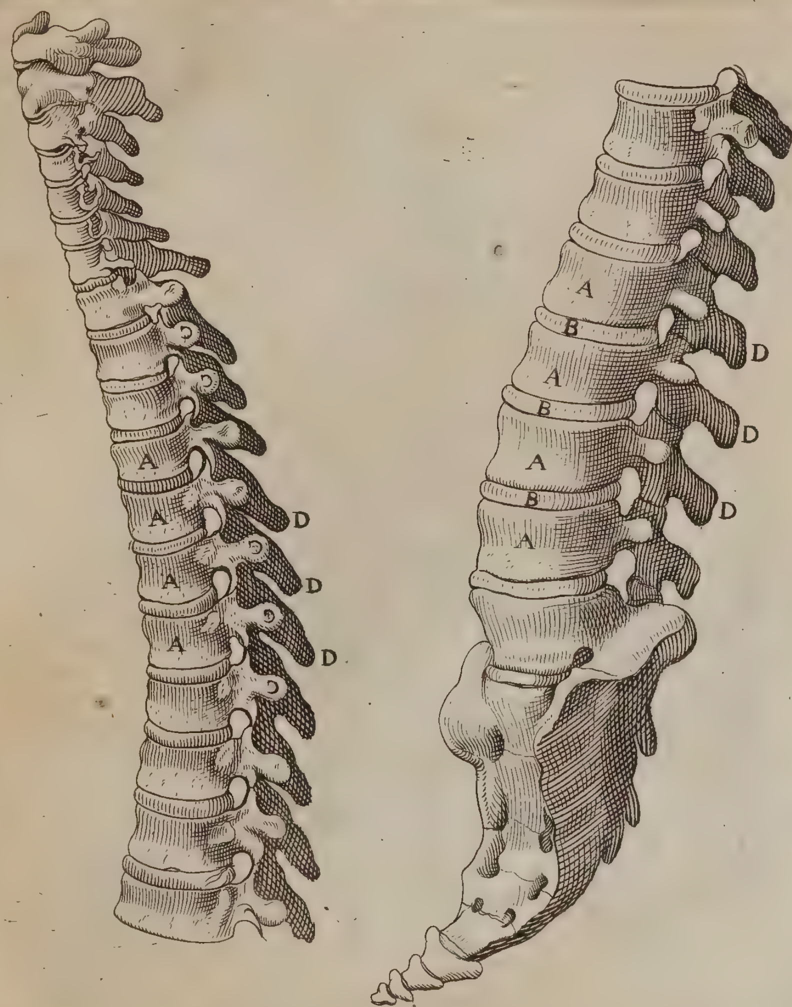
De rugge, by de Griecken *Metaphrenon* geſeydt, is gebout van twaelf wervelen. In de welcke te ſien ſijn, dat in alle dwerſche afwaſſen een hollicheydt ſy, die het hooft van een ribbe ontfange. De rugge heeft een wervel met rechte afwaſſen, die noch opwaerts noch neerwaerts gaen. Deſe wordt bevangen, en bevanght geenſins.

De lendens worden t'ſaemegeſet van vijf wervelen.

Het ſtuyt-been of heylich-been is van vier beenderen gheſchaepen: in wiens eyndt een kraeck-beenich lichaem is drievoudich, 'twelck beweeght of wijckt inde baerende vrouwen.

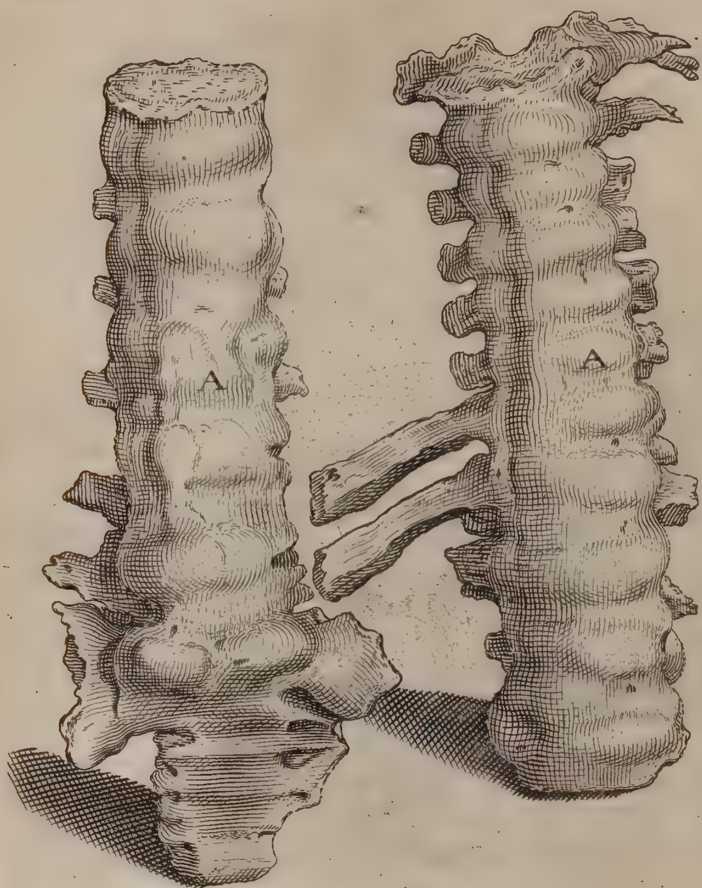
By-voechſel.

ALler beenderen voedt of grond-veſt en begintſel is de rugge-graet, welcke de ouden by de kiel van een Schip, diemen eerſt plach te ſetten, en daer op als op een grond-veſt de ſijden, voor en achter-ſteven te timmeren, vergheleecken hebben. En ghelijck inde laſt-muylen en diergelijcke de rugge-graet ſeer ſwaer gewicht draecht: alſoo werdt de laſt des gantſchen Lichaems door de ſelve inde Menſch ſtaende ghehouden en over-eynde gerecht. Den Menſche was van noode om ſijn dingen te doen, dat deſe rugge-graet geboogen en gerecht ſouden mogen werden, en is daerom van vele beenderkens ende knopen t'ſame-gevoegt, die wy wervelen noemen. Tuſſchen elcken wervel heeft de natuer geſet een wit glibrich lichaem tay nochtans en vaſt: het welckmen een kraecke-beenigen bandt ſouden mogen heeten. Door dit worden de wervel-beenderen onderlingh hecht verbonden, en hun ingeboren droochte gematicht. De verbeeldingh des ſelfs hebt ghy inde volgende Figuer.

A De wervelen.
B De kraeck-beenderen tusschen de wervelen geset.
C Opgaende en neer-gaende afwassen.
D Doorn-achtige uyt-steecksele.

Als dese tusschen-staende kraeck-beenige Lichamen door groote vervochting verslapt worden, soo wordt het heele Lichaem ongestadich en buych-baer in voegen van een wisse of rijse. Daer-en-tegen wanneer de selve Lichamen verdroocht sijn, of beenich geworden, is een Mensch stijf en onbeweechlijck als een staeck.

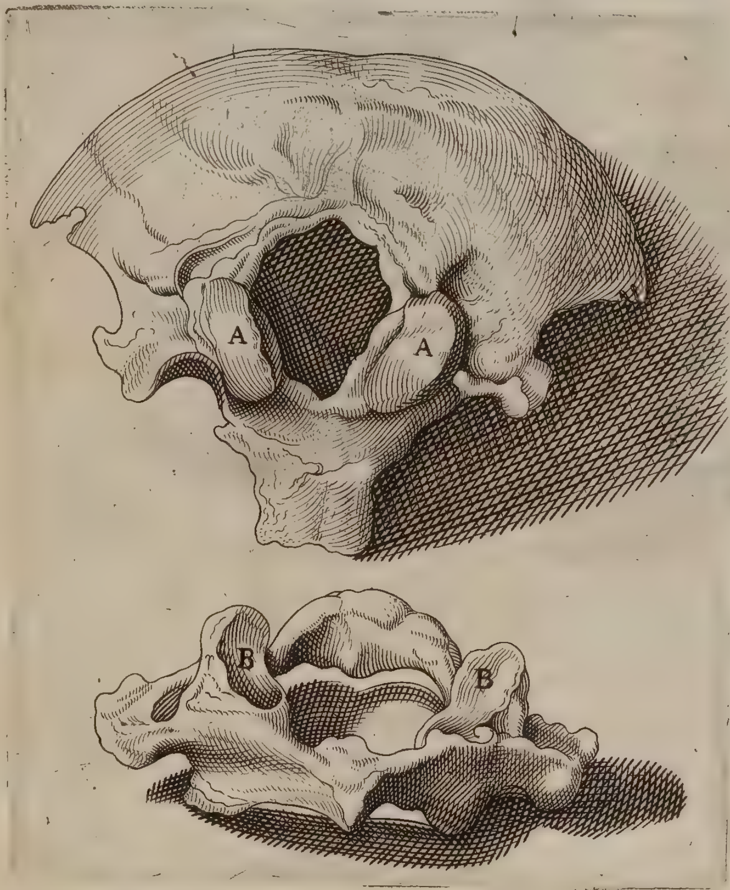
A Een rugge-graet, wiens wervelen t'ſame-groeyt ſijn.

De Hebreuſche ſchrijvers vertellen, dat in't Menſchelijck Lichaem onder de achthienſte wervel een ſeecker been gevonden wordt, 'twelck nochte door water, nochte vier, nochte eenich ander element bedorven, nochte door uyterlijcke kracht ghebroocken of ghemorſelt kan worden. Welck been Godt (ſeggen ſy) in't laetſte oordeel met Hemelſche douw beſproeyen ſal: en dan ſullen ſich met het ſelve de anderen Lidt-maeten vervoeghen tot een Lichaem, het welck den Gheeſt Godts ingeblaſen hebbende, levendich verrijſen ſal. Verhalen voort dat *Rabbi Iehoſua*, een Hebreuſch Leeraer inde teghenwoordicheyt vande Keyſer *Adrianus* een proef hier van genomen heeft: want dit been in't water leggende, is niet vermurwt; in't vier, is niet verbrant: tuſſchen twee meule-ſteenen is niet gemorſelt; en eyndelijc op een Aem-beelt met een moock-hamer geklopt, is niet het beẽ, maer de Aem-beelt ſelf gebroken. Welcke geſchiedenis waerachtich te weſen ſullen ſy ons niet vroet makẽ. Want al hoe wel de beenderen ſterck, vaſt, en durich ſijn, kunnen niet

te

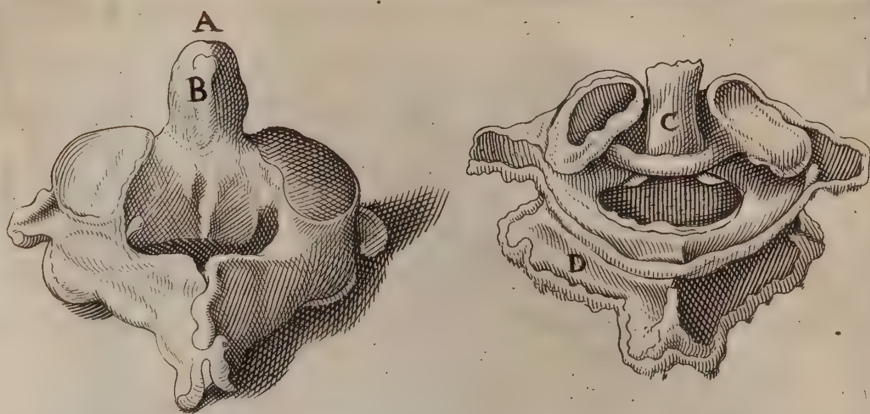
te min door ſteenen en haemers tot ſtof ghebroocken worden, door't vier in aſch verkeeren: uytgenomen de tanden, ghelijck *Plinius* getuycht, en al de oudtheydt gelooft heeft, welcke tanden nochtans een langhduerich vier oock ten leſten vernielt. laet dan vaeren ſulcke ſproockjens.

De eerſte wervel des necks is dicht en vaſt aen't achterhooft gevoecht, en wordt met het ſelve beweecht. Heeft twee holte ontfangende de twee uytpuylinge des achterhoofts, op dat alſo het ruggemerch te ſeeckerer en vryer in ſijn pijpe daelen ſoude.

A De uytſteeckſele des achterhoofts.
B De hollicheden vande eerſte wervel ontfangende de voorgenoemde uytſteeckſele.

Den tweeden wervel met ſijn tandt verbeeldt de naevolgende Figuer.

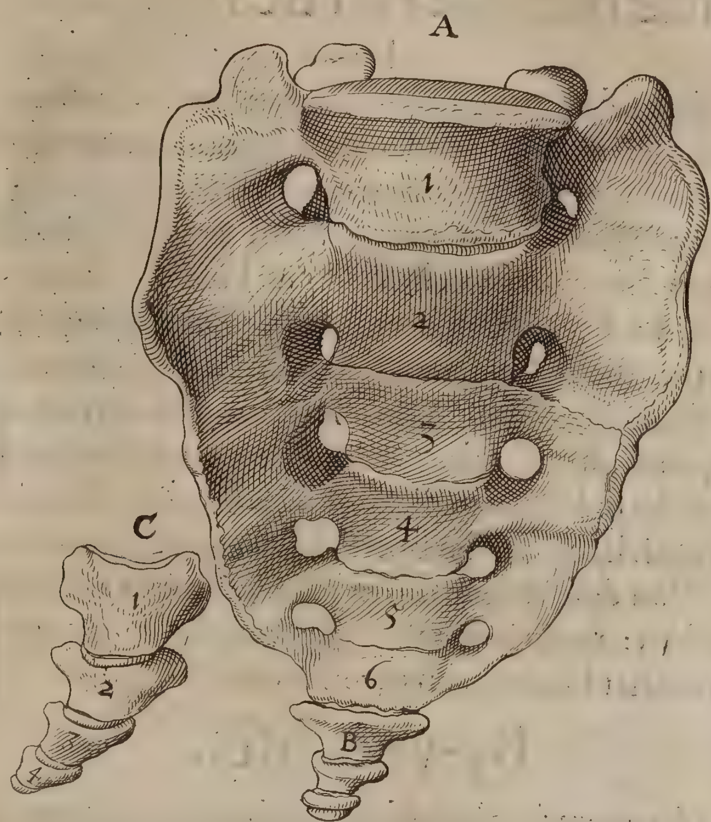
A De tweede wervel.
B Het tandtachtich uytsteck.
C De geleeding van d'eerste wervel met de tweede door middel van't tandtachtich uytsteck.
D De bandt dese twee wervelen t'samevoegende.

Dese wervel uyt sijn geleeding voorwaerts gestooten wesende, baert een onhelpelijck belet in't swelgen.

Inde necke-wervelen is oock dit gade te slaen, datse door een bysondere natuers voorsichticheydt plat niet ront en uytpuylende van binnen geschapen sijn, op dat de spijsdragher of slockdarm en locht-ader op hun rustende niet en soude ghepraemt worden, waer door de doorvloeying van locht en spijs soude worden verhindert.

Het stuyt-been en steert-been vertoont dese navolghende Figuer.

A Het

A Het ſtuytbeen of heylichbeen met het ſteertbeen t'ſaeme-gevoeght.
1 2 3 4 5 6 Ses wervelen uyt de welcken het ſtuytbeen beſtaet.
B Het ſteertbeen aen't ſtuytbeen vaſt.
C Het ſteertbeen byſonderlijck.
1 2 3 4 Vier deelen, uyt de welcken het ſteertbeen t'ſaeme gheſet is.

Het ſteertbeen heeft geen beenighe herdicheydt, dan inde volwoſſene: in jonghe luyden is het ſacht en weeck: weſhalven den kinderen de uytſchieting des eyndeldarms ſo gewoonlijck is: want des eyndeldarms ſluytſpier en de eyndeldarm oock ſelf is met dit beenken gehecht. Dit is mede d'oorſaeck waerom dat de jonge Vrouwen lichter baeren als de bedaechde: want het in deſe ſoo verdroocht en verherdt is, dat het niet of ſwaerlijck wijcken kan.

VI. Cap.

VI. Cap.

Vande Beenderen des gheheelen borsts.

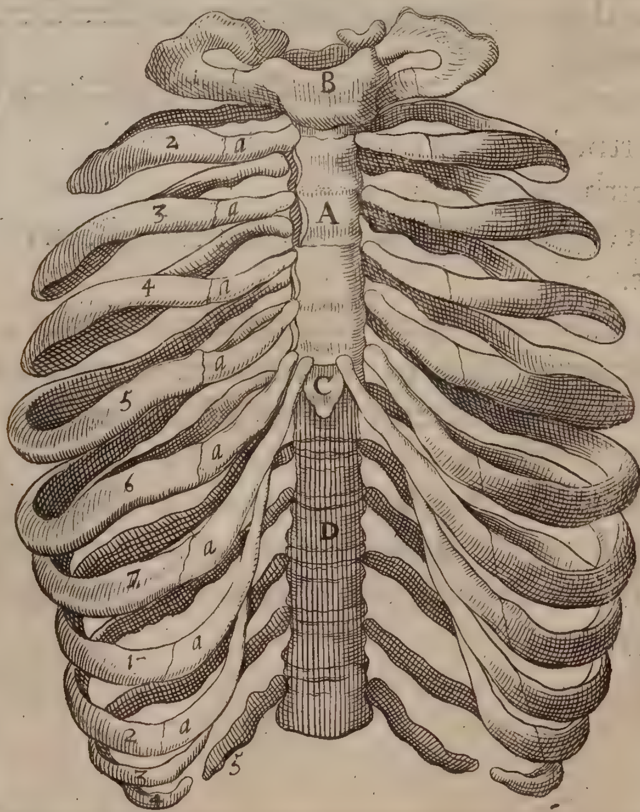
Clavicula:

DE gheheele borst is rondtom met beenderen bewalt, boven met de kropbeenderen of sleutelbeenderen, dewelcke hem als sleutelen sluyten, en verbinden het schouwerbladt: hun Figuer treckt nae de form van een grieckse *sigma.* Onder met het swaerdtachtich kraeckbeen. Voor met het borstbeen, dat heel kraeckbeenich is, t'saemeghesét uyt seven beenderen: die in kinderen claerlijck sich openbaeren, maer daer nae t'samegroeyen. Achter met twaelf wervelen in't voorighe Capittel nu verhaelt. Ter rechter en ter lincker met ribben, aen elcke syde twaelf: die eensdeels beenich sijn, anderdeels kraeck-beenich, op dat des borsts beweeghingh niet belettet en werde. Van dese ribben sijn eenige volmaeckt, die het borstbeen raecken: seven in getal. Eenighe sijn kort, die sich niet strecken tot het boorstbeen toe: en dese sijn vijf.

Cartilago ensiformis.
Sternum.

By-voechsel.

DE ghenoemde ghedeelten, behalven de sleutelbeenderen openbaert dese Figuer.

A Het Borst-been.

B De krop.

C 'Tswaerdt-achtich kraeck-been.

1 2 3 4 5 6 7 Volmaeckte Ribben.

1 2 3 4 5 Korte Ribben.

a Kraecke-beenige gedeelten, door de welcken de Ribben met het Borst-been verknocht worden.

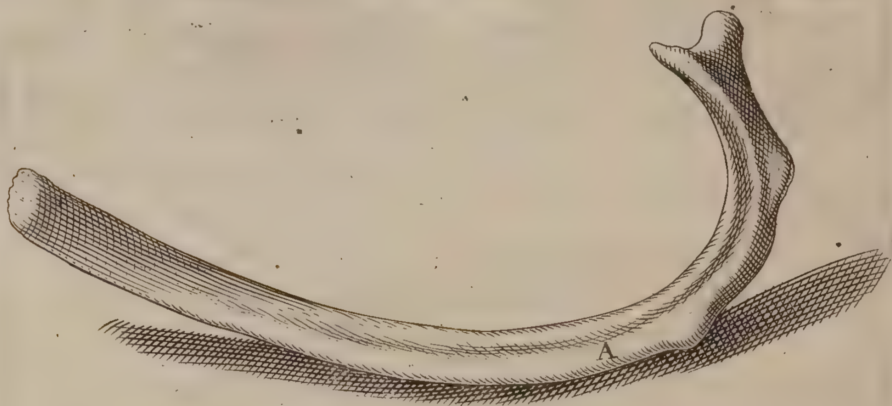
D De Rugge-wervelen.

De Ribben sijn gemeen'lijck vier-en-twintich in ghetal, aen elcke sijde twaelf. Doch 'tgebeurt somtijdts datter maer twee-en-twintich sijn: somtijdts oock wel ses-en-twintich, nae de natuer overvloet of gebreck van stoffe vindt inde scheppingh. Als dan dit getal verandert, soo verandert oock het getal van Rugge-wervelen, die altijdt even soo veele, als de Ribben sijn. Voorts het getal der Ribben en verandert niet nae verschey-denheydt des aerdts: want alsoo veele sijnder inde Mannen *Sexus.* als inde Vrouwen: als uyt-wijst de beooging, welcke is de ge-trouwste rechster van alle twisten inde ontleeding voorval-lende. Het gemeen Volck, dat anders waent brengt voort ge-meen'lijck de plaets uyt het boeck des geboortes, al waer staet, dat Godt een Rib uyt Adam genomen heeft, en van de selve den Vrouw gemaeckt, de plaets wederom vervullende met vleysch. Maer dit besluyt niet, dat de Vrouw een Rib meer heeft: want van die Rib uyt Adam geruckt schiep Godt den Vrouw: soo behiel dan die Rib sijn Figuere niet, maer verwisselde in't Lichaem vande Vrouw. De plaets, seggen sy, daer Adams rib uytgnomen is, wiert weder vervult met vleysch: dies ghebrack daer een rib. De antwoordt hier op is: dat daer een figuerlijcke manier van spreecken ghe-bruyckt is, die de Griecken *Synechdoche* noemen, inde welcke het beteyckende van't woordt, *rib*, en, *vleysch* is het t'saem-gevoechde uyt vleysch en rib. Dies als *Moses* seyt, dat Godt de plaets vervult heeft met vleysch: door, *vleysch*, wordt verstaen het t'saemeghe-voechde uyt rib en vleysch. Des-ghelijckx als hy seydt, dat Godt een rib uyt Adam rock-tede, is niet te verstaen door, *rib*, het kaele en bloote been: maer de rib met vleysch bekleedt, dat is, het t'saemge-voechde uyt rib en vleysch. Het welck dattet soo ver-staen moet worden, blijckt uyt de navolghende *Moses* woorden: want Adam sprack daer nae, seydt hy, de vrouw is

vleysch uyt mijn vleysch, en been uyt mijne beenderen. Dies ist slechtelijck geseyt van *Melanchton* in sijn Boeck vande Ziel dat in Adams eene sijde derthien ribben eerstelijck soude gheschapen sijn geweest.

Het binnenste vlack der ribben nae de holte des Borsts is effen, glat, en net, op dat het door sijn on-effenheyt aen't Ribbe-vlies niet hinderlijck wesen souw. In dit selve binnenste vlack heeft elcke rib een groef loopende vande wervelen af nae de langte der Ribben tot aen het Borst-been toe, al waer sy verdwijnt, en staet in't onder gedeelte vande rib. Het welck wel te mercken is, want in dese groef rusten de vaten, aderen te weten, slach-aderen, en senuwen, die eens-deels den Ribben, eens-deels aen hun spieren het voetsel, leven, en gevoel aenbrengen.

Empyema. Wanneer dan de borst van buyten te openen is, gelijck inde Borst-versweeringe, sal de hant-wercker dese plaets schuwen, op dat hy die vaten niet en quetse.

A De voor-beschreven groef loopende langs de rib.

De onderste of korte Ribben blijven inde Mannen tot de uyterste ouderdom toe kraecke-beenich aen haer eynden. Maer de bovenste in heel oude Luyden beginnen beenich te worden. Inde Maechden verharden sy in been terstondt nae het swellen en vergrooten van haer borsten, op dat sy 'tgewicht vande opleggende Borsten te beter soude dragen.

De swaert-knorre of swaert-achtich kraecke-been wort alsoo geseyt, om dat het swaerts-gewijs puntich is. Is nochtans somtijdts breedt op sijn eynt, somtijdts oock twee-puntich, waerom het van eenighe een vorcks-ken ghenoemt wordt. Dit kraecke-beentje wanneer het van een uyterlijcke of inner-

lijck

lijcke oorſaeck neergedruckt wort, parſt en benauwt den Maege, en oorſaeckt inde ſelve een geduerige nock of braecking, tot dat het herſtelt wordt. In teghendeel inde water-ſuchtighe door het op-dringen van't water, wort het ſomwijl uyt-waerts krom om geboogen. Gelijck ick eens geſien heb.

Het ampt der ſleutel-beenderen is, te beletten, dat de hangende armen door hun gewicht de vrye beweeging des borſts niet en verhinderen. Deſe Beenderen ſijn inde Mannen böchtiger, als inde Vrouwen, waerom ſy oock in't beweegen en ſlingeren van haer armen ſo vaerdich niet en ſijn. Maer dit gebreck heeft de natuer door ſchoonheyt verbetert. Want die kuylen, die in de Mannen aen de krop te ſien ſijn, worden inde Vrouwen niet vernomen. Hun Figuer hebt ghy elders onder, en met de Figueren der Spieren.

VII Cap.

Van het Schouder-bladt.

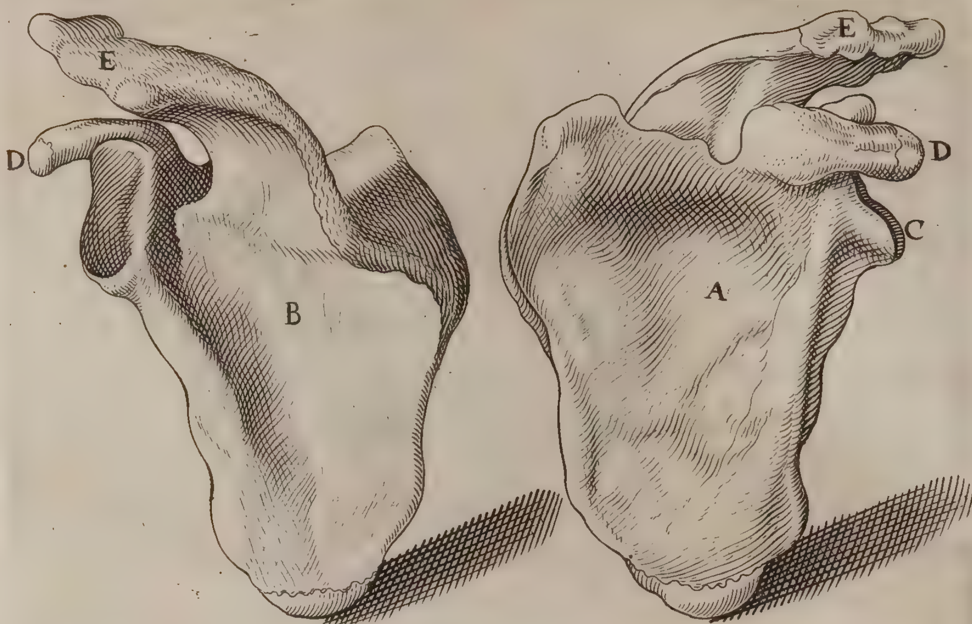
IN't Schouwer-bladt ſijn te mercken de Figuere, gebruyck, en gedeelten. De Figuere is drie-hoeckich, on-effen, van binnen hol, van buyten bultich.

't Gebruyck of ampt is den geheelen borſt te beſchermen, en den arm te hechten.

Sijn ghedeelten ſijn veel, dienende tot inplantingh of aenhechting der Spieren. De voet of gront is, die nae de Ruggegraet leyt: in welcke gade te ſlaen is een opper-hoeck en onder-hoeck, daer-en-boven een opper-rib en onder-rib. Hol gedeelte en bultich gedeelte. De graet, met ſijn uyterſte eyndt, datſe *Acromion* of de Schouder-top noemen. Twee hol-licheden, een boven de graet, d'ander onder. Een krom afwas, *Coracoeides*, dat's, Ravenſ-beck geheeten. De hals. Een vloocke holte.

By-voechſel.

DE Schouwer-bladen dryven achter op en over de Ribben ſonder met eenich been ghevoeght te worden: ende ſijn aen't onderſte met niet luttel kraeck-beens beſet: ende met ſtercke Spieren en Senuwen aldaer verſeeckert. Hun ſmal eyndt, 'twelckſe de hals noemen, eyndicht in een kuyl, daer 'thooft vande arm in-gelaten wort. Hun verbeelding ſiet ghy hier inde navolgende Figuer.

A De rugge of bultich deel des ſchouwerbladts.
B Des ſelfs hol-ghedeelte.
C De kuyl, inde welcke het hooft van't arm-been inſchiet.
D De afwas of uytſteck by een ravenſ beck vergeleecken.
E Het doornich uytſtec met het ſleutelbeen ſich vervoegende.

Dien de ſchouwerblaeden, ſeydt *Hippocrates*, vleughelſwijs achter uytſteecken, ſijn tot teeringh gheneghen.

VIII. Cap.

Vande Beenderen des grooten handts.

AL dat onder de ſchouwer is, wordt by d'ouden handt genaemt: wy verdeelen hem in drie lidtmaeten: in arm, voor-arm, en handt.

Brachium. Den arm heeten ſommighe den ſchouwer: heeft ſes ghedeelten. Het opperſte dat met ſijn hooft aen de ſchouwer vaſt is. Het onderſte, in't welck twee uytſteeckſele ſijn, 'tinnerlijck, en 'tuyterlijck. 'tVoorſte, 'tachterſte, het buytenſte en binnenſte.

Antebrachium. Cubitus. Radius. De voor-arm of elle beſtaet uyt twee beenderen: de meerder ellepijp, in de welcke tweevoudighe beweeghing is, buyghing te weten en uytſteecking, de minder ellepijp, die voor-over en achter-over verroert wordt.

Inde handt ſijn drie ghedeelten. Het voorſte en opperſte deel, *Carpus* den Latijnen geſeydt, is van acht ongenaemde beende-

beenderen t'saeme-gevoegt, gesettet in twee rijgen. Het nederste deel vande vloockte des handts, is van vier beenderen maer ghevlochten. De vingheren sijn van vijfthien beenderen bequaem'lijck t'samen gebracht, in drie rijgen gestelt: welcke rijgen der-halven een Heyr geheeten worden. *Metacarpion.*

By-voechsel.

DE arm heeft maer een been, 'twelck inde midden rondt is, herdt, vol merchs, nae allen deelen een luttel uytpuylende, aen de eynden dick en met veel kraeck-beens beset. Het bovenste hooft vande arm is al wat groot en rondt, 'twelck inde kuyl van't schouwer-been in-gaet, en daer in met stercke banden van binnen en rontom van buyten ghebonden wordt. In't uyterlijck deel van dit hooft is een breede schreef als een wech voor een seer groote pees en senuw om in verseeckerheydt nae den arm te gaen. Aen 'tonderdeel nae de elleboogh en is de arm niet rondt. Maer heeft twee knockelen of knubbele, ten weder sijde: van welcke de uyterlijckste de kleynste, en d'innerlijckste de grootste is. Tusschen dese knubbelen in sijn twee voeren, waer in het bovenste eyndt van d'elle als in een rolle omloopt. Daer sijn twee toppen in't ronde gheboogheh: ende twee hollen, van welcke d'achterste verre grooter is, dan die daer teghen staet.

De meerder of grooter elle-pijp heeft aen sijn opper-eyndt in't midden als een top, welcke inschiet in't midden vande voere of schoot des arm-beens. Noch strecken ten beyden sijden twee scherpe scheuten uyt, in welcke de middel-top eyndight. D'achterste en grootste duyckt in't achterste hol van het arm-been, soo wanneer d'elle-booge uytgestreckt werdt: de voorste komt in't voorste hol, wanneermen d'elle-boogh toe buyght. In de cleyne holte vande minder elle-pijp, die in't opper-eynde vande selve staet, wordt de kleyne knubbel van het arm-been inghelaten: en wordt de selve pijp aldaer met seer vaste banden aen de grootere verbonden.

Dat in dit gelidt uyterlijck uytsteeckt wordt *ancon* of d'elleboogh genaemt: waer tegen d'elle-bocht, als in des knies gelidt de waede, komt te staen.

De middelste deelen vande twee pijpen sijn van den anderen afwijckende: doch komen onder neffens 'teerste vande hant

weder te ſaemen. Sulckx dat de groote pijp tegens den kleynen vinger, de minder tegens den duym komt te ſtaen. Vande groote pijpe waſt af de ſcheute *Styloeides* geheeten, op welcke het opper-eyndt vande handt komt te ruſten.

De beenderen in't voorſte en opperſte deel vande handt ſijn alle te ſaemen kleyn doch herdt ſonder merch, met ſenuw-achtige en kraeck-been-achtighe banden door aengeleedinghe dicht verbonden. *Synarthroſis.*

Behalven al de voor-verhaelde vindtmen noch eenighe kleyne beenkens in en op de geleeden der vingheren, diemen *Seſamina* noemt, om de gelijckheydt, die ſy hebben met een Lijnſaedt.

Het getal van deſe beenderkens is onſeecker: ſommige hebbender in elcke handt twaelf gevonden, andere ſeſthien, eenige veel meer. En daer ſijn van deſe beenderkens ſoo cleyn datmenſe inde ontleeding niet ſien en kan. Sy ſijn inde voeten, ſoo wel als inde handen: doch in deſe grooter. Inde oude luyden verneemtmenſe merckelijcker te ſijn, en by-kans plat: inde kinderen ſijn ſy kraecke-beenich. Hun ampt is de geleeden te ſtijven en te verbieden, dat ſy ſoo lichtelijck niet kunnen uyt hun plaets geſchooven worden.

De Figuer vande genoemde beenderen kundt ghy claerlijck ſien hier voor in't geraemte.

IX Cap.

Van het groote been, dat achter het ſtuyt-been is.

AEn het ſtuyt-been wort gehecht een groot been, aen het welck de oudtheyt geen naem gegeven heeft. Dit heeft drie deelen, het opperſte, achterſte, en voorſte.

Het opper-deel is het grootſte en breetſte, wort genaemt het ſyde-been, en draecht de grootſte en langhſte om-gheboghen darm. *Ileon. Ilium. Inteſtinum.*

Het achter en dieper gedeelte is het heupe-been. In dit is een groot hol, dat een in-geleeding maeckt. *Enarthroſis.*

Het voorſte deel is het gemacht-been, in't welck een kraecke-beenige t'ſame-groeying is.

By-voegh-

By-voechsel.

DE Heupe-beenderen sijn in sich selve on-beweegh'lijck, op de-welcke als op een vaste en hechte grondt al de bovenste Lichaems gedeelten steunen en beweegt worden. want dat beweegt wort moet op yets on-beweegh'lijck beweegt worden, seyden *Aristoteles*.

In het heupe-beens gelidt geschiet die krachtighe en on-verdraechlijcke pijn, diemen *Sciatica*, dat is, heupe-ycht heeten, die somtijts so geweldich en geduerich is, datse den Mensch tot een uyt-teeringh brengt. Oorsaeck van dese stercke pijn is de heel groote senuw aen't ghelidt legghende, en die by-sondere bloedigen bandt, die het heupe-been met de Dye verkoppelt, welcke bandt senuw-achtich van aert is, en dies scherp ghevoelende.

De gemacht beenderen hoese in't baren meer van den anderen af-wijcken, hoe de arbeyt lichter valt: van't geen sommige Vroe-Vrouwen wel bewist wesende, sijn gewoon in d'eerst-geboorene Dochterkens met hun duym dese plaets te douwen en parsen, ende alsoo de voeging deser beenderen los te maecken: de-welcke daer nae dan altijt los blijven. Dese beenderen hebben in sich seer groote gaten: door de-welcke, die waenen, dat de vaten loopen, sijn verdoolt.

De verbeeldingh van het voor-beschreven groot been, hebt ghy in't geraemte.

X Cap.

Vande beenderen des grooten voets.

AL het gheen van d'heupe tot de uyterste teenen streckt, wort de voet ghenoemt. Wy verdeelent in drie deelen: in dye, been, en kleyne voet.

Inde dye is gade te slaen het opper-deel en onder-deel. Het opper-deel heeft een dicke hals gaende in't hol van't heupe-been: en twee af-wassen, die de groote en kleyne looper gheheeten worden. Het onder-deel heeft oock twee af-wassen, een uyterlijck, een innerlijck. *Femur.* *Trochanteres.*

Het been bestaet uyt twee beenderen met de meerder en minder elle-pijp even-redenheydt hebbende, naemelijck uyt het scheen-been en kuyt-been. Het scheen-been wordt aen het Dye-been door een onderlinghe in-schietingh gevoegt *Crus.* *Tibia.* *Fibula.* *ginglymus.*

onder heeft het een uyt-ſteck, datmen enc-klauw noemen.

Tarſus. De kleyne voet heeft drie gedeelten. De berch of opperdeel vande vloocke voet is t'ſaemgeſet uyt ſeven beenderen: het een heetenſe de koot: het ander 'thielbeen: het derden om ſijn Figuer, vierkantich. Het vierden, 'tſchuyts-wijſe-been. De andere hebben geen naem.

Metatarſus. Het onderſte vande vloocke voet is t'ſaemgevoeght van vijf beenderen oock ongenaemt.

De teenen hebben vierthien beenderen.

By-voechſel.

DE Figuere des dye-beens is niet volkomentlijck recht, maer een weynich krom en ingebogen, op dat ſy al ſoo van den anderen afwijckende den gang niet ſouden beletten: weſhalven oock geſchiet dat men de eene dye bequaemelijck over d'ander leggen kan.

Die dit been van natuer recht of rechter alſt hoort verworven hebben, ſtaen hun knien oock recht, meer inwaerts, als uytwaerts wijckende: welcke geſchaepenheydt geen vaſte ſtandt en maeckt, ghelijck *Galenus* aengeteyckent heeft, en lang voor hem gemerckt de weetende *Archilochus*, die alleen voor Capiteyn uytkieſende, wiens knien bochtich uytwaerts weecken. Want die geſtalte een vaſte voet maeckt.

De voeging van het dye-been en de been-pijpen inde knie wort van buyten bedeckt en beveſticht met de knie-ſchijve. Die een kleyn, ront, kraeck-been-achtich been is, met geen andere beenderen t'ſaemegevoecht, maer op de ſelve dryvende, ende met de peeſen en vlieſen daer aen verbonden, achter welcke de waede komt te ſtaen.

De knie ſeydt *Becanus* genoemt en afgeleydt te ſijn van kennie, dat is 'k ken niet. Want met een verneerdert lichaem voor yemandt knielende bekentmen ons onmachtich vermogen.

Het ſcheen-been is alleen vervoeght of geleedt met het dyebeen, het kuyt-been niet, maer dit is vaſt aen de buyten ſyde des ſcheen-beens. Dit ſcheen-been heeft de natuer verſien onder

Epiphyſes. en boven met aenwaſſen of aenhangſele, al hier vertoont.

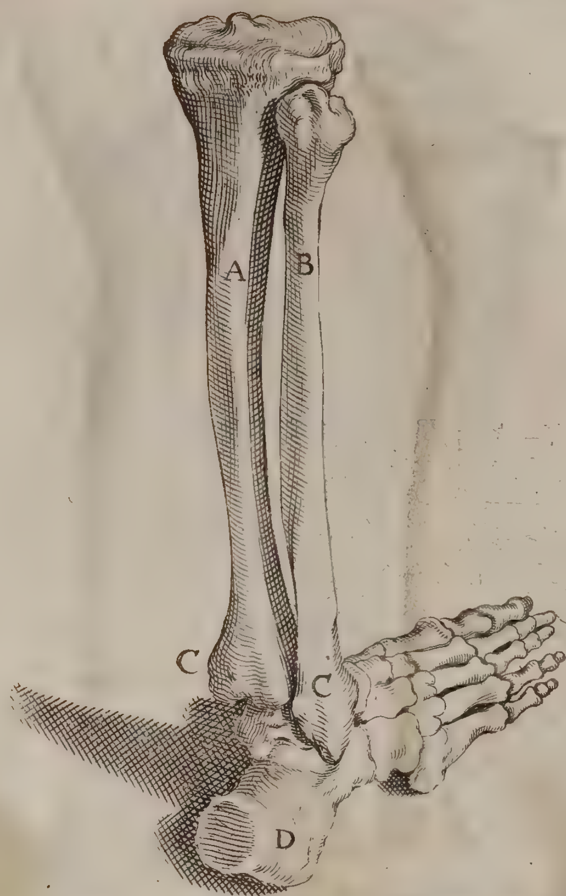
a Het

a Het ſcheenbeen, aen't welck het onderſte en bovenſte aen-
was noch vaſt is.

b Het ſelve been met ſijn aenwas, dat de koot ontfangt : het
ander afgenomen ſijnde.

c Het aenwas byſonderlijck verbeeldt.

A Het ſcheen-been.
B Het kuyt-been.
C Enc-klauwen.
D Het hiel-been.

Het hiel-been is onder de koote, als een tweede voet geſtelt, ſijnde het grootſte en ſterckſte been dat inde voedt ghevonden wordt, lang-werpich, niet heel ront noch vierkant, maer van't vier-kantige uytgebreet, ende van binnen als een booghe ghemaeckt.

In't jaer 1629 den 20 Februar. wiert hier laten ſien een ſeer groot en dick Dye-been, waer-ſchijnlijck van een Reuſe, het welck de Viſſchers inde Iſel by Doeſ-burgh gevonden hadden. De langte was van twee ellen min een vierendeel: woegh ſeven-en-vijftich pondt.

XI Cap.

XI Cap.

Beſchrijvingh vande ghedeelten des Menſchelijcken Lichaems nae vervolgh vande ontleedingh, beginnende vande neederighe Buyck.

DE neederighe buyck, ghelijck wy voor heen geleeraert hebben, wort op twee wijſe verdeelt. Eerſtelijck in drie plaetſen, d' opperbuyck, de plaets daer de navel ſtaet, en d'onder-buyck. Ten tweeden inde om-vangende algemeene deelen, d'op-huydt, d'huydt, vet, vleyſich vlies, en gemeyn vlies. Voorts oock in eygene om-vangende deelen, ſpieren en buyck-vlies: en beſlooten gedeelten, die wy nu ſullen beſchrijven.

De algemeyne om-vangende deelen ſoo wel vande nederige buyck, als van het geheel Lichaem ſijn vijf.

Het ophuydeken is een uyt-werpſel vande rechte huydt, gewordende van haer uyt-ſchot, on-gevoelich: geſchapen tot des huydts cieraet en beſcherming: van welcke huydt het oock door branden geſcheyden kan worden. *Epiermis.*

De huydt is een ſadich gedeelte gevlochten van d'uyterſte ſenuwen, aderen, en ſlach-aderen, voor ſoo veel die met het vleyſch vermengt ſijn. Dies heeft ſy een gematicheyt, en goet gevoelen. Is dienſt-baer om al de gedeelten des Lichaems te over-decken in voegen van een kleedt: en is veel-tijts ſchey-baer: door-tochtich over al met veele on-gevoelelijcke gaetkens: op ſommige plaetſen oock gevoelelijck door-boort.

Het vet is het dunner en kouder bloedt: ſtijgerende en dick werdende door 'taen-raecken der vlieſen. Is dienſtich om het Lichaem te verwermen en te vochtigen, en om de vaten te ſtutten.

Het vleyſich vlies is recht vleyſich in Beeſten met beweeging begaeft, en die hun vel kunnen tot rimpelen in-trecken: maer inde Menſch is het eer ſenuwich, vlieſch, of peeſich: ten ſy in't aenſicht en in't voor-hooft.

Het al-gemeen vlies is een ghemeene rock en deckſel allen den ſpieren geſchoncken tot meerder bewaring.

By-voechſel.

ONſe Autheur ſtelt vijf algemeyne Lichaems deckſelen, buyten en tegen het gemeen gevoelen van alle ontleeders: nochtans niet on-heb'lijck noch on-geleerdelijck want in waerheydt het Spieren-vlies oock onder de algemeyne deckſele gereeckent mach worden. Ick weet dat ſommighe huydighe treffelijcke ont-leeders 't ſelve vlies voor het vleyſich vlies houden. Want voorwaer ſoo het vleyſich inde Menſch te vinden is, dit is het, en anders geen. Doch wy ſullen de ouden en de meeſten hoop volghen, ſtellende maer vier deckſele. Welcker aert, ſoo't u niet verveelt, leeſt hier wijder en breeder ontvouwen.

Vande vier al-gemeyne Lichaems deckſelen ſpreeckende, ſullen der ſinnen wetenſchap en oordeel volghen, als aen ons genees-Meeſters betaemt, die ſinnelijcke Wijs-geeren ghenoemt worden. *Medici. Philoſophi.* Het op-huydeken dan aen-ghemerckt ſich eerſt in't geſicht geeft, en eerſt den ſinnen ontmoet, vereyſcht de eerſte reedeningh: want oock ons een in-gebooren voort-gangh is, dat wy van't kennelijcker beginnen, als is 't welck eerſt den ſinnen onder-worpen is. *Epidermis ſeu cuticula.* Van dit op-huydeken ſijn te verclaren de ſtof, waer uyt het beſtaet, 'tgebruyck, en ſijn verſchil vande waerachtige huydt of vel. *Materia.* Wat de ſtof belangt, maeck ick al-ſulcken ſchickelijck beſluyt: *Syllogiſmus.* het op-huydeken gewort of van't ſaet, of van't Moederlijck bloet, of van't uyt-ſchot; maer niet van't ſaet, nochte Moederlijck bloet gewordtet, het gewordt dan van't uytſchot. *Excrementum.* Dat het niet voort en komt van't ſaedt, blijckt uyt deſe twee nae-volgende redenen: De eerſte, om dat het dan een gedeelte des Lichaems ſoude weſen; en dat en iſſet niet, want het wordt niet waerachtelijck gevoet, overmidts in't ſelve geen aderen komen. De tweede reden, om dat het af-geſchaeft of gheſtooten ſijnde thien duyſent mael en meer in ons leven her-booren wordt: Maer gheen deel van't Lichaem eens af-getrocken wordt vernieuwt. Dat het oock niet voort en komt van het Moederlijck bloet, wort beveſticht, want het ſoude een *Parenchyma,* dat is, een toe-ſtortingh weſen, welcke met ſaedts veſelkens door-weeft wordt: *Fibræ.* maer hier wordt geen veſelken noch draet in't op-huydekens af ſcheyden gheſien. Ten anderen was het op-huydeken uyt het Moederlijck bloedt en een toeſtorting, in langh-duerige ſieckten ſoud' het verteeren, ghelijck het vleyſch inde ſelve pleecht verlooren te gaen: maer

dit

dit in ſoodanige ſieckten groeyt niet matich aen. Het op-huydeken dan is geen toe-ſtorting, en daerom van't moederlijck bloedt ſijn her-komſt niet en heeft. Daer blijft, dattet van uyt-ſchot of uyt-werpſel en d'onnutticheydt ſpruyt. Voorts 'tuyt-ſchot is of vande eerſte koocking inde maech, of vande tweede inde lever en aderen, of vande derde inde omme-loop des Lichaems. 't Uytſchot vande eerſte koocking mach op-huydekens ſtof niet weſen: over-midts dattet ſijn over-blijfſels vande ſpijs, en dicke vuylicheydt, die de Menſch ontlaſt, duſ-danich niet voort-brengende. Noch oock het uyt-ſchot vande tweede koocking macht weſen, als ſijn 'twater, de geele, en ſwarte gal; uyt de-welcken het op-huydeken te beſtaen niet ghedroomt en mach worden. *Excrementum.*

Volcht dan dat het van't uyt-ſchot groeyet des derden en leſten koockinghs: uyt-ſchot, ſeghick, niet dampich ſijnde, welck in ghedaente van een damp on-ghevoelelijck verdwijnt: nochte niet waterich ſijnde, want dit met de dunne gal beſproeyt weſende lichtelijck door de ſweet-gaetkens gejaecht en gedreven wort: maer dicker, tayer, en lichamelijcker weſende in gedaente van vuylicheyt den huyt uyterlijck aencleeft, en op-droogende inde op-huyt verwiſſelt.

Maer wat is dan het gebruyck van dit op-huydeken, aengeſiẽ het eẽ uyt-ſchot ſy oft uyt-werpſel? Veel uytwerpſels pleecht de natuer tot goede en verſcheyde gebruyckẽ te beſigen: als de navolgende voorbeelts gewijs; de verbrande dampige uyt-werpſels om het haer en baert voor te brenghen, nae 'tgemeyn gevoelen. De gal uyt ſijn blaeſken in de darmen dringhende om den buyck van ſich ſelven traech te tergen. De ſwart-gallige vochticheyt ſo wel om de maechs mont te verſtercken, als ſpijs-geericheyt te verwecken. Het water in't Herte-vlies beſloten, om datſelve te verkoelen. De dampen van ſpijs en dranck optreckende om de ſlaep te maecken. 't Uytwerpſel vande ſpieren en peeſen den vingheren dienende om de naghelen voort te brenghen noodich om cleyne dinghen te grijpen. De vuylicheydt der ooren om te belijmen alle beeſtkens, die in haer diefs-gewijs mochten in-kruypen. De korſt becleedende van binnen de dermen, maech, gal-blaeſje, tot beweering van al deſe ghedeelte: Soo oock om te beſluyten het dicke uytſchot, als voore gheſeydt is, verkeert de natuer, in dit op-huydeken, tot beſchermingh vande waerachtighe Huydt, de-welcke met ſulck ſcherp ghevoelen begaeft is, dat de Menſch gheen doeck, jae veertje niet ſoude verdraeghen, ten *Humor melancholicus.*

waer ſy was met het op-huydeken beſchanſt. Dit van't ghebruyck.

Wat belangt het verſchil vande waerachtige huyt, is in veelvoudige manieren. Want de waerachtige huyt gewort uyt het ſaet; het op-huydeken van het dicke uytſchot des derden koockings. Die wort met bloet gevoet; dit wordt niet gevoet, maer groeyt door aen-ſetting of aen-baggering. Die wort begoten
Arteria. met de levendigende geeſt vande Hert-aderen in haer ghe-ent; dit geenſins. Die ghevoelt; dit is van gevoelen berooft. Die is opender; dit vaſter en gedrongender, 'twelck uyt-wijſen ſo veel waterige puyſtjens, by de Griecken *Hydroa* ghenoemt, welcker vochticheyt aen-geſien den waerachtigen huyt licht doordringet, wort door de vaſticheydt en dichtheyt van't op-huydeken weder-houden.

Hier nae ontmoet ons de huyt, vande welcke wy eenige gheſchillen ſullen verhandelen, op dat haer aert en weſen te beter
Materia. kundt werde. Ten eerſten uyt wat ſtof ſy groeyt en gebooren wort. Niet uyt ſenuwen, hert-aderen, aderen, vleyſch, als ſommige ghevoelen; of om dat ſy ſoo een ſpier ſoude weſen, of ten
Pars dissimilaris. minſten een meer-ſlachtich gedeelte. Sy gewort dan uyt ſaet: even als de vlieſen 't Kindt om-windende, dewelcke nochtans van't ſelve geſcheyden geſien worden. Deſen huyt een vlies te
Inductio. weſen wort beweert met een dringend beſluydt: want ſy is Lichaems gedeelte; daerom moetſe weſen of been, of kraeck-been, of bant, of vleyſch, of ader, of Hert-ader, of ſenuw, of vlies: geen vande voor-gaende is ſy: moet dan 't leſte, dat is, een vlies we-
Autoritas. ſen. Het welck met de geloof-baerheyt vande groote *Hippocrates* beveſticht kan worden, die in ſijn boeck vande vleyſchen getuycht het een vlies te ſijn: waer hy oock leert, hoe een vlies voort-komet.

Temperies. Des Huydts gematicheyt is gematich: want in haer ſoo veel bloets in-vloeyt, als haer noodich is om haer natuerlijcke kouw te breecken, aengeſien ſy een vlies is van ſich ſelf onbloedich, en dies van warmte berooft, koud is ſy dan, of ten minſten niet warm, als gemeenlijck ghelooft wordt, maer is middelbaer tuſſchen koud en warm, tuſſchen herd en weeck, drooch en vochtich: ghelijck onſe *Galenus* ſeer fraey vermaent in't eerſte boeck vande gematicheyden, den huydt ſtellende als yet middelende tuſſchen ſenuw en vleyſch; en der-halven haer een bloedighe ſenuw noemende.

't Ghebruyck vande huydt is, dat ſy behoudt als een omdeckende riem al de innerlijcke ghedeelten, de welcken

ſy

ſy oock van des lochts on-ghevallen beſchermt : om-deckende ſegg'ick , uyt-beſondert daer ſy door-boort is , ghelijck daer de ooghen ſtaen , nagelen , ooren , neus-gaten , mondt , en andere plaetſen.

Deſe ſelfde huydt op ſommighe plaetſen wordt licht ghe-vilt , als inde hals ende dye. Op ſommighe moeyelijck , ghelijck in't voor-hooft , in't hol der handen en voeten. Op ſommige alder moeyelijckſt , jae by nae on-mogheljck , hoedanich is inde lippen , dewelcke met de onder legghende ſpier ſoo verwert is , dat ſy van die niet geſcheyden kan worden. Een ander verſcheydenheydt des huydt kanmen geven op deſe manier ; en ſtaet den Heel-meeſteren wel te mercken in 't door-ſnijden of door-branden vande Huydt. Sommich ghedeelte des huydts is alder-dickſt , als in't Hooft : ſommich dick , als inde hals : ſommich dun , als inde Dye : ſommich dunner , als in't hol der handen en voeten : ſommich alder-dunſt als inde lippen. En gheliefr u noch een ander te hooren , mach ſoo-danich weſen : de huydt in ſommich ghedeelte is met ſcherp ghevoelen verciert , als inde vingheren : in ſommich is ſoo ghevoelich niet , als in't gheheele ander Lichaem , al waer ſy nochtans ghevoelich oock is ; want wy hier gheern vande over treffelijcke *Ariſtoteles* af-wijcken , ende ſtellen dit teghen hem , dat de Huydt is een middel van het ghevoel , dat is , door wien de ghevoelende kracht de hoe-daenicheyden der dinghen *Qualitates.* begrijpt ; en niet het vleyſch , als hy meent : Nochte ſenuw , als deſe verſcheyde uyt-legghers *Averrhoes* en *Thomas Aquinas.* Want waer-ſchijn'lijck iſſet , jae noodſaeckelijck , dat dat ghedeelte ghevoels middel ſy , 't welck eerſt ontmoet aen 't gheen ghevoelbaer is , maer ſulckx is de huydt , ſy is dan met recht ghevoels midden. Voorder dit ghevoels middel moet ghematich weſen , en berooft van alle uyterſte hoe-danicheden : want was het warm , ſoude alle dinghen warm oordeelen : dieſghelijckx was het koud , of vochtich , of drooch : maer de huydt is ghemaetich , en derſt alle uyterſte ghevoel-baere hoe-danicheden ; want ſy is middel-baer , als voor *Qualitates tactiles.* gheſeydt is van kouw , warmte , vochticheydt , droochte , herdicheydt en weeckicheydt : ſoo dan moet het ghevoel door haer als door eyghen middel begrijpen alle uyterſte ghevoel-bare hoe-danicheden , of eenichſins vande ghematicheydt af-wijckende.

De huydt afghenomen ſijnde openbaert ſich 't vet of ſmeer. In wiens verhandelingh ſullen wy wederom eenigheghe ſchillen

by brenghen op dat 't gheen van 't ſelve gheſeydt en ghetwijfelt wordt, te lichter ghevaet werde. Eerſtelijck dan de ſtof daer het uyt ghebooren wordt is drieder-hand, de veerſte, de naeder, en de naeſte. De veerſte is bloedt, volghens *Ariſtoteles* leer in 't derde Boeck vande ghedierte aen 't ſeſthiende capittel. Want uyt gheen andere vochticheydt kan 't vet voortkomen, als uyt Bloedt. De naeder ſtof is ſuyver, ghewrocht en vol-komelijck ghekoockt bloedt, als tuycht de ſelve leer-Meeſter in 't ſelve boeck aen 't neghenthiende capittel: en om deſe oorſaeck ſeydt hy alle vette ghedierte te hebben ſuyver en wel ghewrocht bloedt, doch ſeer luttel, overmidts het by-kans heel in vet verhuyſt; vvant hoe ſy meer vets hebben, hoe ſy oock minder bloedts beſitten. De naeſte en heynſte ſtof is het oyl-achtich, vloey-baer, ſmeerich, en locht-achtich deel van dit ſuyver en door-vvrocht bloedt, uyt onſe *Galenus* in 't tvveede boeck vande ghemaeticheden. Uyt vvelcke voorſtellingh volght, dat de ſelfde ſtof ghemeyn is aen 't vet en aen 't ſaedt; het welck met drie-derleye redene kan beveſticht worden: voor de eerſte ſtel ick de gheloof-baerheydt vande groote *Ariſtoteles*; die in 't boeck vande voor-teelingh der ghedierten aen 't achthiende capittel ſeydt, dat het ghewrochſte bloedts ghedeelte in vet verandert. Ten tweeden, de vette ghedierten ſchieten minder ſaedt; overmidts de ſtof bequaem om ſaedt voor te brenghen by-kans heel in vet verwiſſelt: daer-en-teghen de maghere ghedierten veel ſaedts uytwerpen, om dat de ſtof ofte vochticheydt, die 't ont-even is en ſoo wel om vet als ſaet te worden geneghen, niet in vet verkeert: want de aderen van ſoo-danighe ghedierten wijdt en groot ſijn, en daerom die vochticheydt vloeydt in de vaten aende voorteelingh toe-gheeygent, ende gewordt ſaedt. Ten derden de ghelubde ghedierten worden vetter als andere: de ſtoffe dan en vochticheydt, daer 't ſaedt af quam, wordt in vet beſteedt.

Materia proxima.

Wat betreft de doenende oorſaeck van dit vet, ſijn twee ghevoelen: d' eene van *Ariſtoteles* en ſijn volghers, die waermte ſtellen; t' ander van *Galenus*, die de kouw voor-draeght, overmidts het vet alleen den on-bloedighen en kouden vlieſen aen-kleeft. Aen ons dunckt het vet niet voort-ghebrocht te worden van de kouw der vlieſen, om twee redenen namentlijck, waer van de eerſte leydt tot onbequaemicheydt, aldus: waert dat het vet ghebooren wiert van de kouw der vlieſen, voorwaer ontrent de alder-kouwſte ghedeelten ſoude het vet overvloe-

Cauſa efficiens.

over-vloediger wesen: het welck nochtans valsch te wesen ons de op-snijding leert.

De tweede reden wordt getrocken uyt getuyghenisse der sinnen: want aen de heetste gedeelten wast vet: het groeyt dan niet van kouw. Dit voorstel wordt bevesticht met een dringend besluyt, overloopende alle de ghedeelten: want het net op den darmen swemmende is vol van vet: de leever is temet heel oly-achtich en vet, de schaepe-nieren sijn met vet overgooten: aen't Hert het alderheetste groeyt vet. Waer uyt claer gesien wordt, ontrent de warme gedeelten vet te groeyen, en daerom vets voortkomste niet te wesen aen kouw maer warmte toe-te-schrijven. Nochte hier teghen en staet niet, 'tgeen men soo opwerpen mocht: de magheren hebben daerom gheen vet, om dat sy van een over-heete gemaetigheydt sijn, het vet dan vergaedert in die, de welcken van koude gemaeticheyt sijn en navolghens komt het van een koude oorsaeck. Waer op ick antwoord, het vet niet ghebooren te worden nochte van een overheete en brandende warmte, als is in de maghere: nochte van een flauwe en swacke warmte: want die verteert, dese koockt niet: maer van een maetighe warmte. Doch hier is noch een verwert kluwen te ontwerren; yemandt soude moghen opwerpen: 'tgeen van warmte smelt, bevriest van kouw. Dit is een onweerlechlijcke stelling van *Aristoteles* in't vierde boeck vande hoochvlieghende dampen, van een yeder aengenomen: daerom sal noch staen het gevoelen van *Galenus*, dat het vet van kouw spruyt. Dese redening en besluyt niet tegen ons; want valsch is dese in-brenging: het vet bevriest van kouw, wordt dan voort-gebrocht van kouw. Want de voort-brenger is altijt binnen, het geen het doet bevriesen, is uyterlijck en buyten. 'K antwoorde dan: het vet bevriest wel van kouw, maer en wordt nochtans niet voort-gebrocht van kouw; want soo dat volchde, souden oock nood-wendich volgen dit: dat het bevroosen water van de warmte des Sons of des viers voort-gebrocht wierde, overmidts het van dese smelt, en in sijn eygen natuer keert. Ten anderen, 'tgeen smelt van uyterlijcke warmte, bevriest wel van uyterlijcke kouw, maer niet van innerlijcke kouw: voorbeelts-gewijs: het vet smelt van uyterlijcke warmte, en bevriest van uyterlijcke kouw; maer en bevriest niet van innerlijcke kouw, want daer geen deel in ons Lichaem dadelijck kout sijnde gevonden wort.

Inductio.

Meteora.

't Ghebruyck en eynde van dit vet stellense ghemeenlijck

vierderley. Ten eersten tot verwarming, soo wel om dat het van aert warm is, als dick en geronnen, der-halven uyt-sluytende de door-treckende kouw. Ten tweeden, tot onder-houdt vande in-gebooren warmte, als een decksel. Ten derden, tot bescherming vande onder-leggende gedeelten. Ten vierden tot voetsel in een uyterste spijs-gebreck ofte honger: dit brengen by al de schrijvers uyt *Galenus*. Het welck nochtans van de waerheyt waerachtelijck afwijckt: want by tijt van gebreck, en honger dit vet niet tot voetsel dijdt, maer verteert en verdwijnt als alle andere deelen. Ten sy datmen 'tghevoelen van *Galenus* verbloemende houden willen, aldus uytleggende: dat de olyachtige damp, eer sy in vet stremt, vande hongerige gedeelten getrocken sijnde inde aderen keert, op dat sy de gedaente van't bloet weder aen-treckende tot voetsel vande selfde verandere.

Chirugia. Dit's van de aert en 'tgebruyck des vets, 'twelck om dat inde heel-konst dickmaels te pas komt, wil hier beschrijven, hoe dat het gekoockt moet worden, om te langh-dueriger te wesen: en voornamelijck 't Menschen-vet, dat groote en veel heymelijcke krachten heeft. Neemt dan 't vet in een pot: welcke pot ghy setten sult in een andere pot vol waters, ende soo op een vier laten sieden, tot dat het vet in't vier gesmeten sijnde niet meer en knapt of kraeckt: 'twelck geschiedt nae dat het vijfthien of sesthien uren gesooden heeft. Alsdan sult ghy't door een doeck kleynsen, en stremmen laeten. Ist dat ghy dit weder herdoet, sult het vet beeter en duerigher maecken, soo dat het wel twee ende meer jaeren onbedurven blijven kan, dat anders binnen drie maenden bederft.

Membrana. Carnosa. Materia exqua. Nae de aenschouwing des vets volght het vleysich vlies: wiens stoffe waer uyt, is het saedt, even als van alle andere vliesen De redenen waerom het vleysich geheeten wordt, sijn twee, een vande jonge, ander van de oude leermeesters. De jonge meenen, om dat het met vleysighe veeselen doorweeft is, vande welcke dick gemaeckt sijnde, wordt soo vleysich, dat het met de naem van een spier ver-eert wordt, gelijck inde hals vande beesten, met de welcke sy, het ander lijf ongeroert laetende, de vlieghen en muggen verjaegen. De oude seggent vleysich te heeten, om dat het inde eerst gebooren kinderen vleysich gesien wordt. Maer in waerheyt inde mensch ver- dient het de naem niet vā vleysich, overmits het niet vleysich gevondē en wordt: maer inde onredelijcke gediertē alleen plaets heeft.

'Tghebruyck is, dat het 'tgeheele lichaem als een kleedt bevanght, bedeckt, en beschermt.

XII Cap.

Vande Buyck-ſpieren.

Abdominis Muſculi.

DE Buyck-ſpieren ſijn inde Mannen twaelf, inde Vrouwen thien.

Eerſtelijck twee uyterlijcke ſchuyn op-klimmende, hun oorſprong is van't boven-deel des ghemacht-beens, vande boort des ſyde-beens, vande dwarſche uytſteeckſele der lenden-wervelen. Worden gehecht aen de vijfde, ſeſte, ſevenſte en achtſte rib met de groote ſaech-ſpier, in voegen vande vinghe-ren, als d'eene tuſſchen den anderen geſet wort: ſy komen te ſa-men inde witte lijn. *Os ilium* *Serratus*

Ten tweeden. Noch twee andere innerlijcke ſchuyn op-klimmende, beginnende van het opper en binnen-deel des ge-macht-beens en ſyde-beens. In't voor-by loopen worden ge-hecht aen de dwerſche af-waſſen der lenden-wervelen. Wor-den geplant in't uyterſte vande korte ribben. Hun pees of ſe-nuwich gedeelte is geſpouwen, en om-vangt de rechter ſpier, vervoegende ſich daer nae aen de witte lijn.

Ten derden, merckt in hun uyterſte gedeelten neer-waerts eenige aenhangſelen, de-welcke de langten van't buyck-vlies af-gemeten hebbende, loopen uyterlijck nae de klooten toe, die ſy op-hangen: dies worden ſy *Cremaſteres* vande ouden ge-naemt, als oftmen ſeyde op-hangers. Deſe worden inde Vrou-wen niet ghevonden, welcker klooten van binnen inde buyck ſich verſchuylen. *Peritonaeum.*

Ten vierden. Twee rechte, die van't binnen-deel des ghe-macht-beens ontſpringen, en worden ge-endt boven op het ſwaerdt-achtich kraeck-been, met drie of vier vlieſighe tuſ-ſchen-ſcheydſele verdeelt, tot hun meerder ſterckte.

Ten vijfden. Twee kleyne boven op het gemacht-been her-komende, breedt, en in begin peeſich, allenſkens ſich engher in-treckende: eyndigen huyverſch inde witten lijn. Hebben de gedaente van een op-geſpitſt vierkant. Om dat ſy den rech-ten ſpieren behulpſaem ſijn, hebben de naem van hulpers ver-kregen.

Ten ſeſten, twee dwerſche, van boven en ter ſijden des ſtuyt-beens voort-komende, en van de dwerſche uyt-ſteeckſelen der lenden-wervelen gelijc d'andere. Wordẽ gehecht onder de kor-te ribben van't middel-rift. Eyndigen gelijck d'andere inde wit-te lijn.

De wercking van al deſe Spieren is twee-voudich: want ſy dienſt-baer ſijn en tot uytlooſing vande vuylicheden, en tot de geweldige aeſeming.

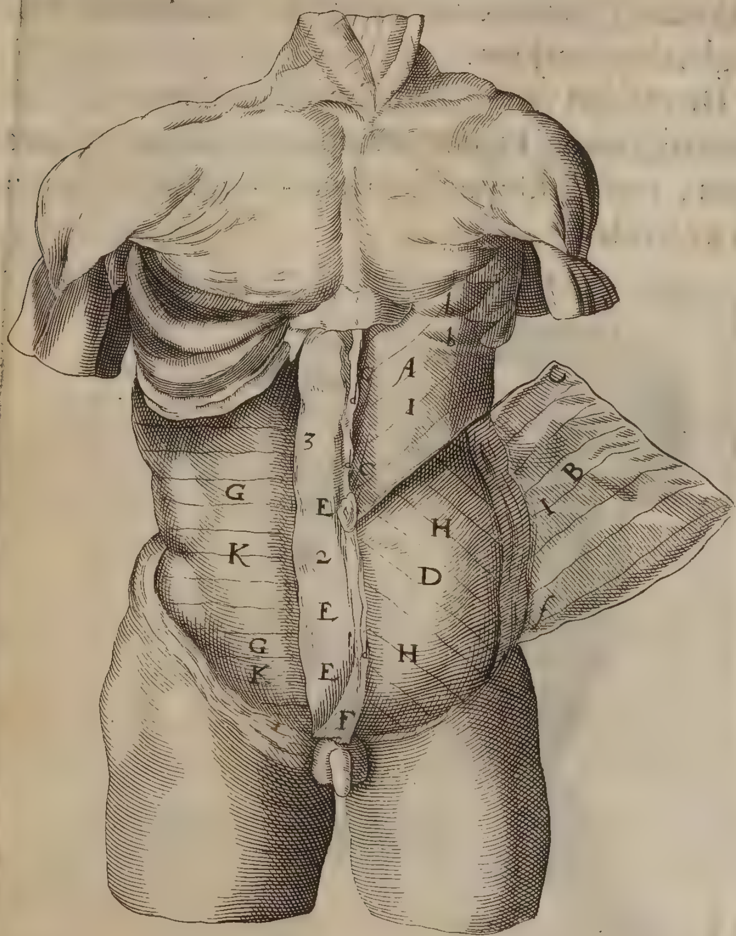
By-voechſel.

HIer ſtelt en telt onſe Autheur wederom tegen het gemeen ſtemmen der ont-leeders twaelf Buyck-ſpieren: daer ſy maer acht met *Galenus*, of ten hoogſten thien met *Fallopius* ſtellen: nochtans dwaelt hy inde ſaeck niet: want hy beſchrijvende al de buyck-ſpieren van d'andere voor-gedraegen, begeert onder de ſelven oock gereeckent te moeten worden der klooten ophangers. De welcken of te recht onder de buyck-ſpieren geſettet mogen worden, is maer een woorden-ſtrijdt. Want iſt dat yemandt dit herdt-halſich wil beweeren, wie ſal't wederlegghen? voorwaer der klooten ophangers hebben hun leger-ſtede inde buyck even ſoo wel als de buyck-ſpieren. Dit ſoude nochtans tegen hem kunnen opgeworpen worden, dat in dier voegen oock de lenden-ſpieren, *Pſoes* vande Griecken genoemt, moſten onder de buyck-ſpieren getelt worden: want ſy mede binnen inde buyck ſchuylen.

Ten anderen noch wijckt onſe Autheur vande ghemeyne wech, als hy de uyterlijcke of boven-leggende ſchuyne buyck-ſpieren ſchrijft op-klimmende te weſen: daer ſy van alle andere geſeydt worden neer te dalen, en hun begin te nemen niet van't heupe-been of gemacht-been, maer vande ribben.

Onſe mede-Burger nochtans Pieter Pauw houdtet met hem, beweerende dat hunder voor-naemſte gebruyck den aeſeming dienſtich ſy. Het welck wy niet toe-ſtemmende ſeggen met de wijſe oudtheyt dat deſe eerſte en opperſte ſpieren neer-dalende ſijn: als claerder uyt-gebreyt is in mijn verhandeling der ſpieren: inde welcke ghy breeder al de buyck-ſpieren beſchreven vint, met de voor-ſegging en hant-wercking in hun on-natuerige toevallen.

Nu ſiet ghy hier de Figuere de voor-ghenoemde ſpieren verbeeldende.

A 't Bovenste deel vande uyterlijcke of boven-legghende schuyne spier noch on-ghescheyden, op dat sijn voegingh 66 met de saechs-wijse spier ghesien werde, en sijn inplantingh CC inde witte lijn.

dd d' Witte lijn.

B CC 't Onder-deel vande voorseyde schuyne spier, nu vande witte lijn d ghescheyden. CC sijn pees.

D d' Schuyn op-klimmende spier onder de voorgaende gheleghen.

EEE d' Rechte buych-spier, van de welcke de twee schuyne afghenomen sijn.

1 2 3 d' Door-snijdtsele des rechten spiers.

F Een vande twee kleyne spierkens, een op-ghespitst vierkant ghelijckende.

f g Het vleysich begin de uyterlijcke schuyne spieren van 't syde-been f en van 't gemacht been g.

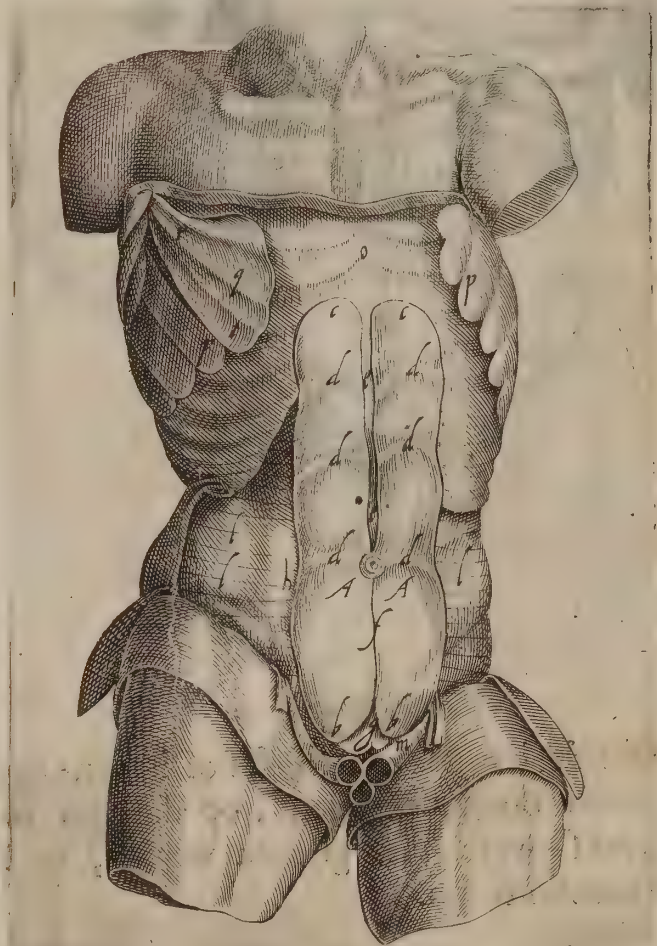
G G De over-dwersche spier.

H H De veselen vande schuyn op-klimmende spier.

I De veselen vande uyterlijcke of boven-leggende schuyne spier. Al waer ghy mercken meught, dat hunder veselen sich kruyselinghs door-snijden.

K K De veselen vande over-dwersche spier.

De nae-volghende Figuer vertoont de rechte en over-dwersche speren, met de kleyne spierkens: de twee schuyne wech-genomen wesende.

A A De rechte Buyck-spieren.

b b Hun senuwich begin.

c c Hun in-plantingh.

d d d d d d Hun senuwige of vliesige tusschen-scheysele.

e e De witte lijn daer de rechte van den anderen wijcken.

f Vereeniging of t' same-komste vande rechte spieren onder de navel.

g De kleyne ſpierkens.

h 'Tvlies vande ſchuyn op-klimmende ſpier, dat vaſt gehecht is met de pees vande dwerſche ſpier, en na de rechte ſpier toe loopt.

i De ſchuyn op-klimmende vande buyck afgetrocken.

k k De ſcheute van't buyck-vlies met de ſaedt-vaten.

l l l De dwerſche ſpieren.

m De laſſchen.

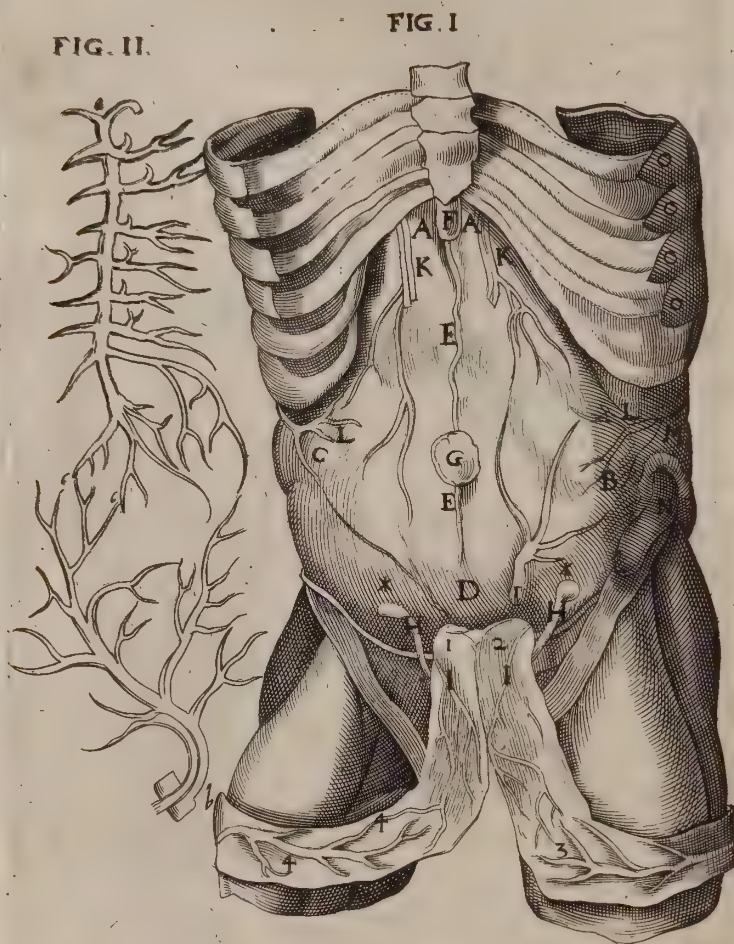
n Drie rondtkens, daer't gemacht gheſtaen heeft nu afghe-ſneden.

o Het borſt-been.

p p q De tweede borſt-ſpier tandich in voegen van een ſaech.

r ſ t Sijn breedte.

Inde rechte ſpieren of onder de ſelve is te mercken de wonderlijcke ontmoeting (voornamentlijck ſichtbaer inde Vrouwen) der aderen, van d'opper-gedeelten en borſten nae de neederige en Lijf-moeder ſpoedende: daer en tegen wederom vande Lijf-moeder na de Borſten: want uyt die plaetſen de tacken vande holle ader van boven neer-waerts, en van beneden opwaerts geleydt, en in verſcheyden ſpruytjens verdeelt, een weynich boven de navel ontmoeten, en kuſſen elck ander. door deſe kuſſing, dat is, vereenigingh geſchiet de kuntbare gemeenſaemheydt en mede-deeling des bloedts tuſſchen de borſten en Lijf-moeder. Deſe aderen vertoont deſe naevolgende Figuere. D'eerſte.

A A B C D Het bovenste, onderste, en sijdich gedeelte van't Buyck-vlies.

E E De witte lijn dalende van't swaert-achtich kraeck-been tot aen't gemacht-been: aen welcke lijn de peesen der schuyne en rechte spieren t'same-groeyen.

F Het swaert-achtich kraeck-been.

G De navel, diemen in't afnemen vande spieren behouden moeten tot vertooning vande navel-vaten.

H H De scheuten van't buyck-vlies, bevangende de saedt-vaten: in welcke scheuten 'tghedarmte of net schiet, wanneer yemant gebroocken is.

* * 'tGat, doort welck de saedt-vaeten der Mannen gaen.

I I D'ader en slach-ader, die onder de rechte spieren hier hangen,

hanghen, opwaerts klimmende en in't nederich ghedeelte des buycx verspreydt.

K K Ader en slach-ader onder het borst-been voortkomende, en langhs de spieren neer-daelende, besitten het bovenste gedeelten des buycx.

1 2 d'Oorsprongh oft begin der rechte spieren.

3 4 d'Onderlinge ontmoetingh vande geseyde aderen.

L L De afscheuten der selver aderen in't buyck-vlies.

M Een deel vande dwersche spier van't buyck-vlies afghescheyden en omgekeert.

N De plaets des syde-beens ontbloot, aen welcke de schuyne dwarsche spieren verbonden worden.

O O O O Aenhechting des grooter saech-spiers aẽ de ribbẽ.

De tweede Figuer vertoont de genoemde aderen bysonderlijck en van het lichaem afgescheyden.

a De nederdaelende onder 'tborst-been vande holle ader.

b De opclimmende.

c c d'Ontmoeting of t'saeme-komste vande opclimmende en neer-daelende vaeten.

XIII Cap.

Vande witte Lijn.

INde witte lijn sijn vier dingen gaede te slaen het wesen, ghelegentheydt, gheschaepentheydt, en verwe.

Sijn wesen is vliesich spruytende uyt de uyterste senuwen of peesen vande ses buyck-spieren, soo wel innerlijcke opklimmende als uyterlijcke overdwarsche.

De gelegenheydt is in't midden des buycx van het gemacht-been af, tot aen het swaerdt-achtich kraeck-been.

De geschaepenheydt is lang en smal onder van het gemacht-been tot aen de navel: breedt boven van de navel tot aen het swaert-achtich kraeck-been.

De verwe is wit: waer van sy oock de naem verworven heeft: want in haer is niet vleysichs, of ghy haer van binnen of van buyten beschouwt.

By-voechſel.

AEngaende deſe witte lijn valt niet ſonderlings te vermercken, noch te leeren: alleenlijck dat hier ter plaets de buyck-wonden en pijnlijcker ſijn en quader van heeling.

Inde ſwangere Vrouwen, wanneer haer buyck ſeer uyt-ghereckt en geſpannen wort, vermerckt men een blaeuw-achtige lijn loopende vande ſwaert-knorre tot aen het gemacht-been, welcke lijn eenige weken nae de baeringh blijvende, allenſkens ten leſten verdwijnt, wanneer te weten de rechte buyck-ſpieren wederom onderling gevoecht ſijn: want uyt deſer onderlinge afwijcking gewort ſy.

De uytbeelding des witten lijns hebt ghy klaerlijck inde boven-ſtaende Figueren, met de letters E E.

XIV Cap.

Van't Buyck-vlies.

Peritonæū.

IN't Buyck-vlies ſijn thien dingen te vermercken: ſijn vlechting, weſen, oorſprong, gematicheydt, geſchapenheydt, verknochte en verdeelde grootheydt, gelegenheydt, aen-hechting, en dienſtbaerheyt.

Sijn vlechting is uyt veſelen, aderen, ſlach-aderen, en veel kleyne ſenuwen.

Sijn weſen is ſadich, gelijck is het weſen van alle vlieſen.

D'oorſprong is van't been-vlies, of van't herde hern-vlies, het welck bekleet de ſenuwen loopende uyt het rugge-merch nae de Lenden-wervelen.

Sijn gematicheyt is kout en droog, gelijc van andere vlieſen.

De geſchapenheydt is lang-werpich by na als een ey, voortteelende aen weder ſijde een ſcheute, om wech te maken aen de bereydende en aen-dragende ſaets vaten, en daer-en-boven aen de op-hangende kloot ſpieren.

Quantitas Continua. Nae ſijn verknochte grootheydt is het kleyn in dickte, en over-al oneffen in alle aert.

Quantitas Diſcreta. Nae ſijn verdeelde grootheydt is het eenich en enckel over al vereenicht, dicht, niet door-boort, als *Galenus* gelooft heeft, om de ſaet-vaten door te laten.

Wat ſijn gelegenheydt belangt: het om-tuynt al de natuerlijcke gedeelten in ſich beſloten.

Het

Het wort gehecht met al de natuerlijcke gedeelten, door die rock of vlies, dat het hun mede-deelt: sijn sijden worden ghevoecht aen de Lenden-spieren.

Sijn dienst-baerheydt is al de natuerlijcke gedeelten te decken, en de selven te stutten.

By-voechsel.

De voor-beschrevene spieren wech-genomen sijnde vertoont sich het vlies, dat de heelen nederigen buyck beheymt, naest onder de dwarsche spieren gelegen. De Griecken noement *Peritonæum*, vande Latijnen heeft het geen naem gekregen, maer besigen de Griecksche naem. Wy mogen't het Buyck-vlies heeten.

Het is dun, doch heeft groote vasticheyt en sterckte, op dat het ghewicht der darmen, en den besloten vrucht stuttende niet licht'lijck soude breken: is nochtans hier by sacht en beenich, op dat het veel gereckt en vergroot soude kunnen worden, als de buyck of door menichte van spijs, of door des beslooten vruchts wassing op swelt. Die gene het buyck-vlies uyt-reckelijck ghevoelen te wesen om de water-sucht, sijn ydel in hun schrijven. Nochte dit, nochte dusdanigh is des natuers voornemen geweest inde stichting des Menschelijcken Lichaems: want de natuerlijcke baten en schaden heeft alleen de natuer voor-sien; niet de schaden by geval, de welcke by-kans ontelbaer tegen natuers in-stelling den Mensch over-komen: maer die quaden en on-gevallen, dewelcke uyt natuerlijcke oorsaken kunnen rijsen, heeft sy alleen wijslijck en naerstelijck verhoet.

Sommighe hebben sich laten voorstaen, dat het buyck-vlies onder de navel uyt twee rocken of vliesen bestaet, om het ghedarmte te dragen; oock om dat sy sagen, dat het water vat, *Oerachos* geheeten, met sijn aderen en herdt-aderen uyt de navel tusschen de twee rocken van't buyck-vlies loopt. Maer wat verbiet, dat het gedeelte van't buyck-vlies boven de navel ghestelt oock niet van twee rocken t'same-geset is, aen-gesien dat het oock de beladen darmen moet in-houden: en van een scherp insiender de aderen en hert-aderen soo wel hier boven als beneden ghemerckt worden tusschen twee rocken te loopen?

De naerstichste ontleeders hebben waer-genomen, dat vande omvang des buyckvlies die gedeelten alleenlijck begrepen worden, dewelcke de poort-ader voet:andere, als sijn de lijf-moeder en blase, schuylen tusschen de twee rocken van't selve buycvlies.

Onſe Autheur hout hier, dat het buyck-vlies nergens gatich of door-tochtich is. Het ſelve heeft de achtbare *Fernelius* oock gevoelt en geſchreven. Nochtans wort het wiſlijck waergheno-men op drie plaetſen door-boort te weſen: ten eerſten daer de Navel ſtaet, door de-welcke de vrucht ſijn voetſel neemt. Ten tweeden aen de rechter ſijde des middel-rifs, daer de holle ader op-klimt, om de borſt en bovenſte gedeelten te onder-houden en te voeden. Ten derden aen de lincker ſijde des ſelfs, daer de ſpijs-drager of keel neer-daelt, om met de Maech ghehecht te worden.

De Figuer van't buyck-vlies hebt ghy in't voorgaende leſte beelt, met de Letters A A B C D.

XV Cap.

Vande Navel.

EEr dat ghy het Buyck-vlies doorſnijdt, ſult tuſſchen ſijn twee vlieſen vier vaten ſoecken, uyt de-welcke t'ſame-ge-ſet wort de Navel, het middel-punt onſes Lichaems.

Een Navel-ader, dewelcke een ſpruyt is vande poort-ader loo-pende na de open aderen inde ruymten des Lijf-moeders, om het Moederlijck bloet te ſuygen, en den Lever toe te brenghen, op dat het van daer inde holle ader gevoert weſende, het heele Lichaem vande beſloten vrucht voede. Daer na inde geboore-nen is die ader niet als een bant. Twee hert-aderen, om het le-vendigende bloet en geeſt aen te voeren, die van daer na de an-dere hert-aderen en gedeelten des Lichaems verſpreyt wort.

't Water-vat *Oerachos* geheeten, is een door-gang, ſpruytende uyt de gront vande blaes, om het water te looſen, en het ſelve in het geboort-vlies te leyden, *Allantois* genaemt.

By-voechſel.

DE naem, *navel,* mochten wy ſeggen een t'ſame-gevoeght woort te weſen, en af-geleydt te worden van, *nae,* en *vel:* want het een vel is, dat ons nae vier of vijf daghen eerſt aenkomt.

Galenus en d'oude Aerdtiſten ſtellen het middel-punt des lic-haems inde navel. *Veſalius* ſtrijt hier tegen en ſeyt, dat het mid-den

den des Lichaems niet inde navel, maer inde t'same-voeging vande ghemacht-beenderen bestaet. Doch kunnen alle beyde gelijck hebben, soo men bescheyt en onderscheyt ghebruyckt: want twee-voudich middel-punt des lichaems kanmen stellen. Een van sijn langte: het ander van sijn ronte. Het middelpunt van des Lichaems langte is de t'same-voeging vande gemacht-beenderen: vande rondte is de navel ghelijck in't eerste capittel van dit boeck sien'lijck betooght is.

Uyt de voor-verhaelde beschrijving, kunt ghy mercken, dat onder des navels gedeelten andere sijn, die van buyten na binnen tot den vrucht de vochticheden in-voeren, te weten de ader en hert-aderen: andere, die van binnen na buyten de vochticheden uyt-voeren, gelijck het water-vat. De navel wast of spruyt niet van des moeders lijf-moeder, gelijc eenige gevoelt hebben: maer komt vande vrucht, en met sijn wortelen eyndigt inde lijf-moeder: of beter inde geboort-koeck den lijf-moeder aenklevende.

Uyt de knoopen des navels weten de Vroe-vrouwen wondere dingen te voor-seggen, maer sijn beuselen: want die knoopen anders niet en sijn, als om-draeyinghe van de voorghenoemde vier navel-vaten by geval soo gebeurende.

Vordelijcker ist so tot haer eer als tot der kinderen heyl, datse op het binden vande Navel wel letten: want so de navel-bandt los gaet, sterft het kint door de uyt-storting des bloets, int welck het leven bestaet. So is dickmael gesien een kint by na doot geboren te worden, over-midts al te over-vloedich bloet inde navel-vaten van binnen buyten-waerts uyt-vloeyde. Welck ongeval de wetende Vroe-moeders lichtelijck helpen kunnen: te wetē, het bloet uyt de navelvaten binnen-waerts drijvende; welc gedaen sijnde, sietmen terstont het kindt, dat even te voren besweeckt, verquicken en een nieu leven scheppen.

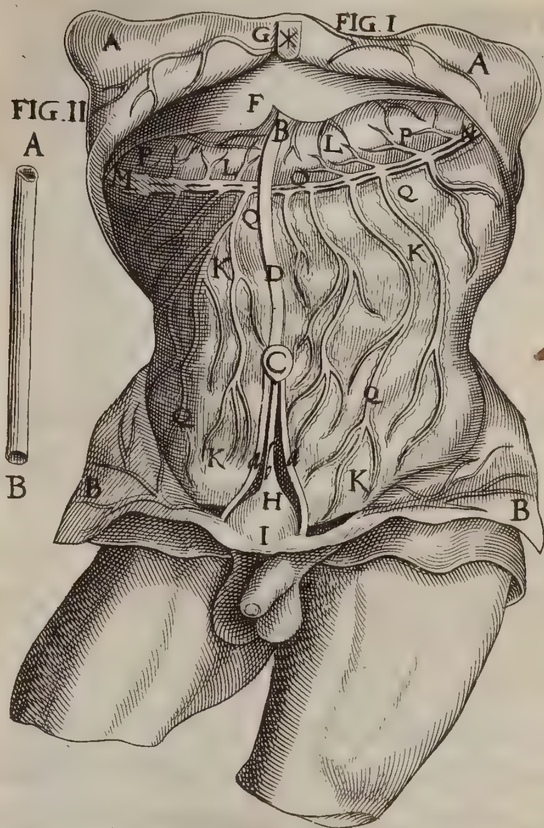
In't af-snijden van dese navel-vaten begeeren sommige nauwe natuers in-sienders desen reghel onder-houden te worden: namentlijck dat inde knechtjens een redelijck lang stuck vande navel moet gelaten worden, inde meyskens korter by de buyck moet afgenomen worden: want dat in die een langer mannelijc lidt veroorsaecket; dit in dese een enger vrouwelijckheyt, welck allebey voor alle beyde als aengenaem te wenschen is. En dat dit uyt sulckdanige af-snijding des navels so gebeurt, seggen sy dese reden te wesen: om dat het watervat (een vande navelvaten) aen den gront vande blaese vast is, en aen de hals vande blaes hangt het gemacht: nu dan so het watervat met de andere navel-vaten al te seer uytwaerts ghetrocken wert, is van noode dat de blaese,

en met dese het ghemacht oock opghetrocken werdt, en naevolghens korter werde. Maer dese Aerdtisten dunckt my soo wel in hun segghen als in hun doen te dwalen. Want de Navel in't af-snijden wordt noyt uyt-waerts ghetrocken. Daer-en-boven op wat wijse sy af-gesneden wordt, 'tsy kort of lang, rot en valt altijt juyst by de Buyck af.

De Navel-vaten inde gheboorenen verwisselen in banden: vande welcke twee de voornaemste sijn, een met de leever, d'ander met de blaes gehecht. Om de selfden te vestigen ende hangende te houden. Welcke vestiging van veele gevoelt wordt soo noodich te wesen, dat het leven niet kan sonder de selve bestaen. Betoonen dit, met het gene in Ægypten verhaelt wordt te gebeuren, al waer noch huyden de roovers door't gerecht gevilt wesende een lange tijt in groote pijn soo vernomen worden te leven, ist dat de Beul met het mes de navel niet en raeckt. Dese afgesneden sijnde geven terstondt den gheest. Welcke gevoelen en geschiedenis al hoe wel van veele overtreffelijcke schrijvers verdedicht wordt: is nochtans van andere in twijfel getrocken, jae voor onwaerachtich gehouden; namentlijck van *Riolanus*, die waergenomen heeft in een Morinne de navel-ader gebroocken te sijn, en tusschen de snee vande lever opgekrompen, ende verdroocht, dese vrouwe leefde nochtans sonder letsel, en was een aerdighe danster. De selfde schrijver heeft in veel andere vrouwen, die dickmael swangher geweest hadden, de drie onderste navel-vaten oock gebroocken gevonden.

Het gebeurt somwijl dat de navel-ader oock in volwassene en bedaechde luyden niet gantschelijck gesloten als een bandt, maer noch open en hol sy, even gelijck sy inde beslooten vrucht is. Weshalven geschiedt dat in groote overtollicheydt van bloedt de natuer sich in soodanighe luyden door de navel-ader ontlast. Hoedanich geval sommige waergenomen hebben, en hier oock eens voorgekomen is aen den Hochgeleerden genees-meester *Ian Fonteyn* l.g. in een doorluchtich persoon nu noch levende.

De navel met sijn vaeten hebt ghy hier in de navolgende Figuer verbeeldt.

A A B B Het buyck-vlies in vieren verdeelt, en omghekeert.

B D'ingang vande Navel-ader inde Lever.

C De Navel van't Buyck-vlies verlost.

D De Navel-ader.

E E Het voorste op-gheblasen ghedeelte vande Maegh, dat noch vande Lever, noch van het net gedeckt wort.

F F Het bultich deel vande Lever.

G De vaten door't Buyck-vlies verspreyt.

* Het swaert-achtich kraeck-been.

H De gront of bodem vande Blaes.

I De verknochting van't Buyck-vlies aende selve gront.

K K K K Het net over-deckende de Darmen.

M N De vaten en senuwen om den gront des Maechs.

O De t'same-komste of ontmoeting der selver vaten.

P P De spruytkens der vaten door-loopende den gront des Maechs.

Q Q Q Q De vaten in't net verspreyt, en met vet over-goten.

a a Twee Herdt-aderen des Navels ter sijden vande blaes nae de tack vande groote Hert-ader toe-loopende.

6 De bant vande blaes dat het water-vat geweest is, eyndigende inde Navel.

Het tweede Figuerken vertoont de Navel-ader. A Sijn gedeelte aen den Navel vast. B Het deel dat inde lever ghehecht wort.

XVI Cap.

Omentum.

Van het Net.

IN het net sijn seven dingen te mercken, de t'same-settingh, wesen, gematicheydt, Figuere, grootheyt, ghelegenheydt en dienst-baerheyt.

De t'same-setting is uyt vet, aderen, hert-aderen, senuwen, en twee vliesen, de-welcke noch dubbelt sijn, om de vaten te behouden.

Het wesen is uyt saet, dick en vet.

Sijn gematicheydt in dorre luyden is kout en drooch, overmidts het vliesich wort. In vette is kout en vochtich om het vet.

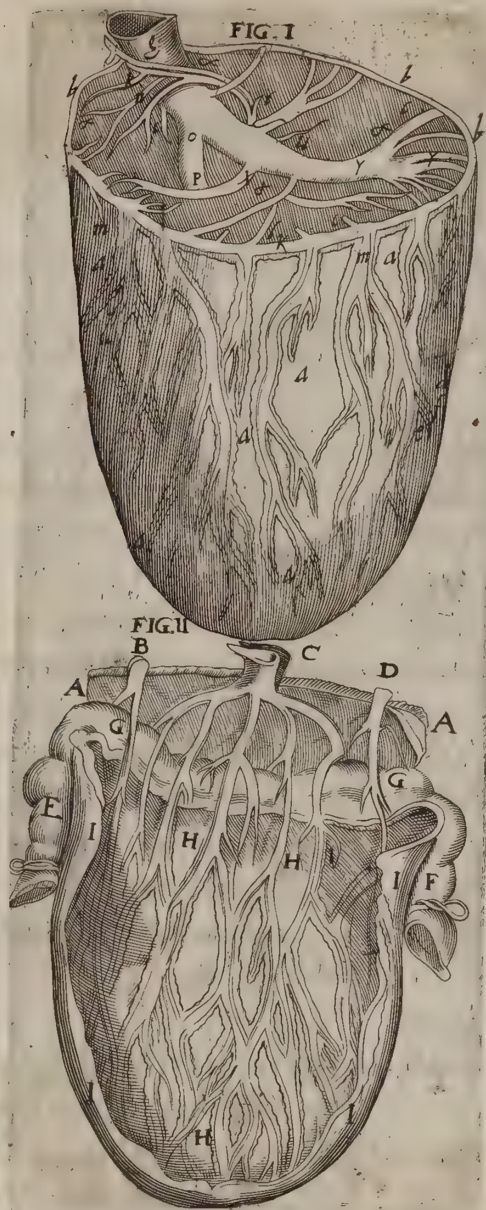
Sijn Figuere verbeelt een dubbelden hoedt, of een tassche. De grootheydt is nu dicker, nu dunner, na der Mannen of der Vrouwen gematicheyt.

De gelegenheydt of plaets is boven op de darmen: overdeckende by na al de voorste syden.

Sijn dienstbaerheydt is twee-voudt: eerstelijck den neederigen buyck soo wel te verwarmen als te vochtighen: en de koocking des maechs en darmen te voorderen. Ten tweeden, de voortspruytinghe des poort-aders te stutten, de welcken loopen tot den maech, mildt, maghen-darmken en kerteldarm.

By-voechsel.

DE gelegenheydt des nets, soo die in't Lichaem is, hebt ghy inde voor-gaende Figuer. De naevolgende Figueren vertoonen het selve net uyt het Lichaem ghenomen: alwaer ghy sien meught, dat het beter een schep-net ghelijckt, als een dubbelden hoet of tassche, ghelijck onse Autheur schrijft. Inde eerste Figuer.

a a a a a 't Voorste deel van't bovenste nets vlies.

b b b b Het rondt des nets met de grondt des Maechs begroeyt.

c c c Het onderdeel des nets boven de kertel-darm verheven.

d e f Het vlies, vaten, en vet.

g Een tack des poort-aders uyt de Lever spruytende.

h Een Hert-ader en senuw loopende na het hol des Levers, en nae 't gal-blaes ken.

i Een vat met een Hert-ader gaende nae des Maechs uytgang of onder-mont.

k k Een ader, Hert-ader, en senuw kruypende na de rechter sijde van des Maechs grondt.

l l m m Spruyt-

ll mm Spruytkens door-vlechtende het Lichaem des maechs, van het vat k Die oock het opper-vlies van't net door loopen mm.

n Een Ader en Hert-ader verſpreyt in't Magen-darmken en begintſel van d'ydele darm: dickmaels gheſelſchapt met een ſenuwken.

o Verdeelingh des poort-aders in een rechter en lincker ſpruyt.

p De rechter ſpruyt loopende nae de darmen, en 'tſcheyl der ſelfder.

q Een ader na het achter-deel des Maechs gaende.

ſ Een ader en hert-ader loopende om de lincker-mont des Maechs in voegen van een krans.

t Een hert-ader van't darm-ſcheyl.

u Een hert-ader van't onder-vlies des nets.

x Een ader, hert-ader en ſenuw geſonden na de kerteldarm en net.

x Een vat loopende nae het onder-deel des nets.

y y De rijge van des Mildts vaten.

z Een vat gaende na de lincker gront des Maechs.

∝ ∝ ∝ ∝ 'tBuyck-vleyſch of buyck-klier bedde begroeyt met het onder-vlies des nets onder de vaten en Maghen-darmken.

Inde tweede Figuer.

A A Het opper-deel van't onder-vlies des nets van de rugge voort-komende, en den Maech van achteren onder-worpen.

B Een ader vande lincker tack des poort-aders, met een hert ader en ſenuw.

C Een merckelijcke ader en hert-ader aen't net en kerteldarm mede gedeelt.

D Een ader door-loopende de lincker ſijde des nets.

E Het rechter deel des kertel-darms, dat onder het hol des Levers duyckt.

F Het lincker-deel des kertel-darms leggende aen de milt.

G G Het gedeelte des kertel-darms loopende langs de gront vande Maech.

H H H Het nederich ghedeelte van't onder-net, uyt de kertel-darm eenichſins voort-komende.

I I Het opper-net van't onder-net door-gheſneden, om ſoo te vertoonen, hoe dat het net by een taſſche vergheleken ſoude kunnen worden; het geen onſe Autheur ſchrijft.

XVII Cap.

Vande ſpijs-dragher of Magen-hals. *Oeſophagus.*

IN deſen is te ſien ſijn weſen, grootheyt, Figuer, gelegenheyt, getal, gematicheyt, wercking, en gebruyck.

Sijn weſen is middelbaer tuſſchen vleyſch en ſenuw: want hy uyt twee vlieſen beſtaet, vande welcke het eene ſenuwich is, 't ander vleyſich; dit is het uyterlijck, dat het innerlijck. Het innerlijck vlies is vaſt met het geen den mont en maech van binnen bekleet. Hy heeft noch een ander gemeen vlies van't ribbe-vlies voort-geteelt.

Hy is groot-achtich: doch verſcheyden in verſcheyde Lichamen.

Sijn Figuer is ront, om veel ſpijs inde ſwelging te bevaten.

Sijn gelegenheyt is tuſſchen de rugge-graet en ſtrotte pijp of locht-ader vande ſlunt of ſlock des monts tot aen de Maech.

Is in yder maer een in ghetal, met ſijn vlieſen en vaten verbonden aen de gedeelten nu verhaelt.

Sijn gematicheydt treckt meer nae kouw, als warmte, gelijck alle andere gedeelten verder van vleyſch als vlieſen af-wijckende.

Sijn wercking en gebruyck is de ſpijs en dranck, en al datmen door-ſwelgt, in te trecken, en na de Maech te ſenden.

By-voechſel.

DE Spijs-drager, of Magen-Hals, of ſlock-darm is als een opgerechte darm. Daelt vande mont innerlijck af langs den Hals, duyckt onder de Longe heen, en komt op de vijfde wervel te beruſten: van waer hy ſich een weynich verheffende, terſtont het middel-rift door-ſchiet, en van de lincker ſijde aen't opper-eynt vande Maech wort in-gevoegt.

Sijn Figuer hebt ghy in't naeſte capittel uyt-gedruckt aen de Maech gehecht.

XVIII Cap.

Vande Maegh.

INde maech ſijn waer te nemen ſijn t'ſaeme-ſettingh, weſen, gemaeticheydt, figuer, grootheydt getal, aenhechting, werc-king, en gelegentheydt.

Tunicæ. Immediate. Sijn t'ſaemſetting is uyt twee eygene en innerlijcke rocken, en een algemeyne. d'eene eygen rock raeckt onmiddelijck den ingenomen ſpijs, en deſe is ſeer vlieſich. D'ander ſtaet tuſſchen de algemeyne en binnenſte rock: deſe is vleyſich.

De algemeyne rock ſpruyt van't buyckvlies, gebreydt van ſenuwen, aderen, en hert-aderen.

Sijn weſen ſchijnt meer ſaedich te weſen als vleyſich.

Sijn gemaeticheydt is uyt ſich ſelf koudt, om dat het een ſaedich gedeelte is: is nochtans warm door byval vande nabuerige gedeelten, lever, mildt, net, en andere.

Sijn figuer verbeeldt een lulle-pijp: wiens boven-pijp de magen hals is, d'onder-pijp der magen uytgang met de darm.

Sijn grootheydt verandert nae de groote der lichaemen.

Een is hy in getal.

Sijn aenhechting is twee-voudt, eyghen en gemeyn. Eygen met ſijn hals en darmen. Gemeyn met het herſen-merch door de ſenuwen; met de lever door d'aderen; met het hert door de hert-aderen, met al de natuerlijcke gedeelten door ſijn rock.

Sijn wercking is oock twee-voudt, gemeyn en eygen.

Sijn ghemeyne wercking is de ſpijs te koocken tot voordeel van't heele lichaem. Sijn eygen wercking is, in te trecken, te behouden, en gelijck te maecken het geen ſich nut en dienſtich is: het geen ſchadelijck is uyt te ſtooten.

Sijn gelegenheydt of plaets is in't midden des Lichaems, tuſſchen de Lever en Milt na de lincker ſijde toe-wijckende: om dat de Lever meer plaets beſlaet.

By-voechſel.

DE oorſpronckelijcheyt des naems, *Maegh*: dunckt my te weſen van, *meugen*: om dat de Maegh den ſpijs en dranck mach, en wy door hem die ſelfde meugen.

Al is de Maegh in ons Menſchen, en veel andere ghedierten maer

maer een enckel in ghetal : inde gehoornden en her-kauwende ghedierten nochtans is hy meer-voudich, als oock inde vogelen.

De grootheydt van yemants maech wort van buyten geraemt op dusdanighen wijse: de wijdte die daer is vande krop-beenderen tot de swaert-knorre moet even soo groot sijn als de wijdte vande swaert-knorre tot de navel : en wederom vande navel tot het ghemacht wordt een gelijcke wijdte vereyscht. Soo dan de wijdte tusschen de swaert-knorre en navel middelende grooter sy, als de andere onder de navel, als dan is de maech groot, soo het tegen-deel ghebeurt, is hy kleyn. Een ander teycken van een groote maech wordt ghenomen vande mont: want een groote en wijde mondt is een teycken van een groote maech en van gulsicheyt: een kleyne mont van het tegen-deel.

Den eyghenen rocken des maechs wordt toe-gheschreven de kracht om de spijs te koken, en die tot voetsel te bereyden door hun verholen macht en verborgen eyghenschap, door de welcke sy den spijs in een pap verkeeren. Even als de Lijf-moeder door een heymelijcke on-bekende vermogentheyt het in-ghenomen saet tot ontfanckenis en vrucht verweck.

Inde binnenste rock is gade te slaen een korst, waer mede sy van binnen bestreecken wort. Van welcke korst de nutticheydt tweevoudich is: d' eerste, om te helpen tot een matighe inhoudingh der spijsen door sijn on-effeeheyt. De tweede op dat dese maechs rock door de herde en dickmaels onghekaude brocken, die sy ontfanght, gheen eeldt soude krijgen, en al soo de enge mondekens der aderen inde maech eyndighende verstopt soude werden.

De senuwen aen den maech verleent, om-vlechten en omwinden soo sijn boven-mondt : dat die uyt senuwen alleen schijnt ghesticht te sijn, met sulcken menichten is sy begooten. Daerom laet het gheen verwonderingh baren, dat, wanneer de hersenen geraeckt of geschudt sijn, de maech om-geroert werdt, en over-ghevinge verweckt werden. En wederom daer tegen, dat wanneer de maech beschadicht is, de heele dier'lijcke kracht inde Hersenen rustende ganschelijck beswijcket. Veel minder is het verwonderinghs waerdich, dat de maech door dese senuwen aen het hert sijn verdrieten mede-deelet, vvant sy nae burigher sijn. Tusschen vvelcke tvvee sulcke gemeenschap, medoogentheyt en maechschap is, dat de ouden maechs mondt het hert hebben ghenoemt, overmits het hert met het selve terstondt mede leyt.

De boven-mont vvijct na de lincker sijde: sy is veel grooter en

wijder als d' onderste, op dat sy veel spijs inde mondt ghemaelen ghelijcklijck ontfanghen en doorlaeten soude. Is oock herder en senuwachtiger, als d' onderste, om dat sy somwijl herde half ghewreven of gekaude spijs, dewelcke de vraeten met groote gulsicheydt ghewoon sijn in te slocken, sonder leet en hinder souden in laeten.

d' Onderste maechs mont is inde rechter syde gheleghen: veel enger wesende als de bovenste: en dit hierom eensdeels, op dat uyt de maech niet en valle ten sy neerstelijck ghekleynt, en door een goede koockingh door-vrocht. Anderdeels om dat, het geen hier doorslipt, gelijck is aen weecke uyt-gheparste sap, aen dewelcke een nauwe doorgangh voldoet.

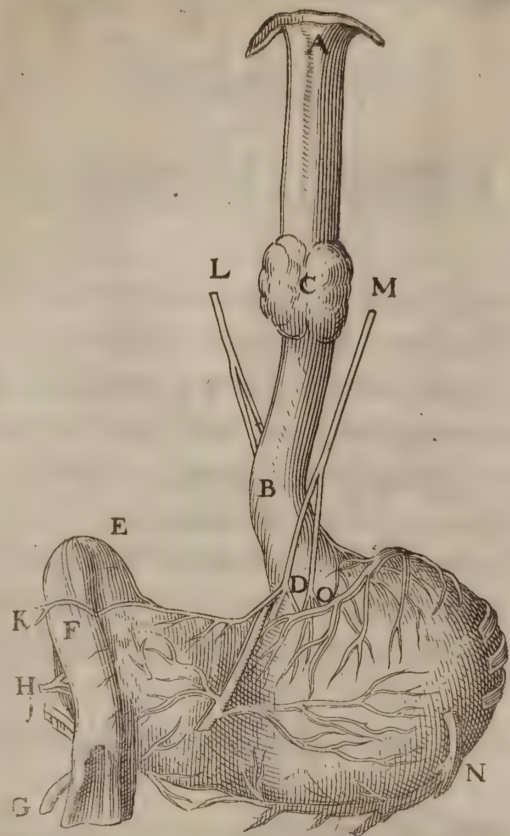
De bodem of grondt vande maech is inde lincker syde ghelegen: in welcke grondt de koockingh gehouden wordt te ghesschieden. Dies volghens d' ontleeding, als men slapen gaet behoortmen eerst op de lincker syde te leggen tot dat de koockingh volbracht is, daer nae sich op de rechter syde wenden.

Inde grondt vande maech komen eenighe spruytkens vande mildt-ader, tusschen de twee maechs vliesen in loopende, en al daer hun swartgallich bloedt uyt-stortende. Om welcke oorsaeck maechs bodem van binnen en buyten veeltijdts swart vermerckt wordt. Het gheen in ghedenckenis te houden is, want dese swerticheyt aen eenigen achterdencken gegeven heeft van fenijn in sommige, die haestelijck gestorven waren.

d' Menschen maech verscheeldt vande maech der beesten in twee dinghen. Ten eersten, dat de grondt inde menschen wijder en ruymer is. Inde beesten engher en nauwer. Ten tweeden, dat des maechs ondermondt in de menschen die klierighe knurf kens mist, dewelcken inde beesten gevonden worden.

Inde naevolghende Figuer hebt ghy de Maech met sijn hals van achteren.

A Het

A 't Begin vande magenhals boven by de mont af-gesneden.

B d' Selve Magen-hals ter sijden een luttel wijckende, daer sy de vijfde wervel-been raeckt.

C Een klierich Lichaem aen de Magen-hals gehecht, op het welck sy rust.

D t' same-voeging des Maechs met sijn Hals.

E d' Onder-mont des Maechs, diese de Poortier of Deurwachter noemen.

F 't Maghen-darmken of twaelf-vingher-Darmken.

G Een door-tocht of canaeltje van 't Gal-blaesken in het Magen-darmken.

H d' Eerste ader des Maechs vande poort-ader spruytende en gaende nae sijn onder-mondt.

I d' Tweede Maechs ader met een Hert-ader en senuw gaende nae de rechter sijde van des Maechs gront.

K Een senuw door-loopende het bovenste des maechs tot aen de Lever.

L M De rechter en lincker senuw.

N d'Vijfde maechs Ader door-loopende de lincker sijde van des Maechs gront.

O Des Maechs krans ader.

XIX Cap.

Van de Darmen.

Instrumenta. NAe de Maech laten sich de darmen sien, wantse sijn aenhanghsele sijn. Het sijn werck-tuyghen om de ghekoockten spijs te verspreyden, oock gheschickt om de vuylicheden te behouden en uyt te loosen. In dese merckt hun wesen, t' same-setting, grootheyt, Figuer, en getal.

Hun wesen is vliesich, gelijck des maechs.

Sy worden t' same-geset uyt drie rocken: twee eygene, en een algemeyn van 't buyck-vlies: maer hebben een ander ghelegenheyt als inde maech: want de binnenste is vleysiger, de middelste vliesiger.

In dickte en dunte verscheelen sy na de groote der Lichaemen.

Hun Figuer is ront, hol, en lang.

Sijn ses in getal drie dunne, en drie dicke.

d' Eerste dunne Darm noemen de Griecken *Ecphysis*, dat is uyt was: en *Dodecadactilon*, dat is het twaelf-vingher-ghedarmte.

Iejunum. d' Tweede is de yd'le Darm: het welcke om drie oorsaecken geschiet: ten eersten om dat sy recht is. Ten tweeden: om dat sy vol suych-aderen is. Ten derden om dat de gangh den gal aen-brenghende by haer sich ontlast, waer van gheschiet, dat sy vande scherpe gallige vochticheyt af-gevaegt wert. *Mesaraicæ venæ.*

d' Derde is de om-ghebooghen Darm, vande Griecken *Ileon* gheheeten: om dat sy inde *Ilia*, dat is, in't weeck vande sijden leyt.

Cæcum. d' Eerste dicke Darm is de slop-darm: sy is groot geelijck een sack: en heeft maer een gat, door het welck sy uyt en in laet. Heeft een langh aen-hanghsel, welck van sommighen voor den Darm gehouden wort.

Colon. d' Tweede is de kronckel-darm of kerteld-darm, in dese sijn veel hollekens of huyskens, inde welcken de dicke grove vuylicheyt gevormt wort.

d' Derde is de eyndel-darm of rechte Darm, soo gheseydt om dat

dat sy recht uytgaet : wiens begin een kleyne bocht hebbende wort vande Griecken *Archon* gheheeten. Sijn eyndt wordt door de ring-spier gesllooten. *Sphincter.*

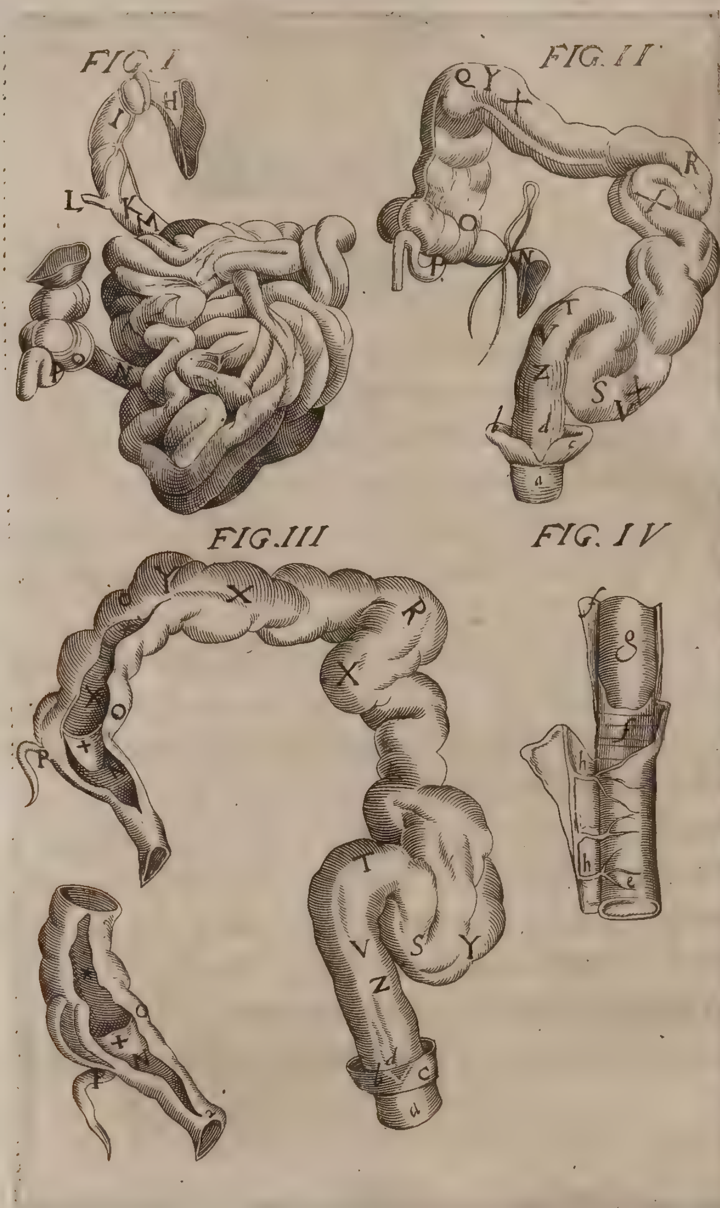
By-voechsel.

DE langhte vande Darmen is soo groot, datse een yder tot verwonderingh streckt : en ist datmen 't uyt-druckelijck bepalen willen, zy bevanght by-kans sesmael de langte des menschs. Soo dan yemants Lichaem vijf voeten lang is, sijn Darmen sullen by-kans dertich voeten langh wesen : soo voort in andere Lichamen nae even redenheyt.

De lange om-geboogen darm is die gemeenlijck inde breuck uyt-valt, want sy daer toe gelegenheydt heeft meer als de andere Darmen.

Inde slop-darm wordt een middelschodt ghevonden als een deurtjen neer-waerts siende, tot desen eynde, op dat het gheen in 't dun gedarmte besloten is neer-dale, en neer-gedaelt sijnde inde dicke verboden souden worden na boven te rijsen. Waer dat dit middelschotje eyghentlijck staet, kanmen wijs worden door dese waernemingh : so men de kerteldarm van onder met water vervult, en die dan om hooch heft, salmen sien geen water altoos dit deurtje door te loopen. Ia sluyt somwijl so dicht, datter oock geen wint door gelaten wort.

d' Darmen worden uyt-ghedruckt inde naevolgende Figuer.

H I De ondermont of uyt-gang vande Maech.

I K I 't Magen-darmken, of twaelf-vingher-gedarmte.

L I Een gang, door de welcke de gal inde darmen dringt.

M I 't Begin vande ydele darm.

N I 2 3 Eynde van 't dunne gedarmte.

O I 2 3 Begin van 't grove of dicke gedarmte.

✠ 3 't Middel-schotje inde kertel-darm, of slop-darm ghelijck andere stellen.

P I 2 3 d' Slop-darm.

Q R S T V 2 3 d' Kertel-darm van O tot Q vande rechter Nier tot de Lever: van Q tot R langhs de grondt des Maechs. Van R tot S vande Milt tot het ghemacht-been. Van S tot T de wederom-loop des kertel-darms tot de Navel.

vel. Van T tot V neerwaerts nae de eyndel darm loopende.

XX 2 3 't Onder deel des kertel-darms.

YY 2 3 Uyt-puylende kamerkens des kertel-darms.

Z 2 3 't Begin van d' eydendarm.

a 2 3 d'Ronde eyndel-darm-ſpier gheſchickt tot de uytloosing des vuylicheydts.

b c 2 3 Twee rechte ſpieren den ſelven darm nae d'uytloosing op-halende.

d 2 3 d'Plaets, daer d'eyndel-darm met de manlijckheyt, en inde Vrouwen met de krop vande Lijf-moeder verbonden wort.

e e 4 d'Eerſte en uyterlijcke rock, rechte veſelen hebbende.

ff 4 d'Tweede rock met rechte en dwarſche veſelen begaeft.

g 4 d'Derde en innerlijcke rock ſchuyne veſelen hebbende.

h h 4 Een ſtuck van 't darm-ſcheyl hechtende de eyndel-darm met het ſtuyt-been.

XX Cap.

Van het Darm-ſcheyl.

Meſenterium.

IN 't Darm-ſcheyl ſijn te beſchouwen t' ſame-ſettingh, weſen gematicheyt, gedaente, grootheydt, getal, gelegenheyt, verknochting, gebruyck en wercking.

Sijn t' ſame-ſetting is uyt twee vlieſen van 't buyck-vlies voortgeſproten ontfanghende haer ſenuwen van 't ſeſte paer: de ader vande poort-ader: De Hert-ader vande neer-dalende: is over al met klieren vervult.

Sijn weſen is ſadich en allenſins vet.

d' Ghematicheyt is kout en vochtich om de over-vloedt van vet.

d' Ghedaente is rondt, maer aen beyde ſijden toe-gheparſt, niet ongelijck aen een hemd-kraech: aen wiens uyterſte eynt de darmen hangen.

d' Grootheyt is nae de groote des Lichaems.

't Ghetal is een en enckel.

Gelegenheyt is in 't midden van 't gedarmte: waer van het oock de naem by de Griecken gekregen heeft

Wort verknocht met de Herſenen door de ſenuwen: met de

Lever door de poort-ader : met het Hert door de Herdt-aderen, met al de Darmen door ſich ſelf en geheel ſijn weſen.

Sijn ghebruyck en wercking is de Darmen met ſekere tuſſchen plaetſen te onderſcheyden.

By-voechſel.

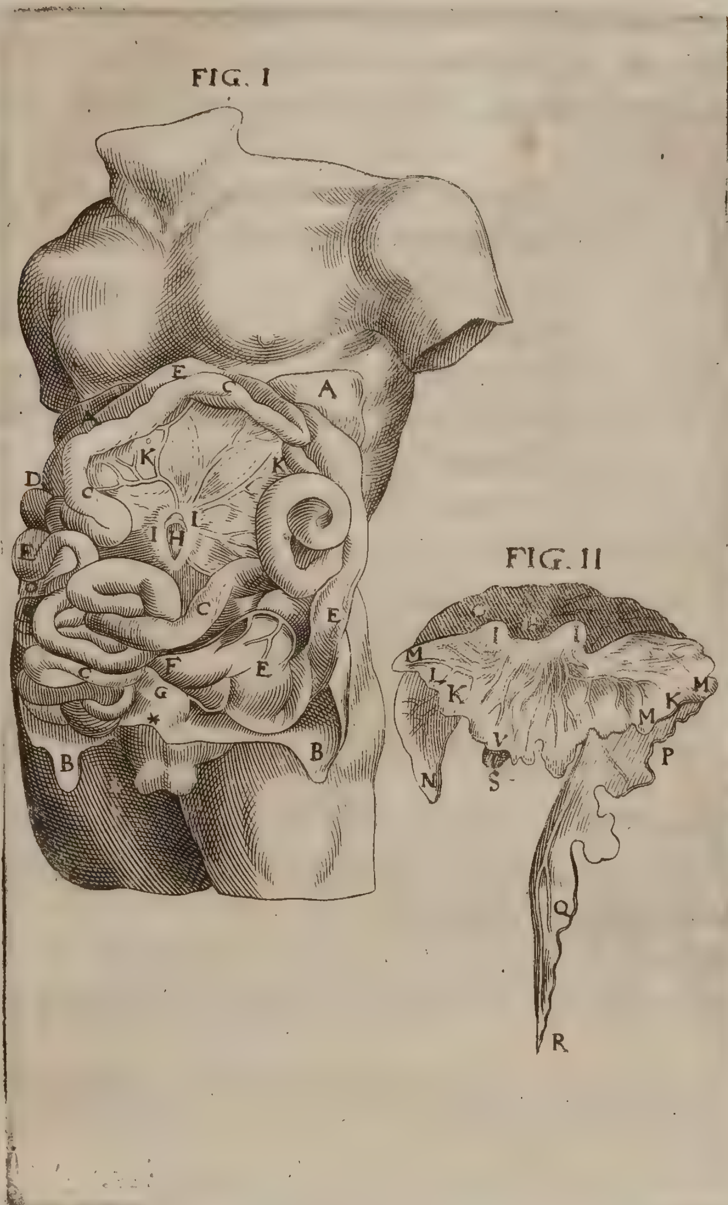
HY heeſt wel geſeydt, die 't heeft geſeyt, dat de menſch te recht by een boom vergeleecken wordt : want gelijck deſe met kleyne ſtruyckens inde aert ſteeckt , dewelcke daer nae in grootere opwaſſen : even iſt inde menſch, in wien de aerde is de Maech en de Darmen, inde welcke kleyne vaetkens eerſtelijck ingheplant ſijn , die daer nae grooter en wijder worden.

Het ſcheyl door ſijn Adertjens ſuyght het voetſaemſte en ſoetſte ſock uyt de Darmen tot onderhout van 't heele Lichaem: en dit is het voornaemſte gebruyck en het eerſte.

Het geen onſe Autheur by brengt is maer het tweede , te weten , de Darmen te onderſcheyden. Want waert het eerſte of voornaemſte, ſoude volghen, dat alle ghedierten Darmen hebbende nood-wendich oock een Darm-ſcheyl hebben : het welck *Ariſtoteles* teghen-ſpreeckt in ſijn boecken vande ghedeelten der Dieren : toe-ſchrijvende een Darm-ſcheyl aen de dieren alleen, die bloedich ſijn.

t' Beſchreven Darm-ſcheyl vertoonen deſe Figueren.

d' Eerſte hoe het in 't Lichaem noch leydt : de tweede uyt het Lichaem genomen.

AA BB De deelen van 't Buyck-vlies doorsneden en uyterlijck omgeleyt.

CCCC Het dunne gedarmte,

D d' Slop-darm.

EEEEE d' Kertel-darm loopende rondts om de dunne Darmen.

F Begin vande eydel darm,

G d' Blaese.

II 1 2 Een klierachtich Lichaem daer gestelt, om dat de vaten te veyligher souden versspreyt worden.

KK 1 2 Klierkens van 't darm-scheyl.

L MMM 2 Het deel van 't darm-scheyl, dat het dunne gedarmte aen de rugge verbint.

N Tot

N Tot O 2 het deel van 't Darm-ſcheyl hechtende het rechter deel des kertel-darms aen de rugge.

O Tot P 2 vlies van 't onder-net verknochtende het gedeelte des kertel-darms, dat men de grondt vande Maech vaſt is aen de rugge.

P Tot O 2 het deel van 't Darm-ſcheyl verbindende het lincker deel des kertel darms ſtreckende vande Milt tot aen de eyndel-darm.

Q Tot R het ghedeelte van 't Darm-ſcheyl hechtende de eyndel-darm aen de rugge.

S 2 Tweevoudige vlieſen van 't Darm-ſcheyl, tuſſchen de welcke de vaten en klieren legghen.

T Het eerſte vlies van 't Darm-ſcheyl.

V 't Tweede vlies.

XXI Cap.

Van het Buyck-klier-bedde.

Pancreas.

IN 't Buyck-klier-bedde, dat ſommighe *Kallicreas*, dat is, ſchoon vleyſch noemen, merckt het weſen, ghelegenheydt, verknochting, en gebruyck.

Sijn weſen is een vergadering van veel klieren, verbeeldende een gedaente van ſchoon vleyſch, waer af het de naem ghekregen heeft.

Is gheleghen in 't hol ghedeelte des Levers onder het maghen-darmken.

Is verknocht met Magen-darmke poort-ader.

Sijn ghebruyck is de holte te vullen, en den poort-ader voor een kuſſen te weſen.

By-voeghſel.

DIt Lichaem is gheſchapen om een bedde te weſen voor de Maech en aderen: op dat deſe niet gheparſt of gedrongen ſoude worde van de volle Maech.

Inde Beeſten leydt het niet even als inde Menſchen onder de Maech, maer boven op de Maech: inde welcke het nochtans de ſelve dienſt doet als inde Menſchen: Want aen-geſien de Beeſten voor over nae d' aerde duyckende gaen, ſo komt de Maech ſo wel in hun, als inde Menſchen op dit vleyſch ſacht Lichaem te ruſten. Inde Honden wordt het vermerckt rooder te weſen.

Som-

Sommighe hebben gheloofc, dat dit inghewandt hier ghesticht soude sijn, om des maechs ondermondt te sluyten, datter niet door souden vallen, 't gheen onghekoockt is. Maer dit ghevoelen heeft by wackere Aerdtisten niet alleen gheen waerheyt, maer oock gheen waerheydts schijn. Geloofwaerdigher en gheestiger heeft van het ghebruyck deses inghewants gheredent *Varolius*: te weten dat ghelijck inde beslooten vrucht het moederlijck bloedt, eert inde lever gaet, sijn vuyle en slijmighe vochticheydt afleyt inde geboortkoeck, alsoo oock inde gheboorene en volmaeckte lichaemen voor de poorten des levers en mildts, *Placenta.*
is dit spongiachtich en klierich vleysch gheschaepen, op dat het maechsap nu roodt gheworden sijnde door 't selve van sijn rauwe *Chijlus,*
en vuyle vochticheydt gesuyvert werde. Daer-en-boven wordt ghevoelt, dat dit clier-bedde het overschot van 't slymich vet, 't gheen het net noch Darm-scheyl niet hebben kunnen verswelgen, herberght en verorbert. Hierom ist, dat in een vleysich lichaem het clier-bedde heel vleysich ghesien werdt: in een vet lichaem, heel vet.

In dit vergadert dicwils, als in een gemeyne goot, veel vuyligheyt, oorsaeck gevende tot langhwijlige, en uyt-terende sieckten. Want verherdt en gheswollen sijnde, benauwt de poort-ader, en verbiedt dat het maechsap uyt de suych-aderen niet kan inde lever ghetrocken werden, is derhalven genoodtparst wederom nae de darmen te loopen: en naevolghens komt het lichaem uyt te droogen, en wech te slijten.

Sijn plaets in 't Lichaem sal getoont worden hier nae in 't cappittel van 't galblaesken.

XXII Cap.

Vande Lever.

De Lever wesende de fonteyn der aderen, en werck-winckel des bloedts, noodt ons om te beschouwen sijn ghelegenheydt, Figure, groote, verbindingh, en t' samesettingh.

Zijn ghelegenheydt is ondert middelrift in de rechter sijde onder de korte Ribben.

Zijn Figure is ongelijck: want boven is hy bultigh en vlack: onder hol, en in voegen van een steenrots af-gehouwen.

De groote is oock onghelijck: want hoe yemandt gulsigher is, hoe die selve grooter Lever heeft.

De

De Lever vvort met tvveerleye banden verbonden, met alghemeyne, te vveten de aderen, door de vvelcken hy met het heele Lichaem vast is. En met eyghene, die vier sijn, de navel-ader, door de welcke hy aen de navel gehecht wordt. De opper-bant, door welcke hy na de mindel-rift ghetrocken wort : en twee sijdighe banden, die hem aen de sijden vestighen.

Sijn t' same-settingh bestaet uyt veele deelen : namentlijck uyt by-sonder vleysch, 't welck de Griecken *Parenchyma* noemen, dat is, toe-stortinge, en is gelijck geronnen bloet. Wt vier vaten, te weten, uyt de holle ader, van de welcke ontelbaere spruytjens het gheheel door-loopen. Wt de poort-ader, die oock in dier voeghen verspreydt wordt uyt een kleyn slach-aderken in 't hol ghedeelte. Wt de wortelen vande gangh des gals, de welcke, even gelijck de aderen, den heelen Lever door-kruypen, om den gal uyt te suygen. Ten lesten bestaet sijn t' same-settingh uyt een vlies van 't buyck-vlies voort-komende, dat hem uyterlijck om-wint.

By-voechsel.

DE oorspronckelijckheydt van onse naem, *lever*, mochtmen segghen te wesen, van *leven*: om dat hy ons voet, en derhalven doet leven. De lever nochtans dunckt aen sommighen soo noodich niet aen 't leven te sijn, dat hy daerom die naem soude verdient hebben; aen-gesien het herdt hem hier in verre over-windt: want levers wonden hebbender veele overleeft, herts wonden niemant: sonder lever sijn eenighe menschen en andere ghedierte gevonden, sonder hert niemandt. Dies houden sy dat, *lever*, berer gheseyt wort af-gheleydt te wesen van *lieven*. En dit gevoelen bestercken dese woorden van 't oude veers nen: *cogit amare iecur* : dat is, de lever ons tot liefde dwinght. Welek is oock het segghen gheweest vande oude en God'lijcke *Plato*.

En men leest by oudts eenighe wetten ghegeven te sijn, dat, die gheene een uyt-muntenden persoons Dochter gheschaeckt hadde, sijn lever uyt-ghesneden, en den voghelen voor-gheworpen moste worden. Waer mede dese wette-steller te kennen gaf, dat de lever de setel en oorsaeck was van alle wellustighe begeerte.

Onse Autheur seydt in de gulsighe grooter lever te wesen : het welck oock soo bevonden wordt. Yemandt mocht hier nieuwschierlijck vraghen : of de gulsicheyt oorsaeck sy van een groote lever, dan of in teghen-deel de groote lever oorsaeck van de gulsicheyt. Het kan alle beyde wesen. So heeft *Vesalius* een hongerige

gherighe Vrouw ghekent, in dewelcken hy na de doot een lever vondt van twintich pondt. *Rhases* en *Avicenna* schrijven datmen de groote des levers bespeuren uyt de langhte der vingheren. 't Welck al hoe wel sommighe belachen, is nochtans niet heel buyten reden. Een kleyne lever is altijt schadelijck, een groote niet altijt: want noyt of heel selden is hy al te groot.

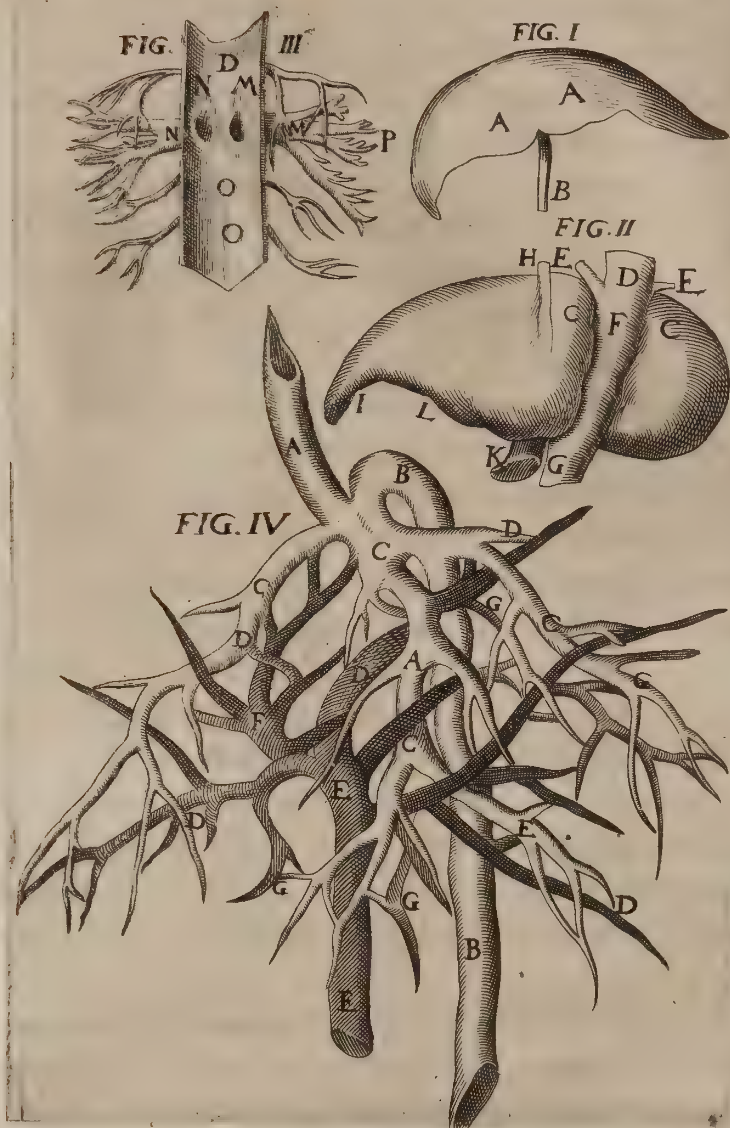
Van des levers sneden (*Loboes* noemen 't de Griecken, de Latijnen *Fibras*) schermen de schrijvers onder elckander. *Galenus* wordt van *Columbus* berispt, om dat hy den lever in vijf sneden ghescheyden heeft: dese (seydt *Columbus*) mach *Galenus* inde Aepen en Beesten ghevonden hebben, niet inde Mensch. De achtbare *Fernelius* redent soo van dese sneden des levers, dat hy sich verklaert die alle vijf somtijdts ghevonden te hebben: wiens ghelijck moghelijck oock aen *Galenus* ontmoet is, als hy dat schreef.

De lever ghebruyckt de poort-aders wortelen en tacken in sich in-ghe-ent, als handen, waer mede hy de ghekoockte spijs, uyt de mach en 't ghedarmte aenlockt, en in sich verberght: verborghen sijnde voorts door sijn ingheboren kracht en natuerlijcke eyghenschap in bloedt verkeert. 't Bloedt nu ghemaeckt sijnde dan ghebruyckt de lever de wortelen des hollen aders, en alle sijn tacken, als doortochten, Rioelen en pijpen, waer door het suyver en ghereynicht bloedt (de lever eerst versaedt wesende) uytloopt, om alle de gedeelten te besproeyen en te onderhouden.

Den lever ghevoelt de meesten hoop vande ontleeders de fonteyn der aderen te wesen, met de welcke oock onse Autheur het selve seydt. Het twelck oft al soo sy, en voor wis aenghenomen moet werden, sal hier nae ondersocht worden.

Een kleyn senuwken alleen van het seste paer loopt nae de lever, en wordt heel-te-mael in sijn uyterlijck vlies verorbert; het binnenst niet raeckende.

De lever met sijn vaeten is uytghedruckt inde navolghende figueren.

A A 1 Het voorste en bultich gedeelte des levers.

B 1 De navel-ader.

C C 2 't Achterste en bultich gedeelte des levers.

D 2 3 De plaets des hollen aders, daer sy het middel-rift door-loopt.

E E 2 Middel-rists-aderen.

F G 2 De plaets daer de stam des hollen-aders aen het achter-deel des levers groeyt.

H 2 De voor-naemste bandt den lever aen 't middel-rift hechtende.

I 2 Een bandt verknochtende des levers lincker deel aen 't middel-rift.

K 2 En deel vande poort-ader.

L 2 Een holte des levers nae de maech toe.

M N 3 Spruydt-

M N 3 Spruytkens des hollen aders uyt de lever voortkomende.

P 3 d' Wortelen des hollen aders door de lever verſpreydt.

De vierde Figuer vertoont de wortelen vande holle ader en poort-ader door de lever verſpreydt, met hun onderlinghe ontmaetingh en t' ſame-voegingh na het gevoelen van ſommige vermaerde Ontleeders.

A De ſtam des hollen aders vande lever op-waerts klimmende.

B B De ſtam des hollen aders ſpruytende uyt een bultich deel des levers, en neer-waers keerende, door-loopende al de ghedeelten onder de lever.

C C C C d' Wortelen des hollen aders door de lever verſpreyt,

D D D D De eynden vande wortelen des hollen aders, die midden in de wortelen des poort-aders dringen.

E E De grootſte ſtam of ſtruyck des poort-aders.

F d' Wortelen des poort-aders, alle die hier bruyner uytghedruckt ſijn.

G G G G d' Eynden vande wortelen des poort-aders, die in de wortelen vande holle ader ingaen.

XXIII Cap.

Vande poort-ader.

DEn poort-ader *Stelechiæa* vande Griecken ghenaemt, verdeedltmen ghemeenlijck in een ſtam en tacken. Uyt de ſtam ſpruyten veele kleyne aderen: de gal-blaes-aderkens, die het gal-blaeſken voeden. *Cyſtica.* d' Maech-ader, die in 't achter-deel des maechs komt. *Caſtrica.* d' Maech en net-ader, die eensdeels in 't net, ander-deels inde maech gaet. *Gaſtrepiploica.* De darm-ader, die recht nae het twaelf-vinger-darmken toe-loopt. *Inteſtinalis.*

Sijn tacken ſijn twee: een die nae de mildt gaet, d' ander nae 't ſcheyl. Die nae de mildt gaet is kleyner en inde lincker ſijde, van deſe ſpruyten de minder maech-ader, de voorſte net-ader, *Epiploica.* de krans-ader des maechs, de welcke *Conona-ria.* groot is, en de mondt des maechs als een krans om-loopt. De anderen loopen inde mildt, en worden verdeelt in veele tacken, om het ſwart-gallich bloedt te voeren. Uyt een van deſe tacken ontſpringht een kordt vat nae de maech loopende, en den ſelven de ſwart-galligheyt vochticheyt

aen-brengende tot verweckingh des ſpijs-geericheyts.

Vande tack nae het darm-ſcheyl gaende , komen duyſenden van aderen: waer onder drie voornaemſte ſijn.

De eerſte, die nae de ſlop-darm gaet. d' Tweede, die na de innerlijcke ſpeenen loopt inde eyndel-darm. Doch deſe tack wort dickmael vande milt-tack afgheleydt. De derde is, die eygentlijck de ſcheyl-ader geheeten wort.

Hæmorrhodes. Meſenterica.

By-voechſel.

De aderen, (om in't algemeen van haer te ſpreken) ſijn ghedeelten onſes lichaems rondt, langh en hol, beſtaende uyt een dunne en enckele rock , inhoudende het natuerlijck bloet tot voedingh van 't heele lichaem. Haer rock is maer enckel tot onderſcheyt vande ſlach-aderen, de welcken een tweevoudighe of dubbelde rock van nooden hadden om haer kloppinghs wille. Deſe dunne rock nochtans der aderen is door-weeft met driederley gheſlacht van veſelen tot meerder vaſticheyt. De aderen ſijn uyt ſich ſelf en eygen weſen ongevoelende, want ſy geen ſenuwen ontfanghen. Dies machmen op haer vryelijck en onbeſchreumt ſtercke genees-middelen ghebruycken. Het ghebeurt ſomtijts, dat ſy ſchijnen te ghevoelen: maer dat komt, om de naebuericheyt van eenighe ſenuw: want de aderen en ſenuwen worden al-te-met met een vlies over-deckt. Alle ader is ghemeenlijck geſellicht met een ſlach-ader, ſo dat ſy of op haer ruſt, of aen haer leyt. Voorts kunnen al de aderen bevaet worden in vier voornamelijcke , de welcken ghehouden worden wortelen te ſijn en begintſelen van alle anderen. d' Eerſte is de navel-ader. De tweede de holle ader. De derde de ſlach-aderlijcke ader, die uyt de rechter hollicheyt van 't hert geſeyt wort te ſpruyten. De vierde is de poort-ader , van dewelcke nu gehandelt wordt. De poort-ader wort alſo ghenomt , om dat ſy tuſſchen de poorten des levers ingaet. De poorten des levers ſijn die twee uytſteeckſels of uytpuylinge in 't hol ghedeelte vande lever. Welcke plaetſe de gene die eerſtelijck poorten ghenoemt heeft , heeft de lever by een Stadt of groot-huys vergheleken, de maech en darmen by de ackers, uyt de welcken als wegen door veele aderen de lijf-tocht in en door de poorten toe-ghevoert wort.

Aengaende 't begintſel deſes poort-aders is onder d' ontleeders een gheſchil, twelck *Galenus* eerſt op-geworpen heeft in ſijn boeck vande aderen. Denct (ſeyt hy) een ſtam van een boom, die onder in vele wortelen: boven in ettelijcke tackē verdeelt wort. Op deſe wijſe de aderen , die inde buyck en darmen verſpreyt worden.

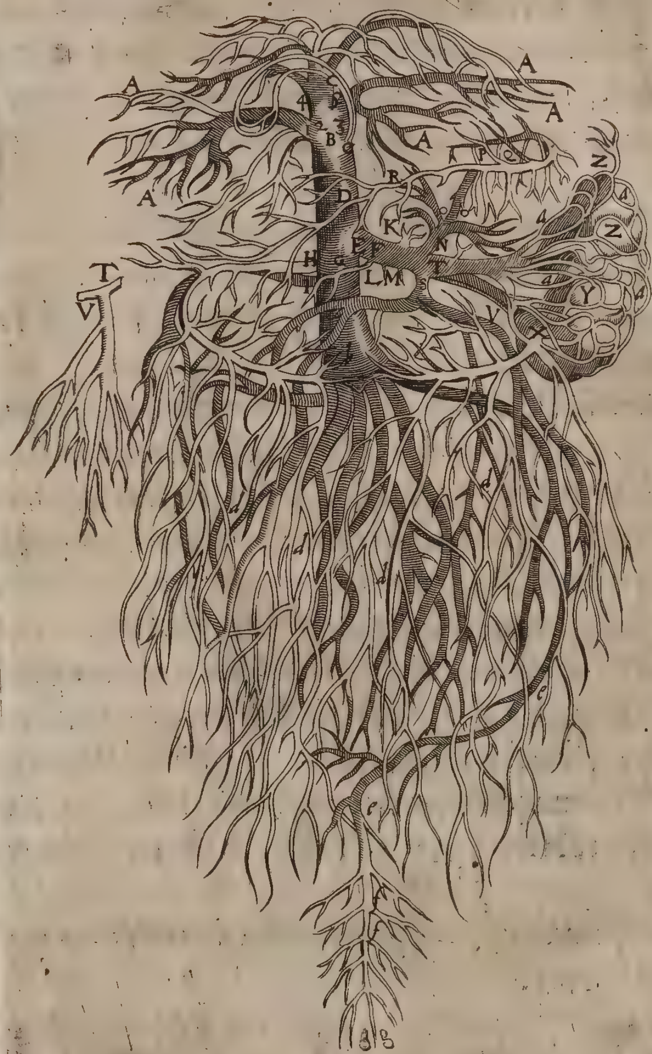
hebben

hebben ghelijckheydt en even-redenheydt met de wortelen. De stam is inde Lever. Dies volghens *Galenus* ghevoelen, moetmen de wortelen of begindtsel des poort-aders in 't darm-scheyl en mildt stellen. En der-halven is de lever de oorsprongh der aderen niet. Voorwaer ghelijck een boom door sijn wortelen tot sich het voedtsel treckt : alsoo haeldt oock de lever tot sich het maechsap door de darm-scheyl-aderen , de suych-aderen ghenoemt.

De poort-ader en holle ader is door 't ghesicht en ghevoelen licht te onder-scheyden. Want de verw des poort-aders is doncker root: des hollen aders bly root. De holle ader is losser en weecker, de poort-ader vaster.

De poort-ader kanmen in 't Lichaem niet te deghen beschouwen , ten sy men het buyck-klier-bedde met een mes of vingher scheyden. Het welck qualijck doen'lijck is sonder scheuringh van eenich vat. Inde Vrouwen nochtans , namelijck die vet sijn, valt het lichter, over-midts hun klier-bedde soo herdt niet en is, en de by-legghende vliesighe ghedeelten leechlijcker van den anderen ghetrocken worden. In welck handt-werck ghy kundt sien , hoe dicht dat het klier-bedde den poort-ader om-vanget: en begrijpen , hoe het selve hert en gheswollen sijnde de door-vloeyingh des maechsaps nae de lever beletten kan : uyt het welck een uyt-teeringh van 't heele lichaem volght, als voor ghe-seyt is.

De voor-spruytingh des poort-aders wordt hier verbeeldt inde navolgende Figuer.

1 2 3 4 5 De bovenſte tacken des poort-aders door 't hol gedeelte des levers verſpreyt.

A A A A Hun verſpreyding verbeelt de gedaente des levers.

B d' Stam des poort-aders uyt het hol ghedeelte des levers voort-komende.

C C Twee aderkens nae het gal-blaeſken gaende om 't ſelve te voeden.

D De rechter maech ader.

E Verdeelingh vande ſtam des poort-aders in twee tacken.

F d' Lincker en bovenſte tack nae de mildt loopende.

G d' Rechter en onderſte tack nae het darm-ſcheyl.

H Ader die na de maech en 't net loopt aen de rechter ſijde.

I De darm-ader.

K De minder maech-ader.

L d'Rechter net-ader.

M Aderen die door't buyck-klier-bedde verſpreyt worden.

N d'Grooter maech-ader.

O O Twee aderen vande voor-ſeyde tack het achterſte des maechs door-vlechtende.

P Verdeelingh van de groote maech-ader.

Q Des maechs krans-ader.

R Een tackjen vande ſelve krans-ader.

S d'Achterſte net-ader loopende in 't onderſte vlies des nets en in de kerteldarm.

T Verdeelingh des aders die nae de mildt loopt.

V d'Lincker net-ader.

X d'Ader die na de maech en 't net loopt aen de lincker ſijde.

Z Het korte vat, dat het ſwartgallich bloet inde maech brengt

a a a a Aderkens die het lichaem des mildts door-loopen, verbeeldende de gedaente des mildts.

b d'Rechter darm-ſcheyl-ader.

c d'Lincker.

d d d d d'Such-aderen inde darmen ge-ent.

e e d'Ader vande kertel-darm.

f f Aderen door-loopende de eyndel-darm.

g g De ſpeen-aderen.

XXIV Cap.

Vande neer-dalende holle ader.

DE holle ader, om ſijn wijdte ſoo ghenoemt, van het uyt-puylend of bultich ghedeelte des levers uyt-komende, wort verdeeldt in twee ſtammen, een op-klimmende, van de welcke t' ſijner plaets: en neer-daelende nae de neederighe deelen: in de welcke te mercken ſijn vijf ſpruyten vande ſtam, en twee tacken.

d'Eerſte ſpruydt is de nier-bedt-ader, die het uyterlijck be- *Adiposa.* kleedtſel der nieren oft het nier-bedt door-loopt, met veel vet over-goten, om het ſelve te voeden.

d'Tweede is de melck-ader, die in 't vleyſch vande nieren *Emulgens.* gaet: door de welcke de nieren het water trecken.

De derde is de ſaet-ader: de welcke ſaedts ſtoffe voert. Al *Spermatica.* waer gade te ſlaen is, dat de rechter veel-tijtds van de ſtam des hollen aders komt: de lincker vande melck-ader: daerom ſeg-

ghense, dat het saedt uyt de rechter sijde vloeyende warmer is, vruchtbariger, en bequamer tot voort-teelingh van Soonen.

Lumbaris. De vierde is de lender-ader, die dickmael in tween ghescheyden wordt: sy loopt nae de lenden-wervelen, om de vliesen en 't merch in hun besloten te voeden.

Muscula. De vijfde is de spier-ader, die de om-ghelegene spieren voet.

Iliaci. rami. De tacken sijn twee, syde-been-tacken ghenoemt, om dat sy op het sijde-been komen te berusten. Van elcke tack spruyten vier aderen.

Sacra vena. De stuyt-ader, die het stuytbeen voetsel gheeft.

Epigastrica. De buyck-ader, die onder de rechte buyck-spier op-klimt. En dese en dient niet om ghemeensaemheyt te maecken tusschen de lijf-moeder en borsten, ghelijck ghemeenlijck gheloofť wort, maer alleen om de buyck-spieren te voeden.

Hypogastrica. De onder-buyck-ader, die de ghedeelten des onder-buyckx onder-houdt, dese gaet inde lijf-moeder, blaes, eyndel-darm, en oorsaeckt de uytwendige speenen of ambeyen.

Inguinalis. De lasch-ader, de welcke nae de schamelheyt loopt.

By-voechsel.

DE holle ader wordt van meest al gheloofť uyt het bultich ghedeelte des levers te spruyten. Soo men nochtans de beogingh te rade gaet, salmen haer eer uyt het hert segghen voort te komen: want in dit en haer wijdte grooter is, en haer in-plantingh dieper. Inde lever gaet sy niet diep, maer het bultich ghedeelte even aen-raeckende, en als af-schampende loopt voor by.

Onse Autheur ghevoelt hier, dat door de buyck-ader onder de rechte buyck-spieren kruypende gheen ghemeensaemheydt en sy tusschen de lijf-moeder en borsten: het welck wy teghen hem met de wijse oudtheydt alleen 't hallen beweeren: te meer, om dat hy gheen reden by brenght van dit sijn bysonder gevoelẽ.

Doch wy bekennen met hem, dat die ader tot de voedingh der buyck-spieren wel gheschickt is, en moghelijck oock voornamentlijck daer toe gheschict: maer nochtans dat die ghemeensaemheydt tot dese schicking als een toeval by geworpen is.

De Figuer van dese aderen sult ghy hebben in 't capitel vande op-klimmende holle ader, al waer de heele holle ader met sijn tacken en spruyten sal uyt-gedruckt worden.

XXV Cap.

Van het Gal-blaeſken.

IN 't Gal-blaeſken ſijn te beſchouwen de t'ſame-ſettingh, weſen, gematicheydt, grootheyt, Figuere, getal, verbindingh, wercking, en gelegenheyt.

De t' ſame-ſettingh is uyt twee vlieſen of rocken, eygen en gemeyne. De eyghen rock beſtaet uyt drie ſoorten van veſelen, rechte, ſchuyne en over-dwerſche. De ghemeyne komt van 't buyck-vlies, hebbende in ſich aderen en hert-aderen, met een kleyne ſenuw vande rechter ſijde.

Sijn weſen is ſadich en ſenuwich, ghelijck van andere vlieſen.

De ghematicheydt is kout en drooch, gelijck van een bloedeloos gedeelte.

De grootheyt is gemeenlijck kleyn.

Sijn Figuer is langh-werpich, onder breet, boven dun, gelijck een peer.

In getal is het een,

Wordt verbonden aen de Lever door ſijn mondt en ganghen tot ſijn werckingh dienende: aen het Maghen-darmken door een gangh, in de welcke twee ſchot-deurtjens waerghenomen worden: een dat de wederom-komſte des gals verbiet: een ander, dat de wech nae de darm ſluyt.

Sijn werckingh is de onnutte gal nae ſich te trecken: en het bloet door de poort-ader aen-gevoert te ſuyveren, eer het inde holle ader verhuyſt.

Sijn gelegenheyt is in 't hol gedeelte des levers onder des ſelfs groote ſne.

By-voechſel.

DE eyghen rock van 't gal-blaeſken is met ſoodanige inghe-boren eyghenſchap begaeft, dat ſe vande heete, bittere, ſcherpe en bijtende gal gheen hinder en krijghet: vande welcke nochtans andere vlieſen, namentlijck de maech, niet weynigh beſchadight werden. Deſen eygenſchap grootelijckx helpt de korſt, daer de eygen rock van binnen mede over-trocken is.

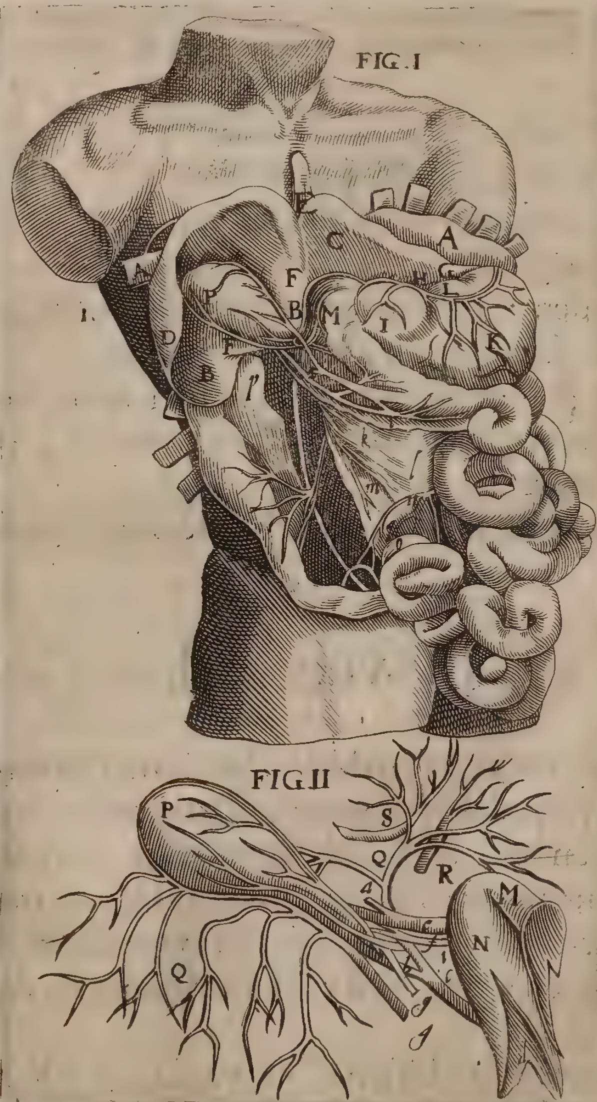
Hier vraghen de Aerdtiſten of de verſamelingh des gals in 't gal-

gal-blaeſken noodigh ſy tot het leven vande dieren ? De ouden hebben't ghelooft niet noodich te weſen : de welcken geen gal te hebben, oorſaeck ſeyden te weſen van een langh leven Beveſtighen hun ſegghen met de Harten , Dieren langh-duerich van leven , nochtans gheen gal hebbende. Dies-volghens oock inde menſchen, die weynigher gal heeft, is langh-wijliger van leven.

Bemerckende de ader in 't lichaem van't gal-blaeſ ken gaende moetmen bekennen , dat het ſelve door bloet , ghelijck alle andere ghedeelten, gevoet werdt, en niet door gal, als eenighe hebben gewaent, en hert-halſich gheſtreden.

Het gal-blaeſken met de voor-verhaelde ghedeelten worden klaerlijck inde navolgende Figueren getooght.

Inde eerſte Figuer ſijn de darmen ter ſijden gheſchoven , en de lever op-ghelieft , om ſijn holte te ſien met de grondt van 't gal-blaeſken , en de vaten des ſelfs. De tweede Figuer , vertoondt het gal-blaeſken met ſijn ganghen en vaten , ghelijckſe de ontleeders voor-ſtellen.

AA 1 Het

A A 1 Het omgebogen buyck-vlies en ribben,

B B C 1 Het hol des levers.

D 1 Een gedeelte vande bult des levers.

F 1 De ſne des levers, daer de navel-ader in-gaet.

F F 1 Oneffenheden in 't hol des levers by de oorſprongh des poort-aders, de poorten des levers vande ouden ghenaemt.

G 1 De bandt hechtende het lincker deel des levers aen 't middel-rift.

H 1 Het hol des levers plaets makende aen de maech.

I K 1 De maech nae de lincker ſijde gedrongen.

L 1 d' Lincker mondt des maechs met de vaten het ſelve omloopende.

M 1 2 De uytgangh des maechs met het maghen-darmken verknocht.

N 2 Het magen-darmken aen de maech hanghende.

O 1 De ſenuw in 't hol des levers gaende.

P 1 2 't Gal blaeſken.

Q Q 2 Ganghen van 't gal-blaeſken tuſſchen de wortelen des hollen aders en poort-aders door de lever verſpreyt.

R 2 d' Wortelen des poort-aders door de lever verſpreydt.

S 2 d' Wortelen des hollen-aders.

a 2 T' ſame-loop der ganghen van 't gal-blaeſken in een tack.

b 1 2 De hals van 't gal-blaeſken, inde welcke de gangh komt te ſtaen.

c 1 2 De gangh van 't gal-blaeſken nae het maghen-darmken.

d 2 't Maghen-darmken open gheſneden, op dat gheſien werde, waer de gangh werde inge-ent.

e De herdt-ader nae het hol des levers en gal-blaeſken loopende.

f 2 't Senuwken vande lever en gal-blaeſken.

g g 2 Aderen van 't gal-blaeſken uyt de poort-ader ſpruytende.

i 1 't Buyck-klier bedde met het maghen-darmken begroeyt.

k 1 Verſpreydingh des poort-aders in 't darm-ſcheyl.

l m 1 't Darm-ſcheyl.

n 1 Een ader nae het achter-deel des eyndel-darms loopende.

o 1 De bodem vande blaes.

p 1 De rechter nier bedeckt.

q 1 De

q 1 De rechter water-pees, vande nier na de blaes gaende.
r 1 De rechter saet-ader en hert-ader.
ſ 1 Tacxkens vande genoemde vaten in 't buyck-vlies.
t 1 Het vat, 't welck t' saet aen-voert.

XXVI Cap.

Van de Milt.

MErckt des milts t' same-settingh, wesen, Figuer, verbinding, werckingh, en gelegenheyt.

De t' same-settingh is uyt een rock van 't buyck-vlies geleent, uyt eygen vleysch, toe-stortingh ghenaemt, en is ghelijck aen dick swart-gallich bloedt: daer-en-boven uyt aderen, hert-aderen, en senuwen.

Het wesen is weeck, voos, en spongiachtich, om het dick en drabbich bloedt des poort-aders beter te ontfanghen.

Sijn figuer is drievoudt, hol, aen de syde daer hy de senuw, ader, en hertader ontfanght: bultich nae de korte Ribben toe: vlack, opwaerts nae het middel-rift toe.

Wordt verbonden door aderen, hert-aderen, en senuwen met de princelijcke ghedeelten: door sijn vlies en holle deel met het buyck-vlies en middel-rift: door het korte vat met de maech.

Sijn werckingh is het natuerlijck swart-gallich bloedt na sich te trecken: somtijts oock den dicker droesem door de inwendighe speenaderen.

Sijn gheleghenheyt is inde lincker sijde tusschen de maech en korte Ribben: is boven van 't middel-rist bedeckt.

By-voechsel.

DE af-leydingh en oorspronghelijckheydt van, *Mildt*, wijst ons de naem self uyt: namentlijck *Mildt* gheseydt te wesen, om dat hy ons mildt, vrolijck, en blijdt-gheestich maeckt, het doncker en swart-bloedt van 't roodste af-sonderende, daerom het oudt veers-ken heeft, *Splen ridere facit*, dat is, de Mildt doet lachen. 't Welck den Poëten oock niet verholen is gheweest: want *Persius* in sijn eerste schemp-ghedicht schrijft: ick ben met een dartele mildt versien, dat is, ick ben tot lachen genegen.

De ghedaente des mildts verbeeldt niet on-ghelijck'lijck een Osse-

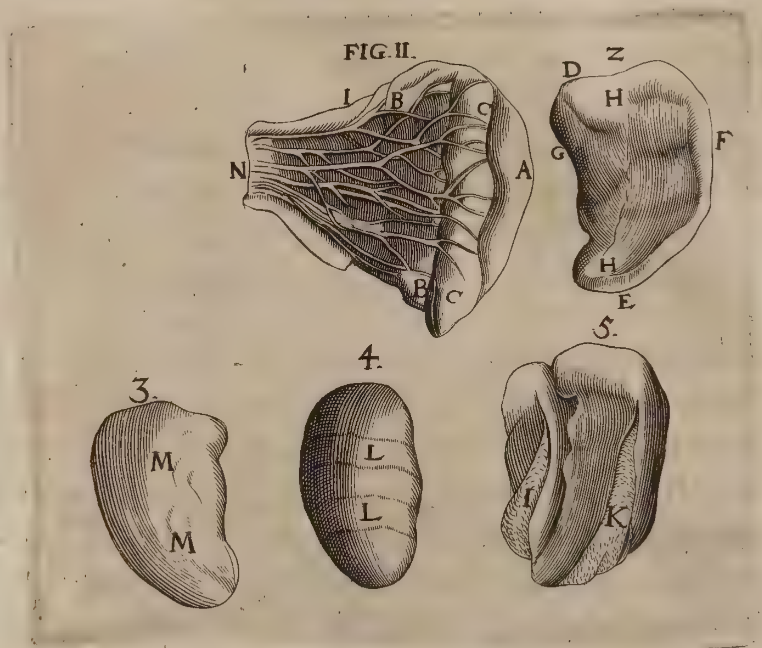
Osse-tong ghemeenlijck, doch in elck mensch verneemtmen bykans een verscheyden groote en ghedaente van mildt. Want dit ingewant wast en swelt lichtelijck: Het is waergenomen den maech te overdecken, en den lever te raecken, jae somtijts tot de lasschen toe te hanghen. Van des mildts groote heeftmen dese lere van *Hippocrates*: Wien het lichaem welvaerende is, in dese mindert de mildt. In teghendeel dien de mildt swelt, in de selfde vermaegert het lichaem. Dies hebben sommighe den mildt niet on heb'lijck vergheleecken by eens Konings gelt-kist: want ghelijck als dese vol raeckt en wel voorsien wordt, de ghemeente verarmt en uyt-gheput wordt, alsoo oock wanneer de mildt groeyt, de ghemeene deelen van't lichaem lijden en worden uyt-ghemerghelt.

Fernelius schrijft, dat eens een mildt ghevonden is grooter als de lever: de welcke door gelijcksinnich gevoelen der Genees-meesteren daer by gheroepen ghemeynt is den lever en bloedt-maecking by te staen en te helpen. Welcke uytspraeck ick voor heel waerschijnlijck hou: Want niet ongelovigher wijse beweert kan worden, dat de milt den ghekoockten spijs uyt de maech lockt, en tot sich treckt: Ghetrocken sijnde voort in bloedt verkeert.

De verwe des mildts is niet in alle allen tyden even eens. Want als wy noch inde lijfmoeder gedraegen worden, is hy root en helder, gelijck de lever: Als wy volwossen sijn, is roodt met swarticheydt verdonckert, datmen doncker root noemt. Dese ongelijckheyt en verschil spruyt hier uyt, om dat de mildt inde beslooten vrucht ghevoedt werdt door reyn bloedt, en van de droesem des swarten vochticheydts gesuyvert: daer-en-teghen inde gheboorene wordt van swart aerdich, en dick bloedt gheaest,

De mildt wordt van veele ghelooft een groot beletsel te geven in't loopen: dies datmen hem den loopers en Lackeyen wel uytsnijdt, om vluchtigher ter loop te sijn. En dit meenen sy sonder gevaer des levens te kunne geschieden, want een dier sonder mildt wel leven kan. Soo getuyghen eenighe sich gesien te hebben, dat de mildt uyt een Hont door een wetend en wacker hantwercken gesneden is, en de Hondt daer na noch leefde. Jae noch een huydich Italiaens schrijver verhalt van een edele Vrou, die lang en swaerlijck vande mildt gequelt gheweest sijnde, is genesen van een Heel-meester, die haer den mildt uytsneet.

welcke ghefchiedeniffen gebeurt te wefen ick niet aen en neem. Den Mildt uyt genomen te moeten worden, wort wel lichtlijck ghefeydt maer qualijck volbrocht. Voorwaer des Mildts wonden, gelijck onfe voornaemfte Leer-meefters houden, fijn ghemeen'lijck dood'lijck.

A d' Lincker fijde des Mildts.

BB 't Onderfte vlies de nets de vaten aen-brenghende.

CC 't Bovenfte vlies des nets, voerende de vaten nae de maech.

D 't Opper-gedeelte des Mildts.

E 't Neder deel des felfs.

F G d' Rechter en lincker fijde des Mildts.

H H Een ftreep in 't hol gedeelte des Mildts, daer de vaten in-gaen.

I K 't Door-gefneden lichaem des Mildts.

L L 't Bultich deel des Mildts met voeren, dewelcken de ribben hem in-gedruckt hebben.

M M 't Bultich deel des Mildts fonder die voeren.

N Aderen en hert-aderen inde Mildt gaende.

XXVII Cap.

XXVII Cap.

Vande Nieren.

IN de Nieren merckt de t'same-setting, verknochting, ghe schapenheydt, grootheyt, ghetal, dienstbaerheydt, en leghersstede.

In hun t'same-settingh sijn eerstelijck vleysch, 'twelck hun by-sonder is, niet onghelijck aen het herdts vleysch, ten sy dat hier geen veselen gesien worden. Ten tweeden, melck-aderen en hert-aderen: dese verspreyden sich door het gansche Lichaem der nieren, in hun in-gheboogen gedeelte in-gaende, en verdeelen sich tot dat sy soo fijn en dun als harkens worden. Ten derden, de hollicheydt aen het uyterste eyndt vande water-pees, in voeghen van een becken of trechter: en dese hollicheydt ontfanght het wey of water nu van het bloedt gheschift. Ten vierden, de tepelen, dewelcke sijn kleyne vleyschkens, in't uyterste der vaten, door dese als door spongiachtighe klieren druypt de waterighe vochticheydt inde voorgheseyde holte, en van daer inde water-pees en blaes. Ten vijfden, de vliesen: een eyghen: en een ghemeyn van't buyck-vlies en maech-vlies: weshalven soo groote ghemeensaemheyt is tusschen de maech en de nieren.

Sy worden verknocht met de lendenen door't buyck-vlies. Met de blaes door de water-peesen: met het heele Lichaem door de vaten, die wy genoemt hebben.

Hun ghe schapenheydt verbeeldt een halve Maen of Roomsche boon: nae de groote ader toe sijn sy hol, of beter ingebooghen: uyterlijck nae de sijden toe sijnse bultich en langwerpt.

Hun grootheydt verandert, nae dat de natuer meerder of minder uyt-loosing vande waterige vochticheyt van doen heeft.

Sijn twee in getal gemeenlijck, rechter en lincker. Wy hebben nochtans dickwils maer een in't lichaem gevonden, doch die was over-groot.

Hun dienstbaerheydt is het wey of water te suyveren. De leger-stede is ter sijden vande lenden-wervelen boven op het begin vande lenden-spier: elck aen beyde de sijden van de holle ader, niet recht over elck-ander, maer de eene een weynich hoogher als d'ander. Want de rechter om des levers willen is altijdt inde Menschen laegher. Inde Beesten hanght

de lincker wat laegher , om dat in hun de mildt nederiger is.

By-voechſel.

Nieren mocht yemant ſegghen af-geleyt te ſijn van , *neere* : om deſe oorſaken : of om dat ſy 't water na neere toe trecken en uyt-looſen : of om dat ſy inde neer-buyck hun werckingh ſtrecket : Want het ſijn twee gedeelten niet verre van de holle ader geleghen , bloets wey , dat is , 't water door de uyt-melckende aderen treckende , en door de water-peeſen nae de blaes neerſende.

De Nieren ſchuylen tuſſchen de twee vlieſen van 't buyck-vlies. 't Welck aen te teyckenen is daeromme dat de nieren gequetſt en gheſneden kunnen worden ſonder eenich hinder van des buycx hollicheyt. Het welck ſommighe overwegende hebben durven leeren, dat in gravelige en ſteenige nieren, als het water op-gehouden wort, en de Menſch hulpeloos leyt, men vryelijck en veylichlijck openingh inde lenden maecken mach , en door de ſelve den nier enlaſten. Deſe handt-werckingh nochtans *Serapion* en *Avicenna* vewerpen. Met de welcken ick ſtemmen ſou , ten ſy de natuer teycken gaf , dat ſy haer door de lendenen begeerde en poochde te ontlaſten.

De lincker Nier wordt dicht verbonden door 't buyck-vlies aen de kertel-darm. Weſhalven geſchiet , dat de nier-pijn en darm-pijn (colijck ghenaemt) oock van verſochte genees-Meeſters qualijck onder-ſcheyden kan worden : en dat die twee pijnen veel-tijck gelijck'lijck ſich verheffen.

Alſer een nier alleen in de Menſch geſien wort, is gemeenlijck bevonden te leggen dwarſch over de holle ader, en groote hert-ader, ſo dat ſijn boch na beneden, en bult na boven ſiet. Voorts duſdanigen wanſchapen menſch wort veel-tijts met ſwackheydt onder-gehouden : moghelijck om dat deſe groote nier de twee groote vaten in-parſende , de vrye loop van 't bloet en gheeſten op-waerts en neer-waerts belet.

De groote vaten inde Nieren gaende heeten melck-aderen : om dat , ghelijck de kinderen met de lippen door de tepels de borſten uyt-melcken , ſoo oock de nieren door deſe aderen , als tepelen , bloets watericheyt uyt-melcken en uyt-locken. Yemandt mocht nieuſchierich vragen, of al de waterighe vochticheydt inde nieren gheleydt werdt. Waer op men antwoordt : Al die , dewelcke inde aderen langher vertoeft,

daelt

daelt nae de nieren : dan die het dicker bloet tot de voetbare gedeelten spieren toevoert , verdwijnt door sweet , en onghevoelelijcke uyt-waseming.

FIG. I.

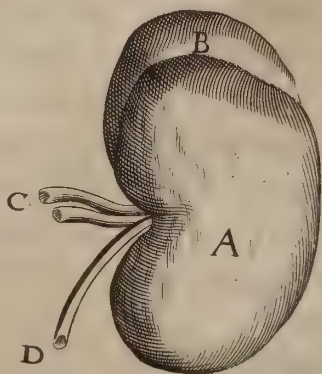
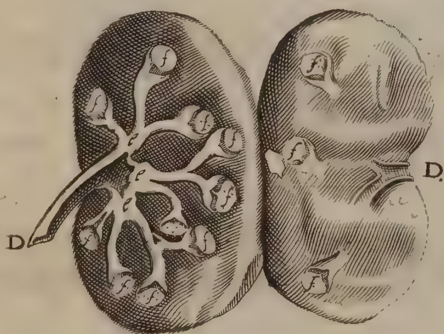

FIG. II.

A 1 Een menschen-nier.
B 1 Een klierken op de nier ghestelt.
C 1 d' Melck-ader en hert-ader.
D 1 2 d' Water-pees.
eee 2 d' Water-pees open ghesneden, ende door de nier verspreyt, in gedaente van pijpkens.
fff 2 d' Tepel-achtighe vleyschkens , door de welcke het water in de water-pijpkens gekleynst wort.

Yemant mocht inde scheppingh der nieren den natuer berispen , dat sy die weghen al te naeuw ghemaeckt heeft , en der-halven den mensch in soo veel pijnen gheworpen. Maer dese naeuwte was van noode , op dat het water van 't bloedt

 ghescheyt,

gheſcheyt,en als ghekleynſt ſoude worden : waren deſe pijpkens dan wijder, het bloet ſoude met het water door-vloeyen.

XXVIII Cap.

Vande water-peeſen en blaes.

Vreteres. INde water-peeſen het water nae de blaes voerende , merckt hun begin, van het in-geboogen gedeelte der nieren. Hun weſen heel vlieſich. Hun legher-ſtede aen de lenden-ſpier. En hun in-voeging niet inde gront of bodem vande blaes , maer in de ſijden des ſelfs. Het is merck-waerdich dat ſy tuſſchen de vlieſen in kruypende, daer nae ſchuyn in de blaes komen : wiens binnenſte vlies voor een ſchotjen dient , op dat het water niet wederom op-waerts en loope.

In de blaes de back des waters ſijn te ſien ; het weſen en ghedaente , t'ſame-ſetting, wercking en ghebruyck , en woon plaets.

Sijn weſen is, gelijck vande water-peeſen, ſenuwich, op dat ſy uytghereckt ſoude kunnen worden , wanneer het water overvloedigher toevloeyt.

De ghedaente is rond en opgheſpiſt. 'Tſaem gheſet uyt twee rocken, een eyghen, dick, en van driederley geſlacht der veſelen ghebreydt. Een ander ghemeyn, van't buyck-vlies voort-komende : in deſe ſijn aderen, hert-aderen, en ſenuwen van 't ſeſte paer. Heeft een ſpier, *Sphincter* ghenoemt, een ringh gelijckende : de welcke de krop van de blaes en de gemeyne wech des waters omvangt : in de Mannen behout hy oock het ſaet, maer inde Vrouwen alleen het water.

Sijn werckingh en gebruyck is, door ſijn veſelen het water te trecken tot ſich,te bewaren, en ter noot uyt te looſen.

Sijn woon-plaets is onder inde buyck , leydt boven op de eyndel-darm inde Mannen ; inde Vrouwen boven op de Lijfmoeder. Wordt gehecht aen 't ghemacht-been door een vlieſighe bandt. Aen de Mannelijcke roede door ſijn krop ; aen de darm door ſijn rock.

Sijn gematicheyt is kout en drooch.

By-voechſel.

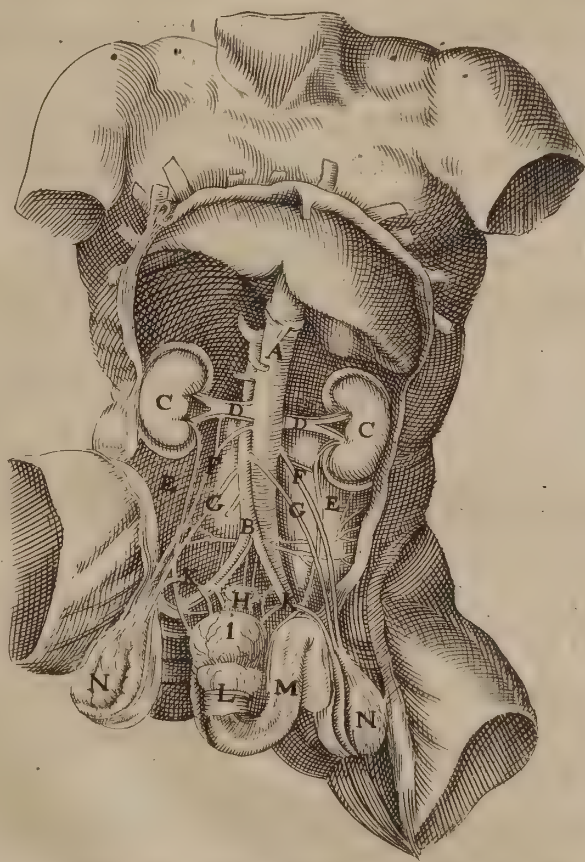
DE water-peeſen ſijn wit van verwe. Der-halven hun eenige ghenoemt hebben witte aderen.

Deſe water-peeſkens worden in ſommighe vande ſteen ſoo

soo uyt-ghereckt , datmen in hun een vinger wel kan steecken: daer sy anders maer de breedte van een stroo hebben. Wanneer de steen in hun schiet, verweckt over groote pijn; de welcke somtijdts terstondt daer na heel op-houdt. De reden is, om dat de steen uyt de naeuwe water-peesen sijn loop wederom neemt nae de nieren.

De blaes heeft al te met inde Mensch onder aen sich als een by-hanghende sack inde welcke dickmael groote steenen nestelen; die met geen proef-yser vernomen kunnen worden.

d' Eyghen rock vande blaes is met vleysighe veselen begaeft: en sommighen schrijven haer toe het ampt van een spier, te weten dat sy den blaes inde ontlasting des waters benauwet.

A d' Stam vande holle ader.

B d' Stam vande groote hert-ader op de holle ader klimmende.

C C d' Nieren.

D D d' Melck-aderen.

EE d' Water-peesen.
FF d' Bereydende saet-aderen.
GG d' Bereydende saet-hert-aderen.
H d' Eydel-darm.
I d' Blaes.
K d' Vyt-schietende saet vaten.
L d' Ring-spier vande blaes.
M d' Mannelijcke roede.
NN d' Klooten.

XXXIX Cap.

Vande bereydende saedt-vaten.

IN de bereydende saedt-vaten sijn waer te nemen het wesen, oorspong en t' same-setting, ghematicheyt, getal, grootheydt, gedaente, en ghebruyck.

Hun wesen is ghelijck aen aderen en hert-aderen, ten sy datse een vlies van 't buyck-vlies ontfangen hebben, gelijck de andere gedeelten des neederigen buycks.

Worden t'same-geset uyt aderen en hert-aderen. Twee hert-aderen spruyten uyt de groote neer-dalende by de lincker nier.

d' Eene ader komt vande neer-dalende holle ader aen de rechter sijde: d' andere in de lincker sijde begint uyt de melck-ader. Al dese vaten loopen inde klooten te samen, en worden vereenight door het kloot-vlies, *Dartos* by de Griecken gheseyt.

d' Ghematicheydt is drooch, ghelijck van aderen, hert-aderen en ande sadige deelen.

Sijn vier in getal, aen elcke sijde twee, ader en hert-ader.

Hun grootheyt is niet dick, maer lang, want sy verre vande klooten hun oorsprongh nemen: sijn nochtans langher inde Mannen, als inde Vrouwen, den welcken de klooten binnen inde buyck schuylen.

Hun ghedaente ghelijckt heel wel aderen en hert-aderen: alleenlijck dat, als sy uyt de buyck komen, in veele spruytkens verdeelt werden, op dat sy het saet beter door-wercken souden.

Hun ghebruyck is de stoffe aen te voeren tot voort-brenging der saets.

By-voeghsel.

INde oorsprongh vande beschrevene saet-vaten is de natuer dickmael spelender wijse veranderlijck : Want sy veel-tijdts het lincker saedt-vat oock uyt de holle ader doet spruyten: al-te-met gelijck'lijck uyt de melck-ader en holle ader : Somwijl anders.

De verbeeldingh van dese vaten hebt ghy inde voor-gaende Figuer.

XXX Cap.

Vande Klooten.

INde klooten vermerckt het wesen, grootheydt, ghedaente, t' same-settingh, spieren, getal, gelegenheyt, verbinding, en gematicheydt.

Hun wesen is by nae klier-achtich, voos weeck, widt spongiachtich op dat sy te beter het dun ghedeelte des saets in-trecken souden, en het selve vruchtbaer maken.

In grootheydt sijnse by-kans gelijck een Hennen ey, dat een weynich t' same-gedouwt is.

Sijn bestaen uyt aderen, hert-aderen, senuwen, vliesen, en eyghen vleysch, dat nu beschreven is. De aderen en hert-aderen hebben sy vande saet-vaten. Senuwen van 't seste paer, en van die, dewelcke in 't stuyt-been sijn. Worden bekleet met vier vliesen : Twee ghemeyne, namentlijck het kloot-sackje, en het geen *Dartos* gheheeten wort. Twee eygene : te weten het roode vlies, en het senuwige vlies.

Hun spieren worden de op-schorters of op-hanghers ghenaemt, sijn van het selven wesen als andere spieren; kleyn, dun, schuyn, breet, voort-komende van 't buyck-vlies. Welcker ampt is de klooten op te schorten, en nae hun oorsprongh te trecken. *Cremastē-res.*

In getal sijn sy ghemeenlijck twee, aen elcke sijde een : somtijts drie of een : al-te-met niet een : ghelijck uyt onse waerneminge blijcken kan.

Sijn gheleghen in 't kloot-sackje onder het ghemacht-been. Worden verbonden door hun vaten met de voor-naemste gedeelten : door hun vliesen of rocken met de krop vande blaes en manlickheyt.

Hun

Hun ghematicheyt is kout en vochtich, om datse klierich sijn. Door toeval nochtans kunnen warm wesen om de overvloedt der aderen, en hert-aderen, met dewelcke sy om-singhelt worden.

By-voechsel.

DE klooten worden vande Latijnen genoemt *testes*, als ofmen seyden, getuygen: om dat sy des Manlijckheyts getuyghen sijn: oft oock, als andere seggen, om dat sy getuyghen van des Mans ghesontheydt, en sieckte. Want so sy met hun sackje slap en lang hangen, beduyden den Man qualijck te pas te wesen, soo sy op-gheschort en ghekrompen sijn, geven kenteecken van welvarenheyt.

Het ghebeurt (doch selden) dat in kinderen van kouder ghematicheydt de klooten eenighen tijt en jaren van binnen verborgen blijven: die daer na, wanneer door de jeught de natuerlijcke warmte wackert, voor den dach komen. *Bauhinus* schrijft van een, diese al sijn leven verborghen heeft gehadt. En soodanige sijn tot het minne-spel uyter maten hitsich.

Wat kracht, dat de klooten wercken in't gantsche lichaem, blijckt uyt de ghelubden, inde welcken, om hun wech-neminghde heele gematicheydt, wesen, ghedaente en manieren veranderen. Weshalven de klooten van *Galenus* onder de Princelijcke gedeelten gereeckent worden.

Tusschen de verhaelde vliesen der klooten vergadert al-temet windt of water, en verbeelt een ghedaente van scheurtsel. Het welck door handt-wercking te willen helpen, is niet sonder ghevaerlijckheydt, want dese ghedeelten haestelijck en licht aen versterving onderworpen sijn.

De klooten hebt ghy uyt-ghedruckt inde naeste voorige Figuer.

XXXI Cap.

Vande uyt-schietende saet-vaten.

INde uyt-schietende saet-vaten beooght het wesen en ghele-ghenheyt, wercking, grootheydt, Figuer, t'same-setting, ghematicheyt, en getal.

Hun wesen is senuwich en wit.

Klimmen

Klimmen opwaerts vande by-ſtanders der klooten nae den buyck, vereenighende ſich aen de ſaet-klierkens voor-ſtaenders gheheeten, en aen de krop vande blaes, op datſe daer nae in de wech des waters en des ſaedts komen. *Paraſtatæ. Proſtatæ.*

Hun wercking is het ſaedt te koocken en te volmaecken, en het ſelve te brenghen tot die plaets, daer het uyt-gheſchooten wordt.

Sijn groot ghenoech: van Figuer rondt-achtich, in ſcherpte of ſpitſe uyt-gaende.

Worden t' ſame-geſet van aderen, hert-aderen, en ſenuwen, dewelcken ſy vande kloot-vaten hebben: en daer-en-boven van een vlies uyt het buyck-vlies ſpruytende.

Hun gematicheyt is kout en drooch.

Sijn twee in getal, aen elcke ſijde een.

By-voechſel.

DE by-ſtaenders ſijn blaeſkens; de voor-ſtaenders klierkens, inde welcken het ſaet vergadert tot den tijt des uyt-ſchietinghs. Hier door komt, dat ſommighe voort-geteelt hebben ſonder klooten: uyt-looſende te weten dat ſaedt, 't welck in deſe blaeſkens noch overich lach, en vruchtbaer was. Doch dit eens uyt-gelooſt weſende, is al 't geen daer meer in-komt krachteloos tot de voort-teelingh. Want die het ſaedt vrucht-baer maken, ſijn de klooten. De gelubden dan hebben oock hun bewegen tot het minne-werck, jae oock wel-luſt in 't ſelve, en ſchieten eenighe vochticheydt, doch waterige en onbequame om voort te teelen. Het welck den Turcken nu wel bewiſt ſijnde, die voor bewaerders van hun Vrouwen ghelubden knechten ſtellen: En hier voortijdts die plegen te lubben door 't wech-nemen vande klooten: Snijden nu al het hoopjen af: Op dat ſy de Vrouwen geenſins ſouden gebruycken.

Deſe blaeſkens en klierkens ſijn de gedeelten, inde welcken voor-namentlijck plaets heeft de ſaedt-vloedt, *Gonarrhœa* gheheeten.

d' Verbeeldingh vande uyt-ſchietende ſaet-vaten hebt ghy inde bovenſtaende leſte Figuer.

XXXII Cap.

Vande Manlijckheydt.

INde Manlijckheyt sijn te mercken het wesen en groothety, t' same-setting, Figuere, ghelegenheyt, verknochtingh, gematicheyt, wercking, het hooft des Manlijckheydt, en des selfs voor-huyt of kappeken.

't Wesen is seer bandich, want het van been uyt komt.

d' Grootheydt is middelbaer, doch verscheyden in verscheyden.

De t'same-setting bestaet uyt twee vliesen, senuwen, aderen, hert-aderen, twee banden, een gangh aen het saet en water ghemeyn, en vier spieren.

Sijn Figuer is rondt, boven nochtans en onder een weynich neer-ghedruckt. Sy leent haer rock vande huydt en vleysich vlies, de aderen en hert-aderen vande aderen, die inde onder-buyck gaen, en vande lasch-ader. De senuw van 't stuyt-been.

Is ghelegen op de onderste gedeelten van 't gemacht-been, op dat hy inde rechtingh stijf soude staen.

Wort verknocht aen 't selve been, been sijn om-legghende gedeelten.

d' Ghematicheydt is kout en drooch.

Sijn werckingh is het saedt in Lijf-moeder te schieten, tot vereeuwing van 't Menschelijck geslacht.

Het hooft des Manlijckheydt begindt aen 't eynde des Manlijckheydts, en is vleysch middelende tusschen klieren en waer-achtich of recht vleysch. Bemerckt in dit hooft twee holle banden vervult met aderen en hert-aderen, en dies met een groote overvloet van bloedt en van gheesten die tot de liefde seer prickelen, en den Mensch tot het minne-spel ritsich maken.

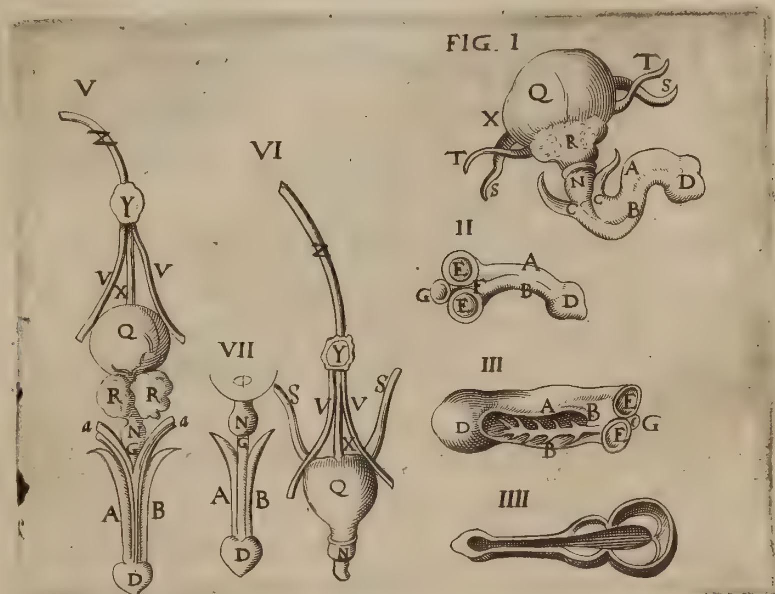
't Vel, daer dit hooft mede ghedeckt wordt, heet by de Latijnen *præputium*, dat is, voorhuydt Dit is het welck inde Ioden besneden wordt.

By-voechsel.

DE Manlijckheyt wort den Latijnen *penis* geseydt, om dat sy een penne verbeelt: Waer van sy oock van ons de schaeht genoemt wort. Sommige schrijvers hebben ons na-gelaten dat inde schacht twee ganghen soude sijn een voor 't

water, een ander voort ſaet. Het welck in waerheyt ſoo niet is Doch *Veſalius* ghetuycht ſich eens onder-vonden te hebben die twee ganghen hadt. 't Welck voor een heele ſelſame waerneming ghehouden moet worden.

De ſchacht is volkomelijck uyt-gedruckt inde naevolghende. Figuerkens.

A B 1 2 3 5 7 Twee Lichaemen uyt de welcken de Manlijckheyt beſtaet.

D 1 2 3 5 7 't Hooft des Manlijckheydts.

E E 2 3 't Voos, en root lichaem des Manlijckheyts.

F 2 Onderlinge vereenigingh vande twee Manlijckheydts Lichamen.

N 1 5 6 7 d' Ringh-ſpier vande blaes.

Q 1 5 6 't Lichaem vande blaes.

R 1 5 d' Saet-klierkens de voor-ſtaenders ghe heeten, inde welcken het volmaeckt ſaet bewaer wort.

S S 1 6 Stucken vande water-peeſen.

T T 1 Stucken vande bereydende ſaedt-vaten.

V V 3 6 d' Navel-hert-aderen.

X 5 6 d' Bant vande blaes, die inde vrucht de water-gang was.

Y 5 6 d' Navel.

Z d' Navel-ader.

a a 5 d' Ader, en hert-ader des Manlijckheyts.

XXXIII Cap.

Vande Manlijckheyd-ſpieren.

DE Manlijckheydt heeft twee-voudige werckingh, oprechting en uyt-looſing van ſaet en water.

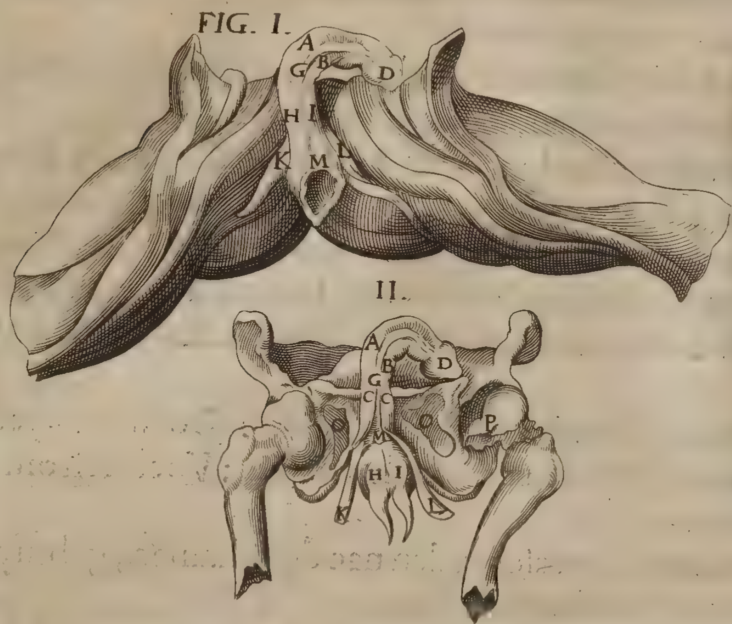
d' Oprechtingh gheſchiet door twee ſpieren. d' Eerſte begint boven van 't heupe-been, en eyndight ontrent de midden van de holle ſenuw. De tweede aen d' ander ſijde van een plaets beginnende, en in een eyndigende.

De uyt-looſingh gheſchiet oock door twee ſpieren. d' Eerſte ontſpringt uyt het onder-deel van 't gemacht-been: wordt ghevoegt aen de ring-ſpier vande blaes, en eyndigt inde lange ghemeyne gangh. d' Ander daer teghen deſelve oorſprong en uytgang hebbende.

Het gedeelte der Vrouwen, *Klytoris* vande Griecken gheheeten, verbeelt een Mans ſchachtje. Dit heeft twee holle ſenuwkens, een gangh maer niet door-gaende, en twee ſpierkens dienende tot d' oprechting. Wat met dit ghedeelte ſommige ritſighe Manninen bedreven hebben, kunt ghy weten uyt *Baſſa*, *Philenis*, en andere van *Nartialis* en de ſchemp-dichters overghehaelt.

By-voechſel.

BReeder reden-voeringh van deſe ſpieren vindt ghy in mijn verhandeling der ſpieren. Sy worden vertoont in deſe navolgende Figuren.

A B I 2 Twee Lichamen, uyt de welcken de Manlijckheyt bestaet.

C C 2 't Begin van die twee Lichamen.

D I 2 Het hooft des Manlijckheyts.

H I 't Eerste paer der Manlijckheydt-spieren, inde eerste Figuer noch vast en begroeyt: Inde tweede los-ghemaeckt en hangende.

K L 't Tweede paer der Manlijckheydt-spieren inde eerste Figuer vast, inde tweede los gesneden.

M I 2 Des eyndel-darms ringh-spier.

O O 2 Een vlies over de gaten vande ghemacht-beenderen gespannen.

P 2 Een ronde bant van 't heupe-been in 't hooft van 't dye-been gaende.

XXXIV. Cap.

Vande lijf-moeder.

De Lijf-moeder den Vrouwen eyghen leght ons voor oogen de t' same-setting, wesen, verknochting, gematicheyt, grootheyt, Figuere, getal, wercking of gebruyck, en leger-stede.

De t' same-setting bestaet uyt aderen, senuwen, hert-aderen, en vliesen. d' Aderen en hert-aderen sijn vier in getal, twee vande onder-buyc, en twee saet-aderen. De senuwen komen vant

feste paer en van 't stuyt-been. De vliesen sijn twee , een eygen van driederley geslacht der veselen geweven : En een ghemeyn van 't buyck- vlies gesproten.

Haer wesen is senuwich en vliesich : op dat sy lichtelijck uyt gebreydt soude worden, na dat de noot vereyscht.

Wordt verknocht door haer krop of hals met de Vroulijckheyt : door banden met het opper-gedeelte des ghemacht-beens binnen de voort-spruytingh van 't buyck-vlies : Door haer ghemeyn vlies met het buyck-vlies self: Door d' aderen met de lever: door d'hert-aderen met het hert : Door de senuwen met de hersenen.

Haer gematicheyt is kout en vochtich : Doch eer uyt toe-valsals eygen aert : Sy is kout, om de vliesen : Vochtich om het aen vloeyende water.

De grootheydt is verscheyden nae de lichamen , gebruyck der, Mannen, en tijt des bevruchtings.

Haer Figuer is rondt gelijck een Peer , met een langhe hals. In 't uyterlijck ghedeelte van haer bodem staen twee kleyne hoornen , gelijckende de hoornen der Kalveren eer die noch uyt-komen.

Is maer een in ghetal. Wordt nochtans ghescheyden in een rechter en lincker deel : Die elck een hollicheyt hebben met een kleyne lijn of streep af-ghepaelt : Het sijn nochtans geen kamerkens of sellekens , als veel gewaent hebben. Haer wercking en gebruyck is het saet van elcken aert te ontfangen , vermeerderen, en te stoven tot den tijdt van 't baren. Sy ontfanght oock de maent-stonden , en loost de selve tot een al-ghemeyne suyvering van 't gantsche Lichaem.

Haer leger-stede is tusschen de blaes en eyndel-darm.

d' Klooten der Vrouwen sijn ghelegen op de lenden-spieren bekleet maer met een vlies , sijn kleyn en lang-werpich.

Hun bereydende en uyt-schietende saedt-vaten hebben een oorsprong als inde Mannen : Maer een andere in-plantingh. Want een deel vande berey-vaten komt inde kloot , het ander deel gaet nae den bodem des Lijf-moeders. De schiet-vaten klimmmen eensdeels nae de hoornen ; ander-deels nae den hals des Lijf-moeders : En derhalven de swanghere Vrouwen oock saet uyt-schieten.

By-voeghsel.

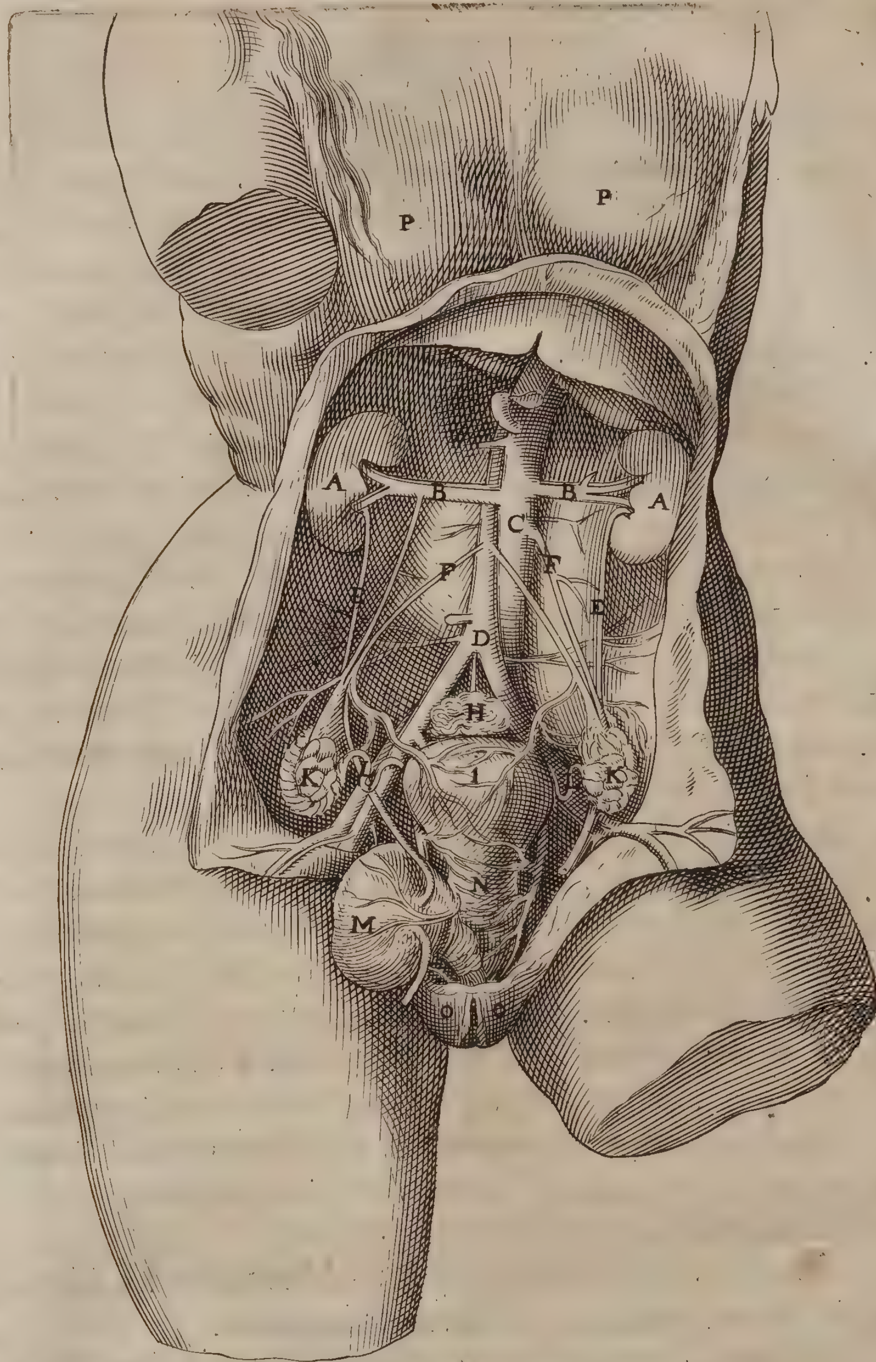
DE Lijf-moeder inde Dochters of Maechden is soo kleyn, datmen haer met de palm van een handt bevanghen kan. Waerom te verwonderen is over de macht Godts die sulcken kleyne vat soo groot'lijcks uyt-reckt, dat het niet alleen een volmaeckt kindt, maer oock ettelijcke in ghetal besluyten kan. Daer zijn loof-waerdighe gheschiedenissen van vier, of vijf, jae twintich kinderen ghelijck'lijck ghebooren. Dat van drie-hondert en vier-ent-sestich wordt gheschreven, al hoe wel het aen veelen een verziersel schijnt te wesen, heeft nochtans gheloof ghevonden by de vermaerde Erasmus, Guiccardinus, Hadrianus Iunius en anderen. De plaets wordt in Hollandt noch ghetoont.

Het Lichaem des Lijf-moeders inde onbevruchte is een herdt, dick, en ghedronghen vleysch, soo dat het te verwonderen is, hoe dat dit herde Lichaem soo verbreydt kan worden. Doch het is alsoo: de wonderlijcke Godts wercken kan men sien en verwonderen, maer niet begrijpen, noch door-gronden.

De banden des Lijf-moeders, als die in-ghetrocken worden of verkrompen, oorsaecken, dat de Lijf-moeder nae de eene zyde toewijcket. Wanneer de selve verslapt worden, of ghebroocken, veroorsaecken den uyt-val des Lijf-moeders, die somtijdts in groote van een hooft uyt-hanght. En daer nae door versuymingh, en quade sorghe rottende al-te-met moet van een Heel-meester af-ghesneden worden, het welck vryelyck ghedaen mach worden. Want een Vrouw sonder Lijf-moeder wel leven kan. Overmidts die niet tot des ondeelichs, maer tot des gheslachts onderhoudingh ghe schickt sy.

De hollicheydt des Lijf-moeders is inde Maechden soo kleyn, datse nauw'lijckx een oocker-noot bevanghen soude.

Het is oock seer te verwonderen, dat inde bevruchte Vrouwen het Lichaem des Lijf-moeders veel dicker is, als inde onbevruchte: jae hoe datse nae de ontfanckenis meer swelt en reckt hoe sy dicker wordt. Het welck voorwaer is teghen de reden, en onse daghelijckse waer-neminghe: want hoe een dingh meer ghereckt en ghespannen wort, hoe het dunner wort.

a a De nieren.
b b De melck-aderen.
c De holle ader.
d d' Groote hert-ader.
e e d' Water-peesen.
ff d' Saet-aderen.
gg d' Saet hert-aderen.
h Een stuck des eyndel-darms.
i d' Bodem des Lijf-moeders.

kk De klooten.
ll De uyt-schietende saet-vaten.
m De bodem vande blaes.
n De hals des Lijf-moeders.
o o De Vrouwlijckheyt.
p p De Borsten.

XXXV Cap.

Vande hals des Lijf-moeders.

INde hals des Lijf-moeders zijn te mercken de t'same-setting, wesen, ghematicheydt, ghebruyck, grootheydt, ghedaente, en getal.

Heeft de selve t'same-setting als de Lijf-moeder, ten sy datse anders gheen aderen noch hert-aderen ontfanghet, dan van de onder-buyck.

Het wesen is spierich, en vleysigh in voeghen vande ringh-spier: want moet uyt-ghereckt worden, om den vrucht, en maen-telijcke onnutticheden uyt te loosen.

De gematicheyt is kout en drooch.

Haer ghebruyck is het saedt nae de Lijf-moeder toe te brengen, en uyt-gang te verleenen aen de maent-stonden.

Haer grootheyt is nae verscheydenheyt der Lichamen.

De ghedaente is ront, langh-werpt, en hol. Haer langhte streckt van de innerlijcke tot de uytterlijcke mont. De binnenste hol-licheydt is heel vol rimpelen, ghelijck het verhemelt van een kal-ven-mont.

Is een in ghetal, gheleghen tusschen de hals vande blaes en de eyndel-darm: aen den welcken sy vast verknocht wordt door haer eyghen mont: ghelijck oock aen de Vroulijckheydt en aen het geheele lichaem door de algemeyne vaten.

Aenmercking. Merckt, dat in dese hals geen schot-vliesken en is: want waer het daer, soude inde onderlinge vermengingh niet ghebroken kunnen worden: want het Manlijck lidt soo verre niet en reyckt. Maer soo der een schot-vliesken is, wort bevonden onder de mondt vande blaes als een kleyn vliesken, uyt-beeldende een nieuwe maen inde jonghe Dochterkens: want daer nae verdwijnt het. Heymen.

By-voechsel.

HEt is een oudt ghemeyn gevoelen , dat gheen ontfanckenis gheschien en kan, ten sy het Mannelyck zaedt recht in des Lijf-moeders Lichaem gheschoten werdt. De nauwte nochtans van dese hals gheeft ons eer te kennen, dat het saedt door de kracht des Lijf-moeders in-ghetrocken en op-ghesogen wordt, als dat het werdt door de schacht ingheschoten. Het welck bevestigen de gebeuricheden , van Riolanus en Aquapendeus verhaelt, te weten dat sommighe ontfanghen hebben , sonder dat sy het Mannelyck lidt in sich in-ghelaten hadden. Maer even elck anderen raeckende wiert het saet voor inde Vroulijckheydt ghestort, het welck de graghe Lijf-moeder als haer aes heeft op-gheslorpt: en tot ontfanghenis verweckt. Waer uyt blijckt watte onwisse teyckenen datmen vande Maechdom heeft : want , ghelyck die ghe schiedenissen tuygen, yemandt kan bevrucht wesen hebbende nochtans al de ghemeyne merck-teeckenen des Maechdoms. Wederom oock kan een Maecht in haer Vroulyckheydt ghesteldt wesen even als een Vrouw die beslapen is: te weten wanneer sy met een scherpe vloet langh ghequelt is gheweest; het welck niet selden beurdt. Want door die scherpe vochticheden worden de vliesk ens en vleyskens , de welcken het slot des Maech-doms maecken, wech ghegeten: dies zyn sy soo open, of sy een Man bekendt hadden.

De verbeeldingh vande hals des Lijf-moeders hebt ghy inde boven-staende Figuer.

XXXVI Cap.

Vande Vroulijckheyt.

INde Vroulyckheydt , welck is een aen-hanghsel vande hals des Lijf-moeders, sietmen de t' same-settingh, wesen, ghematicheyt, gebruyck, Figuer, en grootheydt.

De t' same-settingh is uyt aderen , hert-aderen , senuwen , en vliesen, die by nae spierich zyn, om het overvloedich vleysch , dat sy hebben.

Het wesen is middel-baer tusschen vleysch en senuw : vliesich , op dat het inde arbeydt uyt-ghereckt soude worden. Heeft het selve ghebruyck als de voor-huydt inde Mannen: te weten de kouden locht uyt te sluyten , op dat die de inner-

lycke

lijcke gedeelte niet en beschadige.

d' Figuer is hol, rondt, en langh, inde welcke merckt drie soorte van deelen, uyterlijcke, middelste, en innerlijcke. d'Vyterlijcke sijn 't Haer, Venus-bergh, ende lippen of kanten. De middelste sijn de vleugelen, en het geen de Ontleeders *Nympha*, *tentigo* en *clytoris* noemen, met een paer holle senuwen, de water-gang, vier spieren, twee om op te rechen, twee om het water te lossen. De innerlijcke sijn de vliesige vleyschkens voor de gate gestelt, en de ronde rimpelen, op datse hun inde onderlinge versamelingh uyt-recken en in-trecken souden: Niet on-gelijck sijnde aen de pijpkens, daer men Quartelen mede vangt. De grootheyt is wijt en breet. By 't poort-ael is een sale, door de welcke men gaet in opender weyden.

By-voechsel.

DIt beschreven Vrouws gedeelte siet ghy inde voor-gaende Figuer.

XXXVII Cap.

Vande borsten.

NA de beschrijvingh des nederighen buycks gaetmen tot de middel-buyck, die de borst geheeten wordt: Inde welcke, de bevangende en bevangene gedeelten gade te slaen sijn, na de ordre, diemen inde ontleeding ghewoon is te onder-houden.

Sullen dan vande borsten begin nemen, inde welcke merckwaerdigh sijn de t'same-setting, wesen, grootheyt, Figuer, getal, en plaets.

De t'same-settingh bestaet uyt de op-huyt, rechte huyt, vet, klierkens, aderen, hert-aderen, senuwen, met een groot bandich gedeelte, dat by de tepel eyndight.

't Wesen is klier-achtich, weeck, voos en heel spongiachtich. De grootheyt is verscheyden na de Ieught: Inde maechden kleyn en hert: Inde vol-wossenen en voesters weeck en hoogh.

De Figuer in ront en op-gespitst, in 't midden staet de tepel of speene, die de kinderen suygen.

Sijn gemeenlijck twee in getal: Ick hebber nochtans gesien, die der vier hadde: Gelijck in onse waer-neminge geseyt wordt. Hun plaets is boven op de arm-spieren, diese de borst-spieren

of

of vijfhoeckighe heeten, en op de uyterlijcke innerlijcke ſpieren den aeſeming dienende; en boven op de derde, vierde, en vijfde rib.

By-voechſel.

INde mannen ſijn mede borſten, doch ſijn ſoo verheven niet als inde Vrouwen, om datſe ſoo veel klieren niet en hebben: daer-en-boven brenghen geen ſock voort. Daer ſijn nochtans ſommighe vleyſige en vierkante mannen geſien geweeſt, die in hun borſten eenige vochticheydt hadden, ghelijck als ſock, doch onvoetdſaem. Niet te min de verſochte *Cardanus* tuycht ſich ondervonden te hebben een man van vier-en-dertich jaren, uyt wiens borſten ſoo veel ſock vloeyde, dat hy een kint by nae ſouden ghevoedt hebben. En die de nieuwen werelt doorwandelt hebben, vertellen dat daer veel mannen in hun borſten overvloedt van ſock draghen.

XXXVIII Cap.

Vande ſchouwer-bladt-ſpieren.

DE ſchouwer-bladt-ſpieren ſijn ſeſthien, aen elcke ſijd' acht.

1. Is *Trapeſius* geheeten, als ofmen ſeyde, tafel-ſpier: begint uyt de dwarſche afwaſſen vande acht rugghe-wervelen, en uyt de wervelen des necks, dies oock des achter hoofts: eyndight inde heele graet vant ſchouwer-blat tot het ſchouder-top toe. *Acromion.* Deſe ſpier heeft drievoudige veſelen en oorſprongen: Weshalven hy drievoudige beweeginge oeffent, opwaert, neerwaerts, en achterwaerts. Sijn gedaente verbeelt een monicks kap.

2. De tandige ſpier, vande achtſte, ſevenſte, en ſeſte rib ontſpringende: Wordt ghevoecht innerlijck aen de raven-beck-ſcheute. Verplaetſt het ſchouwer-bladt voorwaerts.

De derde, vierde, vijfde en ſeſte naevolgende ſpieren ſyn al te gader op-heffers: vande welcke de

3. Ghewort uyt het dwarſche uytſteck van de eerſte necke-wervel: eyndicht inde opper-rib des ſchouder-blats by de graet.

4. Spruyt uyt het dwarſche uytſteck vande tweede wervel, en wordt ghehecht aen de opper-rib, dieper als de voorgaende

5. Oock een op-heffer, als de twee voorbeſchrevene, begint van 't dwarſche uyt-ſteck des derden wervels, en wordt gevoeght

gevoeght aen de opper-rib, noch verder als de voorige.

6 Komt uyt de dwarsche scheute vande vierde wervel, en wordt op de selve plaets in-gheplant een weynich boven de anderen. Dese vier spieren, om datse het schouder-bladt op-waerts trecken, worden op-heffers ghenaemt. De Ontleeders smelten hun in een, maer sy duncken my door hun vlies, oorsprong en in-planting heel verscheyden te sijn.

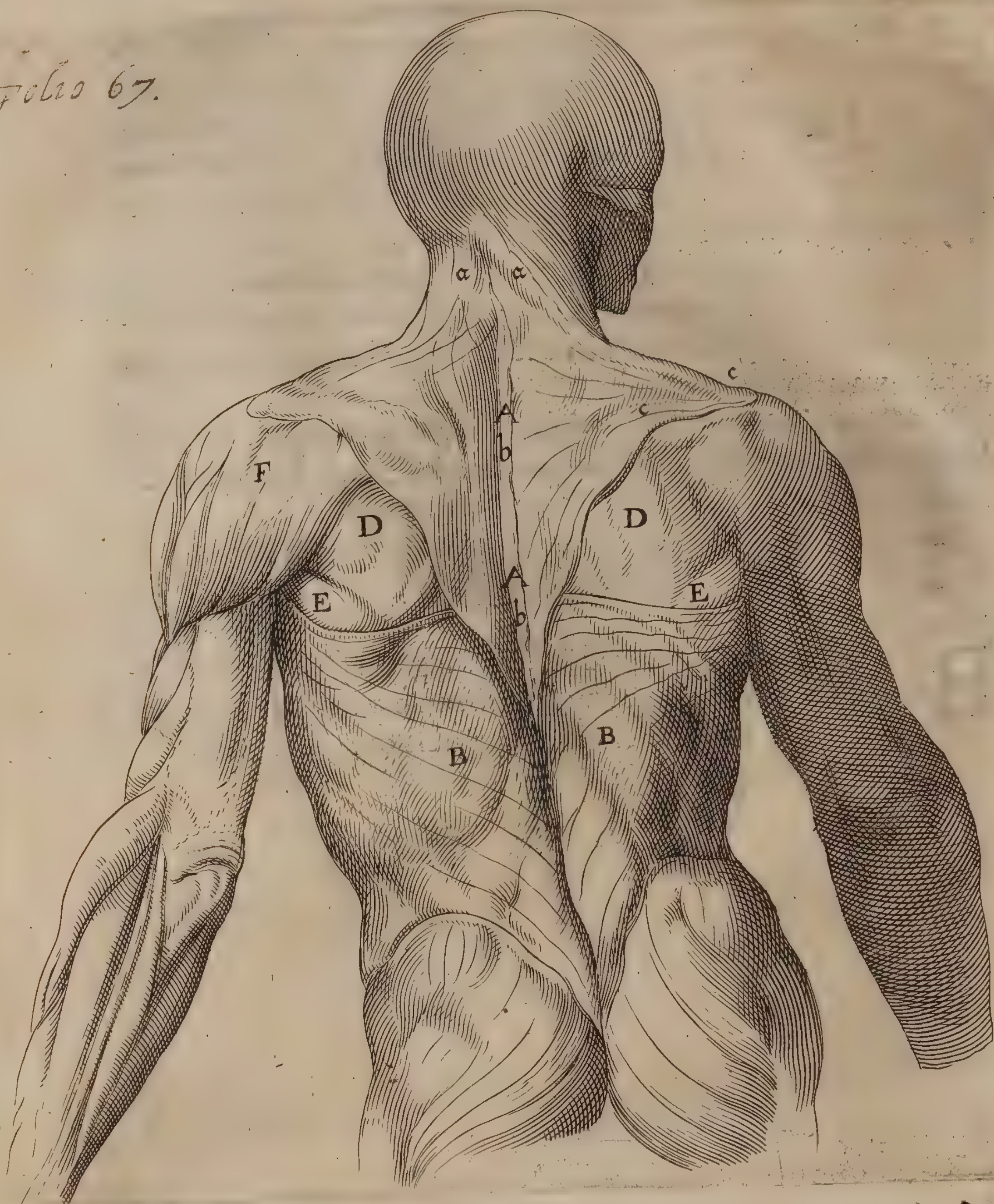
7 Is de Tarbot-achtighe spier, spruyt uyt de doornen vande drie bovenste borst-wervelen, en uyt de twee onderste necke-wervelen, eyndight onder aen 't schouwer-bladt: het welck hy achter-waerts verroert. *Rhomboi-des.*

8 Wast uyt het vierde en vijfde doornich uytsteck der necke-wervelen. Eyndight in 't opper-ghedeelte van des schouder-bladt gront.

By-voeghsel.

BReeder verklaring en reden-kaveling van dese en al de navolgende spieren kunt ghy lesen in onse verhandelingh der spieren, dies wil die hier niet te vergeefs over-schrijven.

Folio 67.

AA De eerste schouder-bladt spier, gelijckende, als ghy siet een Monicks kap: en dies oock de kap-spier genoemt.

aa Sijn begin van 't achter-hooft.

bb Vande acht rugge-wervelen.

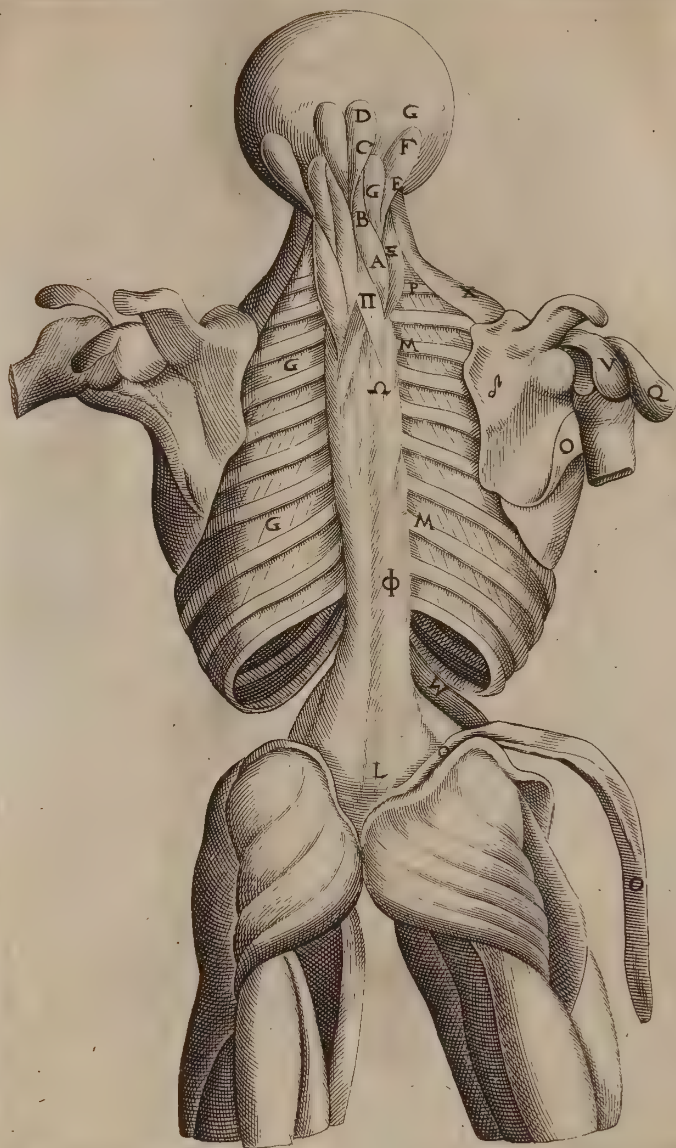
cc Sijn in-planting in 't schouwer-bladt.

d' Tweede spier hebt ghy in dese nae-volghende Figuer gheteyckent S.

Is hier vande ribben , uyt de welcken hy begint , af-ghescheyden. Is gheleghen onder de borst-spier. Heeft tanden , in voegen van een saech, waer van hy zijn toe-naem ghekreghen heeft.

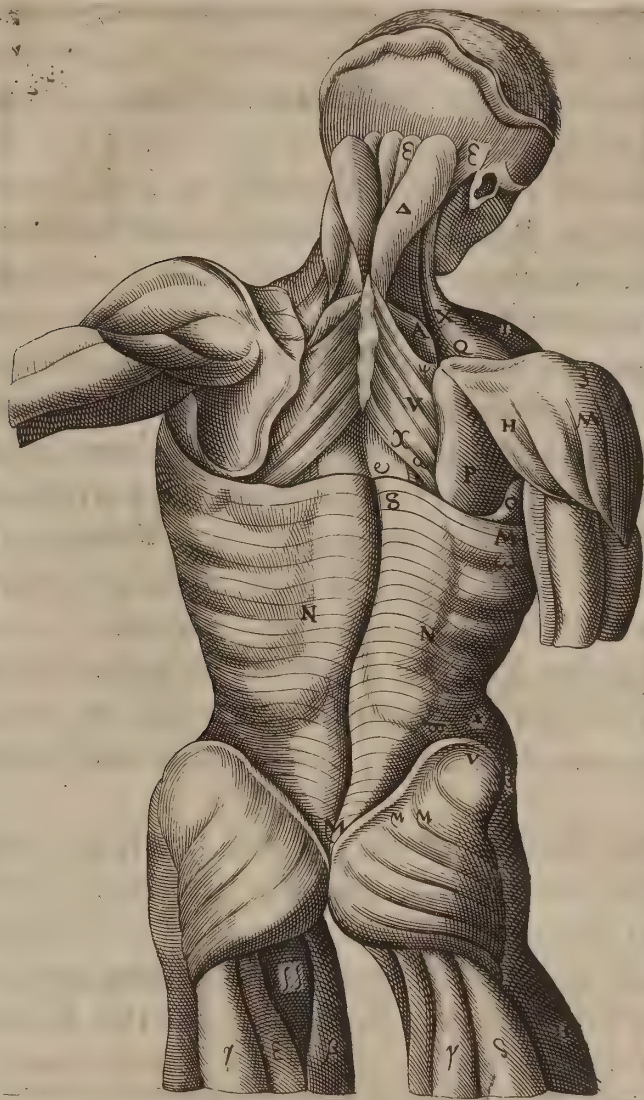
Schouwer-bladts op-heffer siet ghy inde nae-volghende Figuer gheteyckent x.

Desen spier verdeelt onse Autheur in vieren : andere treffelijcke Ontleeders nochtans houden hem maer voor een. Het welck my best ghevalt : want de dinghen soo nauw te siften, maeckt verbysteringh : korte toe-paden moetmen soecken tot de langhe konsten.

d' Tarbotachtighe spier hebt ghy inde nae-volghende Figuer.

V De

ν De Tarbotachtige ſpier.
χ Sijn begin vande wervelen.
ψ * Sijn verknochtingh aen 't ſchouwer-bladt.

Deſen heeft onſe Autheur oock in tween gheſcheyden : daer hem andere Ontleeders maer voor een tellen. So dat onſe Autheur eens ſoo veel ſchouder-bladt-ſpieren ſteldt , als d' andere.

XXXIX Cap.

Vande Arm-ſpieren.

DE arm wordt voor-waerts , achter-waerts, op-waerts, neerwaerts en rondtom beweeght door ſeſthien ſpieren , aen elcke ſijde acht.

1 Op-waerts door de drie-hoeckighe , ſoo gheſeydt om dat ſy een drie-hoeck verbeeldt. Spruydt van midden des krop-beens, ſchouder- *Deltois.*

Acromion. schouder-top , en de heele graet des schouwer-bladts eyndight in 't voorste deel des arms onder de neck. Sijn werckingh is verscheyden, nae verscheydenheydt der veselen , doch altijdt opwaerts treckende.

2 Neerwaerts , door een kleyne-spier , die boven begindt vande uyterlijcke Rib des schouwer-bladts: streckende sich een weynich na 't bultich gedeelte, nae-buerigh aen den voor-seyden Rib, en na den arm by de anderen. Treckt den arm neer-waerts.

3 Voor-waerts, door de borst-spier of vijf-hoeckighe ghesëyt, om dat hy vijf hoecken of kanten heeft. Ontspringht vande seste, sevenste en achtste Rib, 't heele borst-been , en halve kropbeen. Van daer gaet hy sich vervoegen in 't arm-been tusschen de twee-hoofdige en drie-hoeckighe spier. *Galenus* verdeeldt hem in vieren, om de verscheyden veeselen, daer hy uyt bestaet. In 't eyndt wordt hy verdubbelt , en maeckt de innerlijcke oxel-spier. De werckingh van dese spier is verscheyden om de verscheydenheydt der veselen : voornamentlijck treckt hy den arm voorwaerts , daer nae op-waerts , en ten lesten oock neerwaerts nae vooren.

4 Achter-waerts door die , de welcken sy de groote rugghespier, en aers-klouwer, en breedste spier heeten. Spruydt vande doornen des stuyt-beens en der lendenen , en veel-tijdts oock vande sevenste, achtste en negenste onderste rugge-wervel. In 't voorby gaen wordt hy gehecht aen de onderste kant des schouwer-bladts : inde welcke hy ghevoeght wordt door een vliesighe pees. Sijn eyndt is in het binnenste gedeelte des arms by de neck door een andere stercke en vaste pees: en maeckt den uyterlijckē oxel-spier. Door dese spier wordt de arm neer-waerts en achterwaerts verroert.

5 Vervult de heele holte van 't bovenste en voorste schouwer bladt , en leyt op des selfs graet. Wast uyt het opper-ghedeelte vande grondt des schouwer-bladts , en dringht onder het schouder-top. Eyndight ten lesten in 't voorste en opperste deel van des arms hooft by sijn hals. Is seer vleysich , en heeft een stercke pees. Treckt den arm opwaerts gelijc de driehoeckige, en wort geheeten *super spinatus*, of t men seydē, de boven-graet spier.

Infraspinatus. 6 Heet de onder-graet spier, bekleedt de heele bult des schouwer-bladts onder sijn graet. Rijst uyt de buyten-kandt vande onderste gront des schouwer-bladts, en leght op de selve. Gaet na het achter-deel van des arm-beens hals. Hy helpt den aers-klouwer om den arm achter-waerts te trecken.

7 De kleynste : komt van het onderste deel des schouwer-

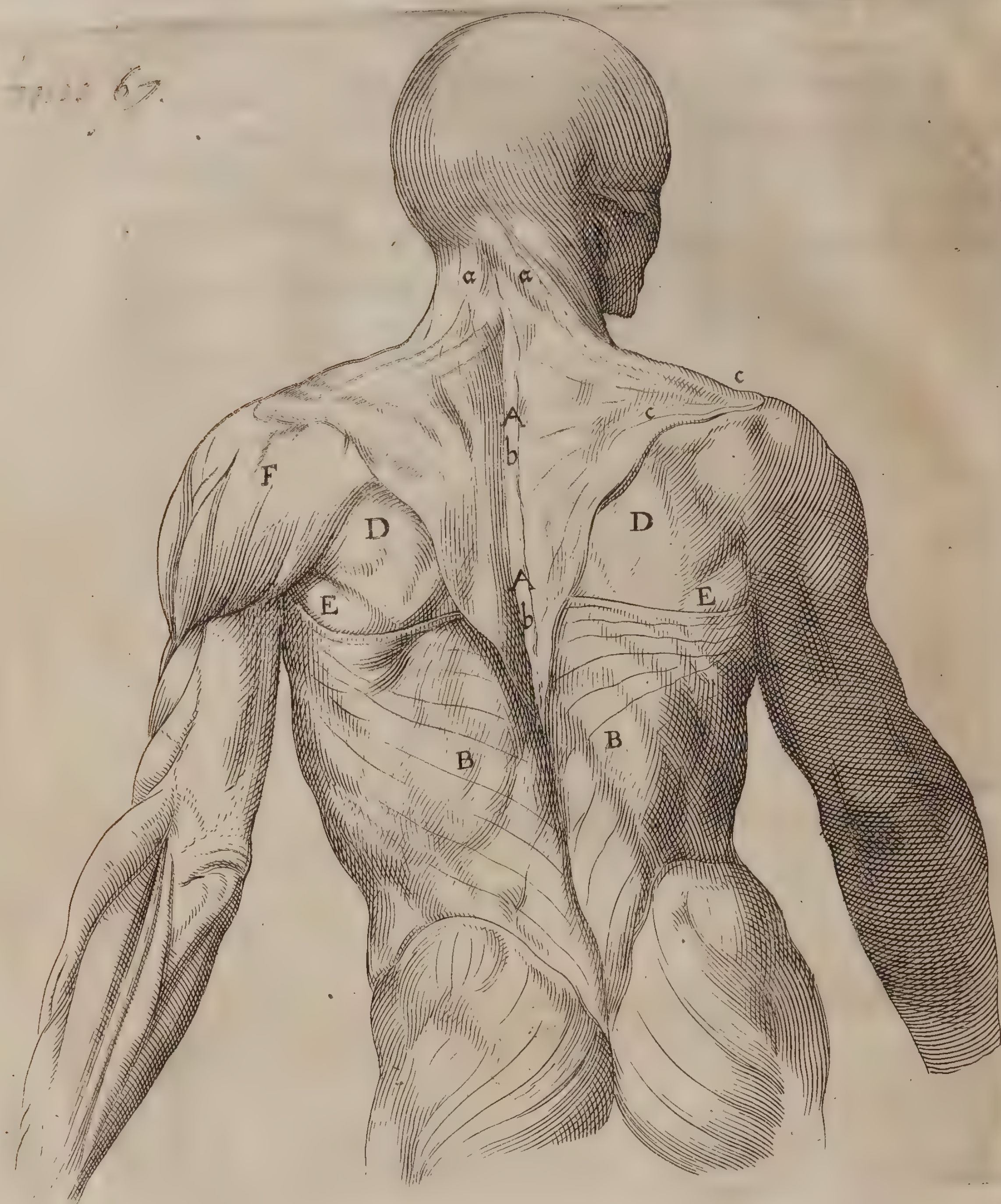
blats,

bladts , een weynich nae de bult des selfs sich streckende. Ververvoeght sich inde arm by de naebuerighen , die een met de bovenste lijckt te wesen , is vleysich tot by het hooft des arms : En eyndicht in een stercke pees. Zijn gebruyck is met de tweede den arm te trecken.

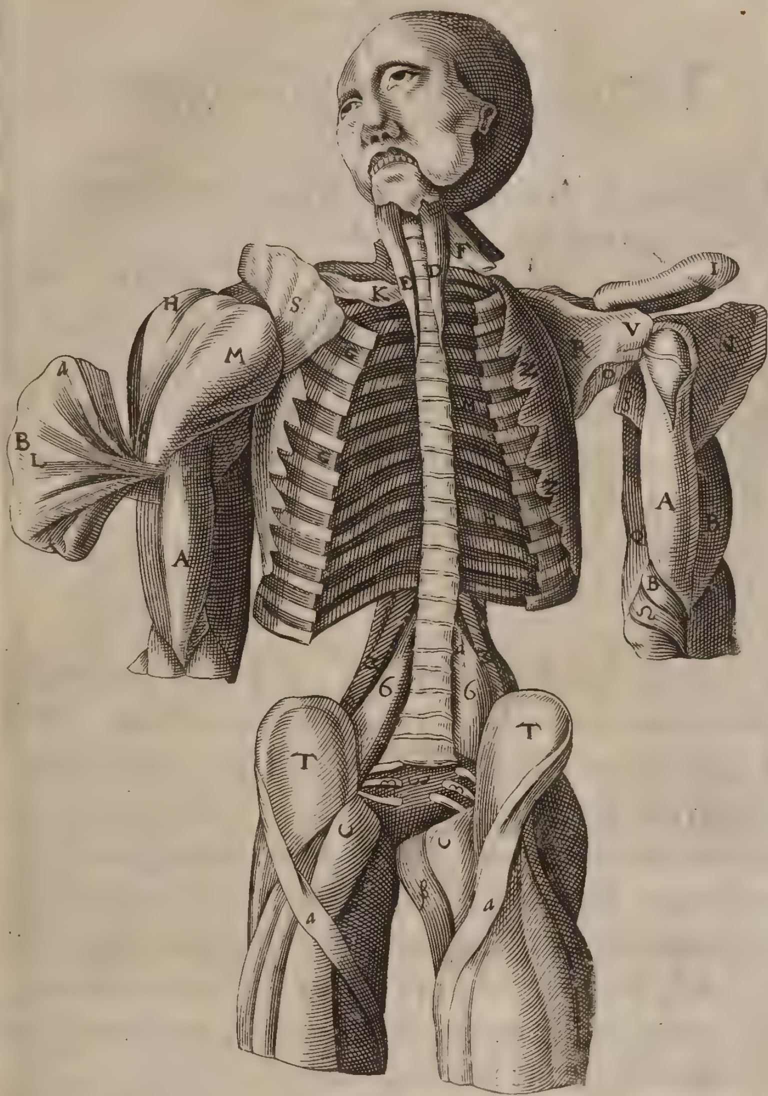
8 Vervult het heele hol van 't schouwerbladt. Begint van de gantsche grondt en binnenste syde des schouwerbladts. Is seer vleysich : Sijn pees heel vast. Wordt gheplant , in 't hooft des arms , en gaet voor-by de raven-beck. Sterckt den arm, en treckt die meer achterwaert al elders anders.

d' Beweeghingh rondtom gheschiedt door dese acht spieren nae vervolgh werckende.

By-voechsel.

F d' Drie-hoeckige spier.
B B d' Breetste rugge-spier, d' aersklouwer ghe-toe-naemt.
D D d' Onder-graet spier.
E E d' Boven-graet spier.

ā B L De borst-spier van sijn oorsprongh af-gescheyden.
A Sijn in-planting.
H M d' Drie-hoeckige spier.
N d' Selve spier van sijn oorsprong af-gescheyden.
O d' Sevenste arm-spier hier ghetelt. Desen verdeelt onse Autheur in tween met *Fallopius*, sijn onder-deel voor een andere spier tellende, ende stelt hem den tweeden arm-spier. Wy houden hem voor een.
R d' Achtste arm-spier onder 't schouwer-bladt schuylende.

XL Cap.

Vande Elleboogh-ſpieren.

De elleboogh wordt geboogen , uyt-geſteecken , voor-over en achter over gheleydt.

Hem buyghen twee ſpieren. d'Eerſte de twee hooftdighe , ſoo ghenoemt , om dat hy twee hoofden heeft ; vande welcken het eene begint vande raven-beck-ſcheute : Het ander vande vloocke holte des ſchouwerbladts , en dit heeft een vleyſich aenhangſel aen 't midden des arms. Wordt gehecht aen 't voorſte deel vande minder elle-pijp. De tweede heet de arm-ſpier : Ontſpringht van 't voorſte gedeelte des ſchouwers by de neck : Eyndight inde meerder ellepijp , en van binnen aen de minder elle-pijp. *Radius.*

Twee ſpieren ſteecken hem uyt. d'Eerſte neemt ſijn begin vande hals des ſchouwerbladts , en ſijn onderkant , voeght ſich aen het heele buytenſte uyſteck vande meerder elle-pijp. De tweede ſpruyt achter de eerſte : Met de welcke hy ſoo geknocht is , datſe ter nauwer noodt gheſcheyden kunnen worden. *Cubitus.*

Twee ſpieren leggen of beweeghen hem voor over. De eerſte van 't binnenſte arms uytſteck voort-komende , eyndight in 't midden vande minder ell-pijp. De tweede is vierkant , ſpruyt van 't onderdeel vande meerder elle-pijp , en even 't gewerf des handts raeckende hecht ſich inde arm. *Carpus.*

Twee ſpieren draeyen hem achter over. De eerſte vande buytenſte knubbel of uytſteck des armsbeens voor-komende , eyndight ſchuyns in 't eyndt vande minder elle-pijp. De tweede op de ſelve plaets beginnende , loopt ſchuyns langs de minder elle-pijp , verbindende ſich aen de binnen ſyde by 't eyndt.

By-voechſel.

Ick ſtel maer een uytſteecker des elleboogħs : Ende weet niet, waerom datſe hem allegader in tween ſmaldeelen , aenghemerct ſy den tweehoofdigen maer enckel en eenvoudig houden te weſen. Doch inde honden is hy wel drie-voudt.

De ghenoemde ſpieren ſullen hier nae ghelijcklijck met de handt en vingher-ſpieren ghethoont worden.

XLI Cap.

Vande Gewerf ſpieren.

'T Ghewerf des handts wordt verroert door vijf ſpieren. Drie uyterlijck die het op-heffen , twee innerlijcke , die het neer-drucken. *Carpus.*

De eerſte op-heffer is twee-hoornich gheheeten om ſijn twee peeſen, of beter twee ſpieren : want in hun niet ghebreeckt om een ſpier te weſen, het ſy of ghy hun oorſprongh, in-planting, of vlieſen aen-merckt. Begindt enckel boven op de arm vande uyterlijcke knubbel. Eyndight met een heele ſtercke pees in 't eerſte ghelidt vande wijſer of voorſte vinger.

d' Tweede ſpruydt by de eerſte wordt ghehecht met een vaſte pees in 't eerſte gelidt des middelſten vingers. Is ſomtijdts tweevoudich , ſoo dat hy met recht twee-hoornich geheeten mach worden.

De derde komt vande minder elle-pijp by het buytenſte uytſteck vande meerder elle-pijp. Wort gevoeght in 't eerſte gelidt vande kleynſte vinger.

De eerſte neer-drucker waſt uyt de binnenſte knubbel: wordt verbonden aen 't eerſte been van 't gewerf onder de kleynſte vinger.

De tweede ſpruyt boven vande binnenſte knubbel : eyndight inde wortel vande duym.

XLII Cap.

Vande Vingher-ſpieren.

NEgen ſpieren in elcke handt beweghen de uyterſte vingheren , vier binnenſte , alle vande binnenſte elle-booghs knubbel af-komende, en buyghen. Vijf buytenſte, die de vingeren uyt-ſteecken.

De eerſte buygher is de palm-ſpier; die dickmael niet ghevonden wordt. Begint van 't binnenſte uyt-ſteck des arms , en gaet langhs de meerder elle-pijp : eyndight in 't eerſte ghelidt vande vier vingheren, in deſe worden twee kleyne ſpierkens ghevonden in de vlackte des handts.

De tweede is doort-boort. Begint van onderen uyt het binnenſte arms uyt-ſteck gaet in 't tweede gelidt der vier vingeren.

De derde door-boort den voorigen ſpier, oorſpronghnemende binnen van meerder elle-pijp. Wordt gheplant in 't derde ghelidt de vier vingeren, om de ſelve te buyghen. Deſe twee ſpieren worden geveſtight aen de eerſte en tweede rijge der vier vingheren door een ſtercke bandt een ringh ghelijckende; onder de welck twee peeſen door-dringen.

d' Vierde komt uyt het voorſte en opperſte ghedeelte van de minder elle-pijp eyndight in 't eerſte duyms gelidt.

De eerſte uyt-ſteecker ſpruydt vande buytenſte knubbel: en met ſijn vier-voudige pees hecht ſich inde drie gheleden der vier vingeren: de ſelfde uyt-ſteeckende.

d' Tweede begindt uyt het midden van de minder elle-pijp. Eyndight in 't tweede ghelidt des wijſers.

De derde een weynich boven den voorighe uyt-waſſende: wort geplant in twee duyms gelidt.

d' Vierde wort met twee peeſen aen de wortel des duyms ghehecht.

De vijfde begindt uyt het af-was vande minder elle-pijp by de buytenſte knubbel des elle-booghs. Eyndight inde wortel des kleynſten vingers.

XLIII Cap.

Vande Handt-ſpieren.

Negenthien ſpieren bewegen den handt.

Seven duym-ſpieren. Drie inde muys: die onder: en de ſevenſte uyterlijck, beginnende vande wortel des duyms, en eyndighende in 't eerſte ghelidt des wijſers. Deſe verteert by nae ende vergaet in Melaetſcheyt.

Inde vloockte des handts even boven de vinger-gheleden ſijn twee ſpieren ſpruytende uyt het eerſte been van 't gewerf, daer 't na kleynſte vingher toe ſiet: en gaen ſich verbinden aen 't eerſte gelidt van de ſelve vingher in 't binnenſte en onderſte gedeelte. Deſe buyger den vinger, en trecken hem uyt-waerts.

Vier wurm-ſpierkens, die met vier peeſen uyt-gheſonden worden vande derde vinger-buygher. Eyndigen tuſſchen de vingeren in, met de gheene die inde bergh vande handt ſtaen. Deſer ampt is de vingheren op te heffen.

Ses die in en tuſſchen de berch des handt legghen, drie innerlijcke en drie uyterlijcke, de welcken met de wurm-ſpierkens den handt uyt-ſteecken. Want deſe als oock de wurm-ſpierkens

kens raecken elcken vingher maer met een pees. Worden huyvers ghevoeght uyterlijck aen de uyterste gheleden.

By-voechsel.

Nu sullen wy al die voor-ghenoemde en beschrevene spieren door uyt-beeldingh voor ooghen legghen.

A 1 2 3 De twee-hoofdighe elleboogh-spier.

B B 2 3 4 De tweede elleboogs buygher, d'arm-spier ghe-seydt.

C 2 3 4 d'Eerste elleboogs uyt-steecker.

D 4 De tweede elleboogs uytsteecker: welcke twee wy houden maer een te wesen.

E I 2 De eerſte buygher der vingheren , palm-ſpier ghenoemt.

F 3 d' Tweede buygher der vingheren.

G 3 De derde buygher der vingheren;

H 3 d' Vierde buygher der vingheren. Van andere voor de eerſte duyms buygher ghereeckent;

I 3 Het krop-been of ſleutel-been van zijn plaets af-gherockt en ontbloot.

K I 't Selve krop-been in zijn plaets.

L I d' Borſt-ſpier.

α γ Sijn om-ſchrijvingh en oorſprongh.

δ ι I 2 d' In-plantingh des borſt-ſpiers.

M I 2 3 De drie-hoeckighe ſchouwer-ſpier;

3 H I Sijn breet begin;

Θ 2 Sijn in-plantingh.

N 3 De drie-hoeckige ſpier af-geſcheyden : en zijn binnenſte ghedeelte;

O 4 d' Sevenſte arm-ſpier.

P 4 d' Onder-graet-ſpier;

P 4 onder. De eerſte uyt-ſteecker der vier vingheren.

Q 4 d' Vijfde uyt-ſteecker der vingheren.

S I 3 Een korte en ſtercke ſpier inde wortel des kleynſten vingers eyndende: voor de vierde uyt-ſteecker der vingheren van andere ghetelt.

V 4 d' Tweede duyms uyt-ſteecker;

Z 2 4 d' Vierde duyms uyt-ſteecker;

a b 3 d' Af-waſſen des ſchouwer-bladts.

c 3 d' Breede bandt van het ſchouwer-bladts ghelidt met de ſchouwer.

d e 3 Twee ronde banden.

f 3 Vereenigingh van deſe twee banden.

g 3 Het arm-been ontbloot.

h i I 2 Ghedeelten vande vingher-ſpieren, hun peeſen nae de handt toe-ſendende;

k 2 Peeſen inde handt nae de voorſte vingher loopende;

I 2 3 4 5 6 De ringh-bant in 't ghewerf vande handt.

n 3 Het begin vande tweede buygher der vingeren , onder de ſpier gheteyckent Ω.

o 3 d' Vleyſighe ghedeelten van deſe ſpier.

p q 3 d' Ringh-bandt door-geſneden.

r r r r 3 Vier peeſen nae de vingheren gaende.

ſ 4 Het opper-ghedeelte vande kap-ſpier.

t 4 Het onderdeel des selfs.

u 4 Verknochting en ver-eenighingh vande twee uytsteeckers des elleboooghs.

x 4 De inplantigh van des elleboooghs uyt-steecker.

Δ 1 3 4 d'Eerste neerdrucker of buygher van 't ghewerf des handts.

Φ 1 2 d'Tweede neerdrucker van 't gewerf des handts.

Λ 4 d'Derde uyt-steecker of op heffer van 't ghewerf des handts.

Σ 2 4 d'Eerste op heffer van 't gewerf des handts, die onse Autheur tweevoudigh maeckt, en twee hoornich noemt.

Π 1 2 3 4 d'Eerste achter-over legger vande minder ellepijp.

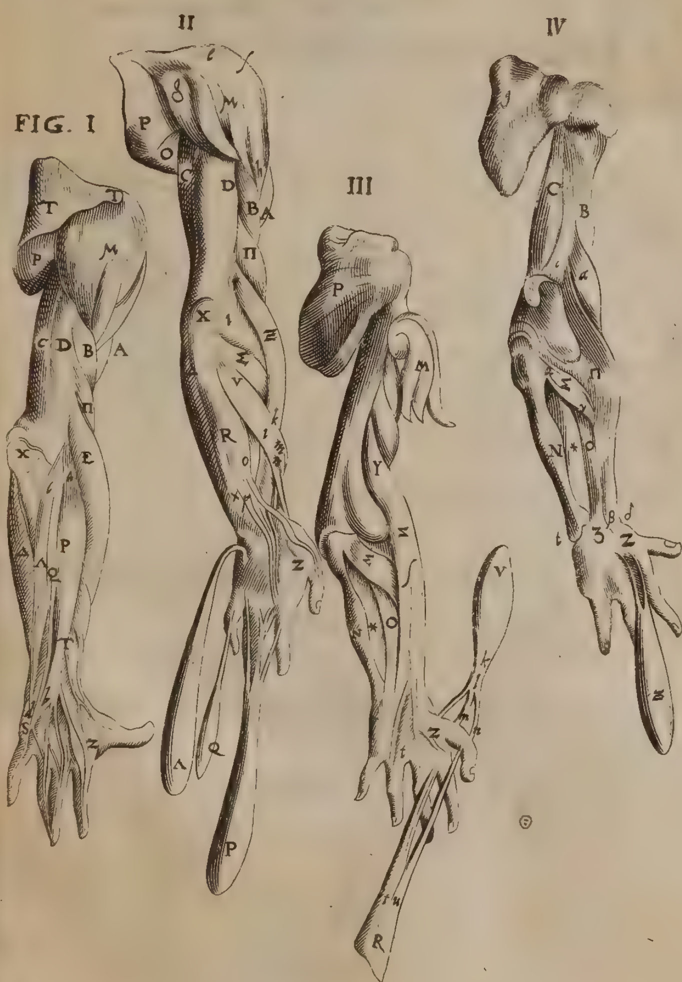
Ω 1 2 3 1 3 d'Tweede vooroverlegger vande minder elle pijp

c 4 Inplanting vande wurm-ſpierkens in't eerſte been der vingeren.
d e f Stucxkens der peeſen van de ſpieren af-geſneden.
g 2 d' Kant des ſchouwer-bladts, aen de welcke des ſchouwer-bladts op-heffer aen-gehecht wort.
i 2 't Opperſte uytſteck des ſchouwer-bladts.
k 2 d'Inplanting vande boven-graet ſpier.
l 2 Het onderſte uytſteck des ſchouwer-bladts.
n o 1 2 d' Twee hoofden vande twee-hoofdige ſpier.
p 1 2 Vereeniging van deſe twee hoofden.
q 1 2 d' Pees vande ſelve ſpier.
ſ 2 't begin vande achter over legger des minder elle pijps.
t 2 d'breede pees des ſelfs.
G 2 't begin vande derde buyger der vier vingeren.
A 1 2 d' Twee-hoofdige elleboogh-ſpier.
B 1 2 3 d' Armſpier geheeten.
C 1 2 3 d' Uytſteecker des elleboogh s.
E 1 d' Palm-ſpier.
F 1 2 d' Twee buygher der vier vingeren.
G 2 4 d' Derde buygher der vier vingeren.
H H 2 d' Wurm-ſpierkens.
I 2 4 d' Eerſte duyms buygher.
K 1 2 d' Tweede duyms buygher.
L 2 4 d' Derde duyms buygher.
N 1 d' Driehoekighe ſpier omgekeert.
N 3 d' Pees vande breedtſte arm-ſpier.
N 3 4 Onder aen. De bloote meerder elle-pijp.
O 3 Boven. De tweede arm-ſpier.
O 3 4 Onder. De bloote minder elle-pijp.
Q 3 d' Boven-graet ſpier.
R d' Spier onder aen't ſchouwer-bladt gehecht: Wiens eynt is a.
S 1 Om hoogh. De tandige of ſaech-ſpier. H θ ſijn breedte, daer hy mede aen de ribben kleeft. 1 De plaets, daer hy aen 't ſchouwer-bladt vaſt is.
S 1 2 Om laegh. Het dicker ſpierken vande kleynſte vinger. De vijfde uytſteecker der vingeren van onſe Auther ghe-ſtelt.
X 1 d' Derde duym uytſteecker.
X 2 d' Plaedts daer de ſpier G Vier vleyſighe ghedeelten voorteelt.
ß 4 d' Peeſen vande derde buyger der vingeren.

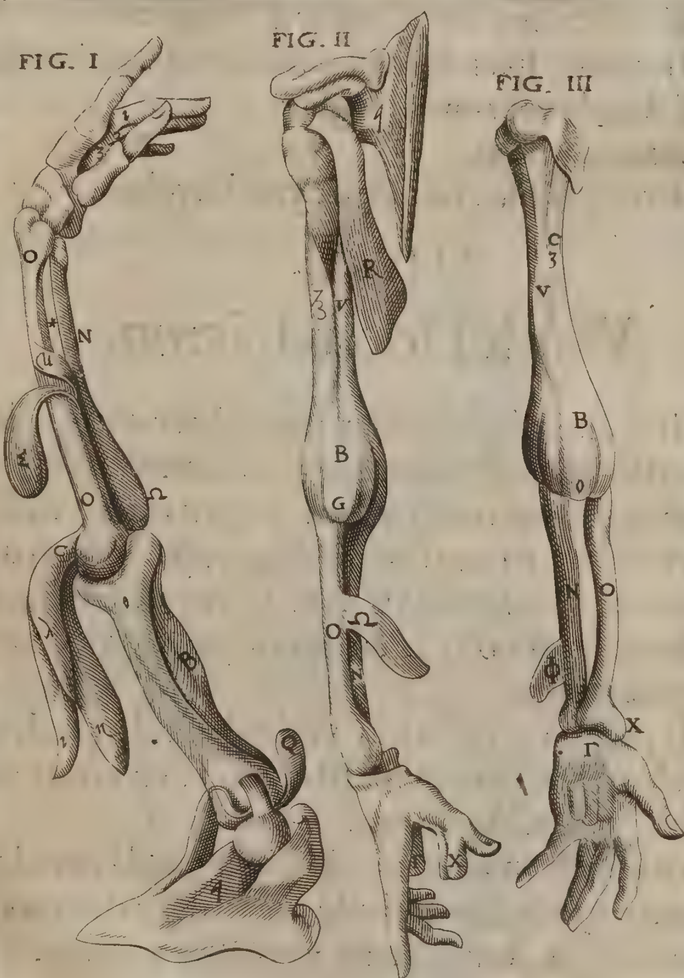
γ δ 2 De

z De pees vande eerste duyms buygher.
HH 2 d'Wurm-spierkens.
λ 1 't Begin en eynd des spiers, die het gewerf vande hant buygt.
μ 1 d'Pees vande palm-spier.
V 1 d'Ringhbandt.
Γ 1 d'Dunner-spier des kleynsten vinghers inde palm vande handt.
Δ 1 d'Eerste buygher van 't gewerf des handts.
θ 1 d'Tweede buygher, van 't gewerf des handts.
Π 1 2 3 d'Eerste achter-over legger.
φ 3 4 d'Tweede voor-over legger, vierkant.
Ω 1 2 3 4 d'Eerste voor-over legger rondt.
1 2 3 Inde vierde figuer. De vierde, vijfde, en seste duyms buygher.
* Een bant tusschẽ de meerder en minder elle pijp middelende.

A 1 2 Een deel vande tweehoofdighe elleboogh-ſpier.
B 1 2 4 't Bovenſte en buytenſte deel vande arm-ſpier.
C 1 2 4 d' Eerſte uytſteecker des elleboogs.
D 1 2 d' Tweede uytſteecker des elleboogs.
E 1 d'Tweehoornighe ſpier het ghewerf vande handt opheffende.
M 1 2 3 d' Drie-hoeckige ſchouwer-ſpier.
N 3 4 d' Meerder ellepijp van vleyſch ontbloot.
O 2 d' Tweede arm-ſpier.
O 3 4 d' Mindere elle-pijp meeren-deels ontbloot.
P 1 2 3 d'Onder-graet ſpier.
P 1 2 Om laegh. De eerſte uyt-ſteecker der vier vingheren wiens begin is a peeſen b.
Q 1 2 d' Vijfde uytſteecker der vier vingeren.
R 2 3 d' Tweede uytſteecker der vier vingeren.
S 1 Noch een uytſteecker der vier vingeren.
T 1 Boven. Een deel vande kap-ſpier.
T 1 Onder. De eerſte duyms uytſteecker.
V 2 3 d' Tweede duyms uytſteecker.
Y 3 Oorſprong vande twee-hoornige ſpier.
Z 1 2 3 4 d' Vierde duyms uytſteecker.
a b 1 2 't Begin vande eerſte uytſteecker der vier vingeren, en ſijn peeſen.
a 4 't Begin vande korte achter over legger.
c 1 Aen-vang vande twee-hoornige ſpier.
c 4 Een deel vande elleboogs uytſteecker.
d 1 Sijn in-planting.
e 2 d' Kant des ſchouwer-bladts.
f g 2 Oorſprong vande kap-ſpier.
h 2 Sijn in-planting.
i 2 Een vlieſige bant het opper-gedeelte vande minder elle-pijp met het arm-been verkoppelende.
k l m n 2 3 d' Tweede duyms uytſteecker.
o p 2 d' Tweede uytſteecker der vier vingheren in twee ſtucken geſneden.
q 4 d' Blote rugh des ſchouwer-bladts.
r 2 't Begin vande twee-hoornige ſpier.
ſ t 3 't begin en eynt vande pees des voor-ſeyden ſpiers.
X 1 2 d' Blote meerder elle-pijp.
Δ 1 2 d' Eerſte buyger van 't gewerf des handts.
Λ 1 2 d' Derde uytſteecker van 't gewerf des hants.
Π 1 2 4 d' Eerſte achter over legger.

Σ 2 3 4 De tweede achter-over leggher.
Σ 2 3 d' Tweehoornighe spier.
α 4 't Begin vande eerste achter-over legger.
β 4 d' Inplantingh des self.
γ 4 Inplantingh vande tweede en korte achter-over leggher.
δ d' Plaets, daer een voer of sleuf is voor de peesen.
ζ 4 Banden verknochtende de beenderen van 't ghewerf des handts.
* 3 4 Bandt tusschen de meerder en minder ellepijp middelende.

q 1 2 Het bloote schouwerbladt.

B 1 2 3 d' Arm-spier.

C d' Uytsteecker des elleboogs: die van sommighe in drien verdeelt wordt. 1. De eene n de tweede. λ De derde.

G 2 Inplantingh vande armspier.

N 1 2 3 d' Bloote meerder elle-pijp.

O 1 2 3 De bloote minder elle-pijp.

Q 1 De boven-graet spier om-gekeert.

R 2 d' Selve spier af hanghende.

X 2 Twee spierkens het tweede gelidt des duyms buyghende.

Γ 3 d' Spieren vande vloocke handt.

Σ 1 d' Korte achter-over legger af hanghende.

Φ 3 d' Vierkante spier des minder elle-pijps neerhanghende.

Ω 1 2 d' Ronde voor-over legghher.

θ Het bloote arm-been.

ɪ 2 3 d' Vierde, vijfde, en seste duyms buygher.

XLIV Cap.

Vande Hooft-spieren.

DE hooft-spieren sijn achthien in getal, aen elcke syde negen. d' Eerste, dien ghy om zijn gheschapenheydt drie-hoeckigh te recht noemen mocht: begint vande vijfde doorn der rugge-wervelen, en van de derde des necks. Van daer wort ghevoeght aen de winckel-naedt, of boven de selve aen de oneffenheydt des achterhoofts, en dwersche af-wassen vande drie eerste necke-wervelen.

d' Tweede peesich, en kan in veele ghedeelt worden, ontspringht vande vierde en vijfde borst-wervel: en wordt ghehecht aen 't midden van 't achter-hooft.

De derde is breedt en schuyn. Begindt vande tweede wervel des ruggegraets: wordt ghe-ent inde wortel des achterhoofts.

d' Vierde is kleyn, vande eerste wervel uytgaende: eyndight met de voorighe.

d' Vijfde spruyt vande tweede wervel des rugghegraets: werdt gheplant in 't dwersche uytsteck vande eerste wervel, dien sy eyghent den hals most toeschicken.

d' Seste uyt het dwersche uytsteck vande eerste wervel voortkomende, eyndight in 't achterhooft, en maeckt een driehoeck met de derde en vijfde.

d' Sevenste de buygher, uyt het opperghedeelte van 't borstbeen wassende loopt nae het tepelachtich uytsteck.

De

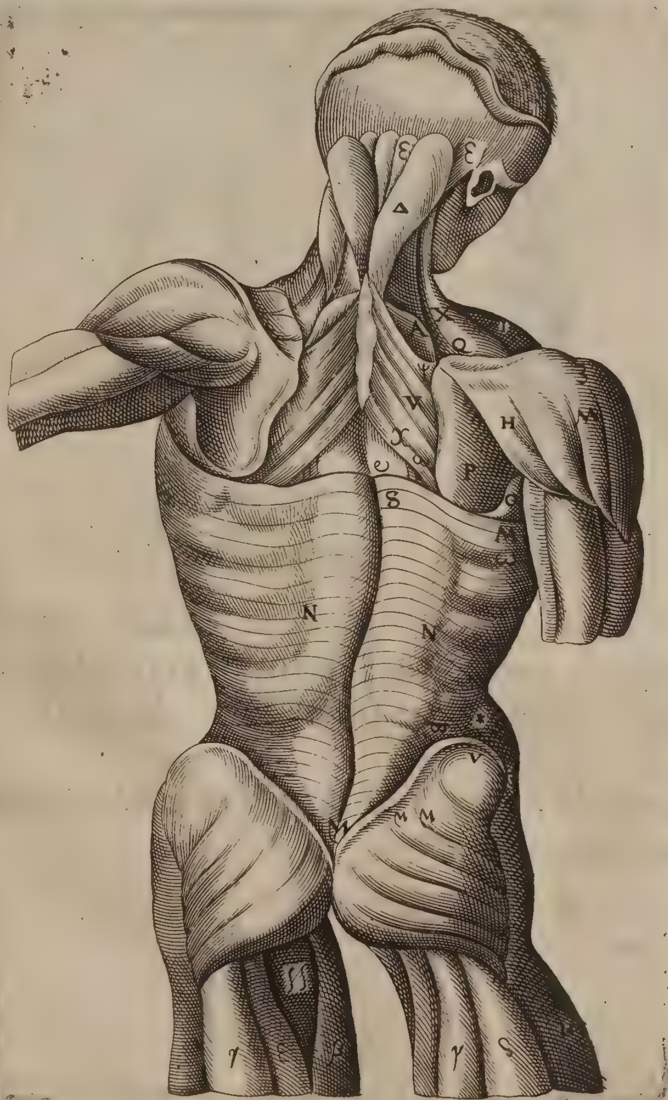
De achtſte oock een buyger van 't krop-been komende : eyndight onder de voorighe, by 't begin van 't tepelachtigh uytſteck.

De neghenſte mede een buygher vande eerſte rugghe-wervel ſpruytende, kan niet gheſcheyden worden. Ten ſy eerſt ghetoont werden de ſpieren des tonghebeens en des ſtrotten-hooft: want hy onder deſe ganſch duyckt , en is vaſt verknocht aen al de neckewervelen. Wordt gheplant in 't wigghe-been by de vleughel-ſcheute.

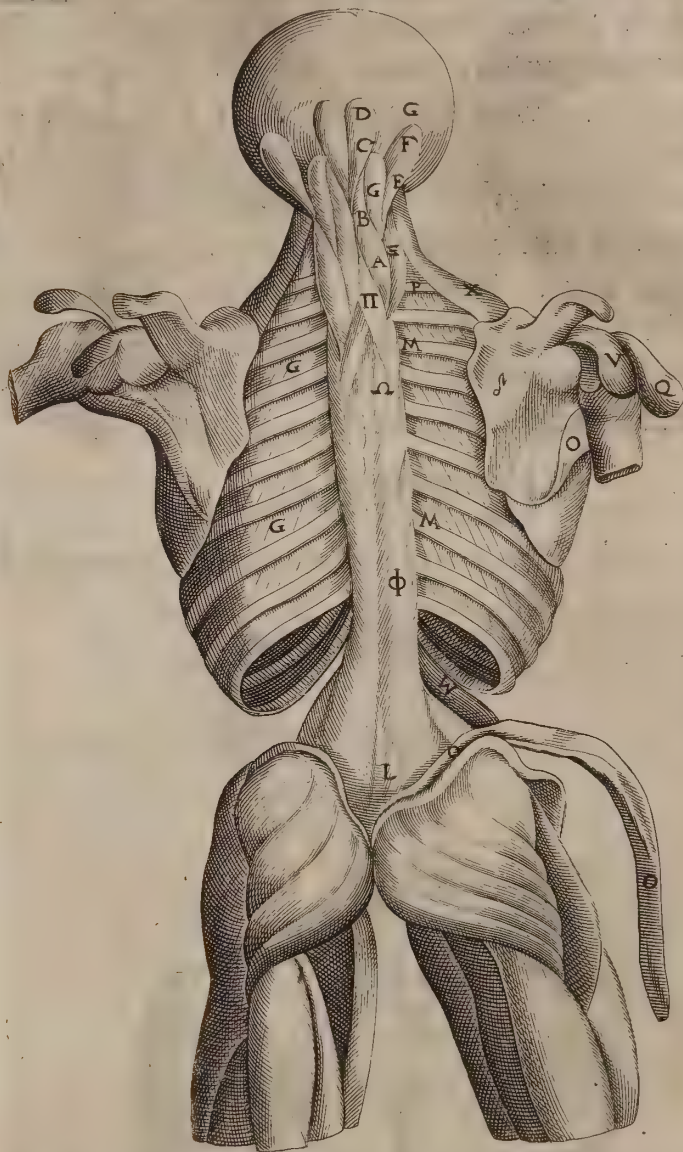
De ooren hebben vier ſpieren : aen elcke ſyde twee, ſy beginnen uyt het midden van 't ſteen-been , eyndighen in 't achterſte kraeck-been des oors. Deſer werckingh is, de ooren te haelen achterwaerts in teyghendeel van 't vleyſich vlies, dat hun voorwaerts treckt. Deſe werckingh is ſichtbaer voornamentliick inde Ezelen, of die nae de aerdt der ſelfder neyghen.

By-voechſel.

De eerſte hooft-ſpier ſiet gy inde volgende figuer getekent. Δ.

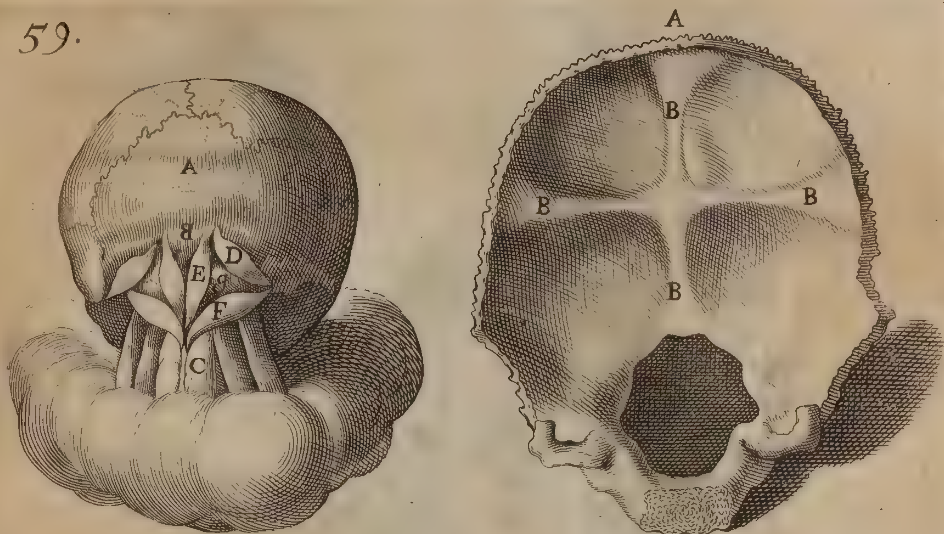
·, De inplantingh vande tweede hooft-ſpier. Welcke tweede ſpier ghy ganſchelijck beooght in deſe Figuer naevolghende.

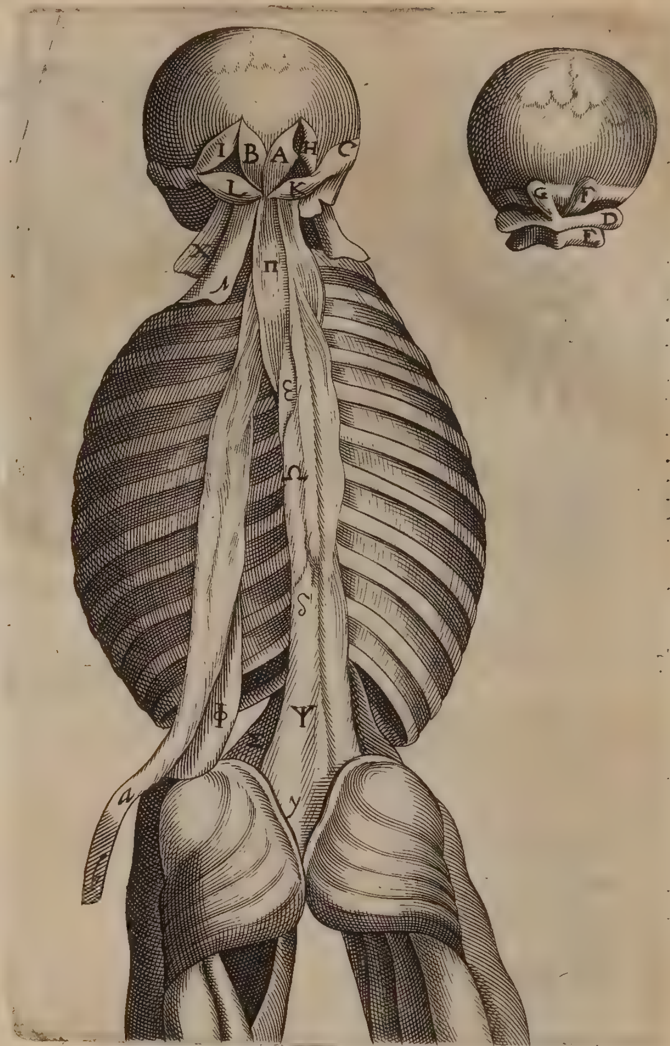
A D Zijn eerſte deel. B C Zijn tweede deel. E F Zijn derde deel, onder G uytkomende, en by F ingheplant. G Het vierde deel deſes ſpiers, dat *Fallopius* ſteldt de achtſte hooft-ſpier.

. De derde, vierde, vijfde, en ſeſte ſpier worden inde onderſtaende Figuer vertoont.

A Het

A Het achter-hooft been.
BBBB d' Boorden van binnen in 't achter-hooft been, het ſelve ſeer beſterckende.
C Een ghedeelte vande hals-ſpier.
D d' Vijfde hooft-ſpier.
E d' Derde hooft-ſpier.
F d' ſeſte hooft-ſpier.
g d' Vierde hooft-ſpier.
Duyd'lijcker noch in deſe Figuer.

A B Het derde paer hooft-ſpieren.
C 't Tepelachtich uytſteck.
D 't Dwerſche uyt-ſteck van d' Eerſte necke-wervel.
E 't Vyt-ſteck vande tweede necke-wervel.
F G 't Vierde paer hooft-ſpieren.
H I 't Vijfde paer.
K L 't Seſte paer.

Inde Menſch en vindtmen niet dan eenich flauw en ſchrael bewurp van oor ſpieren. Doch daer ſijnder waer-genomen, die hun ooren bewegen koſten : De welcke waerachtige ſpieren gehadt moeten hebben: al hier vertoont.

FIG. I.

A De eerste oor-spier, het oor opwaerts treckende: Van gedaente half ront.

BCDEFG d'Andere oor-spier, drievoudich wesende.

XLV Cap.

Vande Hals-spieren.

DE hals heeft acht spieren aen elcke sijde vier.

Twee voorste onder de slock-darm of spijs-dragher. Komen vande tweede rugge-wervel. Worden ghehecht aen't voorste deel van't eerste necke-wervels uytsteck.

Twee drie-hoeckige doch onghelijck'lijck, want boven breet onder smal. Beginnen boven vande eerste rib: En gaen nae de voorste af-wassen der necke-wervelen.

Twee dwersche, spruytende uyt de wortel van des sesten borst-wervels uytsteck: Worden ghevoeght inde af-wassen der necke-wervelen van achteren.

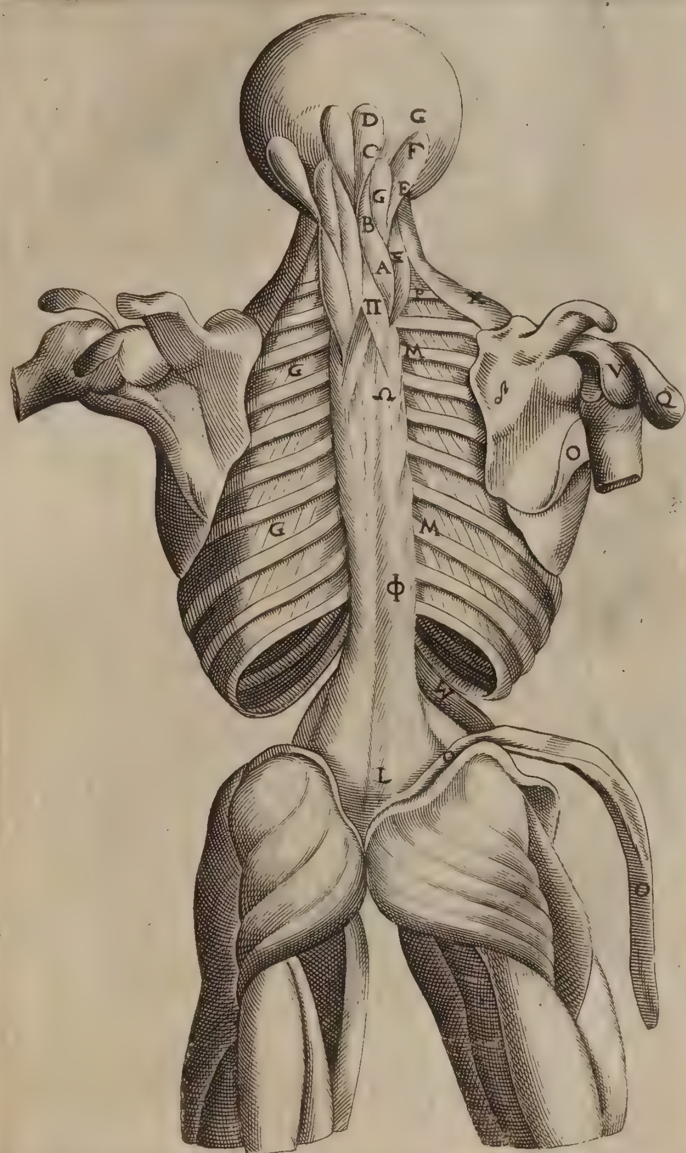
Twee vande rugghe-graet voort-komende uyt de sevenste borst-wervel, boven alle andere die inde gheheele borst of hals gelegen sijn. Worden ghe-ent inde rugge-graet aen de tweede wervel. Sy verdraeyen den hals.

By-

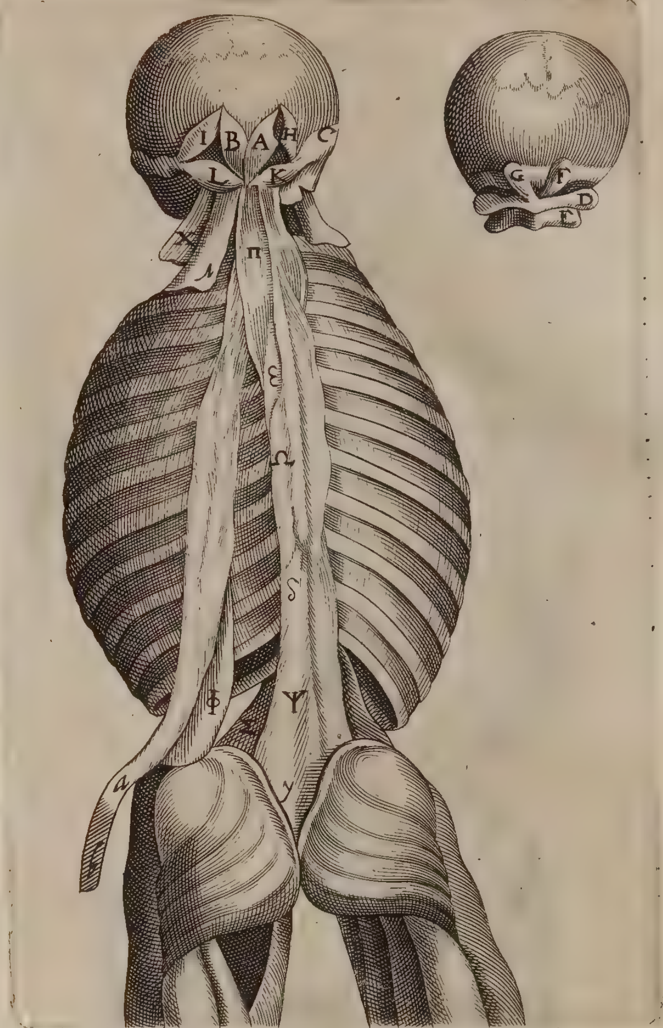
By-voechſel.

A B Het eerſte paer der hals-ſpieren.
C C 't Tweede paer.

Σ Het derde paer der hals-spieren.

π Het vierde paer.

XLVI Cap.

Vande Tonghe-been spieren.

Het tonge-been den Griecksche boeckstaef υ verbeeldende heeft tot sijn werckingh acht spieren, vier aen elcke sijde.

De eerste begint boven aen 't borst-been, en legghende op de eerste breede en langhe spier des strotten-hoofts, eyndight in 't onder-deel des tonge-beens.

De tweede begindt van uyterste des kins, van Figuere by nae drie-hoeckigh. Wordt gevoeght boven aen 't tonge-been.

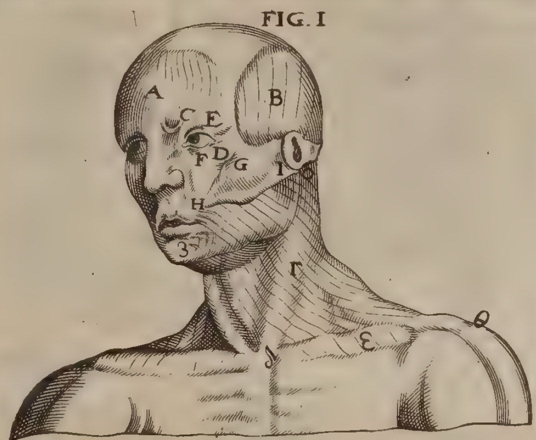
De derde wast uyt des schouwer-bladts Raven-beck-scheute, seer langh en schrael: is in 't midden peesich. *Galenus* schickt hem onder de beweeghers des schouwer-bladts. Maer voorwaer hy soude die last niet draghen kunnen. Ghevoeghlijcker ist dan, datmen sijn oorsprongh aen 't schouwer-bladt:

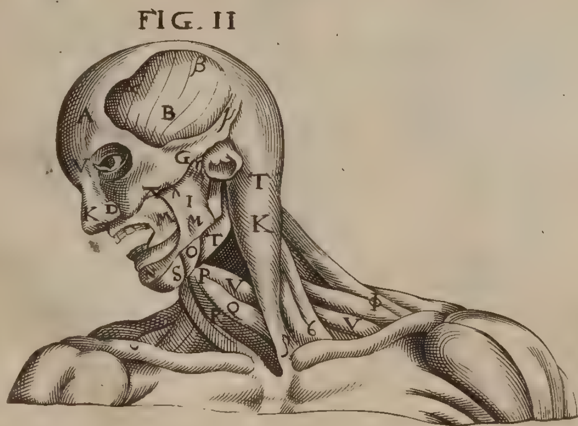
bladt: sijn inplantingh aen de syde des tonghebeens stellen.

d' Vierde is seer kleyn en schrander, begint van 't priemachtich uytsteck, eyndight inde scherpte van 't tonghe-been. In 't midden is hy doorboort om doortocht te verleenen aen de spier, die de onder-kaeck opent. Soo dat de spier ghehecht wesende aen de hoorn des tonghebeens, oorsaeckt een rechte beweeghingh des onderkaecks in voeghen van een katerol.

Ick vinde noch een vijfde spier aen 't tonghebeen heel kleyn, soo wel den ouden als den huydighen tot noch toe onbekendt. Begint van het uyterften des kins onder de tweede: wort ghehecht aen 't opperdeel van 't tonge-been onder d' ander. Hy is den tweeden bepulpich om het tonghe-been op te heffen.

By-voeghsel.

Inde tweede Figuer.

P d' Plaets van 't tonghe-been.

Q R d' Eerste tonghe-been spier.

S De tweede tonghe-been-ſpier.

T Onder. d' Vierde tonge-been-ſpier aen de onder-kaeck vaſt.

V V Twee buycken vande derde tonge-been-ſpier.

XLVII Cap.

Vande ſtrotten-hooft ſpieren.

STrotten-hooft ſpieren zijn veerthien: vijf ghemeyne, elders dan van 't ſtrotten-hooft voort-komende. Neghen eyghene die van 't ſtrotten-hooft beginnen, en in 't ſelve eyndighen.

d' Eerſte en tweede vande ghemeyne komen van 't onder-deel des borſt-beens : eyndighen in 't onderſte en uyterlijck gedeelte van 't ſwaert-achtich kraeck-been. Boven verbreyden ſy , en engen beneden.

De derde en vierde ſpruyten van 't voorſte deel des tonghe-beens. Worden ghevoeght onder aen 't ſwaert-achtigh kraeck-been. Volbrengen een werckingh den voorigen tegen-ſtrijdigh.

d' Vijfde ghelijck 't den ringh-ſpier wel : om-vanght den ſpijs-drager: en is aen den ſwellingh behulpſaem.

d' Eerſte en tweede vande eyghene komen uyterlijck en boven van het ringh-ktaecke-been, en eyndighen in 't voorſte deel van 't ſchilt-kraecke-been.

De derde en vierde beginnen uyt het achterſte en binnenſte ghedeelte van het ringh-kraecke-been, en worden gheplant in 't tuyt-achtigh kraecke-been.

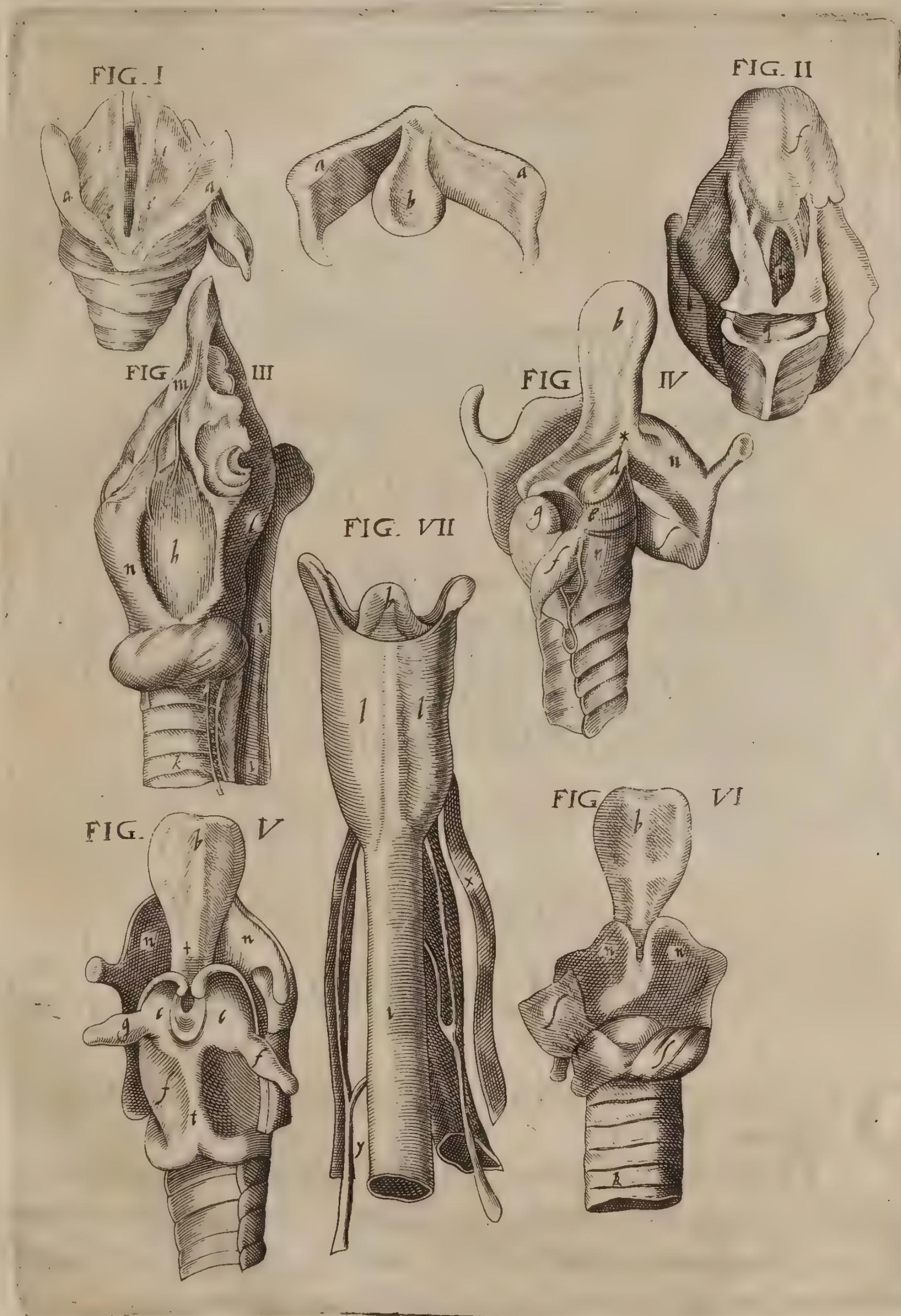
De vijfde en ſeſte binnen van 't ſchildt-kraeckebeen voort-komende, gaen uyt in 't ringh-kraecke-been.

d' Sevenſte en achtſte onder vande gront des ſchilt-kraecke-beens ontſpringhende, worden gevoeght voor aen 't ringh-kraecke-been.

d' Neghenſte heeft geen geſel: rijſt uyt de wortel van 't ringh-kraecke-been , en wort ge-ent in het tuyt-achtich. Sy noemen hem den ringh-ſpier.

By-

By-voechsel.

aa 1 Het schildt-kraeck-been door-ghesneden.
b 1 Het strotten-klapken deckende het scheurken. *Epiglottis.*
cc 1 Het tuyt-achtich kraeck-been.
dq 1 2 Het scheurken.

ee 1 Het vierde paer vande eyghene ſtrotten-hooft ſpieren gehouden.

f 2 Een van 't tweede paer eygen ſtrotten-hooft ſpieren;

q 2 Onder. De negenſte ſtrotten-hooft ſpier;

b 4 5 6 7 Het ſtrotten-klapken of deckſelken. * 4 't Begin des ſelfs. † 5 Sijn gront en wortel.

cc 5 't Tuyt-achtich kraeck-been;

d 4 't Scheurken tot des ſtems veranderingh dienſtich;

e 4 't Vierde paer vande eyghene ſtrotten-hooft ſpieren;

f 4 5 't Tweede paer;

g 4 5 De neghenſte ſtrotten-hoofts eyghen-ſpier, die onſe Autheur enckel en gadeloos maeckt: andere ſtellen hem ghepaert te weſen;

h 3 't Tweede paer vande ghemeyne ſtrotten-hooft ſpieren.

i 3 7 De ſpijs-dragher of ſlock-darm;

k 3 6 Het voorſten vande ſtrotten-pijp of locht-ader;

l 3 7 't Derde paer vande ghemeyne ſtrotten-hooft ſpieren.

m 3 Een ſtuck vande ſenuw gaende in 't tweede paer vande gemeyne ſtrotten-hooft ſpieren,

nn 3 4 5 6 't Schildt-kraecke-been;

o 4 Holte tuſſchen het tuytich en ſchildt-kraecke-been;

r 4 Het derde paer der eyghene ſtrotten hooft ſpieren;

ſſ 4 6 't Eerſte paer der ſelfder;

t 5 d' Kant van het ringh-kraecke-been;

xx 7 't Eerſte paer vande ghemeyne ſtrotten-hooft ſpieren.

z 7 d' Weder keerende ſenuwen, de gheluydt ſenuwen gheheeten.

XLVIII Cap.

Vande Tongh-ſpieren.

De tongh-roerende ſpieren zijn thien. Doch ſom ſtellen hun neghen, ſom elf;

Het eerſte paer gewordt uyt de grondt van 't tonge-been: eyndight in 't opperſte des tonghs, haer achterwaerts buyghende. Deſe twee ſijn groot en naebuerigh, met alle gheſlacht der veſelen doorbreyt, ſoo dat ſy nauwlijck onderſcheyden worden.

Het tweede begindt innerlijck vande kin, en loopt tot in de wortel des tonghs: oorſaeckende haer uytſteeckingh.

Het derde is ſchrael en ſchrander, van 't priemachtich uytſteck af-komende, wordt ghehecht aen de ſijde des tonghs by de wortel. Deſer ampt is op te heffen.

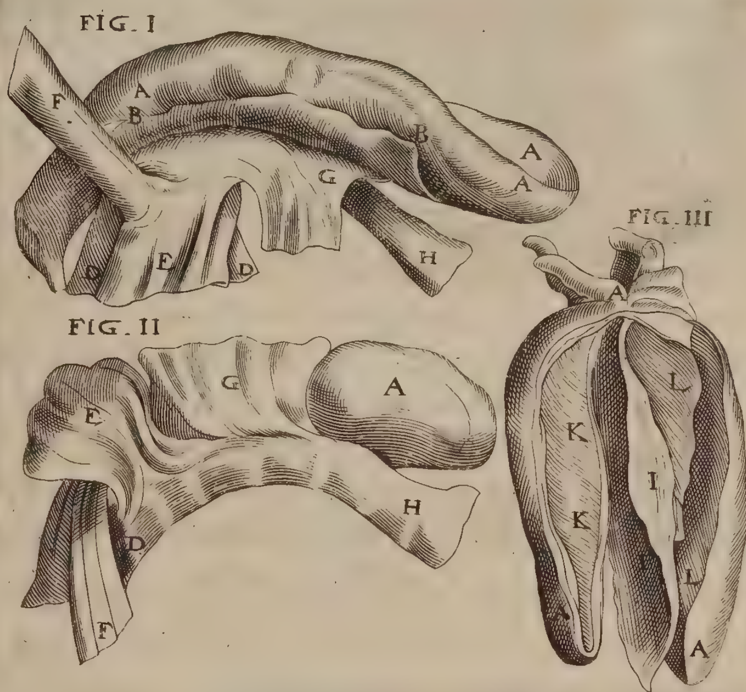
Het

Het vierde paer neemt ſijn oorſprongh vande onder-kaeck daer de kieſen ſtaen: eyndight van binnen aen de ſijde des tonghs. Deſe keeren en wenden de tongh, alſmen kauwt.

Het vijfde begint van 't tonge-been, en wordt geplant ter ſijden inde tongh.

Den elfden ſtellen ſommige inde wortel des tonghs. Ontſpringht van 't tonge-been. Buyght den tongh achter-waerts.

By-voechſel.

A A A 't Opper-vlies of rock des tonghs,
B B Een ſtuck van 't vlies binnen den mont bekleedende,
D 't Eerſte paer der tongh-ſpieren,
E 't Vijfde paer,
F 't Derde paer,
G 't Vierde paer,
H 't Tweede paer.
I I De tongh-riem,
K K L L Het ſpierachtich lichaem des tongs, en ſijn veſelen.

XLIX Cap.

Vande onder-kaeck ſpieren.

DE onder-kaeck heeft acht ſpieren, aen elcke ſijde vier.

De eerſte is de ſlaep-ſpier, begint uyt een ghedeelte van 't voor-hoofts been, ſyde been of opper-hoofts been, en ſteen-been. En vervult de heele holte der ſlapen onder 't juck-been. Wordt ghehecht aen 't voorſte uyt-ſteck of hoorn des onder-kaecks, welck corone ghenoemt wort. Sijn ampt is de onder-kaeck te ſluyten.

De tweede is de kau-ſpier. Deſe heeft twee hoofden: komt onder van 't juck-been, en gaet inde achter hoeck des onder-kaecks. Draeyt de onder kaeck ter ſijden, om te kauwen.

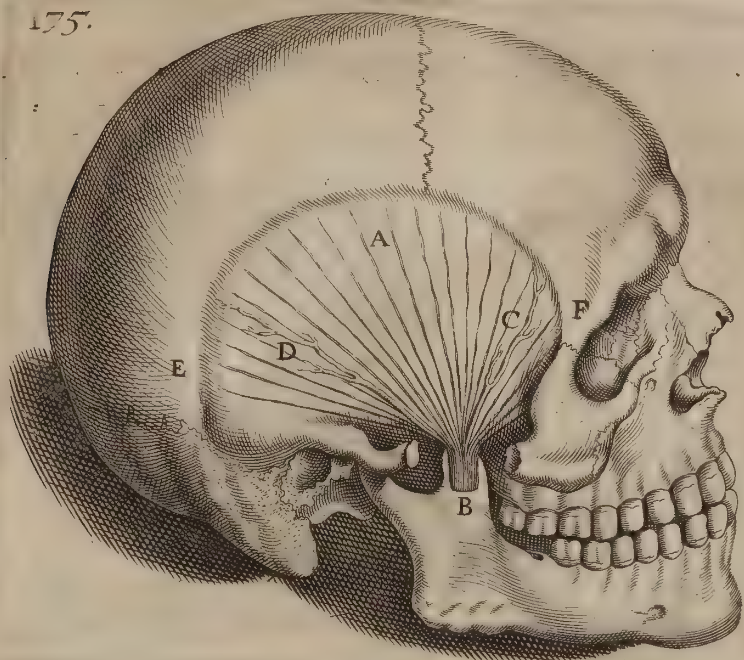
De derde ſchuyldt inde mondt vande vleughel-ſcheute af koomende, wordt ghevoecht van binnen aen de onder-kaeck by het gedeelte, in 't welck de tweede ge-ent wort.

De vierde is heel ſchrander, in 't midden ſenuwich, begin hebbende van 't tepelachtich uyt-ſteck by 't priemachtich: eyndight van binnen inde kin. Deſe boor-boort den vierden tonghe-been-ſpier. Treckt den kaeck neer-waerts, en opent haer. Twee-buyckigh noemenſe hem te recht: want hy in ſijn oorſprong vleyſigh is; in zyn midden ſchrael ſenuwich.

By-voeghſel.

Muſculus. Temporalis.

DE vermaerde en edele ſlaep-ſpier hebt ghy lijfachtich verbeeldt in deſe Figuer.

A d' Slaep-ſpier.

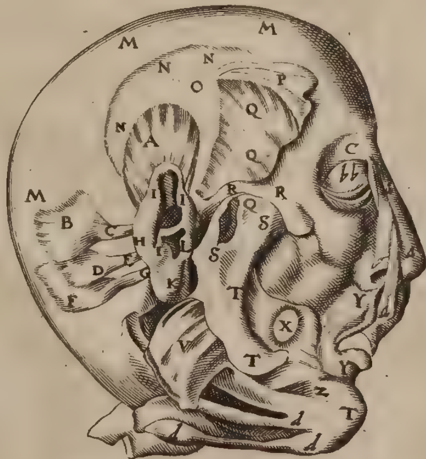
B Sijn pees gewordende uyt de veſelen hier t' ſame-loopende

C Aderen en hert-aderen den ſlaep-ſpier verleent.

D De ſeuuw des ſlaep-ſpiers.

Een wondt dan vallende van E tot F, door-ſnijt al ſijn vaten en veſelen.

Den tweeden ſpier, welck is de klauw-ſpier genaemt, vertoondt deſe navolgende Figuer met de letter V.

De

De derde hebt ghy inde naevolghende tweede Figuer gheteeckent D.

d' Vierde inde eerste Figuer gemerckt O P.

L Cap.

Vande spieren den aesemingh dienende.

DE spieren den aesemingh dienende sijn vijf-en-sestich: soo ghy de acht buyck-spieren en het middelrift mede teldt. Onder dese sijn andere eyghene, aen elcke syde ses: andere ghemeyne, aen elcke syde twee-en-twintich, diese de tusschen-ribbighen heeten.

De eerste van d' eyghene wast van binnen uyt het krop-been, en eyndight in 't kraecke-been vande eyghen rib.

d' Tweede, de grooter saech-spier genoemt vande binnenste gront des schouwer-bladts voort-komende, wordt gheknocht aen de neghen bovenste Ribben, daer de uyterlijcke schuyn opklimmende buyck-spier in hem ghevoeght wordt, op de wijse van onderlingh ghevlochten vingheren.

De

De derde ontſpringht uyt de doornen vande drie bovenſte necke-wervelen, en eerſte rugge-wervel. Sijn begin is breet en vlieſich, eyndight tuſſchen de middel-plaetſen vande vier eerſte Ribben des rughs.

d' Vierde is vierkant, ſpruyt uyt de doornen vande thiende en elfde rugge-wervel, en d' opperſte der lendenen: valt inde vier onderſte Ribben vingerſche wijſe.

d' Vijfde groeyt uyt de doornen van het ſtuyt-been, lendenen, en gheheele rugge: wort geplant inde wortelen vande twaelf Ribben door ſo veel peeſen op-waerts en neer-waerts komende.

d' Seſte leyt onder de langhte van 't borſt-been.

Vande ghemeyne of tuſſchen-ribbighe ſijnder elf uyterlijcke, tuſſchen de twaelf ribben in ſtaende. Beginnen vande dwarſche uyt-ſteeckſele der rugge-wervelen, op die plaets, daer de Rib met het uyt-ſteck t' ſame-ghevoeght wort: daer-en-boven beginnen vande heele onder ſijde des Ribs. Eyndighen ſchuyn inde boven ſijde vande andere Rib.

Elf innerlijcke, welcker oorſprongh is een weynich voor de uyterlijcke, daer de Ribben bultigher ſijn: worden oock ſchuyn in-gheplant: ſoo dat hunder veſelen Sint Andries kruys uytbeelden.

Nu ſchieter voor een enckele of paerlooſe ſpier, 't middel-rift geheeten: het welcke is 't voor-naemſte werck-tuyght des vryen aeſeminghs. Behalven deſen noch te toonen ſijn acht buyckſpieren, door de welcken de gedwongen of geweldige aeſemingh volbroght wort. *Diaphragma.*

By-voeghſel.

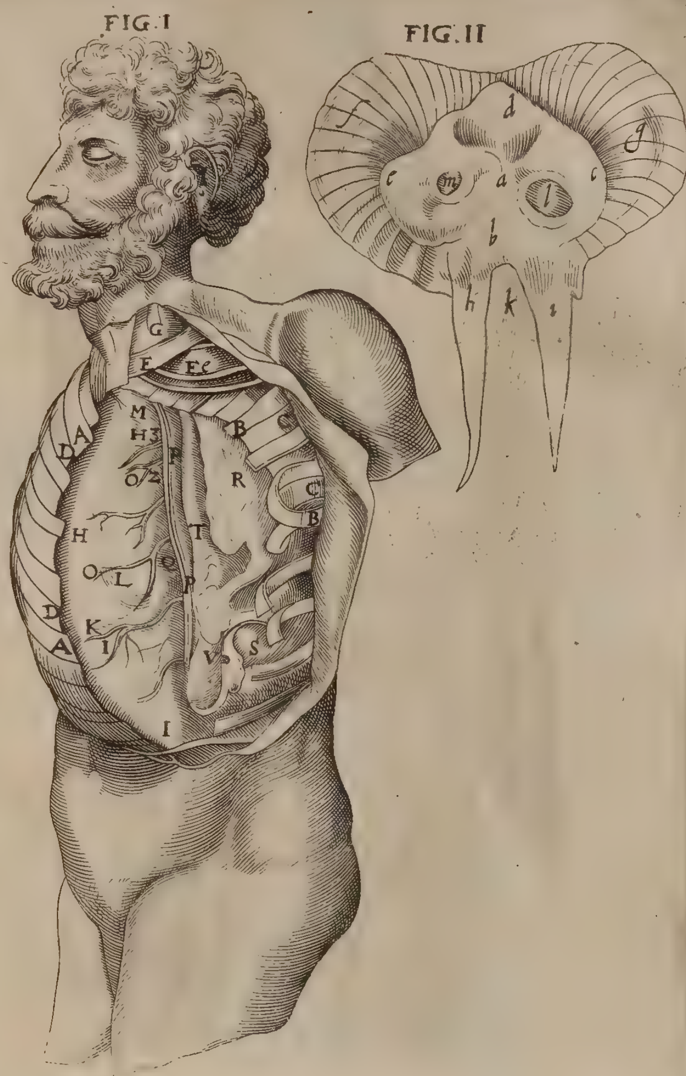
DE eerſte eyghen ſpier met de twee-en-twintich ghemeyne ſiet ghy inde nae-volghende Figuer.

Y De eerste eyghen spier aen 't krop-been vast.
G G G De Uyterlijcke tusschen-ribbighe spieren.
H H H d' Innerlijcke tusschen-ribbighe.
d' Andere eyghene spieren toont dese Figuer, behalven die binnen aen 't borst-been vast is.

A De derde eygen ſpier den aeſemingh dienende.
B De vierde eyghen ſpier.
G G d' Uyterlijcke tuſſchen-ribbighe.
Z d' Tweede eygen ſpier.
r d' Vijfde eygenſpier.
Het Middel-rift hebt ghy hier uyt-gedruckt.

a Het middel-rift.

b c d Sijn ſenuwich gedeelte.

f g Sijn vleyſigh ghedeelte.

h i Twee vlieſige oorſprongen.

k Scheydingh des middel-rifts, daer de groote hert-ader doorgaet.

l Het lincker gadt des middel-rifts den ſpijs-dragher of ſlock-darm door-latende

m Sijn rechter gadt voor de opklimmende holle-ader,

Voorts van deſe en al de voorgetoonde ſpieren heb ick overvloedigh gheſchreven in mijn verhandelingh der ſpieren: dies heb dat ſelve hier niet willen herſchrijven.

LI Cap.

LI Cap.

Van 't Ribbe-vlies.

Pleura.

HEt Ribbe-vlies , welcke is het leste vande bevanghende ghedeelten inde heele borst , vertoondt ons sijn oorsprongh, ghelegenheydt, verbindingh, ghetal, grootheydt, werckingh, en gebruyck.

Sijn oorsprongh is uyt de kleyne veselen van het dicker hern-vlies , komende door de gaten , door de welcken tusschen-ribbighe senuwen gaen : en niet uyt het buyck-vlies de wervelen deckende , als sommighe willen: want deses ghevoel scherper is, dan dies. Dura meninx.

Is gheleghen door de geheelen borst: verleent elcken deel een vlies, op datse te vaster aen den anderen hangen souden.

Is verbonden met al de Ribben en wervelen : soo dat ghy het naulijck sonder breecken scheyden kunt. Is noch verknocht met andere ghedeelten den geheelen borst afpaelende.

Is een ghetal : tweevoudich nochtans , ghelijck andere vliesen , op dat het d' aderen omdecken soude tot sijn voedingh ghe-schickt: doch niet , als sommighe waenen , de uyterlijcke en innerlijcke.

Het is langh en breedt , soo groot als de wijdte des geheelen borst is. Is nochtans seer dun.

Heeft een werckingh en ghebruyck als het buyck-vlies: want ghelijck dit de ghedeelten des nederighen buycks deckt en omsingelt: alsoo doet het Ribbe-vlies aen de ghedeelten des middelsten buycks, dat is, des borsts.

By-voechsel.

HEt Ribbe-vlies is herdt , op dat het te stercker en seeckerder de beslooten edele inghewanten bescherme : daer by nochtans dun en licht , op dat het de beweegingh des borsts in 't asemen niet en verhindere.

Het lijckt 't selve met het buyck-vlies te wesen , en alleen een ander by-naem vande plaets gekregen te hebben.

In dit vlies ghebeurt dat swaer en scherp ongheval *pleuris* ghemeen'lijck gheheeten : 't welck anders niet en is , als een ontsteeckingh van 't Ribbe-vlies : door welcke ontsteeckingh het selve ghespannen , gereckt , en geheven wesende , om dat het scherp van ghevoelen is , oorsaeckt grooten pijn. Welcken pijn grootelijcks vermeerderdt de

de longe gestadich aen-hortende in 't aesemen aen dit beseerde vlies.

Uyt het Ribbe-vlies spruyten somtijts senuwige veselen, door de welcken in eenighe menschen de longhe aen dit vlies verbonden wordt. Hoedanighe menschen en andere dieren men hier te lande heet aenghewossen of aengegroeyt: en men houdtse voor onghesondt. Soo nochtans dese afwassingh door naetuer aenghebooren is, en niet door sieckte aenghekomen, kan wel met ghesondtheydt staen. Doch dusdanighen soo een *pleuris* overkomt, is ghemeen'lijck gesellicht met longe-such: overmidts de ghemeensaemheydt vande longhe met dit vlies door die onderlinghe veselige knochtingh.

LII Cap.

Van het Middel-schot.

Mediasti-num,

HEt Middel-schot, het eerste vande bevanghent borsts ghedeelte, vertoont ons sijn wesen, t' same-settingh, ghetal en oorsprongh, ghematicheydt, grootheydt, ghedaente, en gebruyck.

Het wesen is vliesich, ghelijck van het Ribbe-vlies, en andere vliesen.

Heeft een t' same-settingh, als het Ribbe-vlies. Want ghelijck het Ribbe-vlies de senuwen, aderen, en slach-aderen ontfanght van al de deelen, met de welcken het verbonden is: soo oock het middel-schot, meest nochtans van die gheene onder 't borst-been legghen.

Is eenich in ghetal, ghewordende uyt twee vliesen, van 't Ribbe-vlies, keerende sich van het borst-been tot aen de wervelen, alleenlijck plaets latende inde lincker sijde voor het herte-vlies.

Gheniet een ghematicheydt met het Ribbe-vlies, koudt en drooch: gelijck oock andere vliesen.

Is even soo langh als de gheheele borst. In dickte is het aen een spinne-web niet ongelijck.

De ghedaente is langh: bevanght by na het heele borst-been: onder by 't swaerdt-achtich kraecke-been is het breedt. Sijn holte die al wat wijdt is, is overvloedelijck beset met vliesighe veselen.

Partes vi-tales.

Sijn ghebruyck is de levendighende ghedeelten in een rechter en lincker sijde af te schutten, op dat de eene gequetst of beschadight wesende, de ander noch sijn ampt en wercking volbrenge.

By-

By-voeghsel.

HEt middel-schot is niet anders als het ribbe-vlies in't midden des borsts verdubbelt.

Onse Autheur waent met het meer-deel vande ontleeders dat onder het borst-been tusschen de twee vliesen van 't middel-schot een hollicheydt sy, welcke hollicheydt hy met vliesighe veselen schrijft vervult te wesen. Ick heb oock met hun langh dese meyningh ghevoedet: maer vinde nu het teghendeel waer te sijn. Want in waerheydt het middel-schot vast en dicht aen het borst-been verknocht is somtijts in't midden des selfs, dickmaels ter sijden. Voorts dat ons tot noch toe bedrooghen heeft, acht ick dit te wesen: dat, als wy het borst-been van onder of boven af-rucken, dese manier schijnt een ghedaente van hollicheydt uyt te wijsen: daer nochtans de vliesen aen't borst-been gehecht sijn. Doch te bekennen is, dat dese hechtingh niet alderbondighst is, want sy alleen door eenighe veselkens ghescchiedt. Weshalven hier lichtelijck een hollicheydt gheworden kan van inghevloeyde vochticheden: als *Columbus* en andere waergenomen hebben.

Het voornaemste ghebruyck des middel-schots houde ick te wesen, de gedeelten des borsts op te schorten en te vestigen, op dat sy in verscheyden lichaems ghestalten niet en souden herwaerts en derwaerts rollen of slingheren tot groot verdriet en moeyelijckheydt der ghedierten.

LIII. Cap.

Vande Hooft-Beenderen.

Pericardium.

IN het herte vlies sijn te sien, d'oorspronghe, wesen, figuer, grootheydt, t'samesetting, getal, gheleghenheydt, verknochting, ghematicheydt en ghebruyck.

Sijn oorsprong is van het plompe of dicker eyndt des herts en niet vande banden der wervelen, als eenighe vande huydige schrijvers meynen.

Het wesen is herdt, vast en dick sonder eenighe veselen.

De figuer is ghelijck de figuer des herts: van binnen is een

Diastole. Systol. een groote ruymte plaets gevende aen de uytbreydinghe en t' sa-me-treckinge des herts.

't Is een weynich grooter als 't hert, dat het besluyten en omvangen moet.

Ist' same-geset uyt twee vliesen: een eygen, en een ghemeyn van 't ribbe-vlies voort-komende. Het eyghen vlies bestaet uyt senuwen, aderen en hert-aderen onder 't borst-been schuylende: eensdeels oock uyt des middel-rifts vaten, en senuwen vande seste koppel.

Is een in getal. Gelegen om het hert.

Verknocht door vliesen aen het dicke eynt van 't hert en sijn vaten, Oock aen 't begin vande longe.

d' Gematicheyt is kout en drooch.

Sijn gebruyck is het herte te overdecken, en te behouden de natuerlijcke en waterighe vochticheyt tot verkoeling des herts.

By-voechsel.

Dese waterige vochticheydt in 't herte-vlies besloten en is niet klaer en helder als water: Maer een weynich bloedich, even als water soude wesen, in 't welcke vleysch geweeckt of gewossen is. Dese vochticheydt is niet veel, noch overvloedich inde gesonden, inde welcke ghemeenlijck maer een lepel vol van is: inde siecken is sy meerder, en alder-meest inde water-suchtige. Ick heb dit jaer een Ionghman van 't water over-leden sijnde op-gesneden, uyt wiens herte-vlies ick over de seven oncen water heb uyt-geschept.

d' Doenende of voort-brenghende oorsaeck van dese vochticheyt stellen de Ontleeders te wesen de kouw en vasticheyt of dichtheyt van 't herte-vlies, door de welcke de vochtige dampen van 't hert op-rijsende hier in ghedaente van water verdickt worden, even al eens, ghelijck de walmte der siedende potten aen het decksel in droppelen stremt en stijgert.

In dese vochticheydt swemt het hert, en wordt hangende gehouden, op dat het door sijn swaerte den Mensch niet over-lastich vallen soude: om welcke reden oock de besloten vrucht in waterige vochticheden drijft.

Galenus stelt het herte-vlies onder de oneedele ghedeelten, en seydt het selve gequetst wesende geen ghevaerlijckheyt te baren, het welck van veele onder-vonden is waer te sijn.

Daer sijnder gheweest, die geen herte-vlies gehadt hebben, dewelcken men waer-ghenomen heeft dickmaels door swijmin-

ge

ge van hun ſelven te vallen, en vroech voor hun tijt te ſterven.

LIV Cap.

Van het Hert.

IN het hert, welck is de oorſprong van 't leven en ſlach-aderen, ſijn te mercken de Figuer, ghelegenheyt grootheyt, gematicheyt, en t'ſame-ſetting.

d' Figuer is ghelijck aen een pijn-appel, met een breede voet die allenſkens in een ſcherpte uyt-gaet.

Is gheleghen in 't midden vande geheele borſt, wat ſijn dicke eynt aen-gaet: want ſijn tip of ſcherpte wijckt na de lincker ſijde. Is nader aen 't middel-rift als krop-beenderen; daer-en-boven helt meer nae vooren, als nae achteren.

Wat ſijn grootheyt belangt: hoe de dieren ſtouter en onverſaechder ſijn, hoe ſy kleynder en ghedrongender hert hebben: de bloode en ſaegh-achtighe hebben een groot en ſlap of weeck hert.

d' Ghematicheyt is warm en drooch.

De t'ſame-ſettingh beſtaet of uyt een ſlachtige ghedeelten of uyt meerſlachtige. Een ſlachtige heeft het veel. Ten eerſten vleyſich, het welck het hert en vaſt verkregen heeft en met alle gheſlach der veſelen doorweeft. 2 Twee krans-aderen, uyt de welcke het ſijn voetſel geniet. 3 Slach-aderen vande ſelfde naem. 4 Een ſenuw vande ſeſte koppel. 5 Veel vet, van 't welck het gevochtight en verkoelt wordt.

d' Meerſlachtige gedeelten heetenſe hollicheden: van de welcke een rechter is, en een lincker. De rechter hollicheyt is geſchickt tot bewercking des bloedts: in deſe ſult ghy aen mercken een oor, gekronckelt en lang, om het bloet in te nemen, wanneer dit al te veel en overvloedigh komt in ſtorten. Twee groote vaten, dieſe aderen noemen: te weten de holle ader het bloet aenvoerende, op dat het dunner ſoude werden. En de ſlach-adderlijcke ader door-latende dat ſelve bloet nu verdunt weſende tot voetſel van de longenen. Daer-en-boven ſes klapvlieſkens of poortjens: drie inde mondt van holle ader van binnen open, van buyten gheſlooten. Drie inde mondt vande ſlachaderlijcke ader van gedaente den anderen tegenſtrijdich. *Vena arteriosa.* *Valvulæ.*

De lincker hollicheydt is de winckel vande levendighende gheeſten, in deſe ſijn gade te ſlaen een oor geſchickt om de locht in te nemen, en te bleyſen. Twee groote vaeten, de welcke

slach-aderen ghenoemt worden, namentlijck de groot slach-ader toe-brenghende den levendighende gheest doort heele lichaem. En de aderlijcke slach-ader, die de locht vande longhe in-voert, en de dampen uyt-voert. Ten uyt-eynde vijf klap-vliesk ens: drie inde mondt vande groote slach-ader van binnen open, van buyten gheslooten. En twee inde aderlijcke slach-ader.

Arteria venosa.

By-voechsel.

AEnghesien gheen saeck sonder eenighe schijn-reden een naem verkreghen heeft, ghelijck *Plato* seyt: soo moet oock onsen voor-ouderen iet beweeght hebben, om dit edel ghedeelte van ons lichaem hert te noemen. De ghelooffelijcke redenen meynen wy dese te zijn: *hert*, ghesey dt te wesen, of om dattet het herste en vaste inghewant is van alle: of om dat het ons teghen alle verdriet en teghenspoet doet verherden en volherden: oft oock om dat het over al de deelen van ons lichaem heerscht.

Het ghedronghen en vaste herts vleysich zittert door een gheduerighe beweeging bestaende in een uytbreydingh en t'saemetreckingh. Van en met welcke beweeginghe al de slach-aderen ghelijck'lijck kloppen. De nutticheden van die beweeginghe sijn dese: inde uytbreydingh schept het hert de koele locht door de aderlijcke slach-ader tot maetigingh sijns brandts en hetten: daer by treckt het voedtsaem bloedt door de holle ader in sijn rechter hollicheydt tot des levendighende bloedts bewerckingh en volmaeckingh. De diensticheydt des t'same-treckinghs is, op dat door haer de verbranden dampen in't hert voort-geteelt souden uytghelooft worden: ten anderen op dat het bloedt inde rechter herts hollicheydt verdunt door de slach-aderlijcke ader soude inde longhen ghegooten worden. Ten derden op dat de levendighende gheesten en bloedt inde lincker holte volmaeckt door de groote slach-ader in't gansche lichaem soude verspreydt worden. Het herts hooft of dicke eyndt is met veel vets overgooten: Weshalven onse *Galenus* den natuer hier seer verwondert, hoe dat sy dit heetste inghewant met het kouwe vet besprenght heeft. En voorwaer dit is niet alleen wonderlijck, maer oock onbegrijpelijck, soo het vet nae sijn gevoelen alleenlijck voortghebrocht wordt vande kouw der vliesen. Ick wil het ghedaen niet herdoen: hierom hebbender veel gestreden; ghelijck van my boven aengeroert is handelende vande vier algemeyne deckselen.

Ick

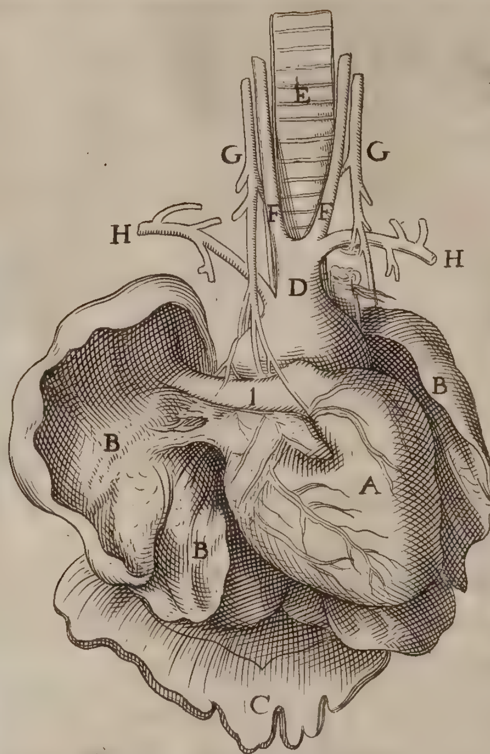
Ick vinde by den Ontleeder *Archillius* een nieuw ghevoelen aengaende de doenende oorsaeck van 't herte vet. Want hy stelt ontrent het herdt vet te groeyen om de gheduerighe beweegingh des bloedt, even ghelijck uyt een stercke roeringh des welckx de booter voort komt. Welck ghevoelen soo vreemdt niet en is, of kan met waerschijn'lijckheydt verdedicht worden.

Twee herts hollicheden sijnder in die gedierten: den welcken een longhe gheschoncken is: inde visschen, die van longhe berooft sijn, isser maer een, te weten de lincker. Binnen in 't hert worden eenighe banden en houvasten gesien, die door sijn gansche lichaem verspreydt sijn tot meerder stijvicheydt en sterckte van 't selve. Dese banden hebben veel gemeene senuwen te wesen, en dies oock sich inghebeeldt, dat het hert der senuwen oorspronghsy: daer nochtans tusschen dese banden en senuwen een groot verschil merckelijck van een naerstich beschouwer vernomen werdt.

Tusschen beyde de hollicheden des herdts staet een middelmuer, die het voedtsaem bloedt inde rechter sijde scheydt van het levendigende bloedt inde lincker sijde.

In herten van groote dieren, seydt *Galenus*, wordt een kleyn beenken ghevonden. Het welcke ick in Ossen herten meermaels ghevonden heb. Inde mensch is het niet, het vleysch nochtans des herdts is op die plaets oock herdt-achtich, als of het kraecke-beenich was. Die plaets is by 't begin vande groote slach-ader aen de sijde, die nae de holle ader siet.

De Ægyptenaers, die voor ghewoonte hadden de lichamen te balsemen, meenden dat het hert in een mensch alle jaer een half loot aengroeyde tot het vijftichste jaer toe. En dat nae desen tijt elcken jaer soo veel afgongh. Derhalven gheloofden sy, dat over de hondert jaer niemandt leven kost, overmidts dien selfden sijn herdt nu gansch vernieticht most wesen. Maer dit hun segghen strijdt en teghen ervarenheydt en reden, dies voor beusel-achtich te houden is.

a Het hert.
b b b b d' Longe.
c Een ſtuck van 't middel-rift.
d d' Groote ſlach-ader.
e d' Strotten-pijp of locht-ader.
f f De krop-ſlach-aderen.
g g Senuwen van 't ſeſte paer.
h h d' Slach-aderen nae d' oxelen gaende.
i De holle ader.

Voorts al de ghenoemde ghedeelten van 't herdt toonen deſe navolgende figuerkens.

Inde

Inde eerste figuer.

A De rechter en achter sijde des herts,
B Het rechter oor,
C De holle ader.
D d' Plaets daer de holle ader het middel-rift doorgaet.
E Een stuck van 't middel-rift,
F De holle ader opwaerts klimmende,
G 't Begin vande gadeloose ader,
H I d' Stam vande groote slach-ader.
K Een stuck des senuws van 't seste paer,
L M N O Vier sneden vande longe,
P d' Vaeten inde longe komende,

Inde tweedc figuer.

A B C d' Lincker sijde des herdts.
D De vaeten het dicke eyndt des herts omloopende.

F Het

F Het lincker oor.
G H d' Aderlijcke ſlach-ader.
I K L d' Slach-aderlijcken ader.
M Een kantjen van't rechter oor.
N d'Holle-ader.
O d' Stam vande groote ſlach-ader.
P Des ſelfs opklimmende ſtam.
R S d' Neerdalende ſtam.
Q T Slach-aderen nae d'oxelen loopende.
V X d' Krop-ſlach-aderen.
Y d' Strotten-pijp of locht-ader.
a d' Rechter ſenuw van 't ſeſte-paer.
b f Tacxkens vande rechter wederkerende ſenuw.
t d d' Lincker ſenuw van 't ſeſte paer.
c Tacxkens vande wederkeerende lincker ſenuw.
g Een ſenuwken gaende in 't dicker eyndt des herts.
i k l m d' Sneden vande longe.
n o 't Middel-rift.
Inde derde figuer.
A C D Stucken vande vaeten des herts.
B Het rechter oor.
F d' Tip van 't hert.
G G d' Rechter hollicheydt.
H H d' Lincker hollicheyt.
I I d' Middel-muer tuſſchen de hollicheden.
Inde vierde figuer.
A B C De beenkens van 't herdt, gelijck die ſommigen uytdrucken.
Inde vijfde figuer.
A B Stuck vande holle ader.
C C C d' Gangh vande holle ader inde rechter holte.
D E Monden vande opklimmende en neerdalende holle ader.
F d' Rimpelen binnen in 't rechter oor van 't hert.
G 't Begin vande krans-ader.
H H H Een uytſteeckeude boordt inde mondt vande holle ader.
K L M Drie klap-vlieſkens vande holle ader.
N N De veſelen van die vlieſkens.
O O Vleyſighe ghedeelten, aen de welcken deſe veſelen ghehecht ſijn.
P Een groef nae de ſlach-aderlijcke ader toe.

Q R Het

Q R Het vleysch van 't hert omwallende de rechter holte.
Inde seste figuer.
A B Stuck vande holle ader en groote slach-ader,
C D De mondt vande slach-aderlicke ader,en sijn twee tacken.
E F G Drie klap-vleskens vande selve ader.
H H De middel-muer tusschen de hollicheden,
I Een vande klap-vlieskens des hollen aders.
K De veselen des selfs.
L Het vleysich gedeelte,in 't welck dese veselen geplant worden,
M Het rechter oor omgekeert en af hanghende.
Inde sevenste figuer.
A De stam van de groote slach-ader,
B Een stuck vande slach-aderlicke ader.
C C De mondt vande aderlicke slach-ader.
D D Een uytpuylende boordt in des selfs mondt,
E F Twee klap-vlieskens vande aderlicke slach-ader.
G G Veselen vande klap-vlieskens neerwaerdts loopende,
H H Vleysighe ghedeelten , in de welcke die veselen ghe-endt worden.
I Het lincker oor binnewaerdts ghekeerdt.
K De middel-muer tusschen de hollicheden,
M Het vleysch van 't herdt omwallende de lincker hollicheyt,
Inde achtste figuer.
A De mondt vande groote slach-ader.
B C D De klap-vlieskens des selfs.
E F G 't Begin vande krans slach-aderen,
H De mondt vande aderlijke slach-ader.
I K Twee klap-vlieskens des selfs.
L Hun veselen.
M De vleysighe ghedeelten , aen de welcken sy vast sijn.
N Het lincker oor omghekeerdt.
O Een stuck vande slach-aderlijcke ader,
P Q Het vleysch van 't herdt de lincker hollicheydt omvangende.
R De middel-muer tusschen de hollicheden.
S S Het vleysch van 't herdt by de wortel des grooten slach-aders , dat inde Beesten somtijdts beenich wordt.

LV Cap.

Vande ſlach-aderen.

Arteriæ.

VAnde lincker herts hollicheydt ontſpringht de groote ſlach-ader, wiens by nae een en de ſelfde voorſpruytingh is als des hollen aders. Want alle ader is gheſtelt met een ſlach-ader: dien wy verdeelen in een ſtam en tacken.

Uyt de ſtam, die van 't hert nae beneden loopt, ſpruyten veel ſlach-aderen.

d' Kranſ-ſlach ader, die vande groote ſlach-ader voort-komt, eer ſy noch uyt het hert gaet.

d' Tuſſchen-ribbighe: die de gadeloose ghelijckt, en loopt om al de ribben.

d' Slach-ader des middel-rifts, die het heele middel-rift doorkruypt.

Des buycks ſlach-ader, d' aldergrootſte, wordt den maech, lever, mildt, en net mede ghedeelt.

d' Onder-ſcheyl-ſlach ader: gaet nae 't ſcheyl van 't groove ghedarmte.

d' Opper-ſcheyl-ſlach-ader, loopt nae 't ſcheyl van 't dunne gedarmte.

Der nieren ſlach-ader: komt in 't lichaem der nieren, ghelijck de melck-ader.

d' Saedt-ſlach-ader, brenght het ſlach-aderlijck bloedt en levendighende gheeſt inde klooten tot voorteelingh des ſaedts: en menght ſich ſoo met de ader, dat ſy niet kan gheſcheyden worden.

De ſlach-ader der lendenen, nae de lendenen gaende.

Vande opklimmende tacken ſpruyten de ſlach-aderen inde krop legghende of krop-pulſen. De welcke ter ſijden vande ſtrotte-pijp opklimmende, en door veele tacxkens de naebuerighe ghedeelten beſproeyende, reyſen nae de grondt der herſenen by de afwaſſen van 't wigghe-been, al waer ſy het wonderlijck net van Galenus vlechten. Van daer klimmen ſy nae de bovenſte herſen-groefkens, breyen daer het wonderlijck nette-web van Columbus Ten leſten loopen ſy voort tot het vierde herſengroefken.

d' Slach-ader des necks, die door de gaten vande dwerſche uytſteeckſelen des necks uytkomende, dringht nae de herſenen.

d' Schouwer ſlach-ader, die over de ſchouwer heen loopende inde arm uytgaet.

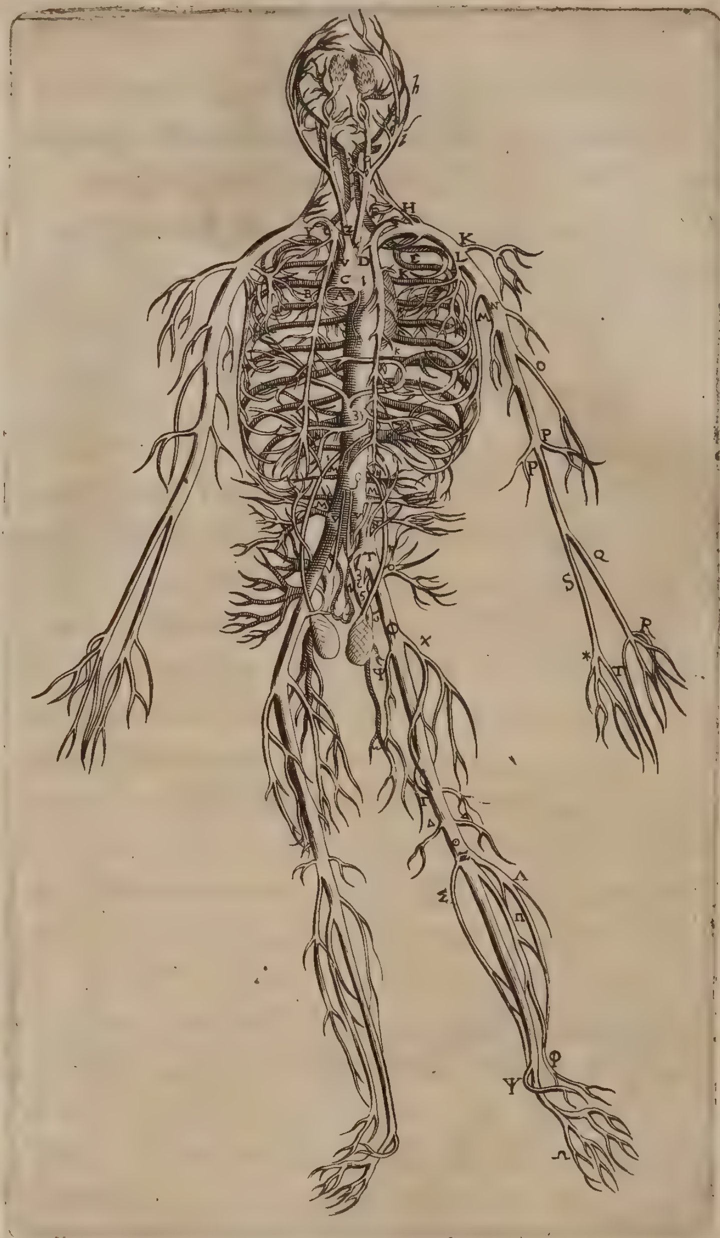
De

d' Slach-ader des borsts , die de spieren besoeckt vande voor-borst.

Vande neer-dalende tacken ontspringen aen elcke sijde ses spruyten. Een nae de lenden-spieren. De tweede nae het stuydt-been. De derde nae de rechte buyck-spier. De vierde nae de onder-buyck. De vijfde nae de schaemte. De seste nae de beenen.

By-voechsel.

DE slach-ader is een ghemeen ghedeelte onses Lichaems langh, rondt, en hol, bestaende uyt twee besondere rocken, inhoudende het levendighende bloedt, het welck sy door 't gansche lichaem voeren. Hun wesen is vliesich of senuwich: op dat sy bequamelijck uytgebreydt en 't same-getrocken souden worden : het welck aen hun noodigher was , als aen de aderen. Sijn begaeft met twee eyghen bysondere rocken : een uyterlijcke, die dun en week is , een ander innerlijcke , is dick , vast , en herdt; de reden is, eensdeels op dat het suyver, dun en gheestich bloedt niet en verdwijne : ander-deels op dat door de ghestadige kloppingh de slach-aderen niet en breecken. Sy sijn mede van gevoelen berooft ghelijck de aderen: dies breeckmen , brandtmen , snijdtmen en bindtmen hun sonder pijn. De dienstbaerheydt vande kloppingh der slach-aderen is, de inghebooren warmte der deelen te onderhouden , voor soo veel sy hem bleyst , op dat hy niet versticke. Desen kloppingh noemtmen den pols : welcken pols de slach-aderen niet van sich self en hebben , maer van 't herdt wordt die hun overghelevert: het welck alsoo te wesen men wijs worden kan , wanneermen in een levend' dier den slach-ader met een bandt omvanght: wandtmen sal bevinden dat het deel des slach-aders onder den bandt gheen beweegingh en heeft : en de beweegingh of kloppingh weder krijcht de bandt los ghemaeckt sijnde. Voorts de ontleeders twisten , of het hert met de slach-aderen een gelijcke een eenparige beweegingh heeft , of teen tegenstrijdighe. Het waerschijnelijckst' is, dat sy ghelijck'lijck met malcander beweeghen : dat is, als het hert uytghebreydt wordt, dat de slach-aderen mede uytgebreydt werden , en als dat t' same ghetrocken wordt , dat desen oock t' same ghetrocken werden. Nu siet hier hun verbeeldingh en verdeelingh.

A Het begin vande groote ſlach-ader uyt het hert.

B d' Kranſ-ſlach-ader , het dicker eyndt des herts omloopende.

C Verdeelingh des grooten ſlach-aders in twee ſtammen.

D d' Lincker ſlach-ader onder 't krop-been kruypende.

E d' Bovenſte Ribbe-ſlach-ader.

F d' Necke-ſlach-ader.

G Die onder 't borſt-been nae de borſten gaet.

H Die nae de borſt-ſpieren loopt.

I Die nae het ſchouwer-bladt en des ſelfs ſpieren reyſt.

K Die nae de ſchouder-top klimt.

L Die inde voorſte ſpieren des geheelē borſts verſpreyt wort.

M Die

M Die ter ſijden vande borſt loopende gaet nae de breedtſte arm-ſpier.

N De oxel-ſlach-ader nae de arm daelende, en den arm-ſpieren tacxkens verleenende.

O Een tack loopende in 't uyterlijck deel vande elle-boogh.

P P Tacxkens nae 't gelidt des elleboogs gaende.

Q d' Bovenſte tack langhs de minder elle-pijp loopende, den duym, voorſten en middelſten vinger eenighe ſcheutjens mede deelende.

R Een tacxken nae de uyterlijcke handt gaende: den welcke men voelt, alſmen de pols taſt.

S d' Onderſte tack langhs de meerder elle-pijp gaende; den pinckoy, goudt-vingher; en den middelſten ſcheutjens verleenende.

* Een tacxken nae de ſpierkens loopende ontrent den kleynſten vinger of pinckoy.

T Verſpreydingh vande bovenſte en onderſte tack door de handt en vingeren.

V d' Opclimmende ſtam vande groote ſlach-ader.

X d' Lincker ſlach-ader vande krop.

Y Die onder het krop-been duyckt.

Z d' Rechter ſlach-ader vande krop.

α Verdeelingh vande lincker krop-ſlach-ader.

ϐ d' Vyterlijcke tack van deſe verdeelingh, in 't aenſicht, ſlapen, en buytenſten des oors gaende.

c d' Innerlijcke tack nae 't ſtrotten-hooft, ſlundt: en tongh loopende.

p Verdeelingh van deſe tack nae de herſenen klimmende.

e Een ſpruytje vande tack ϐ nae de aenſicht ſpieren.

f Verſpreydingh des tacks ϐ onder de wortel van 't oor.

g Deſes voorſte tack door-kruypt de ſlapen.

ĝ d' Achterſte tack leyt onder de huydt achter 't oor.

i d' Stam vande groote ſlach-ader nae de rugghe-wervelen daelende.

k k k d' Slach-aderen vande acht onderſte ribben.

ſ Des middel-rifts ſlach-ader.

ζ d' Bovenſte darmſcheyl-ſlach-ader.

ν θ d' Rechter en lincker melck-ſlach ader in de nierē gaende.

ν χ χ d' Slach-aderen nae de klooten loopende.

λ d' Onderſte darm-ſcheyl-ſlach-ader meeſt nae de kertel-darm gaende.

μ μ d' Slach-aderen der lendenen.

μ Onder. De slach-ader der buyck-spieren.

νν Verdeelingh des grooten slach-ader in twee neer-dalende tacken.

T d' Verdeelingh vande neerdaelende stam in twee tacken.

ξ Des selfs binnenste tack.

ο Slach-ader nae de spieren gaende, die de sijde-beenderen en heupen bekleeden.

ϖ Die nae de onder buyck gaet.

ςς Des navels slach-ader.

τ Die opwaerts nae de rechte buyck-spier klimt.

υ Die nae de schaemte loopt.

φ Die na de beenen daelt.

χ Die na de voorste dye-spieren gaet.

φ Die nae de binnenste dye-spieren loopt.

Γ Die inde achterste dye-spieren komt.

Δ Δ Die nae de kuyt daelt.

Λ Die nae de kuyt-spieren gaet.

Σ Die inde scheen-spieren staet.

Π Φ Die naet bovenste van voet loopt.

ψ Nae het binnensten vande voet gaende, een tacxken aen d' encklauw uytdeelt.

Ω Die onder nae de bal vande voet loopt elcken teen twee spruytjens verleenende.

LVI Cap.

Vande Longhe.

AEnsiet en verwondert des longes wesen, verwe, t' same-settingh, ghematicheyt, getal, grootheydt, gedaente, gelegenheydt, verbindingh, en gebruyck.

Het wesen is weeck, voos, spongiachtich boven alle andere lichaems gedeelte.

De verw is tusschen roodt en widt, gelijckende gallich, of slach-aderich-bloedt.

De t' same-settingh is uyt senuwen van 't seste paer, slach-aderlijcke ader van de rechter hollicheydt des hert spruytende: uyt een aderlijcke slach-ader vande lincker hollicheydt, uyt een rock van 't ribbe-vlies voort-geteelt: uyt de strotte-pijp, en strotte-pijpkens door sijn gheheel lichaem verspreydt: en ten lesten uyt eyghen vleysch, dat wy terstont beschreven hebben.

Sijn gematicheydt is warm: Want hy is en warm vleysch, en wordt

wordt door hettighe stoffe gevoedt en onderhouden , op dat hy vaerdiger sy tot de beweegingh.

Is al wat groot , want hy des gheheelen borsts ruymte by nae vervult : in twee deelen gescheyden, rechter en lincker : vande welcke elck noch sijn sneden heeft.

d' Ghedaente gelijckt niet qualijck een ossen-voet : dick in sijn boven-eyndt , dun onder : als blijcken sal , soo ghy hem met wint door de strotte-pijp opblaest.

Is ghelegen in 't midden vande geheele borst , rondt om het herte-vlies.

Wort gehecht aen 't dicker eynt des herts met vliesen, aderen, slach-aderen , en senuw van 't seste paer : daer-en-boven oock, somtijdts aen den ribben met kleyne vliesighe scheutjens van het ribbe-vlies voort-komende. Sijn ghebruyck is door de koele locht de hitten des herts te verbleysen in 't in-aesemen: in 't uyt-aesemen de verbrande dampen uyt te loosen. Hy ontfanght oock de locht, noodich om geluydt te slaen.

By-voechsel.

Dit beschreven lichaems ghedeelten heeten wy Neer-duytsen, loose of longhe. *Loose*, om dat hy niet alleen de locht , maer oock de brandighe herts onnutticheden loost. *Longhe* schijnt een on-afgheleyde naem te wesen : of een in-ghetrocken naem te sijn van *locht vanghen*. Nochte laet dit u niet hert schijnen te luyden : Want op dese wijse by nae al de Grieckschen en Latijnsche oorspronckelijckheden afgheleydt worden.

Inde dooden is de longhe kleyn en slap : nochte al wordt hy op-gheblasen , kan de grootheydt niet halen , die hy in 't leven hadt.

Men siet dickmaels inde ossen en schapen dat eenighe sijde vande longhe aen de ribben aengegroeyt is : het geen ick oock inde mensch somtijtds waerghenomen heb : jae mede dat de sneden t' same-ghegroeydt waren. Het welck (ghelijck oock voor geredent is) nochte natuerlijck is , nochte teghen den natuer : maer somwijl doet dit de natuer sonder hinder of schade des dier. Dit merck ick , dat soodanighe aenghegroeyde longhenen rooder van verw sijn , als andere die los en vry hangen : hoe daenighe bykans inde beslooten vrucht gesien worden.

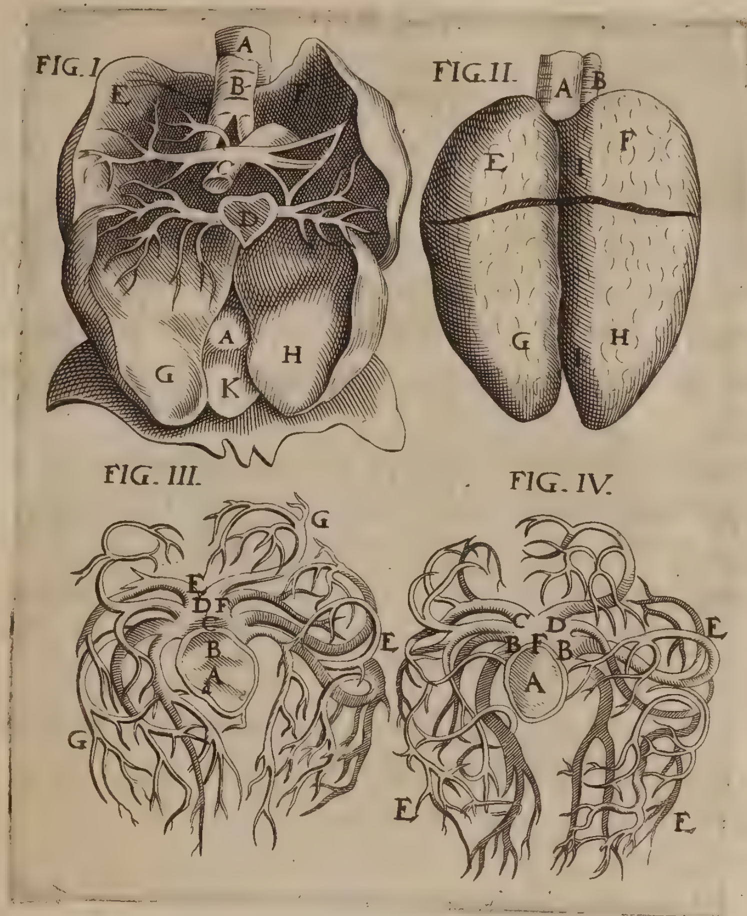
Al is de longhe weeck , is nochtans vast en tay van lichaem: jae vaster als de lever of nieren : Want dese door 't wrijven

vande vingheren gemorselt konnen worden, de longhe niet.

Lobi. d'Longhe heeft vier sneden. Somtijts nochtans vijf ghevonden worden: maer de vijfde is kleyn. Altemet sijnder wel ses.

Het vlies den longhen bekleedende is heel doortochtich met kleyne gaetkens: Soo dat, ist dat ghy hem met een goudtsmidts blaes-balck stijf opblaest, al een dick-achtich priemken in sijn gaetkens kan ghesteecken worden. Waer uyt lichtelijck kan begrepen worden, hoe dat de drijvende vochticheden in des borsts ruymte van de longhe inghenomen werdt, en ten monden uytghelost.

Men ondervindt hier dickmael soo wel in heymelijcke als openbare ontledinghe dat de longhe met donckere en swarte vlacxkens ghesprenckelt is: het welck de omstaenders siende stemmen eendrachtelijck, dat d'oorsaeck van dien het suyghen van taback sy, wiens roock den longen soo swart, even gelijck de roock des viers aen de schouwen of schoorstienen doet. Dit hun gevoelen besterckt seer, dat de misdadigen die van 't gerecht omgebrocht, en tot d'ontledingh ghebruyct worden, veeltijts stercke taback suygers sijn. Dies besluyten sy, dat die swarte vlacken niet dan vande taback en komen. Maer ick wilde wel weten van hun, die dit alsoo besluyten: waerom datmen soodanighe swarte vlacken oock niet in 't Hersen-breyn van de selfde luyden en bemercken? voorwaer des roocks aerdt is op te klimmen, niet neder te dealen: dies most sy het geen boven staet, de Hersenen te weten, swart verwen, niet dat onder leyt, de longen. Maer (segghen sy) de roock wordt door de in-asemingh in de longen ghetrocken. Laet het so wesen, datter een weynich door de strottepijp na de longen getrocken wert. Seker nochtans verre het meerendeel wordt opwaers door de neus gejaecht. Nu vande neus sijn merckelijcke wegen na de hersenẽ: behalvẽ dat int verhemelt des mondt twee open gangen sijn na de selfde hersenẽ, door de welcke de roock des tabacks van sich self oprijsen most. So mosten dan de hersenen meer met dese vlacken besmet wesen, als de longe. Het welck niet vernomen wordt. Daer-en-boven in landen, daer de taback niet in gebruyck en is, heb ick sulckdanige vlacken inde longen en waerghenomen. Iae de oude *Hippocrates*, die vande taback niet geweeten heeft, beschrijft ons den longhen soodanich. Dit verdeedich ick aldus, niet om dat ick een liefhebber van taback ben (want ick des selfs gheswooren vyant ben) maer om dat het my de waerheydt schijnt te sijn. Voorwaer al maeckt de taback dese vlacken inde longhe niet, baert nochtans andere groot-achtbare onheylen: de welcken hier te verhalen geen plaet en is.

A A 1 2 De ſlock-darm onder de ſtrotte-pijp.
B 1 2 d' Strotte pijp of locht-ader.
C 1 d' Slach-aderlijcke ader.
D 1 d' Aderlijcke ſlach-ader.
E F G H I 2 Vier ſneden vande longe.
K 1 't Middel-rift.
A 3 d' Mondt vande ſlach-aderlijcke ader.
a b c 3 Drie klap-vlieſkens vande ſelve ader.
B 3 Des ſelfs innerlijcke rock.
C 3 d' Uyterlijcke rock.
D E F 3 Verdeelingh vande ſlach-aderlijcke ader in twee ſtammen.
G G G G 3 Verſpreydingh door 't lichaem vande longe.
A B B C C 4 d' Mondt vande aderlijcke ſlach-ader, en ſijn verdeelingh in vier ſtammen.
E E E E Verſpreydingh door de longe.
F 4 d' Enckele rock van deſe ſlach-ader.

LVII Cap.

LVII Cap.

Vande ſtrotte-pijp.

Trachea Arteria.

IN de ſtrotte pijp of locht-ader ſijn te ſien het weſen , t' ſame-ſettingh, ghetal, ghelegenheydt, verknochtingh, grootheydt gedaente, gematicheyt, werckingh en gebruyck.

Het weſen is vlieſich en bandich , uyt veele deelen t' ſame-gheſet, op dat ſy beter ſich buyghen ſoude, wanneer ſy gheluydt ſlaen ſoude.

De t' ſame-ſettingh beſtaet uyt aderen en ſlach-aderen vande krop-aderen voort-komende , oock uyt een ſenuw van 't ſeſte paer , dienſe de weder-keerende ſenuw noemen. Daerenboven uyt een dubbelt vlies. Ten leſten uyt veele halve ringhſkens , op dat de naebuerighe ſlock-darm niet gheparſt of ghepraemt werde.

Larijnx. In ghetal is ſy eenich, vaſt hanghende aen 't ſtrotten-hooft: van daer gaet ſy nae de longhe , inde welcke ſich verſpreydt, in twee tacken gheſcheyden , rechter en lincker: die noch elck in ontelbare pijpkens verdeeldt worden.

Merckt dat onder deſe ſcheydingh een klier leyt , de welcke *thymus* gheheeten wordt : is geſchickt om haer te vochtighen en te dienen voor een kuſſen.

Is verknocht met de voorſeyde ghedeelten door haer uyterſte eynden.

Is al grootachtich ſoo wel wat de langhte als breedte belanght.

De gedaente is rondt en gekronckelt.

d' Gematicheydt koudt en drooch.

Haer werckingh en ghebruyck is aen de longhe en 't herdt de locht toe te brenghen , eenſdeels om verfriſt te worden, anderdeels om de dampen uyt te looſen. Is noch ghedienſtich tot de ſtem.

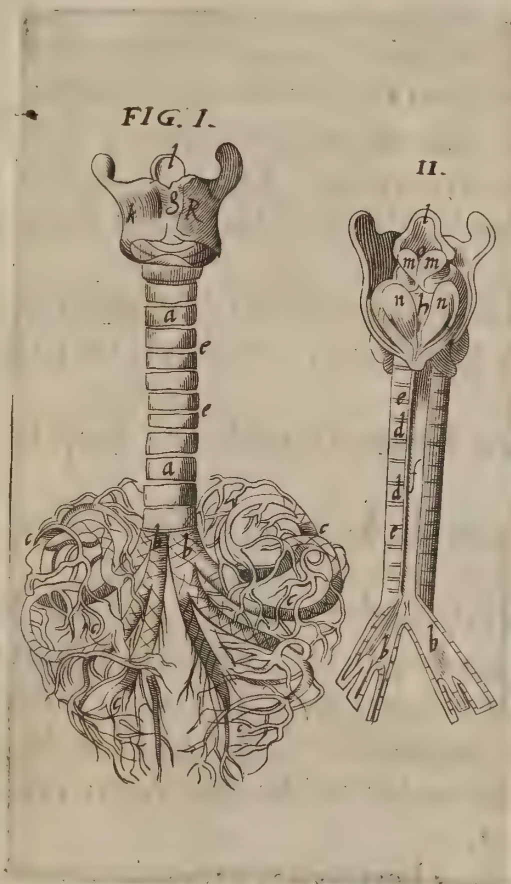
By-voechſel.

DE ſtrotte-pijp behalven de ghenoemde ghedeelten beſtaet noch uyt twee vlieſen of rocken. Een uyterlijcke van 't ribbe-vlies voort-komende : die dun is , doch vaſt met de banden van ſijn kraecke-beenderkens begroeyt , verſeeckert de wederkeerende ſenuwen , en hecht de ſelfden aen deſe pijp. De andere rock is de innerlijcke ; ſijn afkomſt nemende van des

mondts

mondts verhemelt-vlies, is bondich en vast: en veel dicker als de buytenste, op dat sy niet lichtelijck beschadicht soude worden door scherpe of soute sinckinghe. Is daerenboven met een slibberighe vochticheydt van binnen besmeert, op dat sy door uyterlijcke of innerlijcke oorsaecken niet haestigh soude drooch werden, het welck aen de stem en aseming hinderlijck soude wesen.

Hier hebt ghy de strotte-pijp verbeeldt met zijn hooft, van het welck hier nae wijder sal ghehandelt worden.

a a b b 1 2 De strotte-pijp.
c c c 1 Haer verspreydingh door de longe.
d d 2 De half ronde kraecke-beenkens.
e e 1 2 Vliesighe banden.
f 2 Het vliesich deel vande strotte-pijp.
g 1 Het voorste des strotten-hoofts.
h 2 Het achterste des selfs. i i 1 Klierkens.
k k 1 Het schildt-kraecke-been.
l 1 2 Het strotte-klapken of decksel.
m m 2 Het tuyt-achtich kraeck-been.
n n 2 Het ringh-krack-been.
o 2 Het scheurtje.

LVIII Cap.

LVIII Cap.

Vande op-klimmende holle ader.

DE opclimmende ſtam gaet door het middel-rift nae de herſenen : inde welcke te mercken ſijn vier ſpruyten en twee tacken.

De eerſte ſpruydt is de middel-rifts ader, het ganſche middel-rift omloopende, dat de ouden phrenes ghenoemt hebben.

De tweede is de kranſ-ader, die rondt om het dicker eyndt des herdts loopt in voeghen van een krans of kroon.

Azygos. De derde de gadeloofe of paerlooſe ader, die niet dan inde rechter ſijde ghevonden wordt. Deſe ſendt een tacxken aen elck vande acht onderſte ribben. Het ſelve doet ſy inde lincker zijde.

De vierde is de rib-ader, die de vier bovenſte ribben overloopt. Wordt dickmael niet ghevonden : en dan is de gadelooſe in zijn plaets.

Vande twee tacken loopt een onder de krop-beendren, een op de ſelven.

Van die geen onder de krop-beenderen ſchuyldt, ſpruyten veel aderen.

Ten eerſten de borſten-ader, on-eygentlijck ſoo gheheeten want ſy de borſten niet en raeckt, maer daeldt onder het borſt-been, en voedt den drie-hoeckigen ſpier onder 't ſelve gheleghen.

Ten tweeden de neck-ader, de welcke de gaeten vande dwerſche uytſteeckſelen der necke-wervelen doordringhende, klimt nae de herſenen.

Ten derden, die in 't herte-vlies gaet.

Ten vierden de oxel-ader, vande welcke wederom voortghe-teeldt worden.

De borſt-ader nae de borſt-ſpieren en borſten loopende.

De hooft-ader of de uyterlijcke ſchouder-ader.

De lever-ader oft innerlijcke gheſeydt : uyt deſe twee by de elle-boght t' ſame loopende ghewordt de middel-ader, mediaen ghenoemt.

Iugulares. Vyt de rack, die boven op en over de krop-beenderen gaet, komende uyterlijcke en innerlijcke krop-aderen.

De uyterlijke is de kleynder, gaet door het vleyſich vlies, in ontelbare ſpruytjens ſich verſpreydende door de heele huydt des aenſichts.

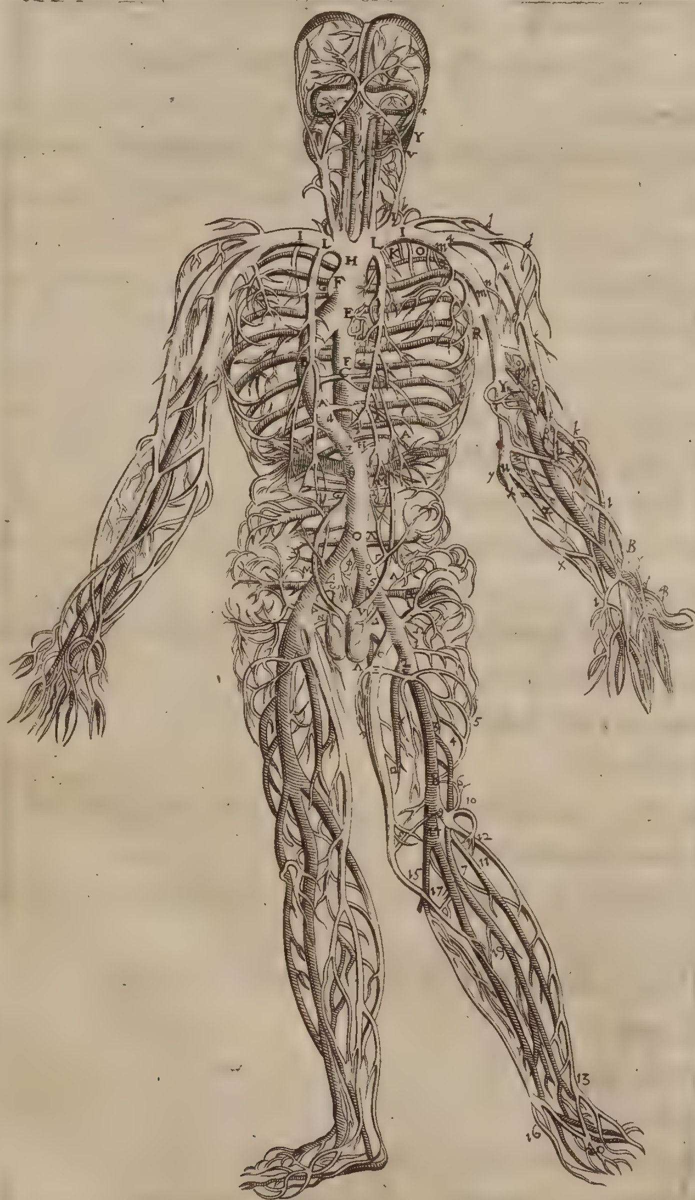
De

De innerlicke is veel dicker: eyndight inde hersenen, doortoogen hebbende de voeren van 't herde hern-vlies.

By-voechsel.

VAn de aderen in 't alghemeyn hebben wy ghesproocken in 't Capittel vande neerdalende holle ader: al waer wy geen Figuer hebben ghestelt, beloovende die selfde hier ter plaets.

d' Naevolghende figuer dan vertoont de verspreydingh van de gantsche holle ader soo wel opklimmende, als neerdaelende.

A d' Stam des hollen aders.

a Een ſpruytje inde lever verſpreydt.

B De holle ader ter rechter zyde wijckende om het hert.

C d' Lincker middel-rift ader;

D d' Mondt vande holle ader met het hert begroeyt;

E d' Kranſ-ader des herts;

F F d' Stam vande gadeloose ader;

G G d' Onderſte rib-aderen;

H Verdeelingh des opklimmenden hollen aders in twee tacken;

I I De oxel-ader;

K d' Bovenſte rib-ader;

L L De borſten-ader nederdalende.

M Vereenigingh des ſelfs met de buyck-ader;

N De neck-ader.

O d' Ader, die inde onderſte neck-ſpieren en bovenſte borſt-ſpieren gaet.

P De bovenſte borſt-ader;

Q d' Schoft ader.

R d' Onderſte borſt-ader;

S d' Innerlijcke krop-ader.

T d' Uyterlijcke krop-ader;

V Verdeelingh des ſelfs onder 't oor;

X Des ſelfs tack inde mondt gaende.

Y d' Uyterlijcke tack inde ſlundt-ſpieren, en in de huydt des hoofts verſpreydt.

Z Een ghedeelte vande tack Y in 't aenſicht verorbert.

a a De voor-hoofts ader.

* Een ſpruytje nae 't achter-hooft gaende;

a a d' Hooft-ader.

b Een ſpruytje des ſelfs nae de achterſte hals-ſpieren gaende.

d d d' Schouder top-ader.

e e Een aderken uyt de hooft-ader inde arm-ſpieren loopende.

f Verdeelingh des hoofts-aders in drie tacken.

g d' Eerſte tack.

h d' Tweede tack.

i i De derde tack.

k Deſes ſpruytjens nae de huydt loopende.

l Een tack nae 't gewerf vande handt gaende.

m De lever ader.

n o Een tack des ſelfs nae de elle-boogh ſpieren n door de ſpieren o.

p Een

p Een andere groote tack vande lever-ader.

q Verdeelingh des lever-aders in twee tacken.

ſ d'Tack des ſelfs nae de huydt vande arm.

t d'Tack des lever-aders,die de middel-ader maeckt,

u Een tack des lever-aders nae het binnenſte hooft des ſchouders.

x x Een tack nae gewerf vande handt gaende,

y Een ader uyterlijck inde huydt by de elle-boogh.

z z Spruytjens uyt de lever-ader.

α De middel-ader.

β Verdeelingh des middel-aders een weynich boven 't ghewerf vande handt.

γ δ Tacken van deſe verdeelingh nae de uyterlijcke en innerlijcke handt.

ε Een tacxken nae de middelſten en gout-vingher loopende.

q d' Ader vande duyms muys.

ζ d' Stam vande holle ader loopende nae de ghedeelten onder de lever geſtelt.

η Die nae het vet der nieren gae.

θ ι Beyde de melck-aderen.

λ μ Beyde de bereydende ſaedt-aderen.

ξ Lenden-aderen.

ο Verdeelingh vande neerdaelende holle ader.

π Die naedt nae de buyck-ſpieren loopt.

ρ σ Twee tacken vande neerdaelende ſtam.

τ Die nae de heupe-ſpieren en bil-ſpieren gaet.

υ Een ſpruytje nae de gaeten van 't ſtuyt-been.

φ d' Ader van 't ſtuyt-been.

χ ψ Die nae de onder-buyck gaet.

ω Een ader vande tack ω.

ϗ Die voor het gemacht-been loopt.

n Een tacxken inde huydt vande dye verſpreydt.

x Vereenigingh des ſelfs met die geen nae het been daelt.

Γ De buyck-ader onder de rechte buyck-ſpieren ſchuylende.

Δ d' Gemacht-ader.

Θ De encklaeuw-ader.

Λ Een ſpruytje des ſelfs nae de laſche wijckende.

Ξ Noch een ſpruytje des ſelfs in 't voorſte vande dye verſpreydt.

Π d' Tweede ſpruydt vande encklauw-aderen nae de eerſte ſcheen-ſpier.

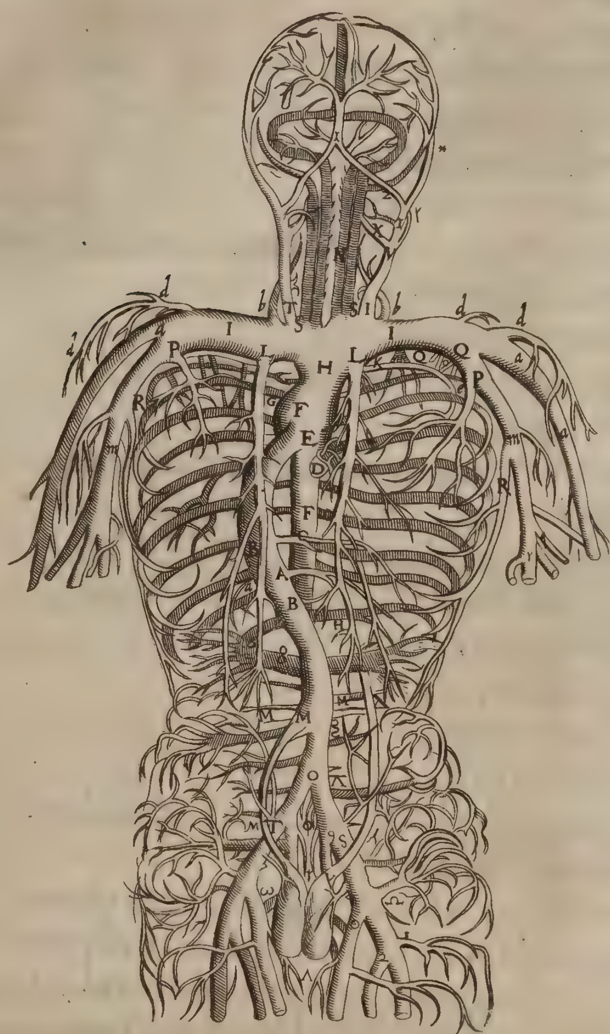
Σ De derde ſpruydt vande encklauw-ader nae de knie-ſchijve en de wade.

 Φ De

Φ De vierde spruyt.
ψ Tacxkens vande selve nae de voet en teenen.
Ω d' Heupen-ader.
1 Een uyterlijcke en kleyne tack nae eenige scheen-spieren.
2 Een verborgen groote tack nae de dye-spieren.
3 4 d' Waden-ader.
5 Een spruytje des selfs nae de huydt vande dye.
6 Haer grooter deel door de wade vande knie nae de hiel daelende.
7 En nae de huydt vande uyterlijcke encklauw.
8 d' Kuyt-ader.
9 Verdeelingh vande kuydt-ader in een uyterlijck en innernerlijcke stam.
10 11 Verdeelingh vande uyterlijcke stam onder de knie.
12 13 Die nae het bovenste vande voet gaet.
14 De innerlijcke tack vande kuyt-ader.
15 Een neerdalende tack des selfs na de hiel en grooten teen.
17 d' Grooten heupen-ader.
18 Een spruydt des selfs nae de voet daelende.
19 d' Ader nae het nedersten des voets gaende.
20 Vereenigingh vande waden-ader met een tack vande kuyt-ader.

Om dat inde voorgaende figuer de voornaemste spruyten om hun cleyne uytbeeldingh qualijck ghesien worden, sulleu wederom den hollen ader vertoonen, soo sy door de vier hollicheden vetspreydt wordt, te weten door 't hooft, borst, en buyck. Welcke figuer elcken tack wat grooter en sichtbarer uytwijst.

A De

A De ſtam des hollen aders onder de lever.

a a De wortelen des hollen aders uyt de lever ſpruytende, en den ſtam maeckende.

B De plaets des hollen aders tuſſchen de lever en middel-rift.

C Middel-rifts aderen.

D Mondt, met de welcke de holle ader aen 't hert ghehecht wordt.

E Des herts krans-ader.

F d' Stam vande gadelooſe ader.

G d' Tuſſchen-ribbige aderen.

H Verdeelingh vande ſtam des hollen aders inde krop.

I I d' Onder-krop-been-ader nae de arm gaende.

K d' Opper-tuſſchen-ribbighe.

L L M De neerdalende borsten-ader.
N d' Neck-ader.
O d' Spier-ader.
P d' Opperste borst-ader.
Q De dubbelde schoft-ader.
R d' Onderste borst-ader.
S d' Innerlijck krop-aderen.
T d' Uyterlijcke krop-aderen.
V d' Uyterlijcke krop-ader in tween verdeeldt ondert oor.
X Sijn inwendige tack.
Y Sijn uytwendige tack.
Z Een tack in 't aensicht verspreydt.
1 d' Voor-hoofts-ader.
* Een spruytjen nae 't achter-hooft loopende.
α α De hooft-ader.
б б d' Opper spier-ader.
d d d' Schouder-ader.
m m d' Lever-ader.
8 d' Melck-ader.
λ μ De saedt-aderen.
ξ De lenden-aderen,
o Verdeelingh des hollen aders in twee tacken.
ϖ d' Bovenste spier-ader.

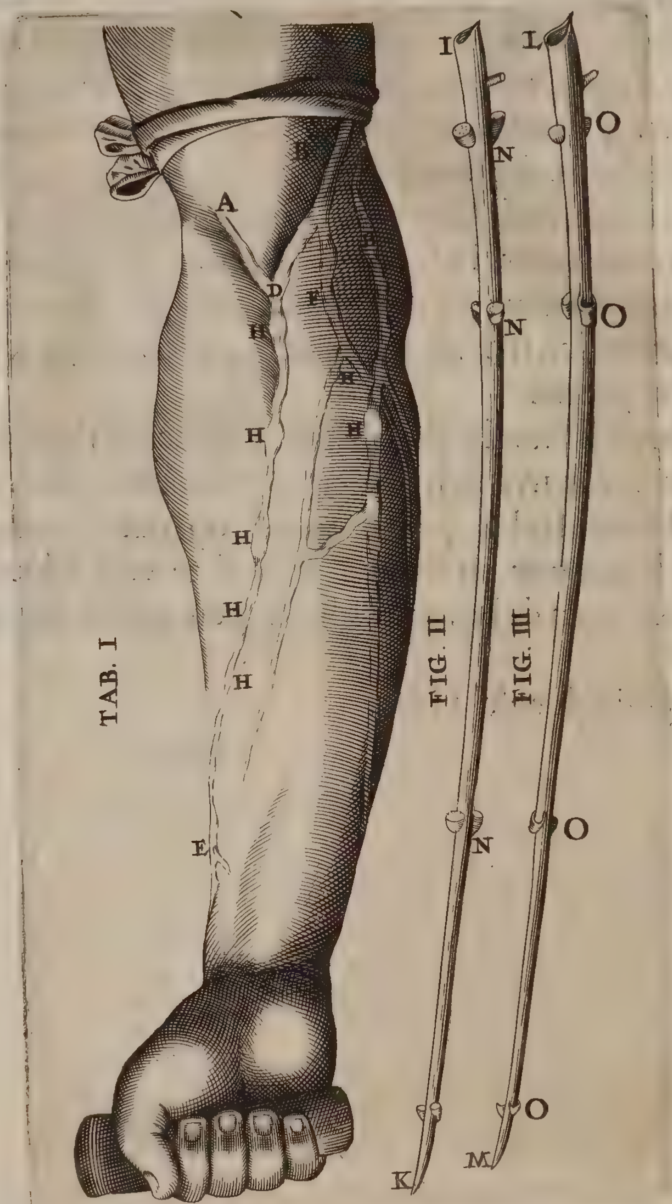
Het gheen dat tot noch toe vande aderen gheredent is, hebben onse voor-ouders en leermeesters oock wel gheweten : boven welck al dese leste eeuw , inde welcke de ontleedingh wat scherper ondersocht is, heeft ind' aderen yet ghevonden dat den heelen oudtheydt (voor soo veel wy weten) onkunt is gheweest : te weten eenighe klap-vlies kens of schot-deurtjens binnen inde aderen. d' Eerste waernemer van de selve is gheweest de wijtberoemde *Hieronymus fabritus ab Aquapendente* int jaer 1574. ghelijck hy self ghetuycht in sijn handelingh daer van in 't licht gegheven. Vootts dese vlieskens worden voornamentlijck ghevonden inde aderen vande armen en beenen : en schijnen niet anders te wesen dan eenighe uytsteeckende stucxkens vande rock der aderen hun holte half sluytende. Sijn geleghen inde aderen der armen en beenen onder de klieren vande oxelen en laschen naest onder de verdeelinge der aderen, op dat te weten het bloet, dat elders versonden moet worden , hier ter plaets wat staen soude blijven, en niet rasch en recht doorloopen, want alsoo de kleyne en huyversche tacxkens heel misdeelt soude wesen. Voor aen de mondt vande innerlijcke krop-aderen vindtmender

der twee, op dat, wanneermen het hooft al te laech buycht, het bloedt niet en soude met gheweldt inde hersenen storten, ende dat edel ghedeelte overstolpen. Welck ongheval aenghesien vande uyterlijcke krop-ader niet te vresen en is, want sy alleen de uytwendighe hoofts ghedeelten voedet, heeft geen klap-vlieskens gekreghen. De stam des hollen aders in't lichaem staende heefter gheen, nochte de slach-aderen, nochte de kleyne uytwendighe aderkens, die ontelbaer sijn.

Het ghetal van dese klap-vlieskens is onseecker: want in sommighe sijnder meer, in sommighe min. Hun gedaente verbeeldt een halve maen: en uyterlijck, wanneer de arm ghebonden wort, laeten sich sien als knoopkens, even ghelijck inde tacken vande kruyderen.

Het ghebruyck vande ghenoemde vlieskens in't alghemeyn, is het bloedt, dat uyt sich self en inghebooren swaerte ghenegehen is neder te daelen, te stutten, op dat de nederighe en hanghende leden niet en souden door al te veel bloedts overrompelt werden, en de bovenste ghedeelten van bloedt en voedtsel berooft.

De verbeeldingh volcht hier.

De eerste Figuer verbeeldt een arm ghebonden tot d' ader-latingh.

De tweede en derde twee om-ghekeerde aderen vande beenen.

A Een tack vande hooft-ader den middel-ader maeckende.

B De lever ader.

C Sijn tack den middel-ader maeckende.

D De middel-ader.

E De middel-ader langhs den arm loopende.

F d' Stam vande lever-ader diep leggende.

G De

G De stam vande lever-ader uyterlijck en sichtbaer.
H H H Klap-vlieskens inde aderen vande arm.
I K d' Eerste ader van 't been omgekeert.
L M d' Tweede ader.
N N N Clap-vlieskens met catoen gevult.
O O O Leedige klap-vlieskens of niet opgevult.

LIX Cap.

Vande aensicht-spieren.

HEt aensicht heeft twaelf spieren.

De eerste is een vleysighe rock of decksel, het heele aensicht bekleedende, kan naulijcx van de huydt afghescheyden worden. Spruydt van 't bovenste deel der krop-beenderen en wordt nerghens meer ghevonden, als in 't kloot-sackjen.

d' Tweede begint uyt het voortste deel des kins, en eyndight inde trompetter genaemt.

d' Derde begint en eyndight in 't juck-been.

d' Vierde is de trompetter gheheeten, van 't bovenste en innerlijck ghedeelte des onderkaecks komende, als oock vande vleugel-scheute, eyndight by 't begin van des monds sluydt-spier.

d' Vijfde ontspringht uyt de wortel van 't juck-been, en wordt geplant inde scherpte vande neuse.

d' Seste is seer kleyn, begindt by de ooch-winckel, loop langhs de heele neus, in des selfs kraecke-been eyndighende.

d' Sevenste wast, uyt de grooter ooch-winckel, en dien selven rondt om geloopen hebbende, rust inde kleyner.

d' Achtste omsingelt den boordt der ooch-scheelen.

d' Neghenste is inde mondt onder de boven-lip, en eyndight by de wortel der tanden.

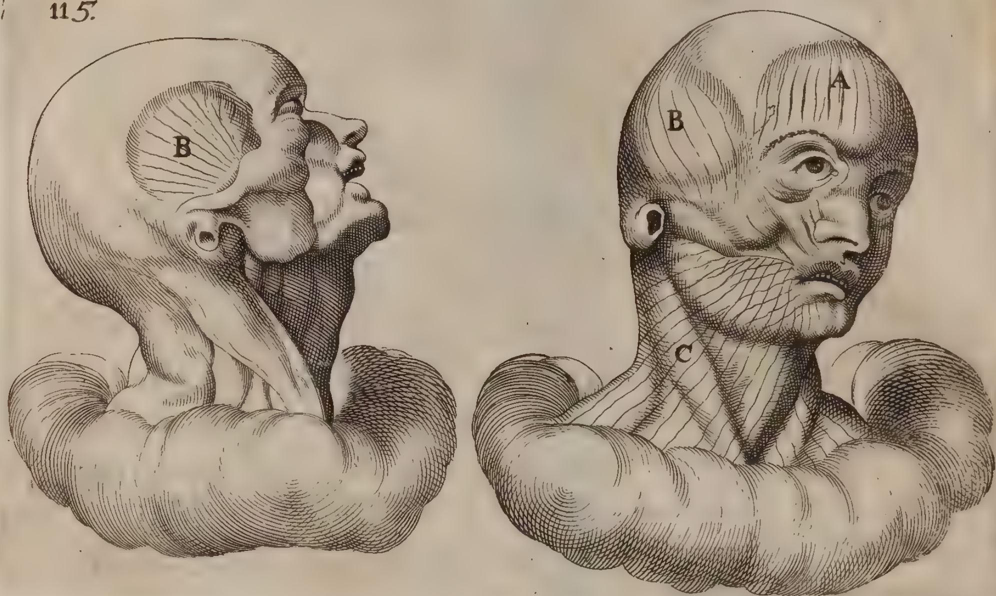
d' Thiende is den voorighen gelijck aende onderlip.

d' Elfde komt van 't achterhooft, en reyst nae de ooren, die hy beweeght met hun spieren, gelijck inde Esels.

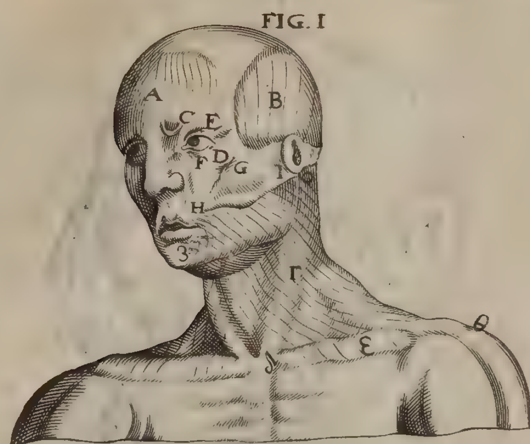
d' Twaelfde is des mondts sluyt-spier, oorsprongh nemende vande mont of uyterste lippen.

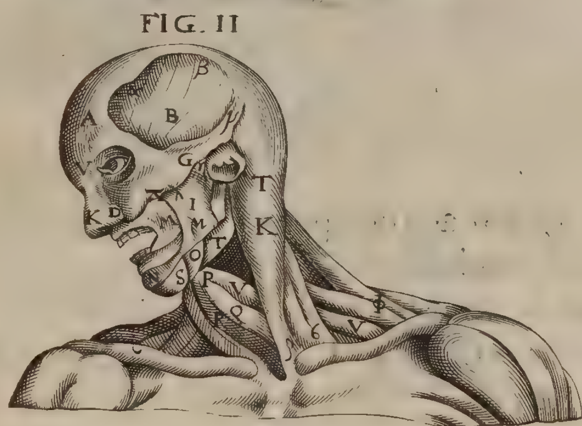
By-

By-voechsel.

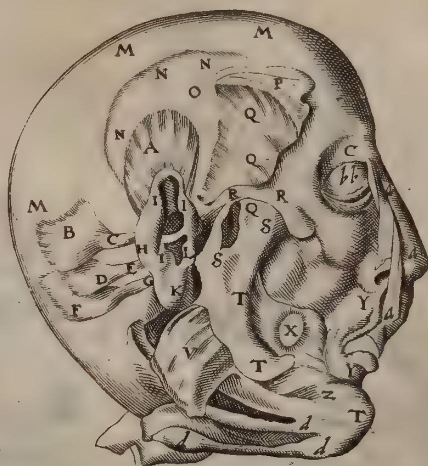
A De voor-hooft-spier.
B B d' Slaep-spier.
C d' Eerste aensicht-spier.

A 1 2 De voor-hooft-spier.
B d' Slaep-spier.
C E 1 d' Eerste spier van 't ooch-scheel.
F D 1 Een spier inde wieck of vleughel vande neus gaende, die oock inde boven-lip eyndight.
G H I d' Spier vande bovenste lip.
ꞁ I d' Eerste aensicht-spier.
∂ ϛ ε ⊙ d' Omschrijvingh des selfs.
M 2 De trompetter.
N 2 d' Spier vande onderste lip.

FIG. I.

X d' Trompetter.
Y Vleysighe veselen aen de lippen , of des mondts sluyt-spier.
Z d' Spier vande onderste lip.
a a d' Spier vande wind-brauw.
b b Het bovenste ooch-scheel , een spier hebbende met dwersche veselen.

LX Cap.

Vande spieren des opperſten ooch-ſcheels.

HEt opperſte oogh-ſcheel beweeghen drie ſpieren : twee die het ſluyten , een die het onſluyt.

d' Eerſte heeft by nae een oorſprongh , als de vijf ooch-ſpieren , te weten uyt de ooghen-kuyl boven de eerſten , die het oogh op heft: wordt gheplandt inde boordt des oogh-ſcheels vande grooter ooch-winckel tot aen de kleyner.

Deſes ampt is het ooch-ſcheel te openen.

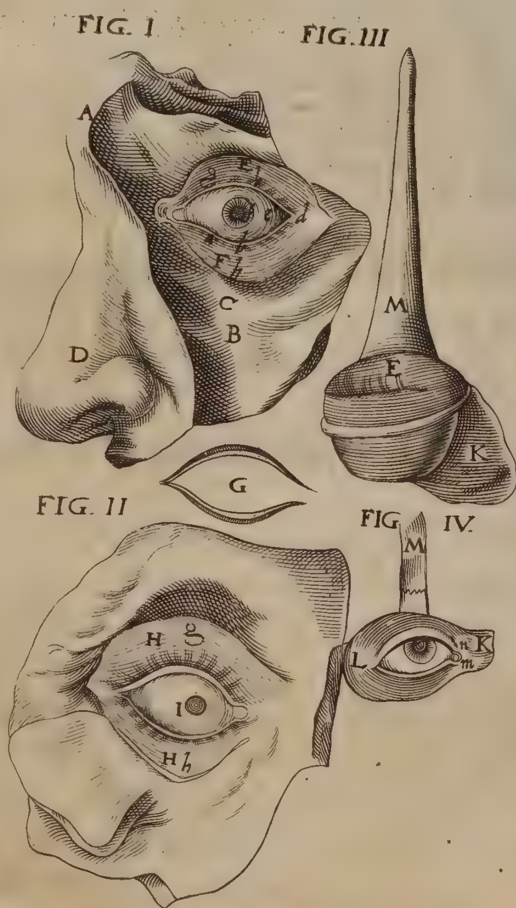
d' Tweede is den ringh-ſpier ghelijck : ſpruydt vande windt-brauw , en een ghedeelte des juck-beens , eyndight inde grooter ooch-winckel. Deſe ſluydt het oogh-ſcheel.

De derde is kleyn en quaedt te vinden : loopt om de heele kraecke-beenighe boordt van 't oogh-ſcheel , en verknocht ſich aen den anderen by de groote ooch-winckel. Deſe ſluyt oock.

By-

By-voechsel.

ONse Autheur schijnt te ghelooven met *Galenus* en andere oude Ontleeders, dat het onderste oogh-scheel onbeweegh'lijck is: het welck oft al soo sy in waerheydt, leest onse verhandelingh der spieren. Alwaer ghy breeder beschrijvingh hebt vande oogh-scheel spieren.

A 1 Het voorhooft-been.
B 1 Het wangh-been.
C 1 't Iuck-been.
D 1 De neus.
E 1 3 Het bovenste oogh-scheel.
F 1 3 't Onderste oogh-scheel.
a a 1 De boordt des oogh-scheels.
b b 1 De haertjens der oogh-scheelen.
c 1 De grooter ooch-winckel.

d 1 De kleyner oogh-winckel.
e 1 't Witte oogh-vlies.
g 1 2 't Hol vande bovenste oogh-scheel.
g 1 2 't Onder-hol inde onderste oogh-scheel.
G De kraecke-beenighe boorden der oogh-scheelen.
H H 2 d' Ronde oogh-spieren.
I 2 Het hoornich-vlies.
K 3 4 d' Ronde oogh-scheel-spier afgh escheyden : inde 4 noch vast, desen heeft *Vesalius* in tween verdeelt.
L 4 Hier stelden *Vesalius* den tweeden.
M 3 4 De rechte oogh-scheel-spier, bysonder gestelt.

LXI Cap.

Vande ooch-spieren.

SEs spieren verroeren het oogh. Vande welcke vier ontspringhen uyt de grondt vande ooch-kuyl , daer de ooghsenuw uytkomt , en worden ghehecht aen het witte ooghvlies.

d' Eerste beweeght opwaerts, de opheffende of hoovaerdighe spier genoemt.

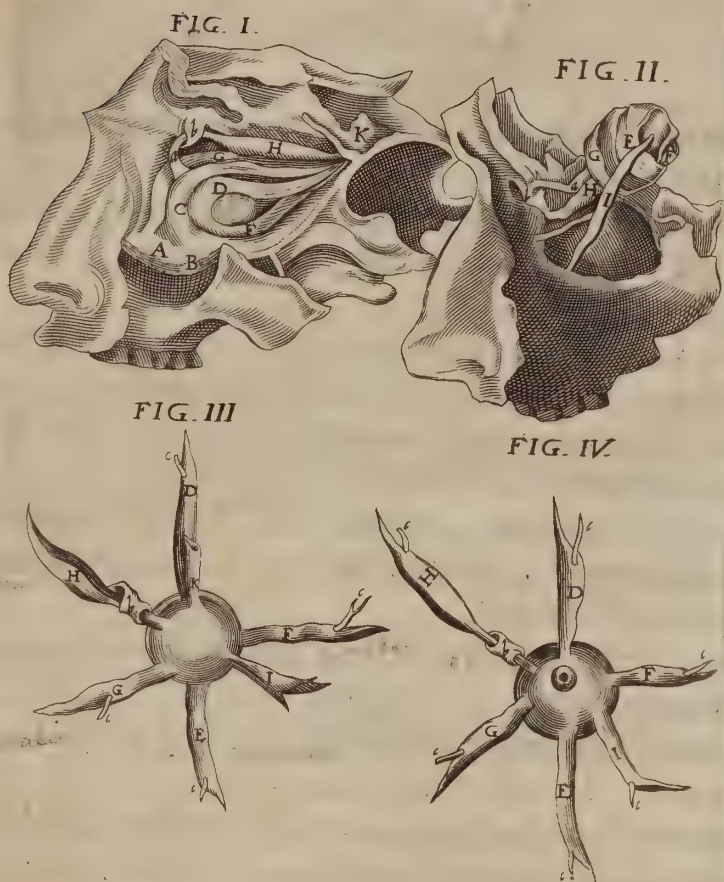
d' Tweede neerwaerts : de neermoedige geseyt.

De derde treckt het ooch na de grooter ooch-winckel: de aēhaler.

d' Vierde nae de kleyner oogh-winckel , de ghestoorde. Overblijven noch twee de half ronde beweegingh werckende : van dese spruyt een van de selve plaets , daer de anderen uytkomen , en eyndight inde windt-brauw by de grooten ooch-winckel : gaet door een kate-rolleken. Hy brenght het ooch nae de neus : dese wort genoemt de om-drayer en minne-spier.

d' Tweede komt van het wangh-been, en wordt gheplant in't witte oogh-vlies. Dese draeyt het oogh schuyn nae de minder oogh-winckel.

By-voechsel.

A d' Spier het oogh-scheel opheffende.
B d' Kraecke-beenige boordt der oogh-scheelen.
D 1 3 4 d' Bovenste recht oogh-spier of opheffer.
E 2 3 4 d' Onderste rechte ooch-spier, of neerslaende.
F 1 2 3 4 De uyterlijcke rechte oogh-spier of de af haeler.
G 1 2 3 4 d' Innerlijcke rechte oogh-spier of de aenhaler.
H 1 2 3 4 d' Bovenste schuyne spier : wiens pees a katerolleken б geteyckent is.

1 2 3 4 De onderste schuyne oogh-spier.
K 1 3 De oogh-senuw.
c c c c c c 3 4 De beweegh-senuwen der oogen.

LXII Cap.

Van het oogh.

IN het oogh zijn gade te slaen het vet, ses vaeten, ses vliesen, en drie vochticheden.

Het vet is in 't selve ghestelt om het ooch te vochtighen, op dat het door sijn ghestadighe beweegingh niet en verdrooghe.

Opticus. Vande vaeten sijn twee senuwen: een d' oogh-senuw of gesicht senuw gheheeten, de welcke de ghesicht gheesten aenbrenght. d' Ander tot beweegingh ghe schickt spruytende van 't tweede paer.

Twee slach-aderen, vande innerlijcke krop-slach-aderen voort-ghesprooten, op dat het oogh door de levendighende kracht verwackert werde.

Twee aderen vande innerlijcke krop-aderen komende, om het oogh te voeden.

Conjunctiva. Het eerste vlies is het bindt-vlies dat het wit van 't oogh ghenoemt wordt. Spruyt van 't panne-vlies.

Cornea. Het tweede heet het hoornich vlies om de ghelijckheydt met een hoorn-bladt vande lanteernen. Komt van het herde hern-vlies: en is tweevoudich.

Uvea. Het derde is het druyf-besije vlies, om sijn ghelijckheydt oock soo ghenoemt, oorsprongh hebbende van het dunne hern-vlies.

Retiformis. Het vierde 't nette-vlies: spruydt vande oogh-senuw in ghedaente van een vlies uytgespreydt. Is ghevlochten uyt aderen en slach-aderen in voegen van een net.

Aranea. Het vijfde is het spinne-web-vlies: om dat het een spinneweb gelijckt soo gheheeten.

Het seste omvanght de crystallighe vochticheydt boven de glasighe, en is ghelijck aen de oogh-haertjens: van welcke ghelijckenis het de naem, *ciliaris*, ghekreghen heeft.

De eerste vande vochtigheden is de crystallighe met recht soo gheheeten, want sy doorschijnt even als crystal.

De tweede de glasighe vochticheydt, om dat sy ghesmolten glas lijckt. Bekleedt den ganschen crystalligen.

De

De derde is de waeterige, om de gelijckenis met water. Dese is los en swemt over-al. Inde ontleedingh geeft sich eerst in 't gesicht, daer nae de glaesige, en ten lesten de crystallige.

By-voechsel.

D'Oor spronckelijckheydt des naems, *oogh*, segghense te wesen van *hoogh*: Om dat de oogen als wachters in 't opperste of hooghsten van 't lichaem gestelt sijn, en gestelt mosten wesen: want gelijck de verspieders inde legers de bergen, heuvelen, en toornen beklimmen, om des vyandts aentochten te voorsien: Soo betaemdet oock de oogen de hooghste plaets te besitten, op dat sy 't geen aen 't ghedierte schadelijck was, vlieden souden, en vervolgen 't geen vorderlijck was.

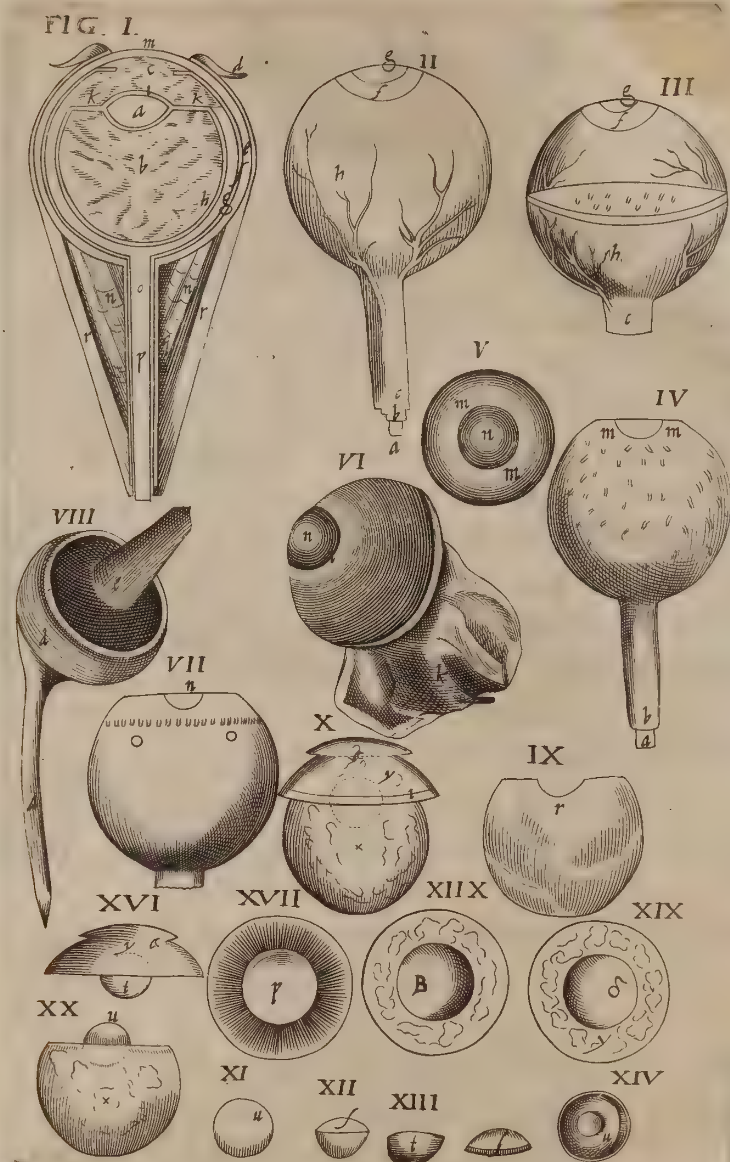
Daer is groote twist onder de Ontleeders, of de oogh-senuw met een gat doortochtich is, of niet. d'Oorsaeck vande twist is *Galenus*, die het toestemt: doch om het selve gat te sien, seyt hy, moetmen een ooch nemen van een groot dier, dat versch geslagen is, en daer-en-boven moetmen wesen in een klaere verlichte plaets.

De Naekomelinge van *Galenus*, al dese voorwaerde onderhoudende, hebben niet te min geen gat inde oogh-senuw kunnen bespeuren: dies seggen sy eendrachtelijck, dat *Galenus* hier gedut heeft.

Het hoornich-vlies is niet alleen tweevoudich, maer wel van ses schillen t' same-geset, tusschen de welcken men somtijts etter en waeter siet vergadert.

Het geen inde ontleedingh des ooghs nae de waeterighe vochticheydt sich in 't gesicht geeft, is niet de glasighe vochtigheydt, maer de crastllige: Want dese drijft op en in de glasige soo dat de glasige niet voor hem en schiet.

Inde crystallighe vochticheydt, seggen al de ontleeders en ghenees-konstenaers, wordt het ghesicht volbrocht. Het welck oft alsoo is, heb ick scherp-sinnichlijck ondersocht in mijn boeck van 't ooch, kortelingh in 't latijn uytghegeven: Al waer ick onweerspreeck'lijck (mijns dunckens) bewijs, dat het gesicht niet inde crystallighe vochticheydt, maer in 't nette-vlies volbrocht wert. Verklaer mede heel wijt en breet het heer'lijck en recht wonderlijck maecksel van 't ooch. Die der wetenschappen lief-hebbers sijn en latijn kunnen, mogen 't lesen. De geleertheydt en lijdt niet, dat al haer geheymenissen in 't Duytsch uytgestort werden.

In de eerste figuer.

a d' Crystallige vochticheydt.
b d' Glaesige vochticheydt.
c d' Waeterige.
d 't Bindt-vlies.
e Een deel van 't hoornich-vlies.
f 't Druyf besije-vlies.
g 't Nette-vlies.
h 't Vlies de glaesige vochticheydt omwindende.

i Het

i Het vlies bekleedende de cryſtallige vochticheydt.
k k 't Vlies de oogh-aerkens gelijckende.
m 't Hoornich-vlies.
n n 't Vet tuſſchen de ſpieren.
o d'Oogh-ſenuw.
p 't Herde of dicke hern-vlies.
q 't Dunne hern-vlies.
r r d'Spieren.
Inde andere figueren.
a 2 4 8 d'Oogh-ſenuw.
b 2 4 't Dunne hern-vlies bekleedende de oogh-ſenuw.
c 2 3 't Dicke hern-vlies bekleedende de oogh-ſenuw.
d 8 't Achter deel van 't hoornich vlies.
e 8 't Nette-vlies in een gerolt.
f 2 3 d'Regen-boogh van't oogh.
g 2 3 't Oogh-appelken.
h 2 3 Vaeten door het bindt-vlies verſpreydt.
i 3 6 't Druyf beſije-vlies.
k 6 't Hoornich vlies omgekeert.
l l 3 4 Veſelen en draetkens der vaeten, door de welcken het hoornich vlies met het druyf-beſije-vlies ghehecht wordt.
m m 4 8 Neerdruckingh van 't druyf beſije-vlies.
n 4 5 6 7 d'Oogh-appel.
o o 7 't Vlies de oogh-haerkens gelijckende.
p 7 't Begin van 't druyf beſije-vlies uyt het dunne hern-vlies.
r 9 't Hol vande glaeſighe vochticheydt, dat de cryſtallige vochticheydt in-neemt.
ſ 12 15 d'Breedte van 't vlies des cryſtalligen vochticheyts.
t 12 13 14 16 't Ronde achterdeel vande cryſtallighe vochticheydt.
u 11 14 20 Sijn voordeel een weynich plat-achtich.
x 10 20 d'Groote vande glaeſige vochticheydt.
y 10 16 19 d'Groote vande waeterige vochticheydt.
z 10 d'Plaets daer de glaeſighe vochticheydt vande waeterige afgeſondert wordt.
α 10 16 d'Plaets, daer het druyf beſije-vlies inde waeterige vochticheydt ſwemt.
β 18 d'Holte vande glaeſige vochticheydt, daer de cryſtallige in gelegen heeft.
γ 19 d'Holte van de waeterighe vochticheydt om de ſelve oorſaeck.

LXIII Cap.

Van het Hooft.

Merckt in't hooft twee geslachten van deelen, besluytende en beslooten.

De besluytende sijn tweer-handt, gemeyne en eygene.

Pericranium. De gemeyne sijn, het hayr, d'op-huydt, de huydt, het vet, en vleysich vlies.

d'Eygene sijn het panne-vlies, de panne, en hern-vliesen.

Het panne-vlies is een vast, sterck vlies, elders het beene-vlies genoemt, spruyt uyt de veselen van't herde hern-vlies, die door de naden gaen. Dit bedeckt en bekleedt uyterlijck de heele hooft-panne.

Cranium. d'panne hebben wy beschreven onder't gebeente.

Meninges. d'Hern-vliesen sijn twee: Het herde of dicke en dunne.

't Herde om sijn vasticheydt soo gheheeten, is over-al dubbelt, maer voornamentlijck in't midden. Raeckt tot het midden vande hersenen in ghedaente van een seysen. In dit worden vier groeven vernomen: Twee ter sijden, volgende den winckel-naedt. Een lange nae de neus sich streckende. De vierde gaet recht inde hersenen.

Torcular. Deser all t'same-loop wordt genoemt de pars-back.

Het dunne hern-vlies bedeckt over-al het hersen-merch tot de binnenste groeven toe. Dit selve is mede tweevoudich of dubbelt.

Het besloten deel is het hersen-merch, de setel vande dierlijcke kracht, en oorsprongh der senuwen.

In dit sult ghy gade-slaen het wesen, gedaente, verwe, en sijn voornaemste gedeelten.

't Wesen is weeck en merch-achtich.

d'Ghedaente verbeeldt uyterlijck de darmen, en innerlijck gelijckt het wel biest.

d'Verw is buyten asch-graeuw, binnen witter.

Sijn voornaemste gedeelten sijn tweer-ley: Het voorbreyn en achter-breyn.

In't voorbreyn is waer te nemen.

Callosum. corpus. Eerstelijck het eelt-achtich lichaem gheheeten, om dat het een herder gedeelte hersenen is.

Ventriculi. Ten tweeden, twee bovenste groefkens, des maens hoornen verbeeldende.

Septum lucidum. Ten derden het lichte of doorschijnendt middel-schot: het welck

welck een ghedeelte van 't dunne hern-vlies is, de ghenoemde groefkens scheydende.

Ten vierden het groef-netteken in 't midden van die twee groefkens. Welck is het waerachtige wonderlijck net. *Plexus choroides.*

Ten vijfden het welfsel dit netteken onderworpen, met drie pijlaerkens ghestut. *Fornix.*

Ten sesten het derde groefken uyt de twee voorige spruytende. In dit sijn twee gangen: de eerste nae vooren streckende, door de welcke het sich aen 't leck-klierken ontlast, en dat door het trechterken. De tweede gangh is nae achteren in het vierde groefken loopende. In dese sijn te sien, billekens, klootkens, pijn-appel-klierken, en een deel der vrouwen schaemte gelijckende. *Glandula pituitaria.* *Conarium*

Ten sevensten het vierde groefken tusschen het voor-breyn en achter-breyn by 't begin van 't rugge-merch: in 't welck de schrijf-pen is, en in 't middel-schot by 't rugge-merch, afscheydende de rechter en lincker sijde.

Ten achtsten seven paer senuwen, in 't kort soo vervat.

Het eerste paer siet: Het tweede roert het oogh: 't Derde smaeckt: Als oock het vierde: Het vijfde hoort: 't Seste is wijdt loopende: Het sevenste beweeght den tongh.

't Achter-breyn is herder en bruynder: in 't welck niet anders als de wurm-scheute merck-waerdigh is. *Cerebelli Processus vermiformis.*

By-voechsel.

De huydt des hoofts heeft dit bysonder, dat sy soo scherp van ghevoelen niet en sy, als in andere plaetsen. Ten anderen dat in haer veel haers gheplant is, welckx wortelen men sien kan als eenighe swerte stipkens van binnen, als de huydt van 't becke-neel afghescheyden is: waer uyt te vermoeden is, dat om gheen kleyne oorsaeck het hayr uyt en valle, aenghesien het soo diep en vast ghewortelt sy. Ten derden in haer te mercken is, dat sy weecker is, leenigher en smeerigher als d' andere huydt welck de oorsaeck is, dat deses huydts wonden, wanneer die tot de hooft-pan niet toe en reycken, seer licht heelen. De leertouwers bevinden oock, dat des hoofts huydt alder-swaerlijckst om haer smeerigheydt bereydt werdt.

Het vet dat onder dese huydt leydt, is heel weynich. Doch als het ghesien en ghevonden souden werden, soude wesen ontrent het opper-hooft nae 't achter-hooft toe.

Gelijck

Ghelijck aen 't hert,en de longe een ruymte ghegheven is, inde welcke ſy vryelijck beweeght kunnen worden : al ſoo oock voor de beweegingh der herſenen is een ruymte ghelaten : want het herde hern-vlies en leyt niet dicht op de herſenen , maer is merckelijck van hun afgheſcheyden. Deſe beweegingh det herſenen gheſchiedt gheſamentlijck met de hert-kloppingh , ghelijck inde verſche hooft-wonden klaerlijck waerghenomen wordt. Of nu deſe beweegingh door de hert-aderen inde herſenen gaende volbroght werdt , of door eyghen in-ghebooren kracht der herſenen : ſoude ick niet durven oordeelen. Het lijckt waerſchijn'lijck dat het groote lichaem der herſenen door ſulcke kleyne hert-aderkens ſoo niet gheſchudt kan worden. Voorts dat het lichaem der herſenen ſelf , en niet ſijn vlieſen alleen'lijck beroert werden , kunt ghy door ervarenheydt weten in groote hoooft-wonden.

d' Kronckelen en drayinghe van 't dunne hern-vlies daelen ontrent een duym-breedt inde herſenen : en ſijn gheſchapen om de vaeten inde herſenen te voeren : de welcke bykans ontelbaer in ghedaente van haerkens in 't Lichaem der herſenen verſpreydt worden : als uytwijſen de druppelkens en ſtipkens bloedt , de over al in 't ſnijden vande herſenen geſien worden.

d' Bovenſte herſen-groef kens worden ghemeyn'lijck kleyn en kort vertoont : maer ſijn wel ſoo langh als de breedte van een handt. Het netteken , dat in hun getooght wordt , is niet anders,als gevlochten aderkens en hert-aderkens.

AA BB Het

A A B B Het dicke of herde hern-vlies.

C C C Groef van dit vlies loopende nae de langhte van 't hooft.

D D E Aderen door dit vlies verſpreydt.

F F Aderkens door de hooft-pan dringhende nae het panne-vlies.

G G Dicke veſelen de kranſ-naedt doorloopende, en het panne-vlies maeckende.

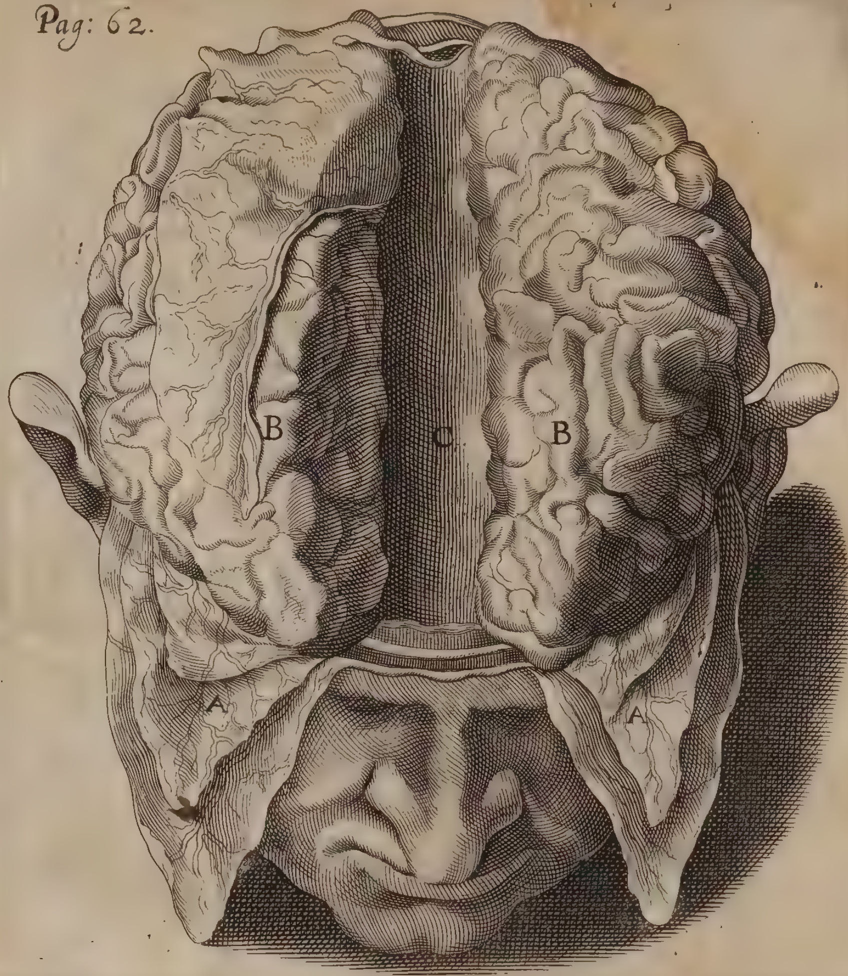
H H Veſelkens de pijl-naedt doorgaende.

I I Veſelkens door de winckel-naedt dringende.

K Een knubbelken, ghemeyn'lijck by de t' ſame-loop vande pijl-naedt en kranſ-naedt ſichtbaer.

L De hollicheydt van 't voor-hooft-been.

A A De

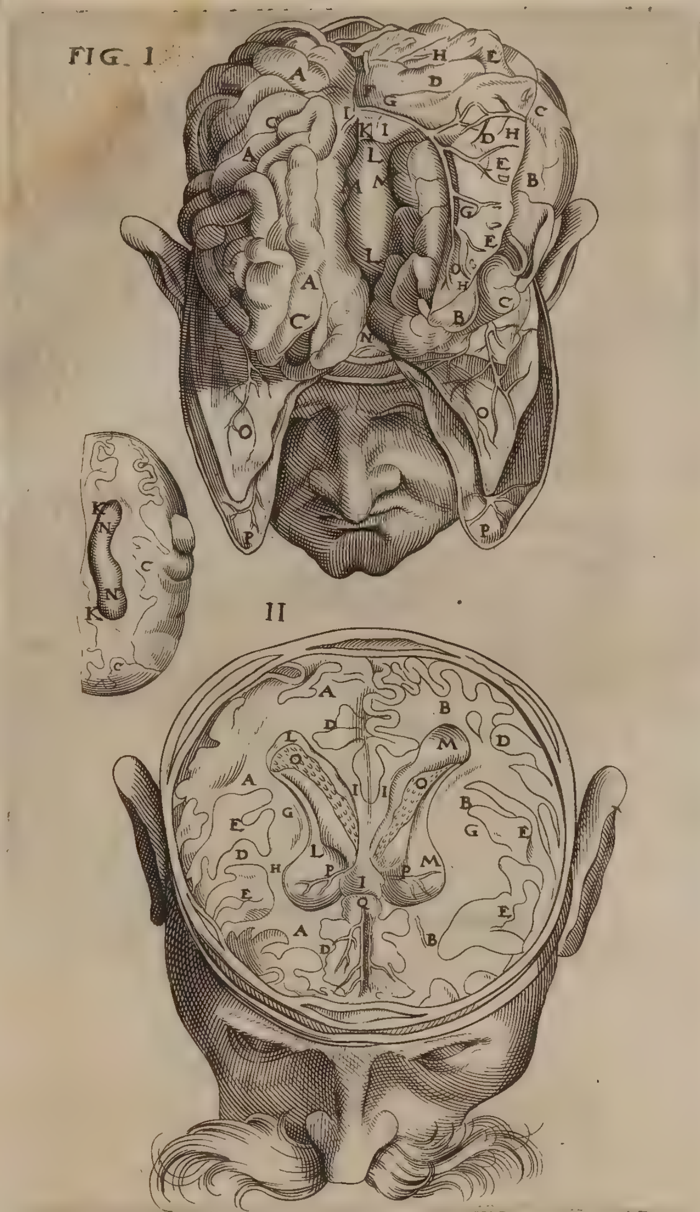

A A De hern-vliesen afghescheyden en omgekeert.

B B Het hersen-merch een weynich ter sijden ghescchoven, op dat de scheydingh der hersenen beter gesien werdt.

C De scheydingh der hersenen van 't achter-hooft tot aen de neus toe.

Inde

Inde eerste figuer.

A A d'Rechter sijde der hersenen.

B B 't Lincker sijde.

C C d'Kronckele en om drayinge van't hersen-merch.

D D Verrdubbeling van't dicke hern-vlies de seysen ghenoemdt.

E E E Aderken der hersenen.

F Vaeten doort dicke hern-vlies loopende.

G G Spruytjens van dese vaeten.

H H Spruytjens uyt de derde groef van't dicke hern-vlies komende.

I I Begintselen der vaeten uyt de vierde groef spruytende.

K 't Begin van 't vat uyt de vierde groef komende, dat daer na het hersen-groef-netteken vlecht.

L L 't Eelt-achtich lichaem.

M M Eenighe voeren ter syden van dit lichaem.

N Een scheute van 't dicke hern-vlies by de neus.

O O Een stuck van 't dunne hern-vlies vande hersenen afghe-scheyden.

P P Stucken van't dicke hern-vlies omgekeert.

Inde tweede figuer.

A A A B B B Rechter en lincker sijde van 't hersen-merch.

C C C Een stuck vande hersenen af-gesneden.

D D D Scheydtselen van 't hersen-merch.

E E E E 't Opperſten en buytenſten van't hersen-merch, 't welck asch-graeuw van verw is.

G G H H 't Binnenste hersen-merch heel wit.

I I I 't Eelt-achtich lichaem.

K K Een stuck van't eelt-achtich lichaem.

L L M M 't Rechter en lincker hersen-groefken.

N N 't Bovenste deel van't lincker hersen-groefken.

O O 't Hersen-groef-netteken.

P P Dunne teere aderkens met de hersen-groefkens begroeyt.

Q Andere aderkens in dunne hern-vlies loopende.

Inde eerſte figuer beteyckenen al de letteren van A tot B het ſelve, datſe inde tweede figuer vande voorgaende plaet te kennen geven.

R R R Het onderſte deel van 't eelt-achtich lichaem.

S T V Het driehoekigh vlack van 't herſen-welfſel.

X X Het onderſte deel van 't middel-ſchot der herſen-groefkens, aen 't welfſel verknocht.

Y Y Het bovenſte deel van 't middel-ſchot aen het eelt-achtich lichaem vaſt.

Inde tweede figuer.

A A A Het onderſte vlack van 't welfſel.

B C Twee hoecken van 't welfſel, met de welcken het aen de herſen-groefkens vaſt is.

D E Het rechter en lincker herſen-groefken.

F G Hert-aderkens, die het groef-netteken vlechten.

H Een vat onder 't welffel in het derde herſen-groefken gaende.

I K L Verdeelingh van dit vat.

M N Het herſen-groef-netteken.

O O Aderkens door de herſen-groefkens loopende.

P Andere door het dunne hern-vlies verſpreydt.

Q Een gangh uyt het derde herſen-groefken recht neerwaerts nae het trechterken of beckenken.

R S Voeren in 't lichaem vande herſen-groefkens uytgeholt.

In de eerste figuer.

A A B B Deel van 't voor-breyn.

C C C Strepen tusschen de kronckelen van 't hersen-merch.

D D d' Bovenste schorse vande hersenen.

E E E 't Witte hersen-merch.

F G Deelen vande krop-slach-aderen.

H 't Onderste van 't derde hersen-groefken.

I d' Voorste gangh van 't derde hersen-groefken na het trechterken de sluymerige vochticheydt voerende.

K De achterste gangh van 't selve nae het vierde hersen-groefken.

L 't Pijn-appel-klierken.

M N Hersen-billekens en klootkens.

O O Het dicke hern-vlies tusschen het voor-breyn en achter-breyn of by-breyn.

P P Q Q d' Eerste en tweede voer van 't dicke hern-vlies.

R d' Hersen-pars-backe-

S 't Begin vande derde voer.

T d' Vierde voer open.

V Een vat des selfs hier af gesneden en omgeboogen.

X X 't Achter-breyn met het dunne hern-vlies bekleedt.

Y Een gangh van de vierde voer in het dunne hern-vlies.

Z Z Verbindingh van 't herde hern-vlies met het steen-been.

Inde tweede figuer.

A A B B Gedeelte vande hersenen.

C D E d' Strepen, schorse, en merch der hersenen.

F G Deelen vande krop-slach-aderen.

H 't Voorste deel van het derde hersen-groefken.

I Een gangh nae het trechterken.

K Een ander gangh.

L 't Achterste deel van 't derde hersen-groefken nae het vierde daelende.

M Het pijn-appel-klierken tet sijden geschooven.

N O P Q d' Billekens en klootkens door gesneden.

R R 't Achter-breyn met het dunne hern-vlies bedeckt.

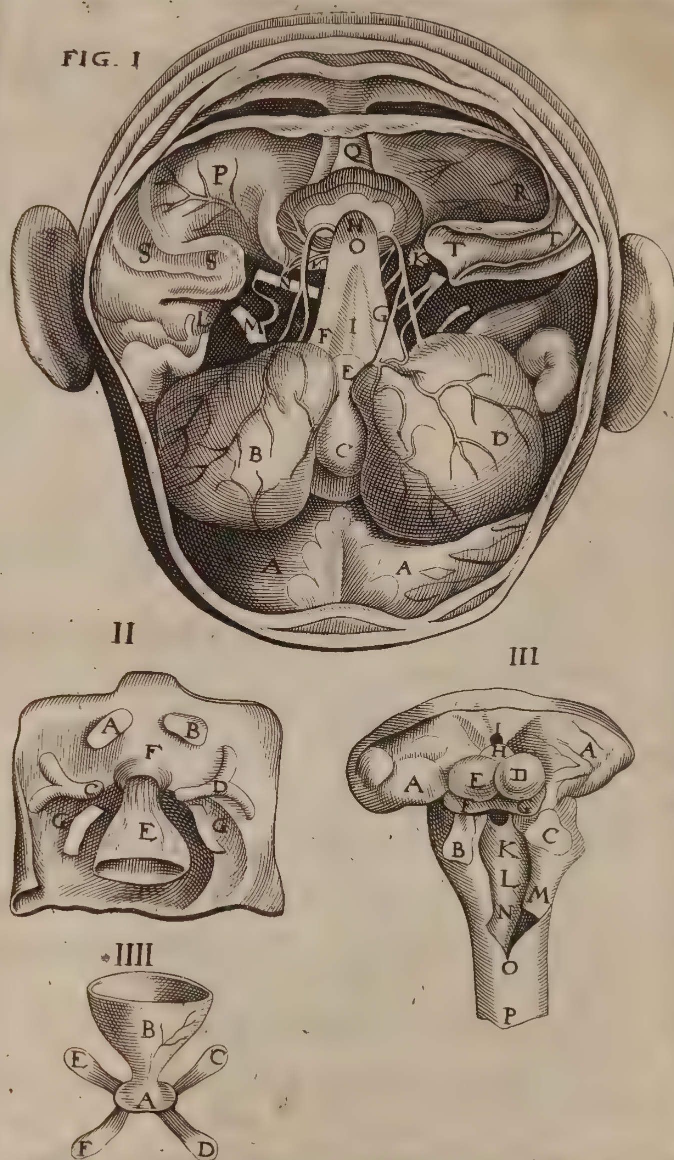
S S Vaeten door het dunne hern-vlies loopende.

T T Tacxkens der selfder.

V V 't Dicke hern-vlies, dat het voor-breyn en achter-breyn van den anderen af-paelde.

X X Vaeten uyt het dicke hern-vlies in 't dunne gaende.

Z Z Verknochtingh van 't dicke hern-vlies aen de hooft-pan.

Inde eerste figuer.

A A Gedeelte van't breyn.

B C D 't Achter-breyn omgebogen.

E d'Wurm-scheute.

F G H 't Begin van't rugge-merch.

I 't Meer-deel van't vierde hersen-groefken.

K L Vaeten in't achter-breyn gaende.

M N 't Vijfde en seste paer der senuwen.

O d'Punt van het vierde hersen-groefken ghelijckende een punt van een schrijf-pen.

P Q R d'Achterste voer noch bedeckt met het dicke hern-vlies.

S S T T d'Eerste en tweede voer van't dicke hern-vlies.

Inde

Inde tweede figuer.

A A Gedeelten des rugge-merchs van't breyn afgesneden.

B C d'Plaets, daer dit merch met het achter-breyn vast was.

D E d'Klootkens.

F G d'Billekens.

H 't Pijn-appel-klierken.

I Een deel van't derde hersengroefken.

K L M N Een deel van't vierde hersengroefken.

O d'Punt van't vierde groefken.

P d'Plaets daer het rugge merch uyt de hooft pan daelt.

Inde derde figuer.

A B Stucken vande ooghsenuwen.

C D Krop slach aderen.

E 't Trechterken af hangende.

F 't Gat of doortocht vant dicke hern vlies nae het klierken.

G G Stucken van't tweede senuw paer.

Inde vierde figuer.

A 't Klierken.

B 't Trechterken.

C D E F Een gangh om de fluymerighe vochticheydt door te laeten en uyt te loosen.

LXIV Cap.

Vande Senuwen.

DE senuwen, welcke sijn de werck tuyghen van't gevoel en vrywillige beweegingh, spruyten of uyt het hersenmerch, of rugge merch: Soo dat de senuwen twee slachtich sijn.

Uyt het hersen merch spruyten seven paeren.

Het eerste der oogh senuwen: door de welck wy sien: In dickte en sachticheyt gaen alle anderen te boven. Nemen hun oorsprongh van't achter breyn: Worden t'same geknocht boven het wigge been, daer nae wederom van den anderen scheydende. Sy voeren tot het oogh de gesicht geesten.

't Tweede paer is gheschickt tot de beweegingh des ooghs: en wordt verdeelt in seven tacxkens: Ses van dese gaen inde ses oogh spieren: Niet om de beweegingh alleen, maer oock om het gevoelen mede te deelen. Het sevenste gaet om het bovenste oogh scheel te beroeren.

Het derde en vierde paer verleent de ſmaeck aen den tongh: deſe ſchieten nochtans oock ſpruytjens nae de ſlapen en tanden.

Het vijfde loopt nae de ooren. Als het nu tot het trommel-vlieſkens gekomen is, wordt in tween verdeelt. Sijn meeſte deel is aen 't gehoor gedienſtich: Het ander deel loopt nae het ſtrotten-hooft. Hier om iſt datmen hoeſt, wanneermen het oor-lepelken al te diep inſteeckende het trommel-vlieſken raeckt.

Het ſeſte doorloopt al de inghewanten: Weſhalven het de naem gekregen heeft van wijt loopende: Daelt ter ſijden van de ſtrotte-pijp by de krop vaeten. Als het by 't krop-been ghekomen is inde rechter ſijde wordt in drie tacken gheſcheyden. d'Eerſte keert weder opwaerts onder de ſlach-ader, die onder 't krop-been leyt, nae de ſtrotten-hooft-ſpieren. Hierom wordt hy de weder-keerende ſenuw geheeten: En is het voornaemſte ſtems werck-tuygh. De andere tack door-kruypt de ribben. De derde is d'alderdickſte gaet door de ſlock-darm nae de bovenſte mondt des maechs: En daerom wordt hy de maech-ſenuw genoemt.

Het ſevenſte paer gaet nae de tongh-ſpieren, om die te beweegen: Daer-en-boven nae de tonge-been-ſpieren.

d'Overſchietende ſenuwen komen al uyt het rugge-merch, 't welck in als een behanghſel van 't breyn. Deſe ſenuwen verdeelen wy in vieren, om dat ſy voornamentljck vier ghedeelten dienſtbaer ſijn, in hals-ſenuwen, rugge-ſenuwen, lenden-ſenuwen, en ſtuyt-been-ſenuwen.

Vyt de hals ſpruyten ſeven paeren.

Het eerſte paer komt uyt de gaten vande eerſte wervel: En gaet nae de kleynere hooft-ſpieren.

Het Tweede doorloopt de heele huydt des hoofts, en de ſpieren, die vande tweede wervel afkomſt hebben.

Het derde loopt nae de onder-kaeck-ſpieren.

Het vierde, vijfde, ſeſte gaet na de ſpieren der armen, hals, en des ſchouwer-bladts: Sturt een deel nae het middel-rift inde borſt.

Het ſevenſte gaet inde breedtſte ſpier.

Vyt de rugh ontſpringhen twaelf koppelen doorloopende van binnen al de ribben: Van buyten de buyck-ſpieren.

Vyt de lendenen komen vijf paeren: De lenden-ſpieren en rugge-graet doorwanderende.

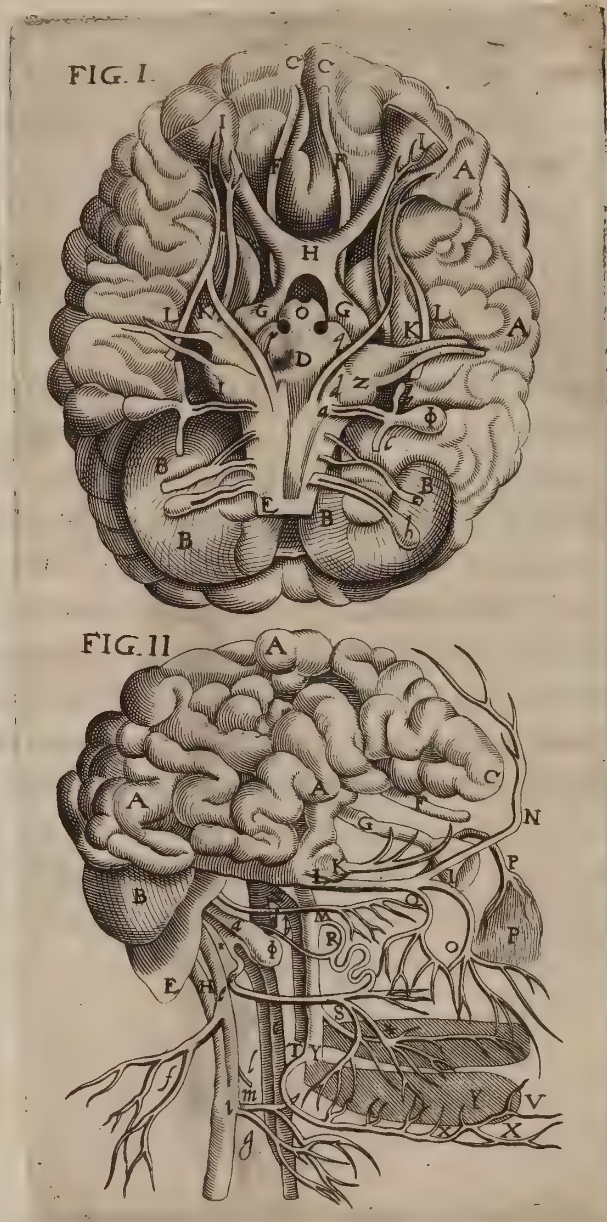
Vyt het ſtuyt-been rijſen ſes paeren, doorkruypende de naeburige ſpieren. En hier verwiſſelt het merch in een dicke-ſenuw, die door al de ſpieren vande dye, been, en voet dwaelt.

By-

By-voeghſel.

ONſe Autheur de outheydt volghende telt de gereuck-ſenuwen niet onder de ſenuwen : de welcke vande naekomelinghe nochtans onder hun geſtelt worden. Het ſijn langhe , dunne , en witte ſcheutkens op het ſeef been legghende, en aen 't ſelve vaſt. Gaen niet buyten de panne. Hun ghebruyck is , het ghereuck te onderſcheyden. Ten tweeden den opghehaelden locht door de neus in te nemen , tot voortbrengingh vande dierlijcke gheeſten. Ten derden , doorgangh te gheven aen de ſnottighe vochticheydt nae de neus. Want in deſe ſenuwkens altemet een ſichtbare hollicheydt vernomen wordt , door de welcken het ſnot druypen kan. Soo dat met deſe ſouden acht paer ſenuwen van 't herſen-merch komen.

Men mach ſtandtvaſtelijck met de waerheyt beweeren , dat al de ſenuwen uyt het rugghe-merch ſpruyten : oock deſe ghereuck-ſenuwen , want men claerlijck beooght , dat hun aller oorſprongh in't begin van het rugge-merch t'ſame-komet. Het welck de heele oudtheydt onbekendt weſende heeft eerſtelijck ontdeckt de dappere en hoogh-gheleerden *Varolius* Leer-meeſter inde hooghe ſchool van *Bononia* de volghende figuer vertoont het.

A A 1 2 Het voor-breyn.

B B 1 2 Her achter-breyn.

C C 1 2 Knubbelkens van 't herſen-merch , van ſommighe tepel-achtige uytſteeckſele ghenoemt.

D 1 't Begin van 't rugge-merch.

E 1 2 Een deel van 't rugge-merch, het welck de hooft-panne uytgaet.

F F 1 2 d' Gereuck-ſenuwen.

G G 1 2 d' Geſicht-ſenuwen.

H Vereenigingh der ſelfder.

I I 1 2 Het oogh-vlies , in 't welck de gheſicht-ſenuw verwiſſelt.

K K 't Tweede ſenuw-paer de oogen beweegende.

L L 1 2 Het

I L 1 2 Het derde paet.
M 1 2 't Vierde paer.
N 2 Een spruytje van 't derde paer nae de voorhooft spieren.
O 2 Een spruytje van 't selve nae de opper-kaeck.
P P 2 Een spruytje van 't selve nae het neus-vlies.
Q 2 Noch een spruytje van 't selve nae de slaep-spier.
R 2 Een tacxken van 't vierde paer oock nae de slaep-spier.
S 2 Een spruytje van 't selve nae de boven-tanden, en tandt-vleysch.
T 2 Een spruytje van 't selve nae de onder-kaeck.
V 2 Noch een spruytje nae de onder-lip.
X X 2 Spruytjens inde ondertanden verspreydt.
Y Y 2 Verspreyding van 't vierde paer in 't tongh-vlies.
Z 1 2 't Vierde paer nae het ver-hemeldt des mondts.
a 1 2 't Vijfde paer nae de ooren.
Φ 1 2 d' Gehoor-senuw uyt-ghebreyt inde holte van 't steen-been.
б 1 2 Een tacxken van 't vijfde paer.
ç 1 2 Noch een tacxken van 't selve.
d 1 2 Een tacxken tot het vijfde paer hoorende.
e 1 2 't Seste paer.
f 2 Een tack des selfs na de neck, en spierẽ op de selvẽ gelegen.
g 2 Een ander tacxken na de strotten-hooft-spieren.
2 1 2 't Sevenste paer.
i Vereeniging van 't sevenste en seste paer.
ſ 2 Een spruytje van 't sevenste paer.
m 2 Noch een spruytje nae de spieren vande tongh, tonghe-been, en strotten-hooft.
o 1 't Gat, door 't welck de fluymighe vochticheydt uyt het derden hersen-groefken in 't trechterken daelt.
p q 1 Door-tocht vande krop-slach-aderen nae de hersen-groef kens.

Volght nu het rugge-graets merch: Het welck de wijse-man een silver-koordt noemde; en de rugge-graet een gulden ketting. Dit merch is met drie vliesen bekleet. Het eerste is hert en seer sterck, aen de wervelen vast verknocht, van welcker kraecke-beenderen het oock sijn oorsprong neemt, nae *Galenus* gevoelen. De twee ande vliesen sijn de selfde, die het hersen-merch heeft: Want die met het rugge-merch neer-waerts daelen door het groot beckeneels gat. Dese twee uyterlijcke vliesen leggen niet dicht of naest op het rugge-merch, al *Galenus* ghewaent heeft, maer even als in 't hersen-merch wijcken een wey-

nich

nich van 't ſelve , ſoo datmen een proef-yſerken daer gemackelijck tuſſchen brenghen kan. 't Gebruyck en dienſtbaerheydt van deſe afwijcking ſeggenſe te weſen , op dat het rugge-merch op de wijſe vande herſenen , vryelijck beweegt ſoude worden. Voorwaer de herſenen hebbender veele wel ſien kloppen ; het ruggen-merch (geloof ick) niemandt oyt. Doch ſoo mender nae ſlaen mach , ſoude ick ſeggen , dat het ruggen-merch oock beweecht wierdt , voornamentlijck in ſijn begin , welcke beweeging allenſken nae 't eyndt vermindert.

Maer merckt (het geen hier tegen ſchijnt te loopen) dat het herde vlies ſoo verre niet van 't rugge-merch en wijckt in 't begin , als in 't eyndt ontrent de lendenen.

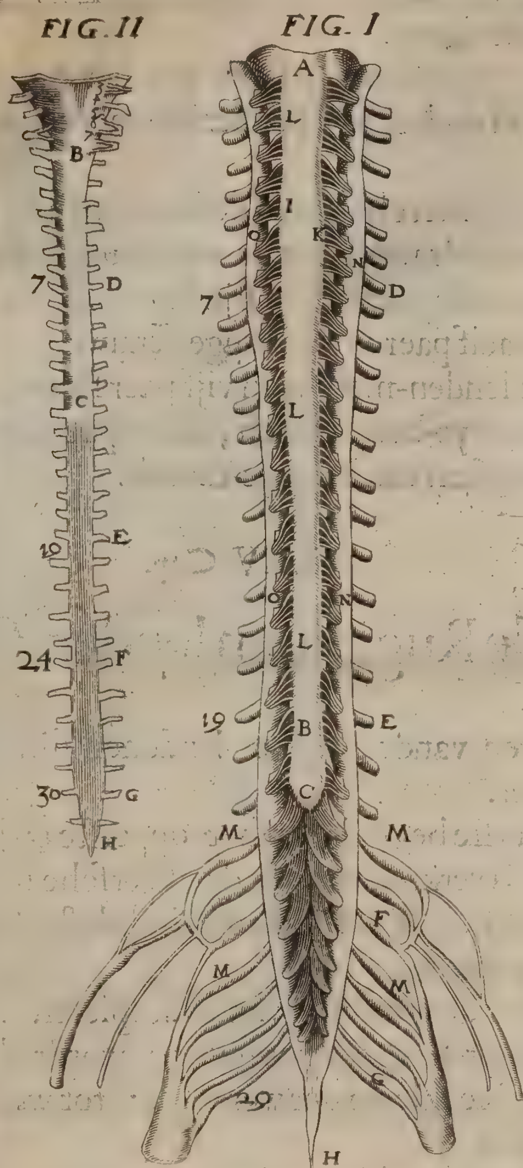
Sommige ſeggen , dat dit merch in ſijn oorſprong binnen de hals-wervelen dicker ſy , en dat het allenskens nae ſijn eyndt verdunt. Het welck onwaerachtich bevonden wordt. Dit is miſſchien waer , dat het inde hals-wervelen meer merch-achticheydts heeft , inde lendenen meer vlies-achticheydts , om de veel-voudige ſenuwen aldaer t' ſaeme-loopende.

Het rugghe-merch ontbloot ſijnde laet ſich een ader ſien nae ſijn langte neer-daelende , die over al met de ſenuw-tacken verſpreydt wordt. Deſe ader is ſonder twijfel tot de voeding gegeven van 't ſelve merch.

Dit heele rugghe-merch wort door ſijn dunne vlies geſcheyden in een rechter en lincker ſijde. Waer uyt klaerlijck blijcken kan de oorſaeck vande halve beroerniſſen.

De ſenuwen van 't rugge-merch voort-komende en ſpruyten niet terſtondt van dat ghedeelte des ſelfs , het welck recht teghen over het gat vande rugghe-graet ſtaet , dat ſy doorgaen : Maer ſpruyten ſomtijts wel een handt-breet hoogher, als dat gat. Deſe ſenuwen dan alſoo door de gaten uytgaende, worden uyterlijck om-wonden van het dicke hern-vlies , het welck bequamelijck af-ſcheydende , die ſelfde ſenuwen , de welcken een en een-voudich ſcheenen te ſijn , worden bevonden veele en verſcheyden tacxkens te weſen even al eens of men een gedraeyde koort los maeckten en ondrayden. Het geen voorwaer ſeer merck-waerdich is om ſien.

Inde

Inde eerste figuer,

A Het begin van 't ruggen-merch buyten de hooft-pan,

B Sijn dickte inde lenden-wervelen,

C Sijn verspreydingh in veselen,

D Seven paeren der necke-senuwen,

Van D tot E de rugge-senuwen,

Van E tot F de lenden-wervelen,

Van F tot G de stuyt-been-senuwen.

H Het eyndt van 't rugge-merch in veselen uyt-gaende,

I K L Worden eenighe senuwen vertoont hoe die met veselen uyt het merch spruyten,

M M Worden de knoopen verbeeldt, die uyt de vereeningingh der veselen komen.

N O Vliesen het merch bekleedende.

Inde tweede figuer.

3 4 5 6 7 De senuw-paeren uyt het rugghe-merch spruytende, die van andere uyt het hersen-merch ghesëydt worden te komen.

B Het rugge-merch buyten de hooft-pan.
C Veselen en draeden, in de welcken het verdeelt wordt.
D 7 Het necke-merch, en sijn seven paeren der senuwen.
E 19 Twaelf paeren van rugge-senuwen.
F 24 Het lenden-merch, en vijf paer senuwen.
G 30 Het stuyt-been-merch, en ses paer senuwen.
H Het uytersten van 't rugge-merch.

LXV Cap.

Vande Rugghe en lenden-spieren.

DE spieren vande Rugh en lendenen sijn acht: aen elcke sijde vier.

De eerste begindt van het opperste en hol ghedeelte des syde-beens: is verknocht met de dwersche uyt-steecksels der lenden-wervelen. Wort geplandt inde leste Rib, en beweeght den rugh voor-waerts.

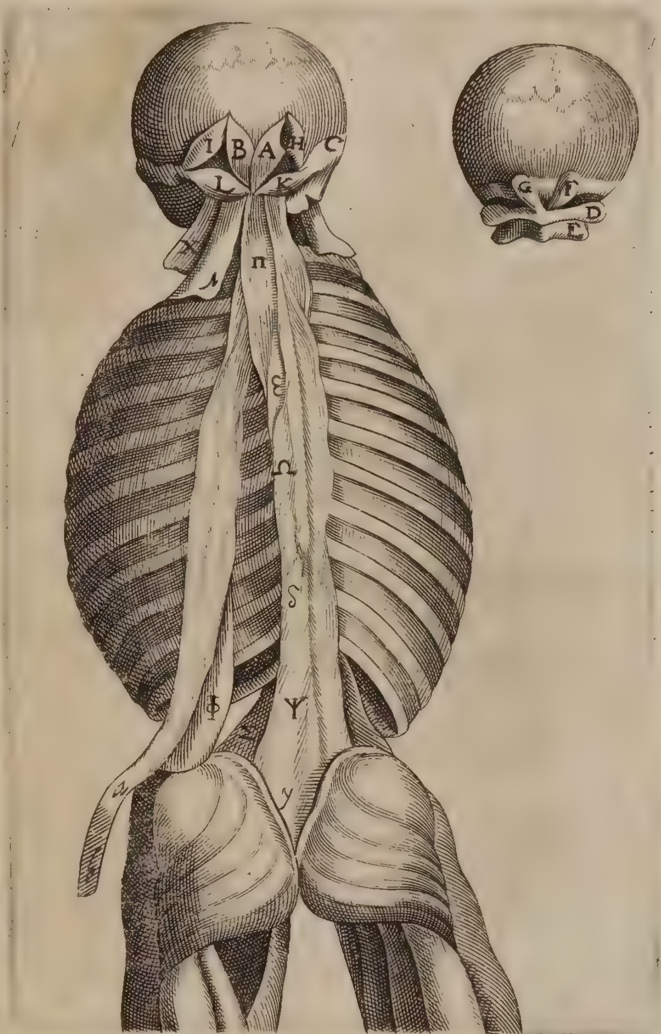
d' Tweede is de grootste van al de spieren: want hy streckt sich van het stuyt-been tot het hooft: wordt ghehecht aen al de dwersche uyt-steecksels der wervelen: tot welcker doornen hy peesen toe-sendt.

De derde komt van het achter-ghedeelte des stuydt-beens, wordt ghevoeght aen de doornen der lenden-wervelen, daer-en-boven aen de elfde en twaelfde rugge-wervel.

d' Vierde wast uyt de doorn vande twaelfde rugghe-wervel en hanght aen alle de doornen des rughs: dese recht den rugh.

By-voechsel.

DE ghenoemde spieren worden in dese navolghende figuer getoont.

Σ De eerſte rugge-ſpier.

φ d' Tweede of de alder-langhſte.

α β Sijn boght met de welcken hy den derden rugghe-ſpier wijckt.

ψ De derde rugge ſpier.

γ Sijn begin. ζ Sijn eyndt.

Ω d' Vierde rugge-ſpier.

ι Sijn boven-eyndt onder de vierde necke-ſpier.

LXVI Cap.

Vande eyndel-darm-ſpieren.

DE eyndel-darm wordt gheſloten , en op-waerts ghetrocken door vier ſpieren.

Wordt gheſlooten door de ringh-ſpier , gheleghen aen ſijn uyterſte eyndt : die ringhſche wijſe de eyndel-darm omſingelt : beſtaet uyt ronde veſelen en veel vleyſch : wordt op-waerts ghetrocken door drie ſpieren.

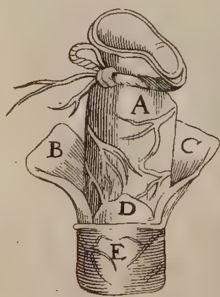
d' Eerſte begint van 't heupe-been : en wordt gehecht int bovenſte deel vande ringh-ſpier aen de rechter ſijde.

d' Tweede komt vande lincker-ſijde des heupe-beens : eyndight met de voorighen.

De derde ſpruyt van 't uyterſten des ſteert-beens: en vervoeght ſich met het bovenſte en achterſte gedeelte des ringh-ſpiers.

d' Eyndel-darm wort geopent vande parſende vulicheydt.

By-voechſel.

A Een ſtuck vande eyndel-darm , boven gebonden.

B C Twee ſpieren den eyndel-darm op treckende.

D Een ſpier-achtich Lichaem met de wortel van 't ghemacht begroeyt van onſe Autheur voor een ſpier ghereeckendt. Van andere Ontleeders niet , die maer twee ophaelers des eyndel-darms ſtellen.

E De ringh-ſpier , die de eyndel-darm toe-ſluyt.

LXVI Cap.

Vande dye-ſpieren.

Elcke dye heeft elf ſpieren.

Twee die de billen maecken: vande welcke de eerſte de grootſte is, ſpruytende van 't ſteert-been, ſtuyt-been, en van 't heele aenhanghſel des ſijde-beens: Wordt gheplant uyterlijck inde dye, vier vingeren onder de groote drayer. *Trochanter.*

d' Twee is middelbaer van groote en ghelegenheydt: bekleedt de heele bult van 't ſijde-been: komt ter ſijden van 't ſtuyt-been, en boven-eyndt des ſijde-beens: wordt gehecht uyterlijck aen den grooten drayer.

d' Derde rijſt vande voorſte kant des ſijde-beens: vervult by nae de holte van 't heupe-been: En wordt ghevoeght aen den grooten drayer een weynich dieper, als de tweede. Deſe drie ſpieren trecken den dye uytwaerts, of ſteecken hem uyt.

d' Vierde ſpruydt ſchuyns vande vier wervelen des ſtuytbeens: en hecht ſich met het aen-was vande groote drayer: dien hy tot ſich treckt. Al deſe ſpieren ſijn uyterlijck.

d' Vijfde van *Galenus pſoas* ghenoemt, van ons lenden-ſpier, is ſomtijdts twee voudich, waſt van de thiende, elfde, en twaelfde rugghe-wervel, en vande drie bovenſte lenden wervelen, loopende over het gemacht-been met een ſtercke, lange, en ſenuwige pees. Wordt gheknocht aen de kleyne drayer.

d' Seſte vervult de heele innerlijcke holte van 't ſijde-been: van ſijn boven-eyndt en heele randt ontſpringhende. Voeght ſich met de kleyne drayer. Deſe twee buyghen den dye.

d' Sevenſte breet int begin, komt van 't voorſte ghemachtbeen by de t' ſame-voegingh: En gaet huyvers nae het binnenſten des dyes: al waer hy onder de kleyne drayer eyndight. Deſes ampt is d' eene dye over den anderen te leggen.

d' Achtſte is vleyſich, en de alder-dickſte ſpier van 't ganſche lichaem: inde welcke ſoo veel gheſlachten der veſelen ſijn, dat hy in drien, jae wel in vieren ſchijnt verdeelt te moghen worden. Begint van 't innerlijck ghedeelte des ghemacht-beens, en van 't heupe-been: bindt bykans den heelen binnenſten dye, op dat hy hem te leechlijcker opheffe.

De negenste spruydt van 't heupe-been by het gat van 't gemacht-been : is drie vingheren breedt : wordt gehecht aen den grooten drayer binne-waerts.

d' Thiende groeyt uyt het binnenste ghedeelte des ghemacht-beens , en met sijn blaeuwe ronde pees wordt gheknocht aen den hals van 't dye-been, op die plaets, daer het van 't sijde-been ontfangen wordt.

d' Elfde vervult de uyterlijcke holte van 't ghemacht-been, en wordt ghehecht aen den grooten drayer van binnen en beneden.

By-voechsel.

AL dese ghenoemde spieren sullen hier nae vertoont worden met de gheene , die nu beschreven sullen worden.

LIII. Cap.

Vande been-spieren.

Cruris musculi.

ELf spieren verplaetsen het been.

d' Eerste verbeeldt een windel : Begint vande bovenste en binnenste kant des sijde-beens : daelt huyvers van binnen langhs de dye. Wordt aen 't been van binnen ghehecht , vier vingeren onder de knie. Hy steeckt het been uyt met de vliesige en rechte spier.

d' Tweede, de tengere geheeten, om dat hy in 't begin breet is , maer dun. Ghewordt uyt het voorste deel des ghemacht-beens by het kraecke-been : eydight met een langhe ronde pees in 't voorste deel des beens onder de eerste.

d' Derde is groot , komt uyt het onderste heupe-beens aen-was : Is senuwich tot het midden bykans des beens , wordt gevoeght aen de binnenste knubbel des beens. Hy buyght met de anderen.

d' Vierde spruydt van de selve plaets, in sijn oorsprongh breet, gaet door het achtersten des dyes : en wordt ghe-ent in 't voorste van 't been tusschen de eerste en tweede.

d' Vijfde begint by de vierde van 't uyterlijck deel des heupe-beens : een merckelijck aen-was nemende uyterlijck vande dye-spier. Wordt ghehecht aen de bovenste knubbel van 't scheen-been, het welck hy buyght met de derde en vierde.

De

De ſeſte is vlieſigh , en wordt de breede windel ghenoemdt bekleedt de heelen dye en been tot de voet toe. Ontſpringht uyterlijck vande kant des ſijde-beens.

d' Sevenſte heet de uyterlijcke groote : begint vande groote draeyer , die hy heel bedeckt des dyee langte : Gaet uyterlijck in 't been, over deckende de knie met ſijn breede pees.

d' Achtſte, de been-ſpier genaemt , aen 't dye-been gehecht tuſſchen de drayers. Met ſijn eene pees eyndight inde knie-ſchijve: met de andere vleyſige, treckt hy het been achter-waerts.

d' Negende heet de innerlijcke groote , ſpruydt van het bovenſte gedeelte des dye-beens onder de kleyne draeyer , hechtende ſich inde knie-ſchijve , en voor in 't been.

d' Thiende ſtaet midden tuſſchen de ghenoemde grooten: komt uyt de onderſte kant van 't ſijde-been met een ſcherp begin , ſenuwich en rondt. Wordt gheknocht in 't midden vande knie-ſchijve. Ten leſten met de ſevenſte , achtſte en neghenſte maeckt een ſtercke pees , die de knie-ſchijve om-vanght. Eyndight aen 't begin van 't been : dienende daer den knie voor een bant.

d' Elfde ſchuylt onder de windel : ſpruydt uyt de buytenſte kant van 't dye-been: Wordt gehecht van binnen aen 't achterſte deel des beens: beweegende het ſelve ſchuyns na achteren.

LXVIII Cap.

Vande voet-ſpieren.

Elcke voet heeft twaelf ſpieren hem beweeghende : ſeven uyterlijck.

d' Eerſte de innerlijcke tweelingh gheheeten voort-komende vande binnenſte dye-beens knubbel : in ſijn oorſprongh vleyſigh en ſmal : daer na wort hy allenſkens breeder , en deckt het midden van 't been , allenſkens peeſich wordende , en ſich enghende , tot dat hy aen de bovenſte enc-klaeuw ghevoecht wert.

d' Tweede is de uyterlijcke tweelingh, den voorighen gelijck: komt vande buytenſte dye-beens knubbel by de knie , een ghemeene pees hebbende met de voorgaende.

d' Derde de ſcheen-ſpier , is tengher , nochte en wordt in een yder niet ghevonden. Waſt vande uyterlijcke dyebeens knubbel by 't ghelidt : is ſcherp in 't begin, eyndight in

in een ronde pees, gaende boven op de tweelinghe: met de welcken hy huyversch verbonden wordt binnen by d' enc-klaeuw.

d' Vierde de sool-spier, is onder desen en de grootste van alle, die in 't been ghelegen sijn: neemt sijn oorsprongh uyt het ghe-lidt des scheen-beens met het kuydt-been. Wordt ghehecht aen de pees der tweelingen, hooger als 't midden van 't been.

d' Vijfde, de beenighe, komt van 't scheen-been en kuydt-been: hy scheydt de achterste spieren vande voorste: eyndight in een ronde vaste pees: en verdwijnt inde wrijf vande voet aen het schuyt-beenken.

Scaphoei-des. d' Seste, teen-buyger ghenoemt: spruydt achter van 't been, met een langh en vleysigh begin: eyndight onder inde bal vande voet met vier peesen aen het derde gelidt der vier teenen.

d' Sevenste is langh, vervoeght aen de vijfden. Spruyt van 't onderste en voorste gedeelte des kuyt-beens eyndight in 't twee-de gelidt vande grooten teen, dien hy buyght.

d' Achtste is vleysigh, begint vande buytenste beens knub-bel, en voorste deel des kuyt-beens: loopt recht nae de wrijf vande voet, alwaer hy ingeplant wordt onder de groote teen.

d' Negende is der teenen uytsteecker: ghewordt eensdeels van 't scheen-been, anderdeels van 't kuyt-been: eyndight een weynich boven het vierde gelidt der vier teenen.

d' Thiende neemt sijn begin boven van 't kuyt-been, alwaer hy langh is, vleysigh en tenger eyndicht in 't leste gelidt vande groote teen.

d' Elfde spruydt vande uyterlijcke knubbel des kuyt-beens, heel vleysigh tot het midden des kuyt-beens, en over het on-derste vande vloocke voet loopende: smoort sich inde wortel vande groote teen.

d' Twaelfde begint by nae van 't midden des kuyt-beens uyt-terlijck, Wordt gehecht aen 't been van het onderste des vlooc-ken voets tegen over de kleynste teen.

LXIX Cap.

Vande ſpieren den bal vande voet toe-geeygent.

HEt opper-deel ofte de *wrijf*, en het onderſte vande vloocke voet, hebben achthien ſpieren, aen elcke ſyde neghen. *Tarſus. Metatarſus.*

d'Eerſte de teenbuyger genoemt, vleyſigh en door-boort: leydt onder de midden vande bal des voets: ſpruyt uyt de wortel van het hiel-been. Eyndight in 't tweede ghelidt vande vier kleyne teenen: die hy buyght of aen-haelt.

d'Tweede komt vande koot, ghehecht van vooren met het been int onderſte vande vloocke voet, dat onder de groote teen ſtaet: eyndight inde groote teen met een rondt-achtige pees.

De derde even groot als de tweede begindt vande koot by de eerſte: is geplant int onderſte vande vloocke voet voor de kleyne teen, allenſkens dunner wordende: hecht ſich oock inde kleyne teen.

De Vierde, vijfde, ſeſte, en ſevenſte worden wurm-ſpieren geſeyt: nemen hun oorſprong vande ſeſte ſpier, die de teenen uyterlijck buycht, en door-boort is, en niet vande door-boorende: eyndight by de wortel vande vier kleyne teenen, die ſy buyghen, en vande groote teen af-ſcheyden.

De achtſte, negenſte, thiende, elfde, twaelfde derthiende, veerthiende, en vijfthienden beginnen boven uyt het onderſte vande vloocke voet: en eyndighen inde eerſte gheleden vande vijf teenen. Deſer werck is buyghingh des voets te helpen: daer-en-boven de teenen in-waerts te trecken, en ſchuyns uytwaerts.

d'Seſthiende is de innerlijcke onder de groote teen.

d'Seventhiende leyt nyterlijck onder de kleynſte teen.

d'Achthiende is gheleghen boven op de wrijf en onder het onderſte vande vloocke voet ſchuyldt hy ſeer dun en ſchrael. Spruydt vande bandt dat de voet met het been verknocht. Wordt ghehecht uyterlijck aen al de teenen: die hy uytſteeckt, en van den anderen af haelt.

By-

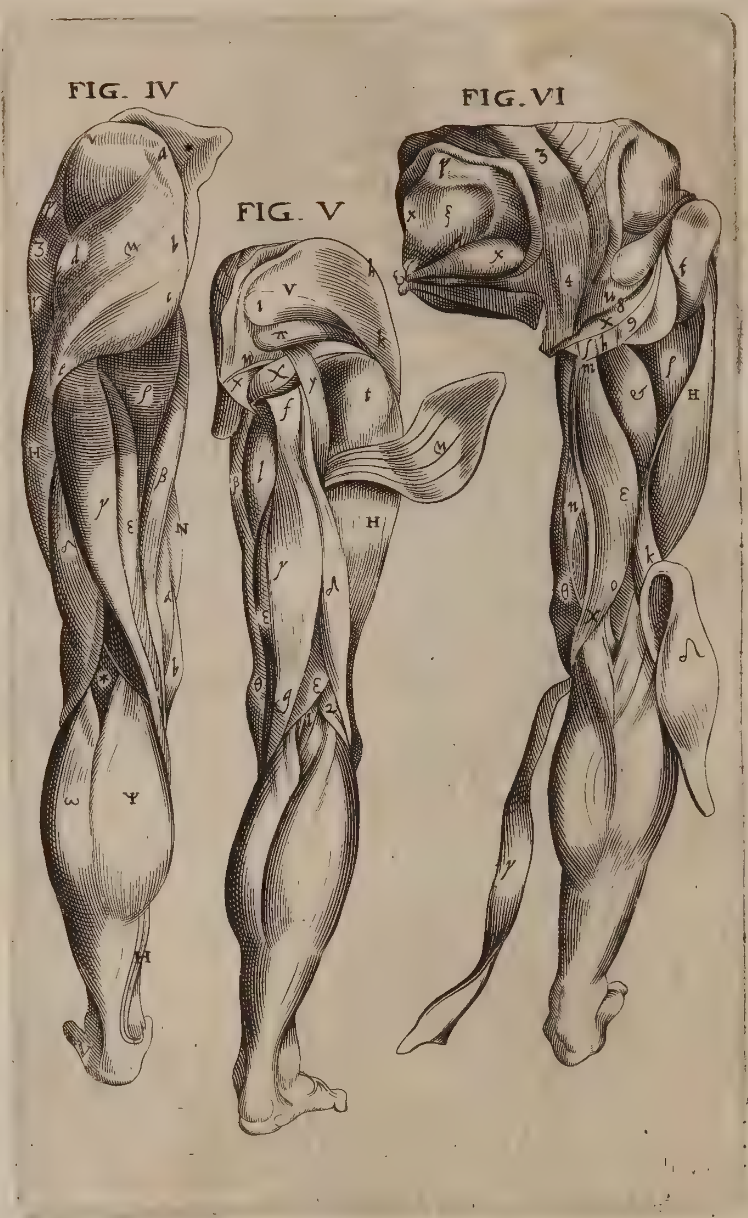
By-voechſel.

VOlcht hier nae nu de vertooningh van al de voor-verhaelde ſpieren : vande welcke ick niet breeder ſpreeck, om dat ick dat ghedaen heb in mijn verhandelingh der ſpieren.

A A 2 Het ſtuyt-been.
B 2 Een bant van 't ſtuydt-been nae het heupe-been gaende.
C 1 2 De plaets van 't gemacht-been.
H 2 De derde voet-ſpier.
I 2 De vierde voet-ſpier.
K 2 De vijfde voet-ſpier.

L 1 De eerſte voet-buygher vande ont-leeders genoemt.
M 1 4 d' Tweede voet-buyger.
N 3 De derde voet-buygher.
P 1 3 d' Uyt-ſteecker der teenen.
R 2 d' Groote buygher der teenen.
T 1 2 d' Af-haeler vande groote teen.
V 3 d' Af-haeler vande kleynſte teen,
* 2 Peeſen nae de teenen loopende.
X 2 Het binnenſte deel vande thiende dye-ſpier.
Y d' Af-haeler der teenen.
a c f Het drie-voudich gedeelte vande thiende dye-ſpier.
+ 2 Een groote ſenuw op de thiende ſpier leggende.
• 1 2 d' Eerſte been-ſpier.
a 1 3 Sijn begin.
b 1 2 Sijn pees.
β 1 2 d' Tweede been-ſpier.
d e 2 Sijn oorſprongh.
γ 2 3 De derde been-ſpier.
δ 1 3 d' Vierde been-ſpier.
•• 2 3 d' Vijfde been-ſpier.
ζ 1 2 3 d' Seſte been-ſpier.
• 1 3 De ſevenſte been-ſpier.
θ 1 2 d' Achtſte been-ſpier.
• 1 2 3 d' Negentſte been-ſpier.
μ 3 De eerſte dye-ſpier.
o 2 De binnenſte enc-klauw 1 3 de buytenſte enc-klaeuw.
φ Het vleyſich deel vande eerſte been-ſpier.
ε 2 d' Vijfde uyt-ſteecker vande dye.
• 2 d' Lenden-ſpier.
• 2 d' Tweede dyes buygher.
ν 1 De derde dyes buygher.
ψ 1 2 d' Eerſte voets uyt-ſteecker.
• 1 2 3 d' Tvede voets uyt-ſteecker.
p 1 Een ſtuck vande tweede voets uyt-ſteecker.
q 3 Het groote uyt-ſteck of af-was des dyes , de drayer ghe-noemt,
r 3 De dwerſche bandt van 't kuyt-been nae het hiel-been,
ʒ 2 Het bloote ſcheen-been,
ʒ d' Pees vande eerſte uyt-ſteecker der teenen,
2 d' Dwerſche bandt over de voet.

α 4 De eerste been-spier.

β 4 5 d' Tweede been-spier.

γ 4 5 6 De derde been-buygher.

δ 4 5 6 d' Vierde been buygher.

ε 4 5 6 d' Vijfde been-buygher.

ζ 4 d' Eerste been-uyt-steecker.

η 4 5 6 d' Tweede been-uyt-steecker.

θ 4 5 6 De derde been-uyt-steecker, de neghende been-spier van onse Autheur getelt,

n 4 d' Vierde been-uytsteecker,

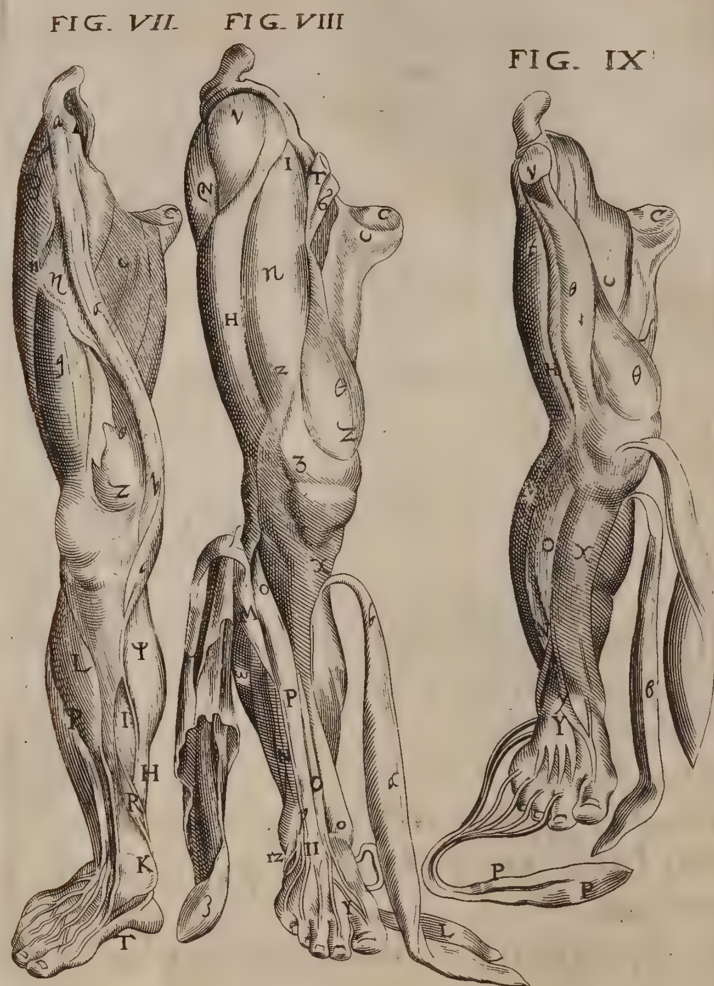
μ 4 5 d' Eerste dye-spier,

ν 4 5 d' Tweede dye-spier,

ξ 6 De derde dye-uyt-steecker.

π 5 De

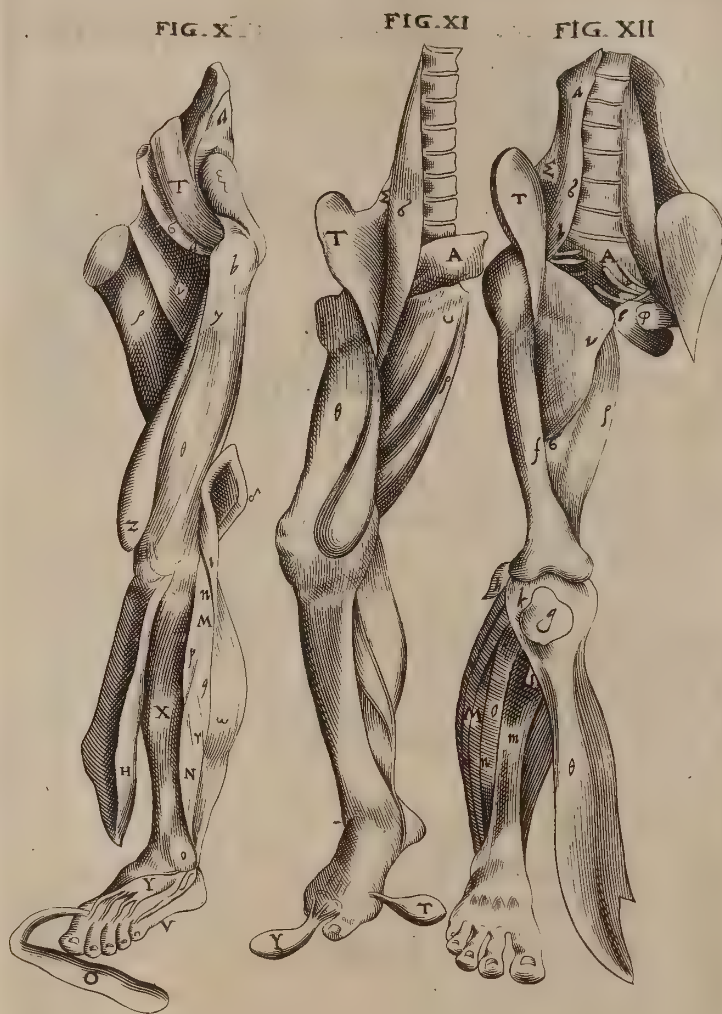
ж 5 De Vierde dye-uyt-steecker.
ε 4 6 d'Vijfde dye-uyt-steecker.
ει 6 't Achterdeel van dese spier.
χ 5 6 De tweede omdrayer vande dye.
ψ 4 d'Eerste voet-uyt-steecker.
ω 4 d'Tweede voet-uyt-steecker.
a b c 4 't Begin vande eerste dye-spier.
d e Sijn eyndt.
f 5 6 Oorsprongh vande derde been-buygher.
g 't Begin van siin pees.
ℌ 5 d'Oorsprongh vande tweede dye-spier.
ℜ Sijn inplanting.
ℌ 6 Het hooft of begin vande vierde been-buygher.
ℜ 6 Sijn vleysigh aen-was.
H 4 De derde voet-uyt-steecker.
𝔩 5 Een deel vande vijfde been-buyger.
m 6 Sijn begin.
o 6 't Begin van sijn pees.
p r 4 Het vleysigh gedeelte vande eerste been-uyt-steecker.
p 6 De bloote rugh van't syde-been.
q 5 𝔵 6 Om schryvingh vande derde dye-uyt-steecker.
ſ 6 Inplantingh vande derde en vierde dye-uyt-steecker.
t 5 6 't Groote en buytenste uyt-steck vande dye,
u 5 6 Een bandt van 't stuyt-been in het scherp uyt-steck van 't heupe-been.
𝔵 5 Een bandt van't stuyt-been int achterste deel van 't heupe-been.
𝔶 5 De vierde en aldergrootste senuw inde dye, oorsaeckende die groote pijn inde heupen-gicht.

α 7 8 De eerſte been-ſpier.
β 7 9 d' Tweede been-ſpier.
ζ 7 8 d' Eerſte been-uytſteecker.
γ 8 9 d' Tweede been-uytſteecker
θ 7 8 9 De derde been-uytſteecker.
ι 9 Een voer, daer een dye-ſpier in leyt.
ϖ 7 8 d' Vierde been-uytſteecker.
μ 8 d' Eerſte dye-ſpier.
ν 8 9 d' Tweede dye-ſpier.
σ 8 De lenden-ſpier.
τ 8 d' Tweede dye-buygher.
υ 7 8 9 De derde dye-buygher of de blaeuwe ſpier, de thiende dye-ſpier van onſe Autheur geſtelt.

ω 8 De

* 8 De tweede voet-uytsteecker.
b 7 8 d' Pees vande eerste been-spier.
c 7 Inplantinge vande eerste, tweede, en derde been-spier.
o 8 De binnenste enc-klaeuw.
p 7 Het vleysigh deel vande eerste been-uytsteecker.
q 7 Sijn breedt vlies.
r 8 Sijn oorsprongh.
ſ 8 Sijn inplantingh.
t 9 Oorsprongh vande tweede been-uytsteecker.
u 9 Sijn inplantingh.
x Sijn pees.
y 8 d' Pees vande eerste teen-uytsteecker.
C 7 8 9 d' Plaets van 't gemacht-been.
H 7 De derde voet uyt-steecker.
I 7 De vierde voet-uytsteecker.
K 7 d' Vijfde voet-uytsteecker.
L 7 8 d' Eerste voet-buygher.
M 8 9 d' Tweede voet-buygher.
N 8 9 De derde voet-bnygher.
O 8 9 d' Eerste teen-uytsteecker.
P 7 8 9 d' Tweede teen-uytsteecker.
10 8 Sijn begin.
* 8 Verdeelingh in peesen.
R 9 d' Tweede teen-buygher.
T 7 d' Afhaler des grooten teens.
X 8 9 Het bloote scheen-been.
Y 8 9 d' Afhaler der teenen,
ψ De eerste voet-uytsteecker.

a 10 Een deel van 't bloote ſyde-been.
b 10 Het buytenſte grooter uyt-ſteck vande dye.
a 12 Oorſprongh vande lenden-ſpier.
b 12 Sijn pees.
e 12 d' Plaets van 't gemacht-been ont-bloot.
f 12 't Bloote dye-been.
g 12 Het binnenſte deel vande knie-ſchyve.
h 12 De Pees vande tweede been-uyt-ſteecker.
i 12 In-plantingh van de vierde been-buygher.
k 12 Verknochtingh der peeſen van drie ſpieren.
l 12 d' Pees vande neghenſte been-ſpier.
m 12 't Bloote ſcheen-been.
n 12 't Voorſte deel van 't kuyt-been bloot.

ϕ 12 De bandt tusschen het scheen-been en kuyt-been.
p q 10 d'Tweede voet-buygher.
r 10 d' Pees van dese spier.
ʃ 10 d' Pees vande derde voet-buygher.
γ 10 Oorsprongh vande derde been-uyt-steecker.
δ 10 d' Vierde been-uyt-steecker, de twee-hoofdighe vande Ontleeders genoemt.
θ 10 11 12 De derde been-uyt-steecker.
ξ 10 De derde dye uyt-steecker.
10 11 12 De drie-hoofdige dye-spier.
ε 10 11 12 De Innden spier.
σ 12 Het voorste deel vande drie-hoofdige dye-spier.
10 11 12 De sevenste dye-spier.
υ 10 11 12 De achtste dye-spier.
φ 12 De achtste omdraeyer des dyes.
ω 10 d'Tweede uyt-steecker des voets.
A 11 12 Het stuyt-been
H 10 d'Tweede been;uyt-steecker.
M 10 12 d'Tweede voet-buyger.
N 10 12 De derde voet-buyger.
O 10 De eerste teen-uyt-steecker.
T 11 d'Onderste afhaler des grooten teens.
V 10 d'Afhaler vande kleynste teen.
X 10 Het bloote scheen-been, met de bandt tusschen het selve en het kuyt-been.
Y 10 11 De bovenste afhaler der teenen.
11 12 d'Eerste rugge-spier.

α 14 De Pees uyt de drie voet-ſpieren ſpruytende, en aen het hiel-been gehecht.

β 14 Oorſprongh vande tweede voet-buyger.

γ 14 d' Pees vande derde voet-buygher.

δ 13 d' Vierde been-buyger af hanghende.

ε 13 d' Vijfde been-buyger by-hanghende.

ζ 15 Een bandt inde bal vande voet.

η 13 d' Tweede been-uyt-ſteecker.

θ 13 14 De derde been-uyt-ſteecker.

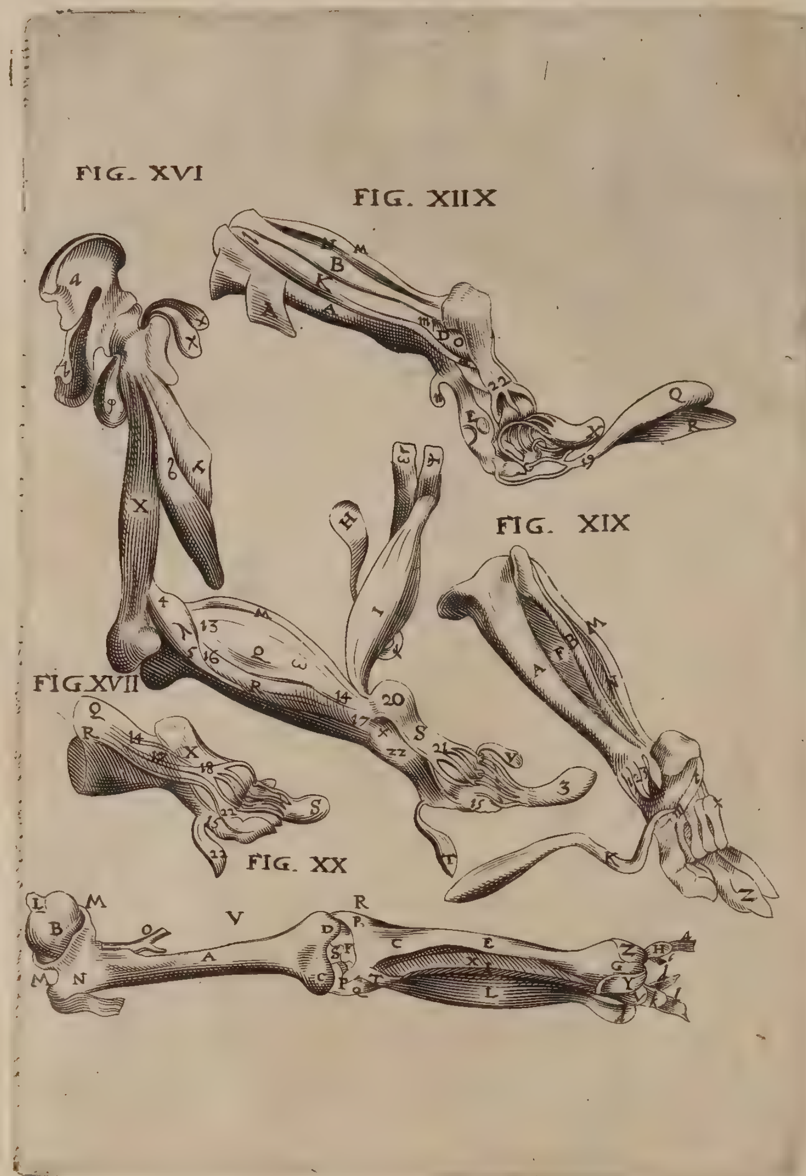
ι 13 14 Een bandt van 't ſtuydt-been in het ſcherp uyt-ſteck van 't heupe-been.

λ 14 d' Spier die het been ſchuyn verplaetſt.

ξ 13 Een ſtuck vande derde dye-uytſteecker.

π 13 Een

π 13 Een deel vande vierde dye-uyt-steecker.
ϵ 13 14 d' Vijfde dye-uyt-steecker.
ϵ 13 't Ander deel vande vijfde spier.
ρ 14 d' Lenden-spier.
τ 14 d' Tweede dye-buygher.
φ 14 d' Eerste dyes omdrayer.
χ 13 14 d' Tweede dyes omdrayer.
ψ 13 d' Eerste en tweede voet-uyt-steecker.
ψ 13 De eerste voet-uyt-steecker.
ω 14 d' Tweede voet-uytsteecker.
a b 13 Oorsprongen vande twee voet-uyt-steeckers.
c 13 Hun vleysighe begintselen.
d ω 13 Hun naebuericheydt.
e e 13 Uytpuylingh vande kuyt.
f 13 Begin vande pees deser twee spieren.
g 13 14 De bloote rugh van 't sijde-been.
h 13 14 Het hooft van 't dye-been met een vliesighe bandt bekleedt.
l 14 Het bloote steert-been.
m 13 14 Het groote en buytenste dyes uyt-steck.
n 14 Een uyt-steeckende streep in 't dye-been, aen de welcke de drie-hoofdige dye-spier vast is.
q 14 't Begin vande vierde voet-uyt-steecker.
r 14 Inplantingh vande eerste en tweede voet-spier.
s t u 14 Drie peesen vande thiende dye-spier.
u 13 't Senuwich hooft vande vijfde dye-uyt-steecker.
x 13 Sijn vleysigh hooft.
z 13 De dye-spier een muys verbeeldende.
6 13 Het derde-deel vande vijfde dye-spier.
7 14 't Tweede des selfs.
8 9 13 Twee vleysighe ghedeelten aen de tweede dyes omdrayer hanghende.
H 13 14 De derde voet-uyt-steecker.
I 14 15 De vierde voet-uyt-steecker.
✠ 15 Een holte tusschen de pees vande voorseyde spier en van anderen.
O 14 Het bloote scheen-been, en uyterlijck hooft des dyebeens.
P 14 15 d' Pees vande derde voet-uyt-steecker.
* 15 Het bloote scheen-been.
T 15 d' Onderste afhaler des grooten teens.
V 15 De afhaler vande kleynste teen.

a 16 De bloote rugh van 't ſijde-been.

b 16 Een vlieſighe bandt beſettende het gat van 't ghemacht-been.

f 18 't Begin vande vijfde voet-uyt-ſteecker.

m 18 19 Sijn pees.

n 18 Een deel vande pees des eerſten voet-uyt-ſteeckers.

p 16 Een deel vande eerſte dyes omdrayer.

x x 16 Twee vleyſige deelen vande thiende dye-ſpier.

x 19 Inplantingh vande derde voet-buygher.

A 18 19 Het ſcheen-been.

B 18 19 't Kuyt-been.

D 18 Een groef daer een pees in leyt.

E 18 Beenderkens by de eerſte knockel des grooten teens.

F 19 Een

F 19 Een bandt tuſſchen het ſcheen-been en kuyt-been.
H 16 De voet-uyt-ſteecker.
I 16 d' Vierde voet-uyt-ſteecker.
K 18 19 De vijfde voet-uyt-ſteecker.
M 16 18 19 d' Tweede voet-buygher.
O 18 Een groef daer de de ſpier in gaet, die het derde been van de vier teenen buyght.
Q 16 17 18 d' Eerſte teen-buygher.
R 16 17 d' Tweede teen-buyger.
S 16 17 De derde teen-buygher.
T 16 De onderſte af-haeler des grooten teens.
V 16 d' Af-haeler vande kleynſte teen.
X 17 18 Vier wurm-ſpierkens.
Z 19 Tuſſchen-beenighe ſpierkens.
λ 16 Die het been ſchuyn beweeght: de wae-ſpier genoemt.
σ 16 d' Lenden-ſpier.
τ 16 d' Tweede dyes-buygher.
φ 16 De eerſte been-uyt-ſteecker.
ω 16 d' Tweede been-uyt-ſteecker.
* 16 't Bloote dye-been.
1 2 3 19 Drie ſleuven voor drie peeſen
3 16 Een bandt vande geleden der teenen hangende.
4 16 't Begin vande wae-ſpier.
5 16 Sijn inplantingh.
13 16 Oorſprongh vande eerſte voet-buyger.
14 16 17 d' Pees des ſelfs,
15 16 17 Sijn in-plantingh aen de grooten teen.
16 16 Oorſprongh vande tweede teen-buygher.
17 16 17 Sijn pees, aldaer uyt-komende.
18 17 d' Pees in vieren gedeelt.
19 18 Vermengingh der peeſen.
20 16 Begin vande derde teen-buygher uyt de hiel.
21 16 Sijn verdeelingh in vier peeſen.
22 16 17 18 Een vleyſigh ghedeelte aen de voet-beenderen gehecht by de groote teen.

Inde twintichſte figuer,
A Het dye-been. B Sijn opperhooft.
C D Twee onder-hoofden des ſelfs,
E Het ſcheen-been, F Sijn bovenſte knubbel,
G d' Onderſte groef,
H d' Binnenſte enc-klaeuw, I 't Kuyt-been,
K d' Buytenſte enc-klaeuw,

L Boven

L Boven. De ronde bandt, die het dye-been met het heupe-been t' ſame-voeght.

L Onder. De vierde voet-ſpier.

M M Een bandt die het dye-beens gelidt ront om bevanght.

N Gedeelten der banden inde ſpieren gaende.

O Een bandt aen het kleyne dyes uytſteck verknocht.

P P Een vlieſige bandt de knie omwindende.

Q R Banden, die den knie eygentlijck toegeſchickt ſijn.

T Een bandt van de ſcheen-beens knubbel in 't dye-been gehecht.

T V Een bandt, die het ſcheen-been en kuydt-been ſoo boven als onder t' ſame-voeght.

X Een vlieſighe bandt doorgaens het ſcheen-been en kuydt-been t' ſamen-hechtende.

Y Z De dwerſche ringh-bandt.

• d' Pees uyt drie voet-ſpieren ſpruytende, en aen de hiel gevoeght.

a 6 Banden die de hiel met het ſcheen-been en kuydt-been hechten.

c Een kraecke-beenighe bandt vande bovenſte enc-klaeuw inde bovenſte ſijde vande koot.

d Een ander het kuyt-been aen de koot verbindende.

EYNDE.

Dix 243 avec des [illegible] - 1 pièce
& 54 avec de [illegible] -

diei

